

Dr Veselin Pavićević

Dr Srđan Darmanović

Olivera Komar

Zlatko Vujović

**Izbori i izborna zakonodavstvo
u Crnoj Gori
1990 – 2006**

CEMI

IZBORI I IZBORNO ZAKONODAVSTVO U CRNOJ GORI
1990 – 2006

Dr Veselin Pavićević, dr Srđan Darmanović, Olivera Komar, Zlatko Vujović

Edicija:
Izbori i partije

Recenzent:
Prof. dr Vladimir Goati

Izdavač:
Centar za monitoring – CEMI

Pokrovitelji:
Norveška narodna pomoć - NPA
Nacionalna zadužbina za demokratiju - NED

Lektura i korektura:
Jelena Šušanj

Priprema i štampa:
Studio MOUSE - Podgorica

Dr Veselin Pavićević

Dr Srđan Darmanović

Olivera Komar

Zlatko Vujović

Izbori i izborna zakonodavstvo u Crnoj Gori 1990 – 2006

Norveška narodna
pomoć NPA

Nacionalna zadužbina
za demokratiju

Sadržaj:

PRVI DIO

ANALIZA NORMATIVNE STRUKTURE I EFEKATA SISTEMA 13

1.1	Ustavno-pravni okvir.....	13
1.2	Izborni sistem i izborna pravo	16
1.3	Strukturni elementi sistema i njihovi efekti.....	20
1.3.1	Izborni obrazac - metod raspodjele mandata	20
1.3.1.1	Parlamentarni izbori	20
1.3.1.2	Predsjednički izbori.....	33
1.3.1.3	Izborne jedinice - način utvrđivanja, broj i veličina	42
1.3.2	Način glasanja - tip izborne liste	48
1.3.3	Izborna administracija	56
1.3.4	Verifikacija mandata / zakonodavni akt ili akt primjene prava?	59
1.3.5	Afirmativna akcija.....	62
1.4	Umjesto zaključka	64
	Anex	69
▪	Većinski izborni sistemi u svijetu 2000.	71
▪	Segmentirani izborni sistemi u svijetu 2000.	75
▪	Proporcionalni izborni sistemi u svijetu 2000.	76
▪	Sastav centralnih izbornih organa u pojedinim postkomunističkim državama	81

DRUGI DIO

DUGA TRANZICIJA U CRNOJ GORI – OD POLU-KOMPETITIVNIH IZBORA DO IZBORNE DEMOKRATIJE..... 83

2.1	Poluautoritarni režim – polukompetitivni izbori	84
2.2	Izborna demokratija – kompetitivni izbori	89
2.3	Referendum o nezavisnosti – izbori sui generis	97

TREĆI DIO**MONITORING IZBORA I IZBORNOG PROCESA..... 101**

3.1. Međunarodne posmatračke misije.....	101
3.1.1 Izborna regulativa	104
3.1.1.1 Pravni osnov za nadgledanje izbora	104
3.1.1.2 Ostali pravni osnovi za rad međunarodnih posmatračkih misija.....	107
3.1.2 Izborni proces.....	108
3. 2. Domaće posmatračke misije	130
3.2.1 Izborna regulativa	130
3.2.1.1 Pojam i razlozi za građansko nadgledanje izbora u Crnoj Gori	133
3.2.1.2 Pravni osnov za nadgledanje izbora.....	133
3.2.2 Izborni proces.....	135
3.2.2.1 Razvoj građanskog nadgledanja izbora u Crnoj Gori.....	135
3.2.3 Metodi i efekti monitoringa izbora.....	135
3.2.3.1 Nadgledanje izbornog procesa.....	135
3.2.3.2 Kontrola izbornih rezultata.....	135
3.2.3.2.1 Paralelno prebrojavanje glasova	135
3.2.3.2.2 Parcijalno prebrojavanje glasova	136
3.2.3.2.3 Online ažuriranje podataka prikupljenih PVT metodom	137
3.2.3.3 Efekti građanskog nadgledanja izbora.....	137

ČETVRTI DIO**ZAKONODAVSTVO..... 147**

A. Zakoni čija je važnost prestala.....	147
1.1 Zakon o izboru i opozivu odbornika i poslanika	147
1.2 Zakon o izboru predsjednika i članova predsjedništva Socijalističke Republike Crne Gore	165
1.3 Zakon o udruživanju građana	169
1.4 Zakon o izboru odbornika i poslanika.....	175
1.5 Zakon o izboru Predsjednika Republike.....	196
1.6 Zakon o izmjeni zakona o izboru odbornika i poslanika.....	199
1.7 Zakon o dopuni zakona o izboru odbornika i poslanika	200
1.8 Zakon o izmjenama i dopunama zakona o izboru odbornika i poslanika	200
1.9 Zakon o finansiranju političkih stranaka.....	203
1.10 Zakon o izboru odbornika i poslanika.....	206

B. Pozitivni zakoni	229
2.1 Zakon o izboru odbornika i poslanika.....	229
2.2 Zakon o biračkim spiskovima	254
2.3 Zakon o referendumu.....	260
2.4 Zakon o izboru Predsjednika Republike.....	266
2.5 Zakon o izboru predsjednika opštine.....	269
2.6 Zakon o političkim partijama.....	275
2.7 Zakon o finansiranju političkih partija	280
2.8 Zakon o izmjenama i dopunama zakona o izboru poslanika	284
2.9 Odluka Ustavnog suda povodom zahtjeva za ocjenu ustavnosti izmjena učinjenih Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru poslanika	286

PREDGOVOR NOVOM IZDANJU

Referendumom o državno-pravnom statusu Crne Gore koji je održan 21. maja 2006. godine stvorene su osnovne pretpostavke, a Parlamentarnim izborima održanim 2007. godine zaokružen je proces transformacije države Crne Gore iz jednopartijskog sistema u višepartijsku demokratiju. Time je, naizgled okončan jedan prilično turbulentan period novije crnogorske istorije značajan, kako za izgradnju same države, tako i za izgradnju njenih institucija. Period koji predstoji donijeće ispitivanje efekata postojećeg izbornog sistema i traženje novih rješenja kojima će se postojeći problemi u njegovom funkcionisanju otkloniti. Tom osjetljivom procesu reforme u susret ide i ova publikacija.

Prvo izdanje publikacije sistematizovalo je podatke o izborima za predstavničke organe vlasti u Crnoj Gori u periodu od 1990. do 2004. godine. Izdanje pred vama dopunjeno je podacima koji se odnose na Parlamentarne izbore održane u septembru 2006. godine. Takođe, cjelina je upotpunjena analizom političkog okvira održanih izbora u posmatranom periodu. Time su na jednom mjestu objedinjeni svi relevantni podaci vezani za razvoj izbornog sistema u Crnoj Gori.

Drugo, dopunjeno izdanje, priređeno je u okviru projekta „Unapređenje izbornog zakonodavstva u Crnoj Gori“ koji su podržali Norveška narodna pomoć NPA i Nacionalna zadužbina za demokratiju NED. Nadamo se da će s obzirom na količinu obuhvaćene građe, kao i kritičku analizu postojećih rješenja, poslužiti kao koristan predložak za donošenje novih izbornih propisa.

CEMI

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU

Ova knjiga predstavlja finalni proizvod rada na projektu “Izbori i izborni sistem u Crnoj Gori 1990–2004”. Projekat je realizovao istraživački tim Centra za monitoring. Tim su, pored navedenih autora priloga, činili i drugi pojedinci – stalni i povremeni saradnici CEMI-ja čiji je zadatak bio da prikupe, sistematizuju i pripreme za ovu vrstu publikacije svu raspoloživu empirijsku građu o izborima za predstavničke organe u Crnoj Gori u navedenom vremenskom periodu.

Knjiga je podijeljena u tri dijela. Prvi dio se odnosi na kritičku analizu normativne strukture izbornog procesa i efekte praktikovanog sistema izbora. Drugi dio je posvećen monitoringu izbornog procesa od strane međunarodnih posmatračkih misija, odnosno domaćih specijalizovanih NVO za građansko nadgledanje izbora. Treći dio čine temeljni normativni akti kojima je uređena oblast izbora u Crnoj Gori. U ovom dijelu korisniku knjige stavljeni su na uvid kako pozitivni zakoni, tako i zakoni čija je važnost prestala. Ovo je urađeno prvenstveno iz razloga što vjerujemo da će građi ove vrste biti od koristi onima koji će se ubuduće baviti ovom problematikom. U istom cilju, sastavni dio knjige čini i aplikativni softver koji pruža mogućnost jednostavnog uvida i pretrage podataka o rezultatima izbora na različitim nivoima.

Projekat su podržali Norveška narodna pomoć i Skupština Republike Crne Gore kroz program pomoći nevladinim organizacijama.

Za izdavača,
Direktor CEMI-ja
Zlatko Vujović

PRVI DIO

Dr Veselin Pavićević

Analiza normativne strukture i efekata sistema

1.1 USTAVNO-PRAVNI OKVIR

Prvi višestranački izbori nakon Drugog svjetskog rata u Crnoj Gori održani su krajem burne 1990. godine. Na taj način, istovremeno kad i Srbija, Crna Gora je 9. decembra formalno označila raskid sa jednostranačkim sistemom. Ostale republike bivše SFRJ učinile su to nešto ranije. Razvoj, pravac, intenzitet i dinamika procesa transformacije sistema političke reprezentacije bili su uslovljeni mnoštvom vrlo različitih faktora.

Nakon događaja iz druge polovine 1988. i s početka 1989. godine, kada je u tzv. antibirokratskoj revoluciji izvršena radikalna smjena vladajućih garnitura u svim sferama i institucijama društva - od politike do kulture i sporta, u Crnoj Gori je preovladavalo mišljenje da se iz evidentne krize u koju je sve dublje zapadala zajednička država treba „izvlačiti” kroz promjene koje imaju kakav-takav legalitet. Iako su na svom posljednjem kongresu (X - Vanredni, održan aprila 1989. godine) komunisti Crne Gore vodili raspravu i o političkom pluralizmu, odnosno potrebi i mogućnostima uvođenja višestranačkog sistema, prevagnula je ocjena „da više partija ne znači i više demokratije”, pa se shodno tome moglo tumačiti da se demokratija može ostvariti i bez višestranačja. Dešavanja koja su potom slijedila kako na unutrašnjoj (raspad organizacije SKJ, situacija u ostalim republikama SFRJ, konstituisanje i djelovanje Demokratskog foruma u Crnoj Gori) tako i na međunarodnoj sceni („domino efekat” rušenja Berlinskog zida) vršili su pritisak na vladajuću politiku da i formalno otpočne ovaj proces.

Široko tumačeći član 359, st. 2, Ustava SR CG, Skupština Republike je na zasjedanju 11. jula 1990. godine usvojila Zakon o udruživanju građana („Sl. list SRCG”, br. 23/90). Zakon je samo omogućio da se već postojeće političke stranke,

odnosno partije i udruženja legalizuju i podvrgnu redovnom pravnom režimu. Ustavni osnov usvojenim zakonskim rješenjima obezbijeden je naknadno, kroz amandmane na Ustav kojima su inaugurisane radikalne izmjene u postojećem delegatskom izbornom sistemu i strukturi skupština društveno-političkih zajednica i Predsjedništvu Republike. Tako je Skupština Republike SR Crne Gore na zasjedanju održanom 31. jula 1990. godine usvojila i proglasila Amandmane LXIV do LXXXII na Ustav SR Crne Gore („Sl. list SRCG”, br. 27/90). Njima su, zapravo, preuzeta rješenja koja su bila predviđena predlogom Amandmana na Ustav SFRJ usvojenih u Saveznom vijeću Skupštine SFRJ 8.8.1990. godine. Međutim, do proglašenja Amandmana na savezni Ustav nije došlo jer nije dobijena saglasnost Republike Slovenije za sve, a republika Hrvatske i Srbije za neke od njih. Time je konačno najviši pravni akt zemlje iz 1974. godine izgubio karakter osnovnog ustavnog akta. Inače, do donošenja Ustava RCG iz 1992. u Crnoj Gori doneseno je više od 100 amandmana na Ustav SFRJ iz 1974. godine.

Prethodne intervencije bile su neophodne da bi se demokratski kompetitivni izbori mogli održati unutar odgovarajuće strukture pravno-političkog poretka. Time je kroz osnovni pravni akt omogućeno provođenje višestranačkih izbora za jednodomnu skupštinu sa 125 poslanika koji se biraju neposredno i tajnim glasanjem u višestranačkom sistemu. Na isti način bira se i kolektivno tijelo - Predsjedništvo Republike, koje čine predsjednik i četiri člana.

Izrada izbornih zakona povjerena je nadležnom državnom organu, Sekretarijatu za zakonodavstvo, čiji su pravni stručnjaci nastojali da u veoma kratkom roku ispoštuju ispostavljene im legalističke i teorijsko-političke zahtjeve. U ovom drugom pogledu, to se ispoljavalo naročito u raspravama na Demokratskom forumu, koji je funkcionisao u prvoj polovini 1990. godine. Forum je okupljao, u tom trenutku, sve relevantne političke grupacije u Crnoj Gori. Iako su vođene uglavnom na nivou opštih principa, bez detaljnije naučne elaboracije problema po pojedinim segmentima izbornog sistema, rasprave na Forumu su, nesumnjivo, doprinijele da osnovna zakonska rješenja dobiju gotovo svestranu podršku. Nakon prvih izbora, ključnu ulogu u kreiranju izbornog zakonodavstva preuzeće parlament; u pojedinim slučajevima uz neposredno učešće predstavnika međunarodne zajednice (OEBS-a, ODIHR-a i EU).

Mandat Skupštine, predsjednika i Predsjedništva SRCG izveden iz prvih višestranačkih izbora trajao je dvije godine. U međuvremenu Crna Gora je odlukom građana na referendumu održanom marta 1992. godine postala jedna od dvije članice federalne zajednice pod imenom Savezna Republika Jugoslavija. Ustavom iz oktobra iste godine („Sl. list RCG”, br. 48 od 13. oktobra 1992) u Crnoj Gori je uspostavljen parlamentarni sistem. Vlada, koja je u središtu vlasti, bira se u jednodomnoj skupštini većinom glasova ukupnog broja poslanika. Vladu čine predsjednik, jedan ili više potpredsjednika i ministri. Predsjednik vlade rukovodi vladom. Kandidata za predsjednika vlade predlaže predsjednik Republike. Kandidat za predsjednika vlade iznosi u skupštini svoj program i predlaže sastav vlade.

Ako skupština ne prihvati program, predsjednik Republike u roku od deset dana predlaže novog kandidata za predsjednika vlade. Član vlade ne može biti poslanik, odnosno vlada ne proizilazi iz parlamenta. Vlada i njen član mogu podnijeti ostavku. Ostavka predsjednika vlade smatra se ostavkom vlade. Predsjednik vlade predlaže skupštini razrješenje člana vlade. Skupština može izglasati nepovjerenje vladi na predlog najmanje deset poslanika. Vlada koja je izgubila povjerenje, podnijela ostavku, odnosno kojoj je prestao mandat zbog raspuštanja skupštine, vrši funkciju do izbora nove vlade.

Skupštinu čine poslanici birani od strane građana neposrednim i tajnim glasanjem, na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava. Poslanik se bira na šest hiljada birača (čl. 77 Ustava). Umjesto akta verifikacije, čin ovjere poslaničkog mandata označava usvajanje (potvrđivanje) izvještaja Republičke izborne komisije o provedenim izborima u skupštini novog saziva, nakon čega RIK izdaje uvjerenje poslaniku da je izabran na tu funkciju. Identična radnja provodi se i u slučaju izbora za odbornike lokalnih skupština, s tim što tzv. uvjerenje izdaje nadležna, opštinska izborna komisija.

Predsjednika Republike biraju građani neposrednim i tajnim glasanjem, na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava, na vrijeme od pet godina. Aktom verifikacije mandata predsjednika Republike smatra se objavljivanje rezultata izbora od strane Republičke izborne komisije u „Službenom listu RCG” i u sredstvima javnog informisanja. Mandat predsjedniku prestaje istekom vremena na koje je biran, razrješenjem ili ostavkom. Mada, zahvaljujući načinu izbora, predsjednik raspolaže jakim legitimitetom, njegova realna politička moć smještena je u parlamentu, gdje ga podržava njemu lojalna većina. Ukoliko, pak, ne raspolaže tom vrstom podrške, realna je pretpostavka da će doći do njegove političke marginalizacije, odnosno, u najgorem po njega slučaju, razrješenja s funkcije šefa države. To može učiniti skupština, pod uslovom da Ustavni sud utvrdi da je povrijedio Ustav. Postupak za utvrđivanje povrede Ustava pokreće skupština (čl. 86 i 87 Ustava).

Nakon transformacije SRJ u Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora, usvajanjem Ustavne povelje februara 2003. godine, izborna prava isključivo se veže za državu članicu.¹

Napokon, sticanjem nezavisnosti normiranje izbora za predstavničke organe vlasti predstavlja jedan od segmenata suverenosti države Crne Gore.

¹ „Državljanin države članice ima jednaka prava i obaveze u drugoj državi članici kao i njen državljani, izuzev izbornog prava.” (Član 7, st. 2, Povelje)

1.2 IZBORNI SISTEM I IZBORNO PRAVO

Opredjeljenje da parlamentarni demokratski izbori pretpostavljaju opšte, jednako i neposredno pravo glasa i tajno glasanje predstavlja samo dio opštih principa strukture savremenog izbornog prava u kompetitivnim izbornim sistemima. Skup svih principa i procedura koji čine cjelinu te strukture veoma je složen. Iskazan kroz norme (ustavne, zakonske ili neke druge), izborni sistem podrazumijeva niz pojedinačnih i kolektivnih prava i obaveza koji obuhvataju sudionike izbornog procesa: birače, kandidate, partije i državne organe. Svi ti elementi čine izborni sistem složenom tvorevinom i mogu se, kako kaže D. Nolen (1992), „gotovo po volji” kombinovati jedni s drugima, što, istovremeno, uzrokuje i njegove političke učinke (vidjeti u Aneksu: Usporedni pregled izbornih sistema u svijetu 2000. godine). Polazeći ovom prilikom od empirijsko-teorijske analize političkih uticaja izbornih sistema A. Lijpharta (1985), iz mnoštva nezavisnih varijabli – elemenata u izbornom sistemu Crne Gore izdvojeno se analiziraju: (1) izborni obrazac – metod raspodjele mandata, (2) broj i veličina izborne jedinice, i (3) način glasanja – tip izborne liste. Uz ove, u ovoj analizi bavićemo se i nekim drugim elementima koji nam se čine relevantnim za razumijevanje strukture i učinaka izbornog sistema. No, prije toga, čini se uputnim ukazati i na osnovne odredbe crnogorskog izbornog zakonodavstva u vezi sa izbornim pravom.

D. Nolen smatra da se pojedina pravila, koja su obuhvaćena u izbornim sistemima mogu „podijeliti na četiri područja. To su podjela na izborne okruge, izborna nadmetanje, glasanje i preračunavanje glasova. Unutar tih područjâ postoje brojne mogućnosti konstrukcija. Nadalje, različita tehnička pravila jednog područja mogu se mnogostruko kombinirati s pravilima drugih područja. Iz pojedinih elemenata potječu vrlo različiti učinci na rezultat izbora. Pritom je presudno to što se učinci pojedinih elemenata kombinacijom mogu pojačati, kompenzirati ili neutralizirati. Politički učinci izbornih sustava vrlo rijetko ovise samo o jednom elementu. Najčešće određene političke učinke izbornog sustava uzrokuje kombinacija različitih elemenata.”

A. Lijphart polazi od petnaest nezavisnih varijabli koje čine strukturu izbornog sistema. Riječ je o: (1) izbornom obrascu (metodu); (2) veličini izborne jedinice; (3) načinu glasanja; (4) obliku/formatu legislature; (5) ograničenjima izbornog prava; (6) načinu pristupa stranaka i kandidata izbornom procesu; (7) načinu pristupa birača izbornom procesu; (8) strukturi političkog takmičenja; (9) posebnim obilježjima načina glasanja; (10) posebnim obilježjima postupka pretvaranja glasova u mandate; (11) postupku podjele na izborne jedinice; (12) pravilima finansiranja izborne kampanje; (13) vremenskim pravilima u izbornoj kampanji; (14) broju i tipu subjekata izbora, i (15) stepenu povezanosti izbora. No, kako ni Lijphart navedenim varijablama ne pridaje isti značaj, on, za razliku od Nolena, među osnovna obilježja izbornog sistema ubraja: izborni obrazac (metod), način glasanja i veličinu izborne jedinice.

Izbornopravo u Crnoj Gori zasnovano je na načelima opštosti, slobode, jednakosti, neposrednosti izbora i tajnosti glasanja. Ono obuhvata sljedeća osnovna prava građanina: (a) da bira – aktivno biračko pravo; (b) da bude biran – pasivno biračko pravo; (c) da kandiduje i da bude kandidovan; (d) da bude pravovremeno, istinito i potpuno informisan o programima i aktivnostima učesnika u izbornom nadmetanju, odnosno podnosiocima izbornih lista i kandidata; (e) da u slučaju ugroženosti traži zaštitu svojih prava; (f) da pruža materijalnu potporu pojedinim kandidatima ili listi kandidata i dr.

Polazeći od ranijih ustavnih i zakonskih rješenja, u svim aktima koja regulišu ovu materiju (Ustav i zakoni) aktivno biračko pravo u Crnoj Gori stiće se sa navršenih 18 godina života. Uz ovaj, opšti uslov, građanin stiće aktivnu biračku legitimaciju ukoliko ispunjava i sljedeće:

(a) Ima prebivalište na teritoriji Crne Gore. Po Zakonu iz 1990. godine, dužina rezidencijalnog uslova određena je u trajanju od najmanje tri mjeseca prije dana održavanja izbora za skupštine ili predsjednika, odnosno članove Predsjedništva Republike. Zanimljivo je da slična rješenja nijesu poznavali izborni zakoni iz tog perioda u drugim republikama SFRJ (v. M. Pajvančić, 1991).

Zakonom o izboru odbornika i poslanika iz 1992. godine rok za rezidencijalni uslov produžen je na najmanje šest mjeseci. Ova norma bila je zapravo jedini razlog donošenja Zakona o izmjeni Zakona o izboru odbornika i poslanika („Sl. list RCG”, br. 55/92, od 4. decembra 1992). Naime, i pored odredbe člana 11, st. 1, osnovnog zakona, u kojoj se navodi rok od šest mjeseci, u istom aktu, u članu 127, st. 2, zakonodavac je utvrdio i normu po kojoj: „Pravo da bira odbornike i poslanike na prijevremenim izborima (st. 1 ovog člana govori o prijevremenim izborima u 1992. godini, prim. V. P.) ima i državljanin SFRJ koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište u izornoj jedinici najmanje godinu dana prije dana stupanja na snagu ovog zakona.” Mada su razlozi za ovakvo rješenje obrazlagani željom da se umanjí restriktivnost prethodno usvojenog rješenja koje je remetilo „opšti duh” zakona, dio političke javnosti, naročito opozicioni, tzv. crnogorski blok, činio je napore da ukaže na posljedíčne odnose po promjenu strukture biračkog tijela, do čega je moglo doći usljed izraženih migratornih kretanja izazvanih ratom u neposrednom okruženju. Prebivalište se veže za područje izborne jedinice.

Uoči prijevremenih lokalnih izbora u opštinama Podgorica i Herceg Novi, održanih juna 2000. godine, došlo je do novih izmjena i dopuna Zakona u dijelu rezidencijalnog uslova, te je njegovo trajanje za izbor poslanika određeno na 24 mjeseca prije dana održavanja izbora i veže se za teritoriju Republike, dok za izbor odbornika u lokalnu skupštinu iznosi 12 mjeseci prebivanja na teritoriji opštine prije dana održavanja izbora;

(b) Da mu pravosnažnom sudskom odlukom nije izrečena mjera zabrane javnog istupanja. Ovo rješenje je postojalo samo u prvom izbornom zakonu, iz 1990. godine (čl. 109, st. 2), dok ga kasnije zakonodavstvo više ne poznaje, i

(c) Da nije pravosnažnom odlukom suda lišen poslovne sposobnosti.

„Komparativna ustavna i zakonska rešenja pokazuju da je ustavima domicil izuzetno utvrđen kao uslov sticanja aktivnog biračkog prava, a da zakoni o izborima domicilom uslovljavaju samo vršenje aktivnog biračkog prava, ali ne i njegovo sticanje. Domicil, dakle, nije uslov za sticanje aktivnog biračkog prava već samo uslov za ostvarivanje ovog prava. Otuda je pravilnije zaključiti da domicil može biti uslov za uživanje prava glasa, ali ne i uslov za sticanje aktivnog biračkog prava. Neki pisci... stoje na stanovištu da – iako ustavi retko postavljaju domicil kao uslov za uživanje biračkog prava – oni taj uslov uvek pretpostavljaju. Pri tome se gubi iz vida da su aktivno biračko pravo i pravo glasa dva različita prava, kao i da domicil nije uslov za sticanje aktivnog biračkog prava, ali jeste uslov za sticanje i ostvarivanje prava glasa putem koga birač ostvaruje svoje aktivno biračko pravo.” (M. Pajvančić)

Domicilni cenzus je nekada služio i da kompenzira učinke druge vrste cenzusa koji je pod pritiskom javnosti ukidan. Npr., u Francuskoj, pošto je na talasu revolucionarnih zahtjeva 1848. godine ukinut imovinski cenzus i proglašeno opšte pravo glasa, izbornom reformom iz 1850, ustanovljen je oštri domicilni/rezidencijalni cenzus, koji je za sticanje biračkog prava zahtijevao uslov da birač ima stalno mjesto stanovanja u mjestu glasanja od najmanje tri godine. Ispunjenje navedenog uslova birač je morao dokazati upisom u spisak poreskih obveznika. Na taj način, posredno je ponovo uveden imovinski cenzus. (Sl. Jovanović)

Zakonodavac (1990), potom i ustavotvorac (1992) određuju istu starosnu granicu za sticanje aktivnog i pasivnog biračkog prava, odnosno 18 godina života.

Pored opštih i posebnih uslova koji su važili, odnosno važe za sticanje aktivnog biračkog prava, a koji se odnose i na pasivnu biračku legitimaciju, u slučaju izbornih zakona iz 1992. i 1996. godine u odnosu na odgovarajući zakon iz 1990. godine postoji izuzetak, odnosno novi uslov koji dopunjuje ovaj dio biračkog prava. Riječ je o uvođenju kategorije jugoslovenskog državljanstva, kao novom uslovu. Promjenom državnog statusa kategorija „jugoslovensko državljanstvo” zamijenjena je kategorijom „državljanstvo Državne zajednice Srbija i Crna Gora” (npr. čl. 2 važećeg Zakona o izboru predsjednika Republike). Nakon sticanja državne nezavisnosti, logično je očekivati uvođenje crnogorskog državljanstva kao jednog od uslova za sticanje pasivne biračke legitimacije.

Istovremeno, kad je u pitanju izbor predsjednika Crne Gore, dužina trajanja prebivališta na teritoriji Republike utvrđena je drugačije od parlamentarnih izbora; umjesto šest mjeseci, taj rok iznosi najmanje godinu dana prije dana održavanja izbora (čl. 2 Zakona o izboru predsjednika Republike, „Sl. list RCG”, br. 49/92, od 14. oktobra 1992). Prilikom donošenja ove norme bilo je različitih komentara i zahtjeva u dijelu opozicione političke javnosti, ovaj put tzv. srpskog bloka. Naime, nakon prigovora da u ovaj zakonski akt ne treba ugrađivati nikakav ekskluzivitet užeg

domicila, pogotovo ne kad se radi o građanima SR Jugoslavije koji su porijeklom iz Crne Gore (konkretno, pominjan je književnik M. Bećković), zakonodavac je donio ovu, kompromisnu, normu (različito je odredio rezidencijalni uslov za izbor odbornika i poslanika i predsjednika Republike) i praktički se obezbijedio od eventualnog „nekontrolisanog” širenja kandidatske liste za funkciju šefa crnogorske države. Kasnijim izmjenama zakonodavnog okvira rezidencijalni uslov za izbor predsjednika Republike utvrđen je na najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora.

Proces razvoja izbornog sistema Crne Gore oslikava se veoma ilustrativno i kroz norme kojima se uređuje kandidacioni postupak, odnosno predlaganje i utvrđivanje izbornih lista. Na prvim parlamentarnim izborima 1990. godine u prvi plan kandidacionog postupka isturen je građanin kao pojedinac, a potom političke organizacije i „drugi oblici organizovanja i udruživanja”. To treba tumačiti kao posljedicu inercije dugogodišnje prakse političke reprezentacije, što nije bilo karakteristično samo za Crnu Goru. Primjera radi, i u Hrvatskoj se u procesu donošenja prvih zakonskih rješenja za višestranačke izbore osjećala takva klima. Naime, B. Horvat, jedan od članova užeg stručnog tima za izradu izbornog zakona, zagovarao je posebnu zaštitu birača od „nesposobnih, demagoških i beskrupuloznih pretendenata na političke funkcije” kojom bi se uspostavio „neposredni odnos povjerenja i odgovornosti između birača i poslanika bez posredovanja stranaka”. M. Kasapović (1993:39) konstatuje da je Horvatov projekat izbornog i parlamentarnog sistema „svojevrсна mješavina ranoliberalnih postavki o odnosu *neukoga* biračkog puka i obrazovane elite koja jamči racionalnost parlamentarne i političke vlasti, s jedne strane, i samoupravnosocijalističkih postavki, s druge strane”.

Slijedeći logiku sistema koji je napuštan, izborno zakonodavstvo Crne Gore iz ovog perioda poznaje i institut opoziva odbornika odnosno poslanika, kome Zakon posvećuje čitavu jednu glavu (VIII – čl. 102-108). Kao karakterističnu odredbu u okviru ovog instituta treba istaći tačku 3, st. 1 člana 102, po kojoj odbornik, odnosno poslanik, može biti opozvan „ako izgubi povjerenje građana, koji su ga izabrali”. Uz to, inicijativu za pokretanje postupka opoziva mogu podnijeti, pored skupštine, odgovarajuće društveno-političke zajednice, i političke i druge organizacije sa čije je liste kandidata izabrani i „najmanje petostruko veći broj građana izborne jedinice od broja građana koji je, po odredbama ovog zakona (tačka 1, st. 2 istog člana), potreban za utvrđivanje kandidature za odbornika odnosno poslanika (20 za odbornika i 50 za poslanika, prim. V.P.), i to svojim potpisima”.

Kategoriji opoziva zakonodavac će se ponovo vratiti kreirajući normativni okvir za izbor predsjednika opštine (2003), o čemu će biti više riječi u okviru tačke 1.3.1.2.

Novi izborni zakoni, shodno duhu sistema koji inaugurišu, prilikom predlaganja izbornih lista i kandidata za predsjednika Republike u prvi plan ističu političke stranke (registrovane u Republici), posebno ili zajedno (koalicije), odnosno grupe građana. Inovacijama izbornog sistema iz 1996. godine kategorija „grupa

građana” podvodi se, u ovom pogledu, pod odredbe koje se odnose na stranke. Međutim, i pored napuštanja prethodnog opredjeljenja u pogledu broja i veličine izbornih jedinica (umjesto jedne – četrnaest), a što bi im, po „definiciji”, trebalo pogodovati, „sudbina” nezavisnih kandidata u izborima nije se bitnije izmijenila, čega su, izgleda, postali svjesni i oni, iz izbora u izbore sve rjeđi, pojedinci koji su spremni da se upuste u trku s kandidatima iza kojih stoji kakva-takva stranačka mašina. Tako su, na primjer, od ukupno 790 potvrđenih kandidata u izborima za republički parlament 1996. godine bila samo dva nezavisna (lista Grupe građana „Sedma sila”), i to u izbornoj jedinici br. 2 Andrijevića - Berane. Osvojili su ukupno šesnaest glasova. U toku kandidacionog postupka, u izbornoj jedinici br. 3 Bijelo Polje, lista grupe građana (Bulatović) odbijena je od strane RIK-a.

Inače, crnogorsko izborna zakonodavstvo vrlo liberalno uređuje uslove za isticanje kandidature u izborima. To, naravno, samo po sebi, ne mora da predstavlja doprinos demokraciji izbornog procesa.

1.3 STRUKTURNI ELEMENTI SISTEMA I NJIHOVI EFEKTI

1.3.1 Izborni obrazac - metod raspodjele mandata

1.3.1.1 Parlamentarni izbori

Od uvođenja višestranačkog sistema u Crnoj Gori dominirala je ideja proporcionalne reprezentacije kao vrijednosna osnova za projekciju, normiranje i operacionalizaciju sistema izbora za najviše predstavničke organe, odnosno skupštine. Međutim, kako su tokom izgradnje proklamovanog tipa izbornog sistema u periodu 1990-2006. godine primjenjivani različiti principi i kombinacije pojedinih elemenata sistema, naročito, kao što će se vidjeti, kod određivanja ukupnog broja i veličine izbornih jedinica, u pogledu ostvarenih efekata sistema, očekivano su manifestovani različiti učinci. Naime, prohibitivna klauzula (izborni prag – cenzus) jedini je zajednički element koji postoji u svim varijetetima izbornih zakona, a koji je u funkciji operacionalizacije proklamovanog načela proporcionalne raspodjele mandata.

Kao univerzalno prihvaćeni instrument i polazna tačka u konstituisanju predstavničkog režima, izbori, u krajnjem, znače prevođenje glasova birača („narodne volje”) u poslanička mjesta (izabranu skupštinu). Polazeći s tog stanovišta, izbori i izborni sistem često se, pogrešno, identifikuju sa načinom (metodima) na osnovu kojeg se obavlja taj postupak. U savremenoj politikologiji i pravnoj nauci uobičajena je podjela na tzv. većinske i proporcionalne izborne metode.

Većinske metode zasnivaju se na teritorijalnoj reprezentaciji a proporcionalne na raspodjeli poslaničkih mandata u proporciji s brojem osvojenih glasova. U okviru ova dva metoda postoji više varijanti i kombinacija. Dva pitanja opredjeljuju varijantnost osnovnih metoda. Ona se odnose na veličinu i nivo izborne jedinice i način glasanja, odnosno na to da li birač ima mogućnost izbora između kandidata ili stranaka i da li svojim glasom može uticati na rang kandidata sa stranačke izborne liste u slučaju proporcionalnog metoda.

Posljednjih stotina godina evolucije izbornih sistema obilježeno je raspravama na temu koji je od ova dva metoda bolji, odnosno pravičniji. U svakom slučaju, njihovi kreatori kretali su se „između prenaplašenog prihvatanja nužne imperfektnosti izbora i sna o njihovoj čistoj pravičnosti, da bi se obezbijedilo potpuno poklapanje između ulaza - preferencije glasača i izlaza - rezultirajuće vlade”. Danas, uostalom, ne postoje dvije politike koje su dale isti odgovor na pitanja o problemima koji se javljaju u demokratskim izborima. (Bogdanor V., Butler D., 1983)

Raspodjela mandata u izbornom sistemu Crne Gore vrši se primjenom modificirane D'Ontove metode. Pod modifikacijom se misli na sistem zatvorene liste, jer se tzv. „čisti” D'Ontov metod u teoriji prevashodno veže za sistem nevezane izborne liste. Opredjeljenje da se raspodjela mandata vrši isključivo metodom proporcionalnog predstavljanja u izbornom zakonu iz 1990. godine činilo je Crnu Goru specifičnom i u tom pogledu u odnosu na druge republike SFRJ. Naime, prvi višestranački izbori u Srbiji, Hrvatskoj i Makedoniji provedeni su primjenom većinskog metoda, odnosno kombinacijom većinskog i proporcionalnog metoda u Bosni i Hercegovini i Sloveniji. D'Ontova formula u distribuciji poslaničkih mandata, pored Crne Gore, primjenjivana je i u Bosni i Hercegovini prilikom izbora za Vijeće građana i Sloveniji za izbor poslanika u Društveno-političko vijeće. Međutim, u oba slučaja ova formula nije služila za raspodjelu cjelokupnog broja mandata već je, nakon primjene izbornog količnika, primjenjivana za raspodjelu preostalih mandata na osnovu ostatka glasova.

D'Ontov sistem (franc.-d'Hondt) - Jedan od matematičkih metoda koji se primenjuje na raspodelu poslaničkih mandata u sistemu srazmernog predstavljanja. Nazvan po imenu belgijskog profesora matematike Viljema d'Onta (William d'Hondt), poznat je i pod nazivom metod najmanjeg zajedničkog delitelja. Prvo se izračunava biračka masa svake izborne liste. Biračka masa svake od izbornih lista deli se brojevima 1,2,3 sve do broja N, koliko se poslanika bira u izornoj jedinici. Dobijeni količnici se potom razvrstavaju po veličini. Potom se, počev od najvećeg prema najmanjem, odbrojava onoliko količnika koliko se poslanika bira u izornoj jedinici.

Poslednji rezultat koji se dobije na ovaj način je zajednički delitelj kojim se deli biračka masa svake od lista. Svaka od lista dobija onoliko mandata koliko se puta zajednički delitelj sadrži u biračkoj masi izborne liste. (Prema: M. Pajvančić, 1999)

U istoj funkciji, naravno, postoje i druge metode. Jedna od takvih je i Her-Nimajerova (Hare-Niemeyer) metoda. Njena se matematička proporcija najjednostavnije može iskazati na sljedeći način: $mp = gp \times M / G$, pri čemu je mp - broj mandata koji pripada pojedinoj partiji, gp - ukupan broj glasova koje je ostvarila ta partija, M - ukupan broj mandata koji se dijele i G - ukupan broj važećih glasova (partija koje dijele mandate). Na taj način dobijeni cijeli brojevi znače broj mandata. Nepodijeljene mandate dobijaju partije s najvećim preostalim djelovima tih brojeva, odnosno s najvećim iznosima iza decimalne tačke. (Prema: V. Pavićević, 1997)

Učinak primijenjene formule u raspodjeli mandata na nivo srazmjerne reprezentacije ilustruje i primjer uticaja primjene D'Hondt-ove i Hare-Niemeyer-ove metode na nivo proporcionalnosti između osvojenih glasova i ostvarenih poslaničkih mjesta u republičkim parlamentarnim izborima u Crnoj Gori 1990. godine.

		D'HONDT			HARE-NIEMEYER		
Parl. grupa	% glasova	broj mandata	% mandata	+/- (%)	broj mandata	% mandata	+/- (%)
S K	60.6	83	66.4	+5.8	78	62.4	+1.8
S R S J	14.6	17	13.6	-1.0	20	16.0	+1.4
N S	13.8	13	10.4	-3.4	15	12.0	-1.8
D K	10.9	12	9.6	-1.3	12	9.6	-1.3

U cilju ograničavanja, odnosno sprečavanja „krajnje fragmentacije biračkog tijela i neograničene insurgencije parlamentarnih stranaka” (M. Kasapović, 1993), i u izborni sistem Crne Gore ugrađena je prohibitivna klauzula. Određivanje visine i nivoa sa kojeg djeluju efekti prohibitivne klauzule u postupku raspodjele predstavničkih mjesta (mandata) utiče ne samo na efekte reprezentacije već i na klasifikaciju primijenjenog tipa proporcionalnog izbornog modela. S tim u vezi, izvjesno je da su tokom dosadašnjeg razvoja i primjene izbornog sistema u Crnoj Gori ostvarivani različiti ciljevi i efekti primjene ove klauzule.

Kritičari proporcionalnog izbornog modela uobičajeno naglašavaju da se njegovom primjenom podstiče disperzija i fragmentacija političkih stranaka. Inače, ova se konstatacija često izvodi na osnovu drugog od tri poznata Diveržeova „sociološka zakona”, koji glasi: „proporcionalno predstavništvo teži multipartizmu.” Druga dva Diveržeova „zakona”, koja glase: *Većinsko glasanje u jednoj turi teži bipartizmu*, odnosno: *Većinsko glasanje u dve ture vodi multipartizmu, ublaženom raznim savezima*, kako i sam autor priznaje, takođe su bila povod o kome se „mnogo diskutovalo, često žučno, ali nikada nisu ozbiljno dovedeni u pitanje”. (M. Diverže, 1966)

Inače, ukoliko se idejni i vrijednosni sudovi o premisama na kojima počivaju većinski i proporcionalni metod izbora za trenutak ostave po strani, neophodno je izložiti šta se sve smatra osobinama, praktičnim prednostima, odnosno nedostacima jednog u odnosu na drugi osnovni izborni metod. Učinićemo to tako što ćemo se osvrnuti na dvije najčešće primjenjivane varijante osnovnih metoda (tipova), i to: (1) u slučaju većinskog, na **jednokružni sistem relativne većine** – „prvi uzima sve” (primjenjuje se u V. Britaniji, SAD, Kanadi, Indiji i dr.), odnosno (2) u slučaju proporcionalnog, na tzv. **sistem partijskih lista** (primjenjuje se u Crnoj Gori, u većini evropskih zemalja, u izborima za Evropski parlament i dr.). /Karakteristike metoda (tipova) navedene prema E. Hejvudu (A. Heywood - 2004)/

Jednokružni sistem relativne većine - prvi uzima sve

Osobine:

- zemlja je podijeljena na izborne jedinice, obično jednake veličine, koje daju jednog predstavnika;
- birači biraju jednog od kandidata, obično zaokružujući ili na drugi način označavajući njeno ili njegovo ime na glasačkom listiću;
- pobjednički kandidat treba da osvoji samo relativnu većinu glasova (pravilo – „prvi uzima sve”).

Prednosti:

- sistem uspostavlja jasnu vezu između predstavnika i birača, obezbjeđujući da se obaveze prema biračima ispunjavaju;
- nudi biračkom tijelu jasan izbor potencijalnih vladajućih stranaka;
- omogućava vladama da budu obrazovane uz jasan mandat koji im je dalo biračko tijelo, mada često na osnovu podrške relativne većine;
- štiti od ekstremizma, otežavajući malim radikalnim strankama da osvoje poslanička mjesta i zadobiju povjerenje;
- doprinosi stvaranju jake i djelotvorne vlade, tako što većinsku kontrolu u parlamentu obično ima jedna stranka;
- dovodi do obrazovanja stabilne vlade, jer jednostranačke vlade rijetko padaju zbog razjedinjenosti i unutrašnjih sukoba.

Slabosti/mane:

- sistem „upropašćuje” mnoge glasove (vjerovatno većinu), kako one date kandidatu koji je izgubio, tako i one date kandidatu koji je pobijedio, a koji su nadmašili potrebnu (relativnu) većinu;
- iskrivljuje izbornu volju „nedovoljnim predstavljanjem” malih stranaka i onih sa geografski jednako rasprostranjenom podrškom („efekat treće stranke”);
- nudi samo ograničen izbor zbog naginjanja uspostavljanju dvopolnog sistema (dvije glavne stranke);
- ugrožava legitimitet vlade zato što one često uživaju samo podršku manjine i dovodi do sistema vladavine relativne većine;
- stvara nestabilnost, jer promjene u vladi mogu dovesti do radikalnih pomjeranja u politici i upravljanju;
- dovodi do neodgovorne vlade, pošto je zakonodavna vlast često podređena izvršnoj, jer većina njenih članova podržava vladajuću stranku;
- sprečava izbor kandidata iz različitih slojeva društva u korist onih koji su privlačni većem broju glasača.

Sistem partijskih lista

Osobine:

- cijela država je jedna izborna lista (tzv. *at-large* sistem) ili, u slučaju regionalnih partijskih lista, postoji veći broj velikih izbornih jedinica u kojima se bira više poslanika;
- partije sastavljaju liste kandidata koje biračima predstavljaju u opadajućem redoslijedu prvenstva (tzv. zatvorene liste);
- birači glasaju za partije a ne za kandidate;
- partije dobijaju onoliko procenat poslaničkih mjesta koliko su dobile glasova na izborima, i popunjavaju ih sa svojih partijskih lista;
- ponekad se određuje „prag” (npr. 5% u Njemačkoj, 3% u Crnoj Gori) da bi se spriječilo predstavljanje malih, često ekstremističkih partija.

Prednosti:

- ovo je jedini potencijalno čist sistem proporcionalne reprezentacije, te je stoga pravičan prema svim partijama;
- sistem doprinosi jedinstvu jer podstiče birače da se poistovjete sa svojom nacijom ili regionom a ne sa izbornim okrugom, odnosno biračkim tijelom koje ga čini;
- sistem olakšava izbor žena i kandidata manjina, ukoliko se nalaze na partijskim listama;
- predstavljanje velikog broja malih partija osigurava stavljanje naglasaka na pregovaranje i konsenzus.

Slabosti/mane:

- veliki broj malih partija može da prouzrokuje slabu i nestabilnu vladu;
- veza između predstavnika i biračkog tijela je sasvim prekinuta;
- nepopularni kandidati koji se nalaze visoko na partijskoj listi ne mogu biti eliminisani;
- partije postaju veoma centralizovane, zato što vođstvo određuje sastav partijske liste, čime se podstiče poslušnost članova nižeg ranga, u nadi da će im biti dodijeljeno bolje mjesto na listi.

Bez obzira na to u kojoj mjeri su navedena mišljenja zasnovana na praksi komparativnih sistema, izvjesno je da ne postoje idealni i apsolutno dobri, odnosno pravedni izborni metodi („sistemi”). To je, uostalom, razlog što se uočene slabosti i nedorečenosti i jednog i drugog izbornog metoda nastoje ispraviti uvođenjem u praksu različitih korektivnih faktora, tako da se pojavljuju njihove nove varijante - međumodeli. Što takvih međumodela postoji više u metodu proporcionalne reprezentacije, nije izraz njegove slabosti već, prije svega, raširenosti primjene.

U prvim parlamentarnim izborima, decembra 1990. godine, prohibitivna klauzula utvrđena je tako da „politička organizacija odnosno političke organizacije koje podnose zajedničku listu kandidata a koje na izborima za odbornike, odnosno poslanike nije dobila 4% glasova od ukupnog broja građana opštine, odnosno Republike koji su glasali, ne uzima u obzir prilikom podjele mandata” (čl. 81, st. 1, Zakona o izboru i opozivu odbornika i poslanika, „Sl. list SRCG”, 36/90). Dakle, iako

je u izborima za predstavničke organe na nivou opštine i Republike bilo određeno više izbornih jedinica, nivo djelovanja i računanja prohibitivne klauzule imao je prvenstveno za cilj da iskaže opšti karakter predstavništva, to jeste jedinstvo opštine, odnosno republike kao društveno-političke zajednice. Propisani uslov ispunile su samo četiri izborne liste, od kojih je lista Saveza komunista Crne Gore, sa osvojenih 56.2% glasova, dobila 83 (66.4%) od 125 mandata u Skupštini; lista koalicije pod nazivom Savez reformskih snaga Jugoslavije za Crnu Goru, sa 13.6% glasova, dobila je 17 (13.65) mandata; lista Narodne stranke, sa 12.8% glasova, 13 (10.4%) mandata, i lista Demokratske koalicije, sa 10.1% glasova, 12 (9.6%) mandata.

Koaliciju Savez reformskih snaga Jugoslavije za Crnu Goru činili su: Liberalni savez Crne Gore, Partija socijalista, Socijaldemokratska stranka Crne Gore, Nezavisna organizacija komunista i Stranka nacionalne ravnopravnosti.

Demokratsku koaliciju činile su tri nacionalne partije Muslimana u Crnoj Gori (Stranka demokratske akcije za Crnu Goru – SDA i Stranka ravnopravnosti), odnosno Albanaca u Crnoj Gori (Demokratski savez u Crnoj Gori – DSCG).

U narednim parlamentarnim izborima na republičkom nivou, 1992. godine problem efektuiranja prohibitivne klauzule sa stanovišta karaktera predstavništva eliminisan je tako što je opština (u lokalnim izborima), odnosno Republika, određena kao jedna, jedinstvena izborna jedinica. Visina klauzule ostala je ista kao i u prethodnom zakonskom rješenju, odnosno 4% glasova, ali se više nije izračunavala na nivou Republike već u odnosu na „ukupan broj glasova birača koji su glasali u izornoj jedinici” (čl. 97 Zakona o izboru odbornika i poslanika, „Sl. list RCG”, 49/92, 55/92). U ovim izborima visinu klauzule „preskočile” su: lista bivšeg Saveza komunista Crne Gore, sada pod nazivom Demokratska partija socijalista (DPS), koja je sa osvojenih 43.8% glasova dobila 46 (54.1%) od 85 mjesta u Skupštini; lista Narodne stranke (NS) sa 13.1% glasova – 14 (16.5%) mandata; lista Liberalnog saveza Crne Gore (LSCG) sa 12.4% glasova – 13 (15.3%) mandata; lista Srpske radikalne stranke (SRS) sa 7.8% glasova – 8 (9.4%) mandata, i lista Socijaldemokratske partije reformista (SDPR) sa 4.5% glasova – 4 (4.7%) mandata.

Identična norma primijenjena je i u izborima 1996. godine. No, pri tome valja imati u vidu da je novi izborni zakon, mada označen kao Izmjene i dopune osnovnog akta o izborima iz 1992. godine, efektima prohibitivne klauzule suštinski uticao na strukturu centralnog predstavničkog organa Crne Gore. Tako je lista DPS sa osvojenih 51.2% glasova na nivou Crne Gore dobila 45 (63.4%) od 71 mjesta u Skupštini; lista koalicije pod nazivom „Narodna sloga” (NS i LSCG) sa 25.6% glasova – 19 (26.8%) mandata; lista SDA sa 3.5% glasova – 3 (4.2%) mandata; lista DSCG sa 1.8% glasova – 2 (2.8%) mandata i lista Demokratske unije Albanaca (DUA) sa 1.3% glasova – 2 (2.8%) mandata. Istovremeno, dvije izborne liste koje su na nivou Crne Gore osvojile više od 4% glasova ostale su bez mandata. To su lista SDP (nova

stranka nastala objedinjavanjem SDPR i Socijalističke partije Crne Gore – SPCG) sa 5.7% glasova i SRS (u međuvremenu u nazivu pridodala ime vođe stranke dr V. Šešelj) sa 4.4% glasova.

Iako se prohibitivna klauzula (**izborni prag – threshold, cenzus**) srijeće i kod većinskih sistema (dvostruki balot), riječ je, zapravo, o nužnom korektivnom faktoru u sistemu proporcionalne reprezentacije. Njegovim uvođenjem onemogućuje se ulazak malih stranaka u parlament i na taj način nastoji se eliminisati drugi značajni prigovor ovom proporcionalnom izbornom metodu. Obično je riječ o 1-5% osvojenih glasova na nivou izborne jedinice, mada ima i drukčijih rješenja, odnosno različitog određivanja jednog ili više nivoa na kome treba osvojiti propisanu kvotu glasova i tako preskočiti propisani izborni prag da bi lista ušla u raspodjelu mandata (npr. u Švedskoj za ulazak u parlament stranačka lista mora osvojiti minimum 4% glasova na nacionalnom nivou ili 12% u jednoj izbornoj jedinici).

U republičkim parlamentarnim izborima održanim maja 1998, odnosno aprila 2001. godine, prilikom obračuna mandata (u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici i na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine – 73+5) prohibitivna klauzula utvrđena je na 3% glasova od ukupnog broja birača koju su glasali. Uslov za učešće u raspodjeli mandata u izborima 1998. ispunile su sljedeće izborne liste: lista koalicije „Da živimo bolje – Milo Đukanović” (DPS, NS i SDP), koja je sa osvojenih 49.5% glasova dobila 42 (53.8%) od 78 mjesta u Skupštini; lista Socijalističke narodne partije (Momir Bulatović) sa 36.1% glasova – 29 (37.2%) mandata; lista LSCG – Slavko Perović sa 6.3% glasova – 5 (6.4%) mandata; lista DSCG – Mehmet Bardhi sa 1.5% glasova – 1 (1.3%) mandat, i lista DUA sa 1.0% glasova – 1 (1.3%) mandat.

Prilikom prijevremenih (trećih po redu u periodu 1990-2001) izbora 2001, po ovom osnovu, u raspodjeli mandata (takođe 73+5) učestvovala su sljedeće izborne liste: Koalicija „Pobjeda je Crne Gore – Demokratska koalicija Milo Đukanović”, koja je sa 42.4% glasova dobila 36 (46.1%) mandata; „Zajedno za Jugoslaviju” sa 40.9% glasova – 33 (42.3%) mandata; LSCG – Liberali nego što! sa 7.9% glasova – 6 (7.7%) mandata; DUA sa 1.2% glasova – 1 (1.3%) mandat, i DSCG – Mehmet Bardhi sa 1.0% glasova – 1 (1.3%) mandat.

Socijalistička narodna partija (SNP) je partija koja je nastala nakon rascjepa u Demokratskoj partiji socijalista tokom 1997. godine. Partiju je predvodio nekadašnji predsjednik DPS Momir Bulatović.

Koalicioni savez „Pobjeda je Crne Gore – Demokratska koalicija Milo Đukanović” činile su DPS i SDP.

Koaliciju „Zajedno za Jugoslaviju” činile su Socijalistička narodna partija – SNP (sa novim liderom Predragom Bulatovićem), Narodna stranka – NS (takođe sa novim liderom, jer je u međuvremenu umjesto dugogodišnjeg lidera ove partije, dr Novaka Kilibarde, na čelo stranke došao Dragan Šoć) i Srpska narodna stranka – SNS (nastala kao dio nekadašnje Narodne stranke. Njen prvi lider bio je dr Božidar Bojović. Partija se tokom 2003. pocijepala. Njen nekadašnji lider osnovao je novu, Demokratsku srpsku stranku – DSS; vođstvo SNS-a pripalo je Andriji Mandiću, potpredsjedniku jedinstvenog SNS-a).

U izborima održanim oktobra 2002. godine pravo za učešće u raspodjeli (71+4) mandata stekle su: „Demokratska lista za evropsku Crnu Goru – Milo Đukanović” sa 47,3% glasova – 39 (52.0%) mandata; lista koalicije „Zajedno za promjene – SNP-SNS-NS” sa 37.9% glasova – 30 (40.0%) mandata; lista „Crna Gora može – Liberalni savez Crne Gore!” sa 5.8% glasova – 4 (5.3%) mandata, i Demokratska koalicija „Albanci zajedno” sa 2.4% glasova – 2 (2.7%) mandata.

U sedmim po redu, prvim u nezavisnoj državi, parlamentarnim izborima, održanim 10. septembra 2006. godine, ukupno 81 (76+5) mandat osvojile su: Koalicija za evropsku Crnu Goru – Milo Đukanović – DPS-SDP sa 48.6% glasova – 41 (50.6%) mandat; Srpska lista – Andrija Mandić sa 14.7% glasova – 12 (14.8%) mandata; SNP-NS-DSS – koalicija: Socijalistička narodna partija Crne Gore, Narodna stranka i Demokratska srpska stranka sa 14.1% glasova – 11 (13.5%) mandata; Pokret za promjene – Nebojša Medojević sa 13.1% glasova – 11 (13.5%) mandata; „Liberali i Bošnjačka stranka – ispravni u prošlosti, pravi za budućnost” – Miodrag-Miko Živković sa 3.7% glasova – 3 (3.7%) mandata; koalicija Demokratski savez u Crnoj Gori – Partija demokratskog prosperiteta – Mehmet Bardhi sa 1,3% glasova – 1 (1.2%) mandat; DUA – Ferhat Dinoša sa 1.1% glasova – 1 (1.2%) mandat, i „Albanska alternativa” sa 0.8% glasova – 1 (1.2%) mandat.

Izbori za Vijeće građana Skupštine SRJ,² računajući pri tome i prve izbore za ovo vijeće, kada je klauzula faktički bila primijenjena samo u jednoj od ukupno sedam izbornih jedinica – u ostalima je primijenjen princip relativne većine, provođeni su uz propisanu prohibitivnu klauzulu od „najmanje 5% od ukupnog broja broja glasova birača koji su glasali u izbornoj jedinici” (v: čl. 66, st. 2, Zakona o izboru saveznih poslanika u Veće građana Savezne skupštine, „Sl. list SRJ”, 1/92, i čl. 87 inoviranog Zakona, „Sl. list SRJ”, 40/92, i čl. 87 Zakona, „Sl. list SRJ”, br. 57/93).

Inače, u prvim izborima za Vijeće građana Skupštine SRJ, održanim maja 1992, lista DPS osvojila je ukupno 68.4% glasova, odnosno 23 (76.6%) od 30 mandata; lista Saveza komunista - pokret za Jugoslaviju u Crnoj Gori (SKPJ) sa 6.1% glasova - 2 (6.7%) mandata; SRS sa 8.8% glasova – 3 (10.0%) mandata, i dva nezavisna kandidata sa ukupno osvojenih 4.1% glasova – 2 (6.7%) mandata. U decembarskim izborima za ovaj dom Savezne skupštine pravo na raspodjelu mandata ostvarile su

² Mada izbori na ovom nivou ne predstavljaju osnovni predmet ove studije, oni se navode radi ilustracije efekata sistema.

i mandate (30) međusobno podijelile sljedeće izborne liste: DPS sa 47.5% glasova – 17 (56.7%) mandata; SPCG sa 13.5% glasova – 5 (16.7%) mandata; NS sa 12.5% glasova – 4 (13.3%) mandata, i SRS sa 11.5% glasova – 4 (13.3%) mandata.

U neposrednim izborima za oba doma Savezne skupštine održanim septembra 2000. godine pravo na raspodjelu mandata ostvarile su jedino liste SNP i SNS. Tako je u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine izborna lista SNP sa osvojenih 82.5% glasova dobila 28 (93.3%) od 30 mandata, dok su SNS sa osvojenih 6.4% glasova pripala 2 (6.7%) mandata; dok je u izborima za Vijeće republika, raspodjelom 20 mjesta u ovom domu, SNP-u sa osvojenih 81.8% glasova pripalo ukupno njih 19 (95.0%), dok je SNS osvojila 1 (5.0%) mandat, ovaj put sa 7.5% glasova. U ovim izborima, inače veoma problematičnim sa stanovišta regularnosti (uz bojkot vladajuće koalicije i nekih drugih partija u Crnoj Gori i antikampanju, prema službenim podacima, u izborima je učestvovalo ukupno 28.8% birača upisanih u birački spisak), upravo istaknuti podaci navode na pitanje kojom su to „snagom racija” birači činili tzv. splitting od svog glasa, odnosno šta je moglo motivisati njih 1446 (1.1% ukupnog broja koji su glasali) da kod izbora za Vijeće republika da svoj glas listi SNS a ne SNP, kome su svoje povjerenje iskazali u izboru za Vijeće građana. (Više o ovim izborima vidjeti u: V.Goati, 2001)

Dakle, oba ova elementa izbornog sistema, klauzula i formula, pojedinačno i povezano stvaraju određene posljedice po ishod izbora, odnosno strukturu predstavničke skupštine. Učinak primijenjene formule u raspodjeli poslaničkih mjesta može se iskazati i kroz prosječnu „cijenu mandata” koju su stranke morale da „plate” da bi se kandidati sa njihove izborne liste našli u parlamentu.

Tabela 1: PROSJEČNA CIJENA MANDATA U GLASOVIMA PO IZBORNIM LISTAMA U IZBORIMA ZA SKUPŠTINU CRNE GORE U PERIODU 1990-2006.

Izborna lista partije / koalicije	09. 12. 1990.	20. 12. 1992.	03. 11. 1996.	31. 05. 1998.	22. 04. 2001.	20. 10. 2002.	10. 09. 2006.
Savez komunista Crne Gore (SKCG) / Demokratska partija socijalista (DPS)	2.064	2.740	3.339				
Narodna stranka (NS)	3.008	2.692					
Koalicija: Savez reformskih snaga Jugoslavije za Crnu Goru (SRSJ)	2.433						
Demokratska koalicija	2.563						
Srpska radikalna stranka – Dr Vojislav Šešelj		2.791					
Liberalni savez Crne Gore (LSCG)		2.738		4.322	4.806	5.091	

Nominalno „najjeftiniji mandat” u parlamentarnim izborima održanim na području Crne Gore u posmatranom periodu osvojila je DPS u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine maja 1992. godine, sa 843 glasa u izbornoj jedinici Plav (8,3% ukupnog biračkog tijela izborne jedinice, odnosno 35,3% birača koji su pravilno glasali). Istovremeno, „najskuplji mandat” pripao je Socijaldemokratskoj partiji (SDP), takođe u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine, i to u izborima 1996. godine (26.128 glasova). Dakle, u roku od samo četiri godine stolica u parlamentu savezne države jednu od stranaka u Crnoj Gori koštala je više od 30 puta više nego li drugu stranku u prvim izborima za Vijeće građana Savezne skupštine.

Uticao je i na ishod održanih izbora može se sagledati i kroz druge pokazatelje. Jedan od njih je odnos broja neiskorišćenih – „rasutih” glasova (glasova koje su birači dali izbornim listama stranaka koje nijesu uspjele da „preskoče” izborni prag) i broja glasova koji su iskorišćeni u raspodjeli poslaničkih mandata. U narednom pregledu iskazan je relativni odnos između tih glasova.

Tabela 2: UTICAJ PROHIBITIVNE KLAUZULE NA RASIPANJE GLASOVA U IZBORIMA ZA SKUPŠTINU CRNE GORE U PERIODU 1990-2006.

Vrijeme održavanja izbora	Prohibitiv klauzula	„Rasuti” glasovi %
1. Decembar 1990.	4%	11.2
2. Decembar 1992.	4%	20.8
3. Novembar 1996.	4%	20.3
4. Maj 1998.	3%	5.8
5. April 2001.	3%	6.7
6. Oktobar 2002.	3%	5.3
7. Septembar 2006.	3%	2.0

Najveći broj birača bez predstavnika u parlamentu registrovan je u izborima održanim decembra 1992. godine (61.492), što treba tumačiti kao zajednički uticaj prohibitivne klauzule i broja stranaka koje su stekle pravo da istaknu izbornu listu. Inače, u parlamentarnim izborima održanim u Crnoj Gori u posmatranom periodu registruje se sljedeći broj izbornih lista koje su, zahvaljujući postojanju i utvrđenoj visini prohibitivne klauzule, bile isključene iz raspodjele mandata.

Tabela 3: UTICAJ PROHIBITIVNE KLAUZULE NA BROJ IZBORNIH LISTA KOJE UČESTVUJU U RASPODJELI MANDATA I UKUPAN BROJ PARTIJA KOJE DIJELE MJESTA U PARLAMENTU

Vrijeme održavanja izbora	Ukupno izbornih lista	Ukupno mandata	Broj lista koje su osvojile mandate	%	Ukupan broj partija koje dijele mjesta u parlamentu
1. Decembar 1990.	10	125	4	40.0	9
2. Decembar 1992.	19	85	5	26.3	5
3. Novembar 1996.	20*	71	5	25.0	6
4. Maj 1998.	17	78	5	29.4	7
5. April 2001.	16	77	5	31.3	8
6. Oktobar 2002.	10	75	4	40.0	10
7. Septembar 2006.	12	81	8	66.6	16

Legenda: */ Ukupan broj lista u svih 14 izbornih jedinica

Idući tragom istog indikatora, u narednom tabelarnom pregledu iskazuje se relativno učešće sume glasova datih strankama koje nijesu uspjele da učestvuju u raspodjeli poslaničkih mjesta u ukupnoj strukturi pravovaljanih glasova u održanim parlamentarnim izborima u Crnoj Gori. Pregled je dat po opštinama iako one nijesu u svim izborima predstavljale izborne jedinice jer ovaj pokazatelj, na izvjestan način, govori kako o „kvalitetu izborne ponude” tako i o stabilnosti, odnosno preferencijama lokalnog biračkog tijela.

Tabela 4: PROSTORNA DISPERZIJA STRUKTURE „RASUTIH” GLASOVA U IZBORIMA ZA SKUPŠTINU CRNE GORE U PERIODU 1990-2002.

Opština/vrijeme održavanja izbora	09. 12. 1990.	20. 12. 1992.	03. 11. 1996.	31. 05. 1998.	22. 04. 2001.	20. 10. 2002.	10. 09. 2006.
ANDRIJEVICA	-	15.6	19.3	5.9	5.6	4.7	1.5
BAR	15.9	18.9	11.7 [/]	4.3	5.5	4.1	3.1
IVANGRAD/ BERANE	2.5	24.0	23.3	4.6	3.7	3.7	1.8
BIJELO POLJE	11.3	14.1	19.8	5.9	3.3	2.9	1.4
BUDVA	29.5	24.0	14.1	4.4	4.5	3.1	0.6
DANILOVGRAD	28.4	17.2	39.0	4.7	7.4	4.7	1.4
ŽABLJAK	25.8	13.8	8.9	8.0	6.1	5.0	1.3
KOLAŠIN	24.2	16.3	13.4	4.2	8.2	3.7	2.8
KOTOR	14.3	15.5	15.8	7.1	5.3	4.2	2.0

Opština/vrijeme održavanja izbora	09. 12. 1990.	20. 12. 1992.	03. 11. 1996.	31. 05. 1998.	22. 04. 2001.	20. 10. 2002.	10. 09. 2006.
MOJKOVAC	18.9	15.4	12.6	4.8	3.4	2.3	1.2
NIKŠIĆ	7.4	17.7	19.3	5.4	3.8	3.2	1.4
PLAV	20.5	22.2	32.4	11.6	13.2	12.7	1.3
PLUŽINE	26.9	19.8	23.3	15.1	6.0	5.3	4.3
PLJEVLJA	11.4	13.7	22.2	9.3	2.9	3.7	1.2
TITOGRAĐ/ PODGORICA	4.7	21.3	15.2 ^{*/}	4.0	9.1	6.6	2.0
ROŽAJE	16.2	9.6	27.3	3.4	19.6	21.7	1.2
TIVAT	14.2	10.8	25.1	7.4	4.6	5.6	2.7
ULCINJ	2.6	58.1	38.9	2.1	16.5	2.4	21.2
HERCEG NOVI	20.6	17.8	21.8	11.7	6.3	7.3	2.1
CETINJE	9.9	13.2	9.7	2.3	3.5	2.1	6.0
ŠAVNIK	13.3	18.2	17.9	4.4	3.7	2.5	1.8

Legenda: [/] podaci se odnose na teritoriju opštine Bar, koja je činila izbornu jedinicu, dok za dio opštine koji je „izbornom geometrijom” pripojen izbornoj jedinici Ulcinj relativni iznos ovog indikatora iznosi 18.8; ^{*/} podaci se odnose na teritoriju opštine Podgorica koja je činila izbornu jedinicu „Podgorica I”, dok u preostalom dijelu opštine, koji je predstavljao izbornu jedinicu „Podgorica II”, relativni iznos „rasutih” glasova iznosi 62.3.

Kao specifičan aspekt uticaja prohibitivne klauzule može se uzeti i broj izbornih lista koje bi, da nije postojalo ograničenje te vrste, uz primjenu istog – D’Ontovog metoda, ušle u parlament jer su dobile veći broj glasova od najniže „cijene mandata” koji je opredijelio parlamentarnu strukturu. U decembarskim izborima 1990. godine u republičkom parlamentu bi, na taj način, našla mjesto i Demokratska stranka jer je osvojila 3.442 glasa. Ona bi, pod istim uslovom, sa osvojenih 9.289 glasova bila zastupljena i u Vijeću građana Savezne skupštine u izborima održanim maja 1992. godine. Prohibitivna klauzula od 4% glasova birača u Republici bila je granica koja je onemogućila da se u parlamentu, nakon izbora decembra 1992, s obzirom na osvojene glasove, predstave: SKPJ (6.236), SNO za Crnu Goru i Hercegovinu (3.894), SPCG (8.412), Demokratski savez (11.388), Udruženje ratnika 1991/92. (4.198) i koalicija stranaka pod nazivom Demokratska opozicija (7.828). Krajnja konsekvencija u ovom slučaju bila bi nepostojanje većinske partije u parlamentu. U prijevremenim izborima za donji dom Saveznog parlamenta, decembra 1992. godine, iz istog razloga bez mandata je ostao SKPJ sa 7.643 osvojena glasa.

Zahvaljujući novom sistemu izbornih jedinica, ova vrsta vještačke prepreke za ulazak u republički parlament u izborima 1996. godine koštala je poslaničkih mandata i dvije stranke koje su na nivou Republike osvojile više od 4% ukupnog broja važećih glasova. To su, kao što je već navedeno, SDP – Socijaldemokratska partija Crne Gore sa osvojenih 16.608 (5.7%), odnosno SRS – Srpska radikalna stranka „Dr Vojislav Šešelj” sa osvojenih 12.963 (4.4%) glasa. Iz navedenih razloga,

prema istom kriterijumu, bez poslaničkog mandata u Saveznoj skupštini ostala je i SRS sa ukupno osvojenih 14.829 (5.2%) glasova na nivou Crne Gore.

Pod navedenom pretpostavkom – bez primjene prohibitivne klauzule – u izborima održanim maja 1998. godine, mjesto u republičkom parlamentu dobila bi i Srpska narodna stranka (SNS) sa ukupno osvojenih 6.606 glasova, dok bi u izborima 2001. godine to ostvarila Narodna socijalistička stranka Crne Gore (NSS).

Napokon, nivo ostvarene operacionalizacije proklamovanog načela raspodjele mandata u parlamentarnim izborima u Crnoj Gori u posmatranom periodu može se iskazati i preko tzv. indeksa proporcionalnosti. Tako vrijednost ovog indikatora (računato prema rezultatima izbornih lista koje učestvuju u raspodjeli mandata; maksimalna vrijednost = 100) iznosi: 94 u izborima za republički parlament – decembar 1990; 95 u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine – maj 1992; 99 u izborima za republički parlament – decembar 1992; 98 u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine – decembar 1992; 83 u izborima za republički parlament – novembar 1996; 76 u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine – novembar 1996; 97 u izborima za republički parlament – maj 1998; 99 u izborima za Vijeće građana Savezne skupštine – septembar 2000; 93 u izborima za Vijeće republika Savezne skupštine – septembar 2000, 97 u izborima za republički parlament – april 2001, 98 u izborima za republički parlament – oktobar 2002. Identična vrijednost ovog indikatora (98) registrovana je i na parlamentarnim izborima održanim 2006. godine.

1.3.1.2 Predsjednički izbori

U predsjedničkim izborima, naravno, primjenjivan je većinski metod u utvrđivanju rezultata glasanja. Legitimacijski osnov obezbijeden je kroz uslov da se kandidat za predsjednika Predsjedništva (izbori 1990) ne može smatrati izabranim, bez obzira na to što raspolaže najvećim brojem osvojenih glasova, ukoliko taj broj ne predstavlja *više od polovine građana upisanih u birački spisak*; a za članove Predsjedništva najmanje jednu trećinu građana, takođe upisanih u birački spisak (čl. 21 Zakona o izboru predsjednika i članova Predsjedništva SR Crne Gore, „Sl. list SRCG”, br. 36/90). U drugom krugu izbora (za 14 dana), između dvostruko više kandidata od broja koji se bira, izabranim se smatraju kandidat, odnosno kandidati koji su dobili najveći broj glasova. Kao što se vidi, raspon utvrđenih većina kretao se od „visokozahitjvne” natpolovične većine ukupnog biračkog tijela do relativne većine birača izašlih na izbore u drugom krugu.

Za izbor predsjednika Republike Crne Gore prema Zakonu iz 1992. godine utvrđeni su drugačiji kriteriji u pogledu većine. Izabranim predsjednikom smatra se kandidat koji je dobio najveći broj glasova, pod uslovom da taj broj predstavlja *više od polovine birača koji su glasali* (čl. 17 Zakona o izboru predsjednika Republike, „Sl. list RCG”, br. 49/92). Međutim, prethodno je morao biti ispunjen i opšti uslov da u ovim izborima učestvuje više od polovine ukupnog biračkog tijela Republike, i to kako u prvom tako i u drugom izbornom krugu (čl. 16 Zakona).

Navedeno tumačenje uslova pravovaljanosti izbora u drugom izbornom krugu, doduše, nije bilo jedinstveno i zvanično potvrđeno. Uoči drugog izbornog kruga za izbor predsjednika Crne Gore (10. 01. 1993) javnost je posredstvom državnih medija obavještavana da izbor predsjednika Republike nije uslovljen obavezom da na birališta izađe najmanje 50%+1 birača upisanih u jedinstveni birački spisak. Nadležni državni organi (Skupština Republike i Republička izborna komisija) nijesu se ovim povodom oglašavali, što je na izvjestan način izazivalo dodatne nedoumice u pogledu važećih pravila izbora, koje su bile isključivo plod nepreciznosti norme. Nepreciznost su zapravo izazivale sljedeće odredbe Zakona: „Ako je na izborima za predsjednika Republike glasalo manje od polovine ukupnog broja građana Republike upisanih u birački spisak, glasanje se ponavlja. Ako na ponovnom glasanju glasa manje od polovine ukupnog broja građana iz stava 1 ovog člana, ponavlja se cijeli izborni postupak” (čl. 16), odnosno: „Na ponovnom izboru izabran je kandidat koji je dobio veći broj glasova. Ako na ponovnom izboru oba kandidata dobiju jednak broj glasova, ponavlja se cio izborni postupak” (čl. 18, st. 4). Poređenja radi, ovaj problem je članom 9 srbijanskog Zakona o izboru predsjednika Republike regulisan na sljedeći način: „Na ponovljenom glasanju za predsjednika Republike izabran je kandidat koji je dobio većinu glasova birača koji su glasali, ako je na izbore izašla najmanje polovina od ukupnog broja birača u republici” („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 1/90, 79/92).

Da se u slučaju izbora predsjednika Republike Crne Gore ne radi o jednoj cjelovito izvedenoj, odnosno konzistentno izgrađenoj normativnoj strukturi, potvrdilo se i prilikom narednih, prijevremenih predsjedničkih izbora 1997. godine. Uz mnoštvo drugih nepreciznosti, kao ključni problem u ovim, za Crnu Goru veoma važnim, izborima pokazalo se tumačenje karaktera izbornog postupka, odnosno njegovih faza koje su uređene kao prvi i drugi krug izbora. Zapravo, nijedan od pozitivnih zakonskih tekstova kojima je uređen izbor predsjednika ne daje decidno određenje da li je u pitanju jedinstven ili odvojen izborni postupak. Ova se činjenica pokazala veoma značajnom jer je između dva kruga izbora došlo do promjena u biračkom tijelu koje su „gubitničkoj” strani poslužile, navodno, kao isključivi povod za osporavanje regularnosti čitavog toka izbora. Istovremeno, ovi izbori ostaće upamćeni i po tome što je tzv. savezna pravna regulativa derogirala republičku, i to tako da se s pravom može govoriti o svojevrsnom pravnom nasilju nad Ustavom garantovanom suverenom nadležnošću Crne Gore da uređuje organizaciju vlasti na svojoj teritoriji. Zapravo, odnos prema predsjedničkim izborima u Crnoj Gori (kako uoči izbora, tako i nakon njih) od strane pravosudnih organa Savezne države (o istim stvarima odlučivali su na različite načine) iskazao se i kao drastičan primjer neravnopravnog tretmana manje u odnosu na veću članicu u okviru zajedničke države Crne Gore i Srbije.

Naknadne stručne analize (v. V. Pavićević, 1998) pokazale su da je sudbinu ovih izbora opredijelilo, prije svega, veće učešće birača u drugom nego u prvom krugu izbora, što na svoj način samo potvrđuje neke od nalaza teoretičara izbora

A. Campbell-a u analizi motivišućih snaga biračke situacije. Kretanje i vrijednosti navedenih faktora u izborima u Crnoj Gori u periodu 1990-2001. interpretiraju se u narednom tabelarnom pregledu.

Tabela 5: PARTICIPACIJA BIRAČA U PARLAMENTARNIM I PREDSEDNIČKIM IZBORIMA U CRNOJ GORI U PERIODU 1990-2004.

Tip izbora/vrijeme održavanja	Registr. birača	Ukupno glasalo	Nevažeći glasovi
1. Parlamentarni – decembar 1990.	402.905	75.8	3.7
2. Predsjednički – decembar 1990. – prvi krug	402.905	75.7	11.6
3. Predsjednički – decembar 1990. – drugi krug	402.905	65.2	0.8
4. Parlamentarni – decembar 1992.	429.047	68.9	2.2
5. Predsjednički – decembar 1992. – prvi krug	429.047	68.9	2.7
6. Predsjednički – januar 1993. – drugi krug	429.047	59.1	1.1
7. Parlamentarni – novembar 1996.	449.824	66.9	2.6
8. Predsjednički – oktobar 1997. – prvi krug	461.738	67.4	1.5
9. Predsjednički – oktobar 1997. – drugi krug	470.491	73.9	1.1
10. Parlamentarni – maj 1998.	457.633	76.0	1.3
11. Parlamentarni – april 2001.	447.673	79.3	0.8
12. Parlamentarni – oktobar 2002.	455.791	77.5	1.3
13. Predsjednički – decembar 2002. – prvi krug	456.947	45.9	2.5
14. Predsjednički – februar 2003. – drugi krug	456.947	47.5	-*
15. Predsjednički – maj 2003.	458.399	48.4	2.0
16. Parlamentarni – septembar 2006.	484.430	71.4	2.0

Legenda: */ S obzirom na to da nije ispunjen osnovni uslov – 50%+1 izašlih birača, ovi izbori nijesu uspješni, zbog čega zvanično nijesu objavljeni podaci ove vrste.

Situacione varijable A. Campbell-a:

- (a) Građani će prije izići na važnije izbore nego na one manje važne;
- (b) Očekivane razlike biće veće ako se političke institucije percipiraju kao osjetljive na javne uticaje;
- (c) Očekivane razlike zavise od stepena uticajnosti onih koji se biraju;
- (d) Politički interes birača za učesće u izborima biće veći ako se percipira situacija balansa, a manji u slučaju percepcije izrazitije dominacije jedne strane, i
- (e) Ako pojedinac sebe vidi kao ‚jednog između milion glasača‘, on neće cijeniti svoj glas i izlazak na izbore, naspram situacije u kojoj se birač samopercipira kao ‚glas koji donosi odluku‘, kao ‚glas prevage‘.

Za razliku od prethodnih, uoči održavanja predsjedničkih izbora 2002/03. godine otklonjene su navedene dileme u tumačenju citiranih odredaba Zakona.

Naime, cijeneći posljedice najavljenog bojkota predsjedničkih izbora od strane opozicije, Skupština je na sjednici održanoj 2. decembra 2002. za predmet svog odlučivanja imala i pitanje u vezi sa autentičnim tumačenjem odredbi tri stava u okviru dva člana Zakona o izboru odbornika i poslanika. Značaj problema o kome se Skupština imala izjasniti dodatno je osnažen činjenicom da se ista, prvi put od kad djeluje u višestranačkom sastavu, upustila u ovu vrstu radnje. Predlozi koje je tim povodom zauzeo njen Zakonodavni odbor usvojeni su bez diskusije, dakle Skupština je usvojila Predlog autentičnog tumačenja člana 16, st. 2, i člana 18 ovog zakona, kao i Predlog odluke o odbijanju davanja autentičnog tumačenja njegovog člana 16, st. 1.

Suština problema kojima se u konkretnom slučaju bavio Parlament zapravo je tumačenje po kome je za uspjeh predsjedničkih izbora neophodno da na birališta izađe najmanje 50%+1 birača upisanih u jedinstveni birački spisak na nivou Republike. Ispunjenje navedenog cenzusa neophodno je i u slučaju neuspjelog prvog kruga glasanja, odnosno u ponovljenom glasanju (neka vrsta prava na „popravni ispit“), dok u eventualnom drugom krugu izbora taj uslov nije nužan za njihovo uspješno okončanje. Do drugog kruga ovih izbora dolazi isključivo u situaciji kad u jednom od dva prethodno navedena slučaja (tzv. prvi krug i ponovljeno glasanje), uz ostvarenje propisanog cenzusa, nijedan predsjednički kandidat nije dobio apsolutnu većinu palih glasova. Tada se, dakle prilikom drugog izbornog kruga, i potencijalnog trećeg izlaska na birališta, birači opredjeljuju između dva kandidata koji su prethodno osvojili najviše glasova. Pobjednikom izbora smatra se kandidat koji je osvojio većinu glasova, bez obzira na ukupan broj birača koji su glasali.

U međuvremenu, Zakonodavni odbor je prihvatio tumačenje koje otklanja još jednu nepreciznost, odnosno pravnu prazninu. Riječ je o karakteru izbornog postupka sa stanovišta međusobnog odnosa pojedinih njegovih faza, definisanih kao prvi i drugi krug izbora. Naime, važeći Zakon ne daje decidno određenje da li je u pitanju jedinstven ili odvojen izborni postupak. Ova se činjenica pokazala veoma značajnom u prethodnim predsjedničkim izborima, održanim 1997. godine, kad je između dva kruga izbora došlo do promjena u biračkom tijelu koje su „gubitničkoj” strani poslužile, navodno, kao isključivi povod za osporavanje regularnosti čitavog toka izbora. Ovaj problem registrovan je tada i od strane predstavnika OEBS-a kao jedan od prioriteta u inovaciji normativne regulative izbora za predsjednika Republike. No, kako do toga nije došlo, Zakonodavni odbor se priklonio tumačenju da se u konkretnom slučaju radi o jedinstvenom izbornom procesu te da, s tim u vezi, nije dozvoljeno mijenjanje biračkog spiska između između tzv. prvog i drugog kruga izbora. Primjenjujući analogno odgovarajuće norme iz Zakona o biračkim spiskovima (čl. 12, st. 1, i član 13, st. 1, Zakona o biračkim spiskovima, „Sl. list RCG”, br. 14/00, 18/00), nadležni organ (Republički sekretarijat za razvoj) zaključio je birački spisak 25 dana prije dana održavanja izbora. Oslanjajući se na isti izvor, RIK je 10 dana potom svojim rješenjem oglasio konačno zaključenim birački spisak za ove izbore. Praktična posljedica ove odluke očitovala se u nepromijenjenom biračkom spisku u intervalu od 12. decembra 2002. do 9. februara 2003. godine.

Naredni problemi neprecizne normativne uređenosti ovog izbornog postupka pojavili su se pred Republičkom izbornom komisijom. RIK je, kako ni to nije Zakonom uređeno, morao donijeti odluku o datumu održavanja ponovljenog glasanja nakon što prvi krug izbora nije uspio. Prvi put u radu ovog organa, u sastavu koji je funkcionisao za ove izbore, došlo je u procesu odlučivanja do značajnije nesaglasnosti. Odluka da se ponovljeno glasanje obavi 45 dana nakon prvog kruga izbora donesena je relativnom većinom glasova.

RIK se u sličnoj situaciji našao ponovo uoči, odnosno nakon ponovljenog glasanja, održanog 9. februara 2003. Naime, vremenske nepogode koje su vladale u Crnoj Gori, naročito u pojedinim opštinama u sjevernom dijelu, i mnogo prije dana određenog za ponovljeno glasanje, onemogućile su nesmetano i regularno održavanje izbora na jednom broju biračkih mjesta. Komisija je odlučila da se izbori ne odgađaju, uz obavještenje da će povodom toga naknadno donijeti odgovarajuću odluku. Izbori su provedeni i na njima je na 1.019 biračkih mjesta glasalo 213.142 birača, odnosno 47.5% od ukupnog broja registrovanih na ovim biračkim mjestima. Na ponovnom glasanju nije otvoreno 78 biračkih mjesta; dva biračka mjesta su zatvorena zbog prekida glasanja, a sa tri biračka mjesta nijesu dobijeni zapisnici o radu biračkih odbora. Ukupan broj građana koji ostvaruju svoje biračko pravo na ovim biračkim mjestima iznosio je 8.050.

Imajući u vidu navedene pokazatelje, odnosno činjenicu da se, i pod pretpostavkom apsolutne participacije u izborima birača koji nijesu glasali, ne može ispuniti Zakonom propisani opšti uslov za punovažnost izbora, potreba izlaska najmanje polovine ukupnog broja građana Republike upisanih u birački spisak (228.491), Republička izborna komisija, na sjednici održanoj 14. februara 2003. godine, donijela je odluku da se izborni postupak za izbor predsjednika Republike ponovi u cjelosti. Međutim, ovu odluku RIK je, nakon opsežne rasprave i glasanja ponavljano u tri navrata, donio tijesnom većinom glasova. RIK se, naime, našao u situaciji da mora donijeti odluku povodom stvari za koje nema precizna zakonska ovlašćenja. U čemu se, zapravo, sastojao problem u vezi sa navedenom odlukom, najbolje ilustruje saopštenje za javnost koje je tim povodom izdala Republička izborna komisija. Tekst saopštenja glasi:

„Na sjednici Republičke izborne komisije, koja je održana 14. februara 2003. godine, povodom utvrđivanja rezultata ponovnog glasanja za izbor predsjednika Republike, koje je održano 9. februara 2003. godine, a zbog okolnosti koje su se pojavile tokom ponovnog glasanja, koje zakonodavac nije razriješio, bila su zastupljena dva stava koja se, u bitnom, sastoje u sljedećem:

Prvi, da se, zbog nemogućnosti ispunjavanja Zakonom propisanog opšteg uslova za punovažnost izbora da glasa najmanje polovina ukupnog broja građana upisanih u birački spisak Republike, glasanje na biračkim mjestima koja nijesu otvorena 9. februara 2003. godine, ne sprovodi. Nesprovođenjem glasanja na navedenim biračkim mjestima, pri činjenici da se ne može ispuniti opšti uslov za punovažnost izbora, ne uskraćuje se Ustavom zagarantovano biračko pravo građana

koje ostvaruju na ovim biračkim mjestima, jer bi građani, faktički, samo glasali, a ne i birali, te da razlozi zbog kojih ova biračka mjesta nijesu otvorena (vremenske nepogode) i dalje postoje i mogli bi glasanje učiniti neizvjesnim i, samim tim, obesmisлити čitav izborni postupak.

Drugi, da glasanje na biračkim mjestima koja nijesu otvorena 9. februara 2003. godine treba sprovesti, odnosno da Republička izborna komisija odredi datum ponovnog glasanja i time omogući građanima koji glasaju na tim biračkim mjestima da ostvare svoje Ustavom zagarrantovano biračko pravo.

Republička izborna komisija, većinom glasova donijela je odluku da se ponovno glasanje na biračkim mjestima koja nijesu otvorena 9. februara ne sprovodi, jer ne može biti ispunjen Zakonom propisani uslov za punovažnost izbora, odnosno da se, saglasno Zakonu, cijeli izborni postupak ponovi. Ovo iz razloga što jedino donošenje ovakve odluke omogućava građanima koji smatraju da im je povrijeđeno biračko pravo da pokrenu postupak za zaštitu svojih prava pred nadležnim državnim organima.”

Na svojoj redovnoj sjednici od 5. marta 2003. godine, Ustavni sud Crne Gore razmatrao je ustavnu žalbu koju je povodom navedene odluke RIK-a podnijela grupa građana koja nije bila u prilici da sudjeluje na izborima 9. februara. Sud je u prethodnom postupku utvrdio da ima elemenata za ustavnu žalbu, istu uzeo u postupak i nakon rasprave jednoglasno odlučio da je odbije. Prema našem saznanju (u vrijeme pisanja ovog izvještaja konačan tekst ovog akta još nije bio napisan), Sud je prihvatio navode iz obrazloženja odluke RIK-a, naročito u dijelu da se u konkretnom slučaju ne radi o povredi Ustavom zagarrantovanog biračkog prava, imajući u vidu da bi građani, faktički, samo glasali, a ne i birali.

Navedeni problemi, naročito činjenica da se Parlament upustio u autentično tumačenje, ukazivali su istovremeno i na potrebu sveobuhvatne i temeljite reforme, ne samo zakonske regulative u vezi sa izborom predsjednika Republike već cjelokupnog izbornog zakonodavstva u Crnoj Gori. Uostalom, konkretna situacija o kojoj je ovdje riječ isključivo je rezultat rada zakonodavca koji u trenutku stvaranja norme (1992. godina) nije ni pretpostavljao mogućnost neuspjeha ovih izbora.

Međutim, kako u međuvremenu nastala situacija nije dozvoljavala da se temeljitoj reformi izbornog zakonodavstva pristupi na sveobuhvatan način, zakonodavac se odlučio da donese novi zakon o izboru predsjednika Republike.

Predlog teksta zakona utvrdila je (konsenzusom) parlamentarna radna grupa. Predlog zakona usvojen je na V sjednici Četvrtog vanrednog zasjedanja Skupštine RCG, održanog 26. i 27. februara 2003. Zakon je usvojen prvog dana ovog zasjedanja i to većinom glasova (ukupno je glasalo 55 poslanika – 53 za, jedan protiv, jedan uzdržan). Ukazom predsjednika Republike Zakon je proglašen narednog dana (27.02.2003), a objavljen je u „Službenom listu RCG” br. 11, od 28. februara 2003. godine (stupio na snagu 8. marta 2003). Izbori održani po odredbama novog zakona raspisani su na osnovu Odluke predsjednika Skupštine 10. marta. Ova odluka objavljena je istog dana u „Službenom listu RCG”, br. 13/03. Njome je određeno

da izborne radnje počinju teći istog dana, dok se predlozi za kandidate podnose RIK-u do 21. aprila 2003.

Osnovna novina u ovom zakonu u odnosu na prethodni sastoji se u ukidanju participacionog cenzusa kao opšteg uslova za uspješno okončanje izbornog procesa. Zakon predviđa da se, ukoliko nijedan kandidat u prvom krugu izbora ne ostvari natpolovičnu većinu važećih glasova birača koji su glasali, za 14 dana organizuje drugi izborni krug (određivanjem roka održavanja drugog kruga izbora eliminisana je pravna praznina koja je postojala u prethodnom zakonu). U drugom izbornom krugu birači se opredjeljuju između dva kandidata koji su prilikom prethodnog glasanja dobili najveći broj glasova. Pobjednikom izbora smatra se kandidat koji je ostvario veći broj glasova. Na sugestiju posmatračke misije OSCE/ODIHR-a, Zakon predviđa da obračun rezultata glasanja počiva na tzv. važećim glasačkim listićima. Na taj način eliminisana je mogućnost i latentnog bojkota izbora.

Sljedeća novina nalazi se u dijelu pasivne biračke legitimacije, jer je rezidencijalni uslov (teritorija Republike) određen na 24 mjeseca, dok je u starom zakonu taj rok iznosio 12 mjeseci. Kandidat je dužan i da priloži uvjerenje o državljanstvu, što ranije nije bilo potrebno. Istovremeno, kandidatima je pružena šansa da lakše nego ranije ostvare pravo na jednaku naknadu troškova izborne propagande – ranije se to pravo sticalo pod uslovom da se osvoji najmanje 10%, dok je po novom zakonu ta granica spuštena na 5% palih glasova.

Istovremeno, otežan je kandidacioni postupak jer se za ovjeru kandidature umjesto ranijih 2.000 potpisa podrške od strane birača, novim zakonom zahtijeva podrška najmanje 1% ukupnog broja birača u Crnoj Gori registrovanih na posljednjim prethodno održanim izborima, što je u konkretnom slučaju iznosilo 4569. Uz to, način davanja podrške za kandidaturu predsjedničkim kandidatima dodatno je otežao mogućnost zloupotrebe (propisano je da su birači dužni da eventualnu podršku predsjedničkom kandidatu iskažu pred opštinskim izbornim komisijama), koja je u tom pogledu ranije bila praksa. Mada jasno motivisano, uvođenje ovog kontrolnog mehanizma otvorilo je, s druge strane, jedan novi problem – problem zaštite ljudskih sloboda i tajnosti glasanja.

Prethodno navedeno, kao i drugi problemi koji se nijesu riješili ovim zakonom (npr. problem verifikacije mandata), između ostalog jer se naslanjaju na pojedina rješenja iz Zakona o izboru odbornika i poslanika, ukazuju na već izrečenu tvrdnju da je Crnoj Gori neophodna temeljita i sveobuhvatna reforma izbornog sistema.

Napokon, istom tipu izbora pripadaju i izbori uređeni Zakonom o izboru predsjednika opštine (stupio na snagu 09.07.2003). Ovaj zakon predstavlja jedan od značajnijih pokušaja nadogradnje izborne legislative u Crnoj Gori. Riječ je o aktu kojim se prvi put zasebno uređuje izbor čelne ličnosti u opštini. Naime, zakonodavac je odlučio da se, u sklopu reforme lokalne samouprave, ubuduće predsjednici opština u Crnoj Gori biraju na neposrednim a ne, kao što je do sada bio slučaj, posrednim izborima. Uz to, ne samo da se, zbog načina izbora, karakter mandata predsjednika opštine kvalitativno razlikuje od karaktera mandata odbornika

u skupštini opštine već je utvrđeno da on može da traje 5 godina, čime se ovi izbori faktički izmještaju iz okvira procesa izbora za skupštinu opštine čiji je puni mandat limitiran na 4 godine.

Navedeni akt predstavlja, dakle, novinu u izbornom zakonodavstvu. Osnovni analitički osvrt na njegovu strukturu ukazuje na sljedeće:

(a) U izbornom-sistemskom smislu, ovaj zakon je necjelovit, prije svega zbog toga što se izborni proces predsjednika opštine u značajnom dijelu reguliše kroz dva druga zakonska akta. Riječ je o Zakonu o lokalnoj samoupravi (koji je, inače, usvojen u „paketu” sa predmetnim zakonom), odnosno Zakonu o izboru odbornika i poslanika. Zakon o lokalnoj samoupravi reguliše pojedine segmente u dijelu procesa izbora predsjednika opštine koji se odnose na: prestanak mandata (čl. 60); opoziv (čl. 61); pitanje povjerenja (čl. 62-64); ostavku (čl. 65), odnosno prestanak mandata po sili zakona (čl. 66-68). Zakon o izboru odbornika i poslanika sadrži dio odredbi koje se shodno primjenjuju i u procesu izbora predsjednika opštine. Dakle, za cjelovit uvid u proces izbora predsjednika opštine neophodno je istovremeno koristiti tri zakonska akta.

(b) Očigledan pokušaj zakonodavca da se ovim zakonskim tekstom inauguriše decentralizacija izborne administracije, koja po sebi inače može biti korisna, nije uspio u potpunosti. Tako, na primjer, iako se kroz čl. 7 i čl. 39 iz zaštite biračkog prava isključuje Republička izborna komisija, shodna primjena Zakona o izboru odbornika i poslanika (čl. 16) implicite podrazumijeva aktivnu ulogu najvišeg organa za sprovođenje izbora i u procesu izbora predsjednika opštine. Prije svega, takva se uloga podrazumijeva u situaciji istovremenog održavanja izbora za skupštinu i izbora za predsjednika opštine, jer izborne radnje provode birački odbori čiji rad kontroliše i sankcioniše RIK („Postupak izbora predsjednika opštine sprovodi opštinska izborna komisija i birački odbori nadležni za izbore odbornika”, čl. 5, st. 1, Zakona);

(c) Takođe, ostaje otvoreno i pitanje radi čega je zakonodavac samo jednoj iz seta normi podzakonskog karaktera (obrazac za prikupljanje potpisa birača za podršku kandidatu za predsjednika opštine) dao zakonsku snagu, ostavivši pri tom uređenje brojnih drugih segmenata izbornog procesa u nadležnost organa za sprovođenje izbora, prije svega OIK-a, ali i RIK-a;

(d) U vezi s prethodno izrečenom konstatacijom, otvara se i sljedeće pitanje: ko je nadležan da obezbijedi jedinstvenost u izradi i primjeni akata podzakonske snage? Ili, drugačije rečeno, ko je i šta obavezan da radi u slučaju da opštinske izborne komisije svojim aktima (npr. obrasci za sprovođenje izbora, čl. 5, st. 2, Zakona) različito urede, ili pak propuste da urede pojedine segmente izbornog procesa? Odgovor na ovo pitanje ne nalazi se u tekstu ovog zakona.

Nakon navedenih problema u vezi s njegovom cjelovitošću i nepreciznostima, u analizi ove vrste neminovno se nameću i pojedina pitanja koja se tiču cilja i smisla zakonodavčeve volje pretočene u ovaj zakonski tekst. To se, prije svega, odnosi na sljedeća pitanja:

Prvo, da li se isključivo razlozima racionalnosti može opravdati uvođenje cenzusa od 3% potpisa birača u postupku utvrđivanja kandidature za izbor predsjednika opštine? Da podsjetimo, uobičajeni cenzus u postupku utvrđivanja kandidature u izbornom sistemu Crne Gore iznosi 1% registrovanih birača u izbornoj jedinici. Ovaj cenzus predviđen je kako u izborima za parlament, odnosno skupštinu opštine, tako i za predsjednika Republike. Iskazano jezikom brojki, to znači da potencijalni kandidati za predsjednika Opštine Podgorica mogu ući u izbornu trku tek nakon prikupljenih najmanje 3.478 potpisa građana-birača u Opštini, što iznosi više od 3/4 (76,3%) broja potpisa neophodnih u postupku kandidature za predsjednika Republike, odnosno 80% prosječne cijene poslaničkog mandata u izborima iz oktobra 2002. godine. S druge strane, u najmanjoj opštini u Crnoj Gori – Šavniku u postupku utvrđivanja kandidature za predsjednika Opštine po važećem zakonu neophodno je najmanje 72 potpisa birača registrovanih u Opštini. Da se, na primjer, zakonodavac opredijelio za preovlađujuće izbornu-sistemska rješenje, odnosno cenzus od 1%, na primjeru navedenih dviju opština, to bi značilo da je u postupku utvrđivanja kandidature za predsjednika Opštine Podgorica neophodno prikupiti najmanje 1.160 potpisa, a u Opštini Šavnik 24. Kompariranje ovih dviju opština u ovom pogledu, po našem mišljenju, uputno je naročito kad se ima u vidu postupak utvrđivanja kandidature nezavisnih kandidata za čelnu funkciju u opštini.

Drugo, zbog čega je ovaj zakon nazvan imenom koje ima? Naime, izvan semantičke ravni, nameće se pitanje zbog čega se on ne identifikuje kao **Zakon o izboru i opozivu predsjednika opštine**. Ovo iz razloga što se kategorija opoziva javlja kao veoma važan dio materije koju ovaj akt obrađuje. Naročito, imajući u vidu da se institut opoziva uspostavlja kao neophodan korektivni faktor koji proističe iz proklamovanog načina izbora predsjednika opštine.

Treće, institut opoziva kako je uređen ovim zakonom otvara i neke dileme, odnosno ukazuje na probleme koji mogu nastati u praksi. Ova tvrdnja se zasniva na pravilu koje kaže da *kad je opoziv moguć, on nikako ne smije biti olak* jer u tom slučaju može obesmisлити čitav izborni sistem. Činjenica da je zakonodavac (čl. 61 Zakona o lokalnoj samoupravi) propisao da postupak opoziva predsjednika opštine može pokrenuti 20% birača u opštini, na prvi pogled, izgleda kao norma koja obezbjeđuje da se ovaj institut neće zloupotrebljavati u praksi, naročito ako se ima u vidu da se njegov ponovni postupak ne može pokrenuti prije isteka roka od 6 mjeseci od dana glasanja o ranijem predlogu. Teorijski, dakle, pretpostavljena je mogućnost da se više od 6 puta u toku trajanja mandata izabranog predsjednika opštine ne može pokrenuti postupak njegovog opoziva. S tim u vezi, a imajući u vidu dosadašnji način funkcionisanja opozicionih partija na ovdašnjoj političkoj sceni, moguće je pretpostaviti da će iste rado koristiti naznačene mogućnosti opoziva. Ne sporeći to njihovo pravo, čini se da je zakonodavac propustio priliku da se dodatno zaštiti od olakog pokretanja postupka opoziva kao potencijalne opasnosti od opstruiranja rada predsjednika opštine. To je bilo moguće učiniti propisivanjem da postupak opoziva mogu pokrenuti isključivo građani-birači

koji su učestvovali u izborima za predsjednika opštine. Ovako, u tom postupku mogu učestvovati i građani-birači koji su apstinirali od navedenih izbora, ali i oni koji u vrijeme njihovog održavanja nijesu ni imali aktivnu biračku legitimaciju. Očigledno, zakonodavac se u konkretnom slučaju priklonio širokom tumačenju principa da **zahtjev za opoziv izabranika mogu podnijeti isključivo birači koji su učestvovali u postupku njegovog izbora.**

1.3.1.3 Izborne jedinice – način utvrđivanja, broj i veličina

Prilikom određivanja izbornih jedinica prvenstveno se postavlja pitanje da li se broj predstavnika u parlamentu definiše u odnosu na određeni broj stanovnika ili broj birača i, s tim u vezi, u kojoj mjeri utvrđena „cijena” jednog mandata po izornoj jedinici obezbjeđuje poštovanje načela jednakog prava glasa. U Crnoj Gori zakonodavac se opredijelio da osnov poslaničke legitimacije čini biračko tijelo izborne jedinice. Međutim, odnos poslanik-birač određivan je od izbora do izbora na različite načine, zavisno od načina utvrđivanja izbornih jedinica.

U prvim parlamentarnim izborima, decembra 1990. godine, promovisan je princip po kome se „izborne jedinice za izbor odbornika odnosno poslanika određuju ,tako što se u svakoj izornoj jedinici na srazmjerno isti broj građana koji imaju pravo da biraju bira jednak broj odbornika odnosno poslanika’ (član 47 Zakona). Za izbornu jedinicu za izbor poslanika određena je teritorija opštine. U obrazloženju usvajanja ovakvog rješenja zakonodavac je naveo da se njime „uvažavaju postojeće specifičnosti teritorijalne podjele Republike i, s tim u vezi, predstavljenost građana svih tih teritorijalnih jedinica u republičkom parlamentu. Ovakvo rješenje je ustanovljeno imajući u vidu naše specifičnosti u stepenu razvijenosti pojedinih regiona i opština, nacionalnu, vjersku i drugu pripadnost. Naime, ovaj princip obrazovanja izbornih jedinica ... u periodu prelaska sa delegatskog na predstavnički izborni sistem, najpogodniji je, jer obezbjeđuje sprovođenje sistema srazmjerne predstavljenosti svih učesnika izbornog postupka, tzv. proporcionalnog izbornog sistema i obezbjeđuje da pojedine opštine (one sa manjim brojem stanovnika i mješovitim nacionalnim sastavom) budu zastupljene u republičkoj skupštini, čime se ne remete određeni odnosi u željenoj strukturi te skupštine, a to je da se u njoj nađu predstavnici muslimanske i albanske narodnosti, koja je, u pojedinim regionima Republike, pretežan dio stanovništva” (Izvod iz komentara čl. 49 Zakona o izboru i opozivu odbornika i poslanika, „Izborni zakoni sa komentarom”, „Sl. list SR CG”, Titograd, 1990).

Problemi usaglašavanja više različitih i nespojivih principa prilikom određivanja izbornih jedinica, kao što se vidi iz obrazloženja (prethodna napomena), doveli su do „kompromisne varijante” kojom se u startu obezvrijedila osnovna ideja zakonodavca koja je trebalo „da obezbijedi političku jednakost građana, odnosno da svaki građanin koji ima pravo da bira raspolaže sa jednakom količinom moći, što, uz proporcionalni sistem, čini suštinu principa *jedan građanin – jedan glas*” (Izvod iz komentara čl. 47 Zakona). Istovremeno, broj poslanika „svake opštine... izveden je primjenom navedenih kriterijuma i na osnovu podataka o broju stanovnika

odnosno građana koji imaju pravo da biraju, dostavljenih od Republičkog zavoda za statistiku, 6. septembra 1990. godine” (Izvod iz komentara čl. 47 Zakona).

Iako se, dakle, zakonodavac opredijelio da kao kriterijum za određivanje broja predstavnika u parlamentu uzme broj građana sa pravom glasa, a ne broj stanovnika po izbornoj jedinici (opštini), prema službeno utvrđenim podacima izvjesno je da bi se načelo srazmjernosti manje narušilo da je učinjeno suprotno. Odnosno, prema usvojenom kriterijumu (mandat/birač) maksimalna razlika između najviše i najniže „cijene mandata” po izbornoj jedinici iznosila je 1.680, što čini 52.1% prosječne „cijene mandata” na nivou Republike, odnosno 67.3% najniže „cijene mandata” u izbornoj jedinici (Kolašin). Prema kriterijumu mandat/stanovnik, ta se razlika smanjuje, te iznosi 41.7% prosječne, odnosno 56.7% najniže „cijene mandata” po izbornoj jedinici (Šavnik). Poređenja radi, u izborima za republički parlament u Srbiji, decembra 1990. godine, odnos između najveće i najmanje izborne jedinice iznosio je 1:3 (2.99), odnosno 41.000 naprema 13.901. (Prema: M. Pajvančić, 1992)

U slučaju kad se primjenjuje ista formula (izborni model), broj poslanika (veličina izborne jedinice – **M**) koji se bira u jednoj izbornoj jedinici direktno utiče na stepen proporcionalnosti, odnosno odstupanja (devijaciju – **D**) od proporcionalnosti. Primjer koji navode Taagapera i Shugart (1989) takav slučaj ilustruje na sljedeći način:

Glasovi izborne liste					
M	43%	36%	16%	5%	D%
Broj mandata					
1	1	0	0	0	57.0
2	1	1	0	0	21.0
3	2	1	0	0	23.7
4	2	2	0	0	21.0
5	2	2	1	0	8.0
6	3	2	1	0	7.7
7	3	3	1	0	6.9
8	4	3	1	0	8.5
9	4	4	1	0	9.8
10	5	4	1	0	11.0
11	5	4	2	0	5.1
15	7	6	2	0	7.7
20	9	7	3	1	2.0
25	11	9	4	1	1.0
30	13	11	5	1	2.7
40	17	15	6	2	1.5
50	22	18	8	2	1.0

Legenda: **M** – broj mandata koji se dijeli u izbornoj jedinici;
D – devijacija (odstupanje) od proporcionalnosti.

Prvi redovni izbori za Vijeće građana Savezne skupštine SRJ, maja 1992. godine, sa stanovišta načina određivanja izbornih jedinica veoma su karakteristični za izborni sistem Crne Gore. Naime, predloženo i usvojeno (30. aprila), odmah potom (14/15. maja) izmijenjeno rješenje vrlo ilustrativno iskazuje moć uticaja prekrajanja izbornih jedinica na konačan ishod izbora. Zakonodavac je odlučio da se izborne jedinice „za izbor poslanika po listi političkih stranaka i listi nezavisnih kandidata (sistem srazmjernog predstavnštva) određuju ... u skladu sa sljedećim mjerilima: (1) broj birača u opštini, odnosno izornoj jedinici i (2) teritorijalna povezanost opština za čije se područje obrazuje zajednička izborna jedinica” (čl. 3, st. 1, Zakona o izbornim jedinicama za izbor poslanika u Vijeće građana Savezne skupštine, „Sl. list RCG”, br. 18/92).

Događaji koji su pratili konstituisanje saveznog parlamenta novoproglašene zajedničke države Crne Gore i Srbije, uoči i nakon donošenja ovog zakona (najavljeni bojkot izbora od strane relevantnih opozicionih grupacija: Narodne stranke, Liberalnog saveza Crne Gore, Socijaldemokratske partije reformista i Socijalističke partije Crne Gore) upućivali su vladajuću stranku u Republici da, u potrazi za legitimitetom donjeg doma najvišeg predstavničkog organa federalne države, pribjegne i prekrajanju izbornih jedinica. Istovremeno, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izbornim jedinicama za izbor poslanika u Vijeće građana Savezne skupštine ukinut je i legitimacijski osnov valjanosti izbora sadržan u članu 4 prethodnog zakonskog teksta, po kome bi se izbori ponovili u izornoj jedinici ukoliko na njima nije učestvovalo više od polovine upisanih birača.

I pored svih učinjenih napora, Demokratskoj partiji socijalista nije pošlo za rukom da iz ovih izbora „izvuče” traženi legitimitet Vijeću građana Savezne skupštine. Međutim, njihov značaj za izgradnju izbornog sistema u Crnoj Gori ostao je nesporan. Prvo, potvrđeno je pravilo da bez šire podrške i prihvatanja osnovnih rješenja u izbornom zakonodavstvu nema kompeticije u izborima i, drugo, rezultati i ukupni efekti ovih izbora poslužili su kao najjači argument za neophodnu radikalnu promjenu u sistemu izbornih jedinica, što je i učinjeno u prvim prijevremenim parlamentarnim izborima decembra iste godine, kada je uveden at-large sistem, odnosno kada je Crna Gora proglašena jedinstvenom izbornom jedinicom.

Istovremeno, uz izbor poslanika u Vijeće građana Savezne skupštine često se, naročito u Srbiji, isticao prigovor da su odredbe o načinu konstituisanja ovog skupštinskog doma eklatantan primjer narušavanja jednakosti biračkog prava. „Dom građana izražava ravnopravnost građana. Otuda u izboru poslanika u ovo veće poseban značaj ima princip *jedan čovek – jedan glas*. Zakonodavac je utvrdio osnovno pravilo za izbor poslanika ovog doma (na 65.000 birača bira se jedan poslanik) kako bi se obezbedila jednakost građana u izboru poslanika obrazovanjem izbornih jedinica sa približno 65.000 birača (član 5, st. 1). Korektiv utvrđen istim zakonom (član 5 st. 1 in fine) utvrđuje da republika članica bira najmanje 30 poslanika i tako narušava opšti princip.

Primenom ovakvih pravila za izbor poslanika u Veće građana u jednoj od federalnih jedinica jedan poslanik se bira na 65.000 birača a u drugoj na 13.430 birača. (Mada nije naglašeno, podaci se očigledno odnose na prve izbore za ovo vijeće, prim.V.P.) Odnos glasova je u datom slučaju 1:5, što znači da jedan glas dat u jednoj od federalnih jedinica ima istu vrednost kao 5 glasova datih u drugoj.” (v. M. Pajvančić, 1992)

Na parlamentarnim izborima 1996. godine, u formi izmjena i dopuna osnovnog zakonskog teksta iz 1992. godine došlo je do radikalne promjene karaktera i vrijednosti, odnosno efekata izbornog sistema upravo zahvaljujući odluci o promjeni sistema izbornih jedinica. Umjesto jedne, uvedeno je 14 izbornih jedinica na nivou Republike, dok se ukupan broj izbornih jedinica za izbore na saveznom nivou zadržao kao i u prethodnim izborima, ali je bitno izmijenjena njihova veličina i teritorijalni razmještaj, što sa stanovišta učinaka sistema ima isti posljedični odnos kao i u slučaju izbora na republičkom nivou.

Uticao veličine izborne jedinice (*implicitni prag*) i postojanje izbornog praga, odnosno prohibitivne klauzule (*eksplicitni prag*) u proporcionalnom izbornom sistemu poslužila je Nolenu (koji, inače, negira postojanje mješovitih izbornih sistema) da identifikuje tri njegova podtipa. To su:

(1) proporcionalni izborni sistemi koji teže što egzaktnijoj proporcionalnosti (‘čisti proporcionalni sistem’) bez prirodnih ili vještačkih prepreka (veličina izbornih okruga, odnosno prohibitivna klauzula);

(2) proporcionalni izborni sistemi koji po pravilu otežavaju pristup mandatima prirodnim preprekama (mali izborni okruzi) te uzrokuju disproportionalne izborne rezultate u obliku u kojem su, među strankama koje su osvojile parlamentarne mandate, velike stranke povlaštene u odnosu na male stranke (‘nepotpuni proporcionalni izbori’), i

(3) proporcionalni izborni sistemi koji po pravilu otežavaju sticanje mandata prohibitivnim klauzulama ili mandatnim preprekama, a nakon isključivanja sitnih stranaka mandati se ipak raspoređuju na preostale stranke proporcionalno. (Nolen, 1990)

Uoči narednih, prijevremenih, parlamentarnih izbora (maj 1998) Zakonom o izboru odbornika i poslanika u dijelu određenja broja i veličine izbornih jedinica, zakonodavac se ponovo priklonio rješenju koje je u Crnoj Gori bilo primijenjeno u prvim, prijevremenim opštim parlamentarnim izborima 1992. godine. Naime, Republika je proglašena jedinstvenom izbornom jedinicom (tzv. *at-large sistem*; identična odredba odnosi se i na opštine u izborima za odbornike njihovih skupština), pri čemu se, radi lakšeg „ulaska” u parlament partija koje reprezentuju interese albanske etničke skupine u Crnoj Gori, 5 od ukupno 78 mandata raspodjeljuje na biračkim mjestima koja obuhvataju teritoriju gdje Albanci čine većinu domicilnog stanovništva. Ovaj vid tzv. pozitivne diskriminacije obuhvaćen je čl. 118 Zakona, u dijelu prelaznih i završnih odredbi.

Tekst odredbi člana 118 glasi:

Prvi naredni izbori za poslanike u Skupštinu Republike Crne Gore obaviće se u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici u kojoj će se pet poslanika, od ukupnog broja poslanika, birati na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike.

Potvrđene i proglašene izborne liste ravnopravno učestvuju na svim biračkim mjestima u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Na biračkim mjestima koja su utvrđena posebnom odlukom Skupštine Republike u raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali na tim biračkim mjestima.

Izornoj listi koja ispuni uslov za učestvovanje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima koja su utvrđena posebnom odlukom Skupštine Republike, u konačnoj raspodjeli mandata dodaju se glasovi birača koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima ne učestvuje u raspodjeli mandata.

Glasovi koje je dobila izborna lista koja, s obzirom na broj dobijenih glasova, ne učestvuje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike dodaju se glasovima koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima učestvuje u raspodjeli mandata.

Raspodjela mandata iz stava 1 ovog člana vrši se u skladu sa članom 95 ovog zakona. (Riječ je o primjeni D'Ontove formule u raspodjeli poslaničkih mjesta – prim. V.P.)

U vezi s ovim i drugim izmjenama u izbornom zakonodavstvu Crne Gore valja konstatovati da se vrijeme između predsjedničkih izbora (5. i 19. oktobra 1997) i prijevremenih parlamentarnih i lokalnih izbora u Crnoj Gori, održanih 31. maja 1998. godine, može okarakterisati kao period teške političke krize u ovoj republici. Iz ovog stanja izašlo se na jedino mogući miran način – demokratskim putem. Naime, u međuvremenu je došlo do saglasnosti (konsenzusa) svih relevantnih političkih stranaka o izuzetno važnim „političkim zakonima”: o izboru odbornika i poslanika, o biračkim spiskovima i javnom informisanju, na osnovu kojih su se imali provesti prijevremeni izbori za odbornike i poslanike. Navedene normative akte Skupština Republike Crne Gore usvojila je na sjednici Drugog vanrednog zasjedanja u 1998. godini.

Donošenju, odnosno usvajanju ovih zakona prethodilo je održavanje tzv. crnogorskog okruglog stola, kojom prilikom je potpisan „Sporazum o minimumu principa za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori”. Ovaj akt su 1. septembra 1997. godine, „u cilju prevazilaženja aktuelne krize i stvaranja uslova za trajnu stabilizaciju demokratskih procesa u Crnoj Gori”, potpisali i svečano se obavezali da će ga „ostvarivati dobrom voljom i međusobnim povjerenjem” premijer i predsjednici 7 od (u tom trenutku) ukupno 9 parlamentarnih opozicionih stranaka (grupacija) u Crnoj Gori. Sporazum nijesu potpisale samo Socijalistička

narodna partija i Srpska narodna stranka. Takođe, stranke potpisnice Sporazuma usaglasile su predlog Zakona o finansiranju političkih stranaka, koji je usvojen na sjednici Skupštine Crne Gore 23. decembra 1997. godine. U izradi pomenutih zakona, pored eksperata političkih stranaka, učestvovali su i eksperti OEBS-a, čije su sugestije usvojene u najvećoj mogućoj mjeri, dok je u pogledu operacionalizacije propisanih pravila izbora, uz Republičku izbornu komisiju, što inače predstavlja i dio zakonom propisanih obaveza ovog organa, u proces njihove popularizacije bio uključen i IFES (*International Foundation for Election Systems*, Washington, D.C., kancelarija u Podgorici). Političke promjene nastale uoči i nakon ovih događaja očitovale su se i na proces izbora, naročito u dijelu njegove transparentnosti. Naime, iako su prethodni izbori nadgledani od strane posmatrača OEBS-a i Crnogorskog Helsinškog komiteta za ljudska prava, može se reći da je „puna” posmatračka misija ostvorena u prijevremenim parlamentarnim i lokalnim izborima održanim maja 1998. godine, uključivanjem u proces njihovog monitoringa i jedne domaće, specijalizovane organizacije - Centra za slobodne izbore i demokratiju /CeSID/ iz Beograda. Tim povodom, CeSID je u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava /CEDEM/ iz Podgorice sačinio i poseban izvještaj (CeSID, „Oko izbora 3”, Beograd, 1998). Od tog vremena, praksa monitoringa izbora u Crnoj Gori se razvija, kako po kvalitetu tako i po broju specijalizovanih organizacija uključenih u taj proces. Radi se, prije svega, o nastanku dvije nove organizacije toga tipa iz Crne Gore, Centru za monitoring izbora /CEMI/ i Centru za demokratsku tranziciju /CDT/, koje se aktivno uključuju u nadgledanje izbora od 2000. godine.

Međutim, i pored navedenih pretpostavki za izradu osnovnih zakonskih rješenja, inaugurisana pravila obilovala su nedorečenostima i nepreciznostima. Tako se, na primjer, u dijelu tzv. pozitivne diskriminacije specifičnost navedene norme ogleda i u dvostrukom prelivanju glasova prilikom obračuna mandata na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine (st. 4 i 5 citiranog člana Zakona). Ne sporeći dobru namjeru zakonodavca, odnosno osnovni princip od kojeg se pošlo u projektovanju norme po kojoj je trebalo realizovati osnovnu ideju, pažljivom analizom odredbi člana 118 može se zaključiti da se u konkretnom slučaju ovaj princip mogao pretvoriti u svoju suprotnost. No, zahvaljujući isključivo volji birača sa ovog područja, kao što pokazuju rezultati izbora, to se ipak nije desilo. Da je, na primjer, izborna lista SNS – dr Božidar Bojović (Srpska narodna stranka), koja je u Republici, kao jedinstvenoj izornoj jedinici, osvojila ukupno 6.606 glasova, uspjela „preskočiti” izborni prag od 584 glasova, koliko je iznosio cenzus od 3% na posebno određenim biračkim mjestima, osvojila bi 2 od ukupno 5 mandata koji su se, pod „privilegovanim” uslovima, raspodjeljivali na području Crne Gore na kojem u ukupnoj strukturi stanovništva dominantno učestvuje stanovništvo albanske nacionalne skupine. Zapravo, u pretpostavljenoj varijanti, i pored iskazane volje birača sa tog područja, mandate bi, pored izborne liste *koalicije Da bolje živimo – Milo Đukanović* (inače, ova lista je osvojila 3 od ukupno 5 mandata sa ovog područja), koja bi u ovom slučaju dobila 2 mandata, osvojila izborna lista

Demokratskog saveza u Crnoj Gori – Mehmet Bardhi, koja bi, kao i u konačnoj raspodjeli, osvojila 1 mandat; bez mandata bi ostala izborna lista DUA (Demokratska unija Albanaca u Crnoj Gori), dok bi preostala 2 mandata (po D'Ontovoj formuli – drugi i peti količnik) pripala listi SNS-a. U tom slučaju, izvjesno je, dakle, da bi se ideja o *pozitivnoj diskriminaciji* pretvorila, suštinski, u svoju suprotnost.

1.3.2 Način glasanja – tip izborne liste

U okviru opštih pravila kojima je uređeno glasanje u izbornom sistemu Crne Gore 1990-2001. ističu se sljedeća pravno-tehnička rješenja: (1) birač glasa lično, i to na biračkom mjestu na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska; (2) evidencija birača vrši se na osnovu izvoda iz biračkog spiska ili potvrde o biračkom pravu; (3) birač ne može glasati bez podnošenja dokaza o svom identitetu; (4) birač u toku izbora može glasati samo jedanput; i (5) glasanje se obavlja u toku jednog dana (mada nije izričito propisano, podrazumijeva se da je to neradni dan, i to nedjelja); (6) glasa se isključivo na ovjerenim glasačkim listićima; (7) na glasačkom listiću vidno je naznačeno na koji način se vrši glasanje.

Pod posebnim obilježjima uslova koji uređuju glasanje u izbornom sistemu Crne Gore podrazumijevaju se ona pravno-tehnička rješenja koja predstavljaju „izuzetke” od opštih pravila na kojima počiva ovaj dio izbornog procesa. Među takvim rješenjima, po svom značaju ističe se, prije svega, glasanje van biračkog mjesta. Osnovi razlog tome leži u obuhvatu i potencijalnom uticaju tog prava na (ne)mogućnost participacije u izborima značajnog broja birača u Crnoj Gori. Kao i mnoge druge države s izraženim privremenim migracijama, i Crna Gora je u namjeri da zaštiti osnovna politička prava svih svojih građana u jednom periodu izgradnje izbornog sistema (1990-1996) normativno proklamovala: (1) glasanje putem pisma, i (2) otvaranje glasačkih mjesta u specijalnim institucijama i ustanovama.

Glasanje putem pisma omogućeno je biračima koji „na dan održavanja izbora rade ili studiraju van mjesta u kome su registrovani u izvod iz biračkog spiska” (čl. 87, st. 1, Zakona o izboru odbornika i poslanika, „Sl. list RCG”, 49/92) i licima koja se nalaze u pritvoru ili izdržavaju kaznu zatvora. Dok se u slučaju pritvorenika i osuđenika o ostvarivanju njihovog biračkog prava staraju nadležni organi, ostali birači koji imaju pravo da glasaju putem pisma moraju se, ukoliko žele da to pravo iskoriste, prethodno obratiti biračkom odboru na biračkom mjestu gdje su upisani u izvod iz biračkog spiska sa zahtjevom da im se dostavi neophodni izborni materijal. Prema izvještajima opštinskih izbornih komisija, u izborima za republički parlament decembra 1992. godine ovo pravo je iskoristilo 3.315 birača (nedostaju podaci za tri manje opštine: Žabljak, Kolašin i Plužine), što čini nešto iznad 1% važećih glasova. U parlamentarnim izborima na nivou Republike 1996. godine, kako iskazuje zvanična statistika, van biračkog mjesta (i u ovom slučaju ostaje nepoznato koje su forme glasanja u pitanju) glasalo je ukupno 6.258 birača, odnosno 2.1% od ukupnog broja

glasaa. Na izborima 1998. godine taj broj je iznosio 7.063 (2.0%) glasova; na izborima 2001. godine 11.138 (3.0%) glasova; na izborima 2002. godine 13.022 (3.7%) glasova. Napokon, mogućnost glasanja van glasačkog mjesta na izborima 2006. godine iskoristilo je ukupno 14.024 (4.0%) birača.³

Do novina u izbornom zakonu iz 1998. godine, pod kategorijom „glasalo putem pisma” podrazumijevaju se i glasovi vojnika, što bi, naravno, bilo korektnije da se iskazivalo kao glasovi koji su dati na posebno otvorenom biračkom mjestu. Naznačena novina po ovom pitanju u praksi izbora u Crnoj Gori, a u funkciji njihove kontrole, ogleda se u obavezi da vojnici mogu glasati isključivo na biračkom mjestu na kome su upisani u izvod iz biračkog spiska. Nakon što je postala nezavisna država, neposredno uoči septembarskih izbora 2006. godine, u Crnoj Gori je ukinuta obaveza služenja vojnog roka. Što se, pak, tiče glasanja u tzv. specijalizovanim institucijama, izuzme li se glasanje vojnika u naznačenom periodu i dva presedana na referendumu o državnom statusu 1992, odnosno parlamentarnim izborima 1996, ona se organizuju u kazneno-popravnim zavodima u Podgorici i Bijelom Polju.

Prilikom održavanja tzv. „Referenduma radi prethodnog izjašnjavanja građana Crne Gore o tome da li žele da nastave da žive u zajedničkoj državi ravnopravnih republika”, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o referendumu („Sl. list RCG”, br.7/92) omogućeno je da „učenici i studenti građani Republike Crne Gore koji stanuju u učeničkim i studentskim domovima u Republici Crnoj Gori mogu glasati u tim domovima, na način i po postupku koji utvrdi republička izborna komisija” (čl. 3 Zakona). Na parlamentarnim izborima 1996. godine (lokalni, republički i savezni izbori) po odobrenju (i preporuci) RIK-a dopušteno je penzionerima koji su na dan 3. novembra te godine boravili u lječilištu u Igalu da iskoriste svoje biračko pravo u toj ustanovi. No, kao što je rečeno, navedeni slučajevi predstavljaju izuzetke koji nijesu postali sastavni dio izborne prakse u Crnoj Gori.

Na parlamentarnim i predsjedničkim izborima u Crnoj Gori glasanje je vršeno na različite načine. Dominira tzv. **kategorijalno glasanje**. Međutim, u izborima za predsjednika i članove Predsjedništva SR Crne Gore biračima je na raspolaganju bilo onoliko glasova koliko se kandidata (1+4) biralo. Specifičnost ovog glasačkog listića ogledala se i u tumačenju njegove pravne valjanosti, odnosno važnosti. Naime, mogućnost da se u jednom od dva njegova dijela učini povreda pravila glasanja (npr. glasa se za više kandidata od broja koji se bira) nije uticala na važnost cijelog glasačkog listića. Interesantno je takođe da se zahvaljujući upravo ovako koncipiranom glasačkom listiću najjednostavnije mogao utvrditi stepen apstinencije pojedinih segmenata biračkog tijela. To se naročito odnosi na prvi izborni krug, u kome je suma glasova za kandidate za predsjednika bila značajno manja od prosječnog broja glasova za

³ Poređenja radi, prilikom održavanja referenduma o državnopravnom statusu Crne Gore, 21. maja 2006, kada je pravo glasa iskoristilo 86.5% biračkog tijela, van biračkog mjesta glasalo je 3.4%, odnosno 14.400 birača.

kandidate za Predsjedništvo Republike. Dakle, birači su istovremeno mogli iskazati svoje preferencije prema kandidatima koji su pripadali različitim strankama. Rezultati izbora pokazali su da se ova mogućnost nije koristila u značajnijoj mjeri. Činjenica da je u Predsjedništvo Republike izabran i jedan nezavisni kandidat plod je očigledno propusta SK u kandidacionom postupku, zbog čega ova partija nije mogla da istakne maksimalan broj kandidata. Inače, uz ove izbore veže se i kuriozitet „jedinственog” glasačkog listića za dva nivoa funkcija u jednom organu.

Čin glasanja „obično predstavlja samo poslednji stupanj procesa bavljenja politikom - čitanja” (gledanja i slušanja) „raspravljanja i mišljenja” (Lipset, 1969:223). Ujedno, ova radnja označava i tačku razdvajanja „individualne i kolektivne strane izbornog procesa” (Vasović, 1993). Individualnu stranu tvori volja birača da svojim glasom podrži nečiju kandidaturu, odnosno da na propisani način iskaže svoju preferenciju u ponudi koja mu stoji na raspolaganju. U tu svrhu koristi se instrument koji uobičajeno nazivamo glasački listić, čija je funkcija da „strukturira način izbora, odnosno da biraču dâ instrukcije kako da bira između datih ograničenja” (Rae, 1971:16). Prema navedenom autoru, u zavisnosti od stepena i vrste ograničenja koja se nameću glasačima, valja razlikovati dva osnovna načina glasanja, i to tzv. **kategorijalno glasanje** i **ordinalno glasanje**.

Prvi način glasanja – kategorijalno glasanje podrazumijeva da birač svojim glasom kategorično iskaže svoju preferenciju u odnosu na partije, odnosno kandidate na glasačkom listiću (listić s jednim glasom – **straight ticket**). U modelu uninominalnih izbora koriste se tzv. jednostavni kandidatski glasački list (**simple candidate ballots**), dok se u „sistemu lista” koristi jednostavni spisak partijskih lista (**simple party-list ballots**). U ovom drugom slučaju, glasanje je obavljeno na isti način bez obzira na to da li birač daje glas stranci ili pojedincu u okviru stranačke liste.

Ordinalno glasanje dozvoljava biraču da izrazi svoje preferencije u izboru tako što može da rangira kandidate u okviru liste jedne ili više partija (alternativni glas ili panaširanje; **alternative candidate ballot - panachage party-list ballots**). Odnosno, kako naglašava Rej, glasač ne mora da djeluje odlučno i isključivo u korist jednog kandidata ili jedne partije, čime se njegova mikro snaga kanališe u jednu moć, već mu se dozvoljava da svoje simpatije, cijepajući svoj glas (**splitting**) raspodijeli na konkurentske partije. Očigledno je da ova vrsta glasanja podrazumijeva da birač raspolaze sa više od jednog glasa (**split ticket**).

Od broja glasova zavisi i mogućnost kombinacija ordinalnog glasanja, počev od konstrukcije sa dva glasa (Njemačka, Portugalija, Španija, Hrvatska), preko sistema u kojima birač ima jedan glas za listu i ograničeni broj preferencijalnih glasova za promjenu redoslijeda kandidata na listama (Belgija, Italija, Austrija...), do sistema u kojima birač raspolaze sa onoliko glasova koliko se mandata raspodjeljuje u izornoj jedinici (Luksemburg, Švajcarska...).

Navedeni načini glasanja u izborima u Crnoj Gori u intervalu 1990-2002. nužno su proistekli iz primjenjivanog tipa izborne liste. Umjesto tzv. zatvorene liste, primjenjivane u parlamentarnim izborima 1990, odnosno 1992. godine, uoči izbora održanih novembra 1996. godine, u izborni sistem Crne Gore uvedena je „nova”, modifikovana verzija izborne liste. Zakonodavac je, naime, propisao da se „mandati u okviru ukupnog broja mandata koje je izborna lista dobila raspoređuju na način što se jedna polovina dobijenih mandata dodjeljuje kandidatima sa izborne liste prema redoslijedu na listi, a preostali mandati kandidatima sa liste u skladu sa odlukom podnosioca liste. Kad izbornoj listi pripadne neparan broj mandata, broj mandata koji se dodjeljuje kandidatima sa liste prema njihovom redoslijedu na listi uvećava se za jedan” (čl. 15 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika, „Sl. list RCG”, br. 21/96).

Iako se motivi za usvajanje citirane norme mogu dovesti u vezu sa sličnom normom iz zakona o saveznim izborima (podnosioci izborne liste u slučaju ovih izbora u raspodjeli pripadajućih mandata imaju pravo da 2/3 mandata raspodijele na kandidate, bez obzira na utvrđeni redoslijed na izbornoj listi – član 90 Zakona o izboru saveznih poslanika u Veće građana Savezne skupštine, „Sl list SRJ”, br. 57, od 24. septembra 1993), činjenica da se ne radi o ad litteram preuzetom rješenju upućuje na zaključak da je zakonodavac bio svjestan okolnosti da se na ovaj način reducira značaj i uloga birača u procesu personalizacije najviše predstavničke vlasti. Međutim, to ga nije spriječilo da sebi, preciznije rečeno svojim partijskim vođstvima, dogradi moć u ionako dominantnoj ulozi partija kod kreiranja personalne strukture najvišeg organa predstavničke vlasti.

Navedena norma, odnosno posljedice koje ona proizvodi apostrofirane su i u dokumentu OSCE/ODIHR-a, u kritičkoj analizi od 9. avgusta 2002. godine („Pravna analiza izmjena i dopuna izborne zakonske regulative”). Naime, shodno odredbama člana 96, st. 1, izbornog zakona polovina poslaničkih mandata koje osvoji partijska lista dodjeljuje se prema redoslijedu kandidata, a polovinu određuje podnosilac (partija) ne vodeći računa o tom redoslijedu. Pravo podnosioca da **poslije završenih izbora** arbitrarno vrši odabir polovine poslanika iz čitavog sastava predložene liste krši elementarne demokratske norme, jer to dovodi u pitanje pravo građana da sami biraju političke predstavnike. S obzirom na to, izborni sistem Crne Gore može se, po ugledu na jednu odluku Saveznog ustavnog suda Njemačke usvojenu sredinom prošlog stoljeća, svrstati u posredni, a ne u neposredni proporcionalni sistem. Prema stanovištu tog suda, o neposrednim izborima je riječ ako se poslanički mandati raspodjeljuju automatski poslije glasanja birača, bez miješanja „treće ličnosti”. Ako se, pak, u raspodjelu poslije izjašnjavanja birača uključuje i „treća ličnost”, izbori su posredni. U posrednom proporcionalnom sistemu, kakav je, dakle, na snazi u Crnoj Gori, politička stranka ili još preciznije njeno rukovodstvo zadobilo je još veću moć nego što je, inače, imaju u direktnom proporcionalnom sistemu.

Eliminisanje ove slabosti moguće je ostvariti obavezivanjem podnosioca liste da dodijeli mandate prema redoslijedu po kojem su predloženi („zatvorena lista”), ili da omogući biračima da sami vrše promjene u ponuđenom redoslijedu kandidata („poluotvorena lista”).

Izrečene konstatacije o neiskorišćenim mogućnostima koje postoje u okviru proporcionalnog izbornog modela a koje, po našem mišljenju, mogu doprinijeti bržoj i efikasnijoj demokratizaciji društva odnose se i na primijenjeni tip izborne liste i način utvrđivanja poslaničkih kandidata u dosadašnjim izborima za centralnu predstavničku vlast. Da ponovimo, preferencijom vezane izborne liste i isticanjem naziva stranke, a ne imena kandidata sa stranačke liste na glasačkom listiću, zakonodavac je biraču namijenio isključivo ulogu davaoca legitimiteta unaprijed formiranoj volji vrha partije za čiju listu glasa. S tim u vezi, osnovna razlika u odnosu na prethodni, monopartijski sistem je u tome što umjesto jednog, više vrhova stranačkih oligarhija presudno utiče na personalni sastav predstavničke vlasti, tako da sada imamo „monizam unutar pluralizma”.

Uvažavajući dio argumenata na osnovu kojih se navedena rješenja u izbornom sistemu mogu tumačiti i kao forma kroz koju se višestranačka struktura Crne Gore efikasnije profilira i stabilizuje, shodno zadatom političkom cilju treba istaći da se isti efekat može postići i u slučaju kad birač svoj glas daje kandidatu u okviru ponuđene stranačke liste, a ne listi u cjelini, dok konačni redoslijed predloženih kandidata u okviru liste opredjeljuje broj pojedinačno osvojenih glasova a ne unaprijed izražena volja stranačkog rukovodstva. Međutim, predložena izmjena u načinu glasanja, odnosno tipu izborne liste u izbornom sistemu značajna je, po našem mišljenju, za proces konstituisanja parlamentarne demokratije u Crnoj Gori iz više drugih, ne manje važnih, razloga, i to:

- prvo, na taj način se otvara proces demokratizacije unutar stranaka, a kao što nema „demokratije bez demokrata”, bez demokratskih partija nema ni demokratskog poretka; proces demokratizacije se ogleda u slabljenju moći čelnništva da nagrađuje lojalne, a ne principijelne i ugledne članove partije;

- drugo, oni koji raspolažu pravom da utvrđuju konačan redoslijed kandidata na izbornoj listi izlažu se izazovu da „nude na prodaju mjesta u parlamentu”; u uslovima naglog raslojavanja društva na većinu osiromašenih i manjinu naglo i najčešće sumnjivo obogaćenih pojedinaca, nije teško pretpostaviti kome je to u interesu, odnosno ko bi mogao da „kupi” poslanički mandat; vrijeme uoči izbora pretvara se, zapravo, u period aktivnog funkcionisanja „političke berze” na kojoj se cijena pojedinog poslaničkog mjesta formira daleko od „očiju javnosti” i mimo ikakvih regula;⁴

4 Takva praksa ne bi predstavljala naš izum. Uostalom, ne kaže se bez razloga: „Novac je majčino mlijeko politike!” Tako, npr., R. Levinzon-Morus (*Novac u politici*, „Kosmos”, Beograd, 1934, str. 70-71) navodi jedan po mnogo čemu neobičan, ali i vrlo ilustrativan primjer zloupotrebe novca u izborima. Naime, uoči izbora za Rajhstag 1928. godine u jednom drezdenskom listu osvanuo je oglas sljedeće sadržine:

„Stranka nudi parlamentarnu karijeru za zajam od najmanje 5.000 maraka u izborne svrhe. Po-nude pod broj I/18148 na Adre Kompt.”

- treće, predloženom izmjenom tipa liste i načina glasanja (ordinalno umjesto kategorijalnog načina glasanja) dinamizira se predizborni partijski život tako što pretendenti za poslanička mjesta nakon utvrđivanja i isticanja kandidatske liste, za razliku od dosadašnje prakse, u toku trajanja izborne kampanje moraju permanentno kontaktirati biračku bazu ukoliko žele da ostvare svoj cilj – nakon održanih izbora svaki kandidat zna tačno svoju „političku težinu”; pojedinačno veća angažovanost poslaničkih kandidata u predizbornoj kampanji, pored toga što treba da rezultira i većim učešćem birača u izborima, a što je vrijednost po sebi, uticaće i na njihovo znanje i političku vještinu potrebnu za rad u parlamentu, čiji kvalitet birači mogu procijeniti i izreći svoju ocjenu na narednim izborima, i

- četvrto, glasanje za kandidata u okviru ponuđene stranačke liste, a ne za listu u cjelini (kad birač markira vrh glasačkog listića, tzv. slučaj **de táte**) definitivno otklanja sve prigovore povodom već iskazanih sumnji u postojanje pravnog osnova za ponovno uvođenje, iako ne u klasičnoj formi, ono izvjesno modifikovanog oblika instituta opoziva u izborni sistem Crne Gore. Uz to, naravno, podrazumijeva se pretpostavka da kandidat nije unaprijed potpisao blanko ostavku. Slobodan a ne imperativan mandat pretpostavka je za politički angažman većeg broja ličnosti od moralnog integriteta, jer bez takvih ličnosti svaka se politika, prije ili kasnije, pretvara u zanat makijavelizma. Takvi pojedinci treba da obezbijede moralno tkivo institucija demokratije, kako se one ne bi svodile na beživotan formalno-pravni kostur.

Sredinom juna 2004. godine Ustavni sud Crne Gore stavio je van snage, nakon desetogodišnje prakse, odredbu izbornog zakona po kojoj poslaničkim mandatom faktički raspolaže partija a ne poslanik. Na taj način formalno se stiču uslovi za ponovno uvođenje u ovdašnji izborni sistem kategorije **tzv. slobodnog mandata**, odnosno prestaje mogućnost dalje ozakonjene primjene **tzv. imperativnog mandata**.

Različito tumačenje pravnog karaktera i statusa poslaničkog mandata, razvoj crnogorske izborne legislativne dijeli na tri faze.

Levinzon je otkrio da je ljubazna ponuda poticala od jedne grupice koja se ponosno zvala „Kulturno-napredna stranka”, čiji je osnivač radoznalcima objašnjavao da traženi novac nije ništa drugo do sredstvo da zainteresovani ostvare sopstveni interes kroz politiku, odnosno ono što nudi poslanički mandat. U našim uslovima, pored zôra i „maha”, čemu *Crnogorci* teško odolijevaju, to znači i ulazak u relativno uzak krug ljudi koji uživaju u određenoj vrsti imuniteta i u slučaju da počine krivično djelo za koje je propisana kazna do 5 godina zatvora.

Napokon, ne smiju se gubiti iz vida i izvjesne tendencije u razvoju pojedinih postkomunističkih društava koje, kako zapaža Z. Vidojević (*Povratak socijalizma? – mogućnosti obnove i negacije autoritarnog sistema*, u: *Ciljevi i putevi društava u tranziciji*, Univerzitet u Beograd-IDN, Beograd, 1996, str. 85), ukazuju da se u ovim društvima odigrava susret autoritarnog socijalizma i primitivnog liberalizma, što se posebno vidi na području „tranzicije” svojine i političkog sistema, ... vezama politokratskih nomenklatura sa korupcionaškim bogataškim slojem, a „lumpen buržoazija”, mafijaške elite, odnosno novokomponovani bogataši postaju sponzori partija vlasti, čak u nekim slučajevima i nominalno lijevih partija, ili se nalaze na visokim funkcijama u aparatu vlasti.

Prva faza traje od uvođenja kompetitivnog izbornog sistema (1990) do inaugurisanja Ustava RCG iz 1992. godine. Karakteristična je po kategoriji tzv. **opoziva**, koju zakonodavac naglašeno ističe smještajući je u naziv osnovnog akta („Zakon o izboru i opozivu odbornika i poslanika”), i posvećuje mu čitavo jedno poglavlje (poglavlje VIII, čl. 102-109). Kategorija „opoziva” nikada u praksi nije primijenjena, što je dovelo do njenog ukidanja uoči usvajanja Ustava iz oktobra 1992.

Slobodni mandat uveden je u Ustav iz 1992. godine tek nakon amandmana na čl. 79 Predloga Ustava RCG, koji je podnijela Narodna demokratska stranka. Tekst amandmana je glasio: „Narodni poslanik predstavlja sve građane, slobodno tumači njihove interese, opredjeljuje se i glasa po sopstvenom uvjerenju, ne može primati zapovijedna uputstva i ne može biti opozvan.” Prihvatajući osnovnu ideju podnosioca amandmana, Skupština je usvojila Ustav Republike, koji u članu 77, st. 3, utvrđuje da se poslanik „**opredjeljuje i glasa po sopstvenom uvjerenju i ne može biti opozvan**”, potom u članu 79, st. 2, jemči da „poslanik ne može biti pozvan na odgovornost za govor i glas u Skupštini”.

Očigledno, ustavotvorac se priklonio klasičnom liberalnom poimanju poslaničkog mandata, po kome su članovi parlamenta *predstavnici cijele nacije*, a ne izbornih jedinica u kojima su birani ili posebnih skupina birača koji su ih izabrali. Mada eksplicite nije naznačeno u navedenom obrazloženju, izvjesno je da njegova teorijska elaboracija počiva na temeljima poznatog govora **E. Burke**-a biračima Bristola 1776. godine. Dakle, zamišljen kao „čuvar” **opšteg dobra**, poslanik ulaskom u parlament gubi sve obaveze da predstavlja posebne interese, odgovarajući pri tome samo sopstvenoj savjesti.

Ustavnom određenju kategorije poslaničkog mandata prilagođena je i nova izborna zakonska regulativa: „Institut opoziva iz dosadašnjeg izbornog zakonodavstva je zamijenjen institutom prestanka mandata. U tom smislu, ovim zakonskim rješenjem su utvrđeni slučajevi i uslov prestanka funkcije odbornika, odnosno poslanika, **primjereno institutu slobodnog mandata**.” (Izvod iz komentara Zakona)

Ova faza trajala je od oktobra 1992. do maja 1995. godine, kada je uslijedila dopuna osnovnog izbornog zakona, tako što je uobičajenim razlozima zbog kojih se gubi poslanički status poznatim u komparativnom izbornom zakonodavstvu a navedenim u članu 101, stav 7, pozitivnog crnogorskog izbornog zakona dodata i kategorija „prestanka članstva u političkoj stranci”. Neposredan povod i razlog ove dopune bilo je to što je jedan opozicioni poslanik počeo da se ponaša u skladu sa inaugurisanom kategorijom slobodnog mandata.

Partije, kao predlagači i kreatori izbornog sistema, na taj način dalekosežno su opredijelile ne samo zaštitu već i *karakter poslaničkog mandata* jer su faktički reinstalirali, ovaj put na „mala vrata”, *institut opoziva*. Ta se činjenica nije mogla poreći, bez obzira na to što su u skupštinskoj raspravi dominirali argumenti da se poslanik bira sa liste koju utvrđuje stranka i da birač svoj glas povjerava listi a ne pojedincu, te da se u ovom slučaju ne radi o klasičnom institutu opoziva već o prestanku mandata. Ovo tim prije kad se ima u vidu da institut opoziva uvijek označava sankciju koja se izriče protiv volje onoga na

koga se odnosi, dok je institut prestanka mandata, prije svega, pitanje pravnog kapaciteta (kvalifikacije za izbor), odnosno pasivne biračke legitimacije koja, pored objektivnih činjenica (starosna dob, poslovna sposobnost i dr.), obuhvata i voljni momenat – ostavku.

Novouspostavljeno zakonsko rješenje trebalo je da sankcioniše dvije različite situacije. Prvu, kad poslanik svojevóljno istupi iz stranke sa čije izborne liste je izabran, i drugu, kad poslaniku prestaje članstvo u stranci zbog isključenja. Međutim, kako je riječ o normi opšteg karaktera, izostala su neophodna preciziranja.

Umjesto da bude izgrađen kao stabilna demokratska institucija, *izborni sistem još jednom je poslužio kao sredstvo za jednokratno upravljanje konfliktima*. Iako je već tada bilo jasno da se novoozakonjeno pravilo formalno-logički kosi sa ustavnim određenjem karaktera poslaničkog mandata, ova norma ostaće na snazi sve do najnovije odluke Ustavnog suda. Pri tom, valja imati u vidu da je ista sudska instanca već jednom (tokom 1996. godine) raspravljala o istoj stvari i donijela odluku suprotnog sadržaja onoj koju je donio Ustavni sud u novom sastavu.

Drugu fazu, dakle, obilježava pravno-tehnički neuspjeh pokušaj kompromisa između klasičnog liberalnog tumačenja slobode poslaničkog mandata i imperativa prakse u savremenim „partijskim državama”, da se sloboda poslanika relativizira, tj. ograniči partijskom voljom i disciplinom u glasanju.

Treća faza tek treba da otpočne iznalaženjem rješenja kojima će se u korektnoj zakonskoj formi napustiti tradicionalna dihotomna podjela mandata na slobodne i imperativne. Jedan od načina na koji je to moguće ostvariti je uvođenje kategorije **opšteg**, odnosno **okvirno vezanog mandata**. Ovo stoga što praksa nedvosmisleno nameće potrebu zaštite interesa partije kao jednog od ključnih sudionika u izbornom procesu. Uostalom, pravu partije da isključi člana koji krši partijske principe i (ili) svojim ponašanjem dovodi u pitanje ugled partije, nema se, načelno, šta prigovoriti i to pravo predviđaju ne samo statuti skoro svih političkih partija nego i velikog broja drugih dobrovoljnih organizacija. Međutim, činjenica je i da partijskim vrhuškama nije strano da to pravo **zloupotrebljavaju**. Dakle, nakon navedene odluke Ustavnog suda, crnogorskom zakonodavcu nameće se obaveza da s tim u vezi pronađe kompromisno rješenje.

Istovremeno, promjene u načinu glasanja, odnosno tipu izborne liste pretpostavljaju i očekivane promjene u pristupu birača vrednovanju efekata politike/ka stranaka kojima su, u jednom trenutku, iskazali svoje, ograničeno povjerenje. Uostalom, demokratija ne može funkcionisati ako su svi indiferentni prema tome ko će pobijediti na izborima. Riječ je, dakako, o procesu postupnog sazrijevanja građanske demokratske svijesti i političke kulture, jer se „staro” društvo ne dâ za kratko vrijeme i dekretima pretvoriti u razvijeno civilno društvo. Uostalom, sve dok se ne kristališu socijalne tvorevine, one realno nemaju izgleda da djeluju kao prepoznatljiva društvena snaga, sa artikulisanim posebnim interesima i zahtjevima;

spособnost društvenih grupa da jasno artikuliraju svoje interese pretpostavka je za ograničavanje djelovanja stranaka, a kad tog ograničenja nema, partijska rukovodstva djeluju arbitrarno usljed čega politički proces postaje nepredvidiv... dok, kako zapaža politikolog Weslawski,⁵ demokratija djeluje bez vlastite infrastrukture.

1.3.3 Izborna administracija

U izbornom sistemu Crne Gore organi za sprovođenje izbora imaju veoma značajno mjesto i ulogu. To se, prije svega, odnosi na izborne komisije (opštinske i Republičku) koje imaju status državnih organa jer ih imenuju nadležne skupštine na period od četiri godine. U dosadašnjem razvoju izbornog zakonodavstva struktura, način organizacije i obim poslova u radu ovih organa mijenjani su u pravcu njihove veće specijalizacije. Dok su rješenjima iz 1990. godine svi članovi izbornih komisija imali isti status, postojeća struktura ovih organa dijeli se na stalni i prošireni sastav (po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste). Tako je, na primjer, od 1992. do novela u zakonu iz 1998. stalni sastav RIK-a (šest članova i zamjenici) regrutovan iz reda nosilaca pravosudne funkcije ili drugih istaknutih diplomiranih pravnika. Izmjenama i dopunama Zakona iz 1996. godine (čl. 7) precizirano je da se predsjednik RIK-a i njegov zamjenik imenuju „iz reda istaknutih nosilaca pravosudnih funkcija”. Predsjednici opštinskih izbornih komisija, i njihovi zamjenici, takođe se biraju iz reda nosilaca pravosudne funkcije, a ostala tri člana (i njihovi zamjenici), po pravilu, iz reda diplomiranih pravnika. U stalni sastav ovih organa ulaze i sekretari komisija. Zakonom je određeno da se sekretar RIK imenuje iz reda stručnjaka za izborni sistem koji je „na stalnom radu u republičkom organu nadležnom za izborni sistem i organizaciju vlasti” (odredba čl. 32, st. 4, Zakona o izboru odbornika i poslanika koja, pretpostavljamo, upućuje na Republički sekretarijat za zakonodavstvo). Odgovarajuća norma za imenovanje sekretara opštinskih izbornih komisija ne postoji u Zakonu.

I birački odbori, čiji mandat traje od dana imenovanja stalnih članova (najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora), do okončanja izbornih radnji, prema postojećem zakonu, imaju stalni i prošireni sastav, u koji ulaze predsjednik i dva člana, odnosno po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Positivna zakonska rješenja (1998/2000) u dijelu izborne administracije donose značajne novine, koje, međutim, ne samo da redefinišu broj i strukturu njenih organa već najeksplicitnije otvaraju niz veoma problematičnih pitanja, među kojima je najznačajnije ono koje se postavlja o mogućnosti regularnog provođenja izbora na osnovu takvih rješenja. O čemu se zapravo radi?

Prvo, izmjene u broju i strukturi članova izbornih komisija ogledaju se u tome što se povećava broj njihovog stalnog sastava (RIK tako sada ima ukupno 11 članova stalnog sastava a opštinske komisije 7). Komisije imaju predsjednika i sekretara i

⁵ W. Weslawski, *Poland transition to Democracy: How much Pluralism?*, International Conference: Transition to Democracy in Central-East Europe, Subotica, oktobar 1991.

obavezno po jednog predstavnika dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova. Birački odbor čine predsjednik i četiri člana. Podnosioci potvrđene izborne liste imaju pravo na opunomoćenog člana u svim organima za sprovođenje izbora. Opunomoćeni članovi učestvuju u radu izbornih komisija 15 dana, a u radu biračkog odbora 5 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Drugo, zakonodavac više ne insistira na nosiocima pravosudne funkcije ni kao obaveznom ni kao poželjnom uslovu za noseće funkcije u izbornim komisijama. Opredjeljuje se za to da se predsjednik i članovi ovih organa, kao i njihovi zamjenici, imenuju iz reda diplomiranih pravnika. Zanimljivo je da se za funkciju sekretara RIK-a, za razliku od sekretarâ OIK-a, ne precizira profesionalna profilacija (v. čl. 30). Napuštanje prakse obaveznog imenovanja nosilaca pravosudnih funkcija za članove izbornih komisija, na prvi pogled, može se tumačiti namjerom zakonodavca da i na ovaj način odvoji sudsku od zakonodavne vlasti. Međutim, pri tome treba imati u vidu i činjenicu da je istovremeno iz zakona izostavljena norma po kojoj je izričito stoji da **članovi organa za sprovođenje izbora ne mogu biti kandidati za odbornike, odnosno poslanike** (čl. 20, st. 1, Zakona iz 1992 – ostao na snazi do donošenja Zakona iz 1998). Dakle, ako je objektivnost *conditio sine qua non* regularnog izbornog procesa, a jeste, nužno se nameće pitanje da li, recimo, za nepristrasnost u radu ovih organa postoje realniji izgledi ukoliko se u njima nalaze nosioci pravosudne funkcije (izabrani na neograničeno vrijeme) ili, na primjer, lideri partija koje učestvuju u izborima, što bi bilo u skladu s važećim zakonskim normama. Navedena pretpostavka dobija na paradoksalnosti naročito kad se dovedu u vezu odredbe zakona o sastavu biračkih odbora i zabrane propagande na biračkom mjestu.

U vezi s preporukom iz OSCE/ODIHR-ove analize od 9. avgusta 2002. godine koja se odnosi na potrebu zakonskog usklađivanja jednakog statusa stalnih i proširenih članova komisija i biračkih odbora (tačka A. Izorno zakonodavstvo, podtačka 5), treba imati u vidu najmanje dvije stvari.

Navedni tretman članova stalnog i proširenog sastava organa za sprovođenje izbora obezbijeden je kroz pozitivnu legislativu (uporedi: čl. 31, st. 4, čl. 36, st. 4, kao i pravila RIK-a o radu biračkih odbora).

Organi za sprovođenje izbora, u okviru svoje nadležnosti, odlučuju većinom glasova svojih članova. U procesu odlučivanja članovi stalnog i proširenog sastava su ravnopravni. Uz to, njima se, prema zakonskim odredbama, garantuje samostalnost i nezavisnost u radu, za koji odgovaraju organu koji ih je obrazovao. Nadležnost, prava i obaveze pojedinačno za svaki organ u Zakonu su precizno određene.

Međutim, ono što zaista predstavlja problem, i to ozbiljan, kod značaja i uloge dva dijela (stalni i prošireni) biračkog odbora sadržano je u odredbama člana 35, st. 1 („Birački odbor čine predsjednik i četiri člana u stalnom sastavu i po jedan

opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste”), u vezi s članom 72, st. 1, Zakona. Naime, prema odredbi čl. 72, st. 1, zakonodavac ne identifikuje razliku između uloge stalnih i proširenih članova biračkog odbora, čime dovodi u pitanje sprovodljivost (istu *sudbinu* imaju i rješenja u dijelu kaznenih odredbi Zakona) i regularnost izbornog procesa: propisujući da, „dok je biračko mjesto otvoreno i traje glasanje, na biračkom mjestu moraju biti prisutni svi članovi biračkog odbora”, kako glasi norma čl. 72, st. 1, proizilazi da svako (namjerno ili slučajno) napuštanje biračkog mjesta od strane bilo kog člana biračkog odbora iziskuje zatvaranje biračkog mjesta i prekid glasanja. U suprotnom, ako se to ne čini (kao što i ne treba da se radi jer pravo je birača u kom periodu tokom izbornog dana će pristupiti na svoje biračko mjesto), dolazi do materijalne povrede prava.

Kompleksnost materije koju u svom radu regulišu ovi organi najbolje se može vidjeti kroz akta koja, u okviru svoje nadležnosti, donosi najznačajniji organ za sprovođenje izbora, Republička izborna komisija (propisivanje obavezujućih uputstava, sadržine i oblika obrazaca, odnosno jedinstvenih standarda za izborni materijal i dr.).

Navedena obilježja položaja, uloge i strukture organa za sprovođenje izbora opredjeljuju formu izborne administracije u Crnoj Gori. Najkraće, po svom tipu ona spada prije u tradicionalno-individualistički nego u tzv. birokratski model izborne administracije. Najkraće, za nju su karakteristični sljedeći elementi: **(a)** relativno precizni normativni, odnosno regulativni okvir; **(b)** u unutrašnjoj organizaciji naglašena uloga centra; **(c)** mali izborni personal u centru; **(d)** veliki broj članova proširenog sastava organa i jednokratno angažovanog personala; **(e)** nedovoljna inkorporiranost izborne službe u državni izvršni aparat, **(f)** odsustvo centralizovanog kompjuterskog sistema; **(g)** odsustvo redovnih publikacija, periodike i adekvatne izborne statistike; **(h)** neorganizovani rad na praćenju razvoja i osavremenjivanja izborne tehnike; **(i)** odgovarajuće organizovanje u strukturi raspodjele sredstava budžeta i relativno mali izborni troškovi.

Npr. angažovanje Republičkog sekretarijata za razvoj u dijelu računarske prezentacije rezultata izbora (1996) imalo je, prije svega, medijski značaj. Centralizovani kompjuterski centar o kome je ovdje riječ bio bi smješten pri RIK-u i povezan sa centrima po opštinama čiji se rad mora podvesti pod opšte odredbe o kontroli utvrđivanja rezultata glasanja.

Mada se radi o neuporedivim relacijama i redu veličina, ilustracije radi, na ovom mjestu navodimo nekoliko osnovnih podataka o izornoj administraciji SAD: U Federalnoj izornoj komisiji (Federal Election Commission, 999 E Street, N. W. Washington. D. C., 20463) 1997. godine bilo je zaposleno ukupno 290 službenika, raspoređenih u više odjeljenja. Komisija, čiji je godišnji budžet oko 33 miliona dolara, publikuje najmanje jednom godišnje redovni izvještaj o svom radu (Journal of Election Administration); isto čini pojedinačno svako odjeljenje u sastavu Komisije. Ova komisija, koja nema juridičku moć, jer ona pripada Ministarstvu pravde, svoje publikacije uglavnom adresira na Kongres

i političke partije, odnosno, kad se radi o specifičnim slučajevima u praksi, na neke od 3.200 izbornih komisija u isto toliko izbornih srezova, koliko ih ima u SAD, gdje, inače, ne postoje izborne komisije na nivou federalnih država.

Kao ilustrativan primjer profesionalizacije izborne administracije može se navesti slučaj Australije. Naime, nakon izborne reforme 1983. godine, nekadašnji Australijski izborni odsjek (Australian Electoral Office) pretvara se u Australijsku izbornu komisiju (Australian Electoral Commission). Komisija ima tri člana, sudiju federalnog suda kao predsjednika, i starijeg šefa federalnog departmana (obično iz federalne statističke službe), koji su angažovani s nepunim radnim vremenom, i vrhovnog australijskog izbornog službenika (Chief Australian Electoral Officer), koji se nakon izborne reforme naziva izborni komisionar (Electoral Commissioner) sa punim radnim vremenom. Uz njih postoji i Viša izvršna služba (Senior Executive Service) sa pet službenika. U vrijeme izbora, odnosno prije i poslije njih, angažuju se dopunske snage radi obavljanja određenih izbornih poslova.

Da bi izborna administracija u Crnoj Gori ubuduće mogla da udovolji zahtjevima koje nameće samo vrijeme, neophodno je, prije svega, konstituisati državni organ (Državna izborna komisija, Centralna izborna komisija Crne Gore, itd.), koji će napokon imati i svoju stalnu adresu i izvjestan broj profesionalno angažovanih, mladih, obrazovanih ljudi u stalnom radnom odnosu. Uostalom, osnovni problemi kojima će se baviti najviši organ izborne administracije u periodu koji slijedi biće kontrola tokova novca u politici i tehničke inovacije u izbornom procesu. Ukoliko, pak, do toga ne dođe, nego kao do sada glavnu riječ u pogledu izgradnje izbornog sistema budu imale političke partije, ovaj segment političkog sistema Crne Gore ostaće izvan neophodne reforme.

1.3.4 Verifikacija mandata / zakonodavni akt ili akt primjene prava?

Pitanje pravnog karaktera akta verifikacije poslaničkog mandata dugo je zaokupljala teorijsku misao. Zavisno od argumenata i odnosa moći između autoriteta koji su propagirali jednu od dvije osnovne mogućnosti, ovaj čin u praksi se različito provodio. Naime, osnovna dilema koja prati čitav tok rasprava na ovu temu sastoji se u tome da li je verifikaciona radnja, radnja vlastitog konstituisanja skupštine, dakle zakonodavni akt, zbog čega je provodi sama skupština, ili je, pak, ona po svojoj pravnoj prirodi interpretacija i tumačenje zakona, zbog čega treba da je provode drugi organi?

Stanovište suverenog prava skupštine u svim pitanjima predstavničke vlasti, time i verifikacije mandata njenih članova, zastupali su, na primjer, Zuchard, Labaud, Pierre, Clémenceau, Sl. Jovanović... Na drugoj strani stoje argumenti koje su isticali, između ostalih, Duguit, Delpech, Barthélemy i Duez.

Zanimljiv je stav ovog posljednjeg teoretičara, koji kaže: „Jedna skupština koja još sva treperi od izborne borbe nema potreban mir za rešavanje o zakonskoj pravilnosti jednog izbora. Pasije, koterije, mržnje daju sebi slobodni tok i poništaj jednog mandata ima uvek izgled državnog udara. Stranke se ili služe uzajamnim oprostjenjima i tada verifikacija mandata nije drugo do komedija; ili nasilna i zanesena većina, ismejava (*brime*) manjinu ništeći sistematski njihove mandate. Činjenica da većina nije nikada poništila izbor ni jednog svog člana jeste izričita osuda sistema.” (Prema: Stefanović, J., *Verifikacija političkih izbora i njen pravni karakter*, „Policija”, Beograd, 1927, No 5/6 (str. 193-203), 7/8 (str. 238-247), 9/10 (str. 332-342))

U izbornom sistemu Crne Gore ova radnja bila je povjerena, prije svega, izbornim komisijama ali je nju, sve do donošenja Poslovnika Skupštine RCG iz jula 1993, obavljalo i ad hoc skupštinsko tijelo, tzv. verifikaciona komisija, čiji se zadatak svodio na prihvatanje izvještaja nadležne izborne komisije, odnosno potvrđivanje dodijeljenih poslaničkih mandata.

Od tada sve do danas uvjerenje za izbor odbornika izdaje opštinska izborna komisija, a uvjerenje za izbor poslanika Republička izborna komisija. Uz to, „Republička izborna komisija objavljuje rezultate izbora za predsjednika Republike u ‚Službenom listu Republike Crne Gore’ i u sredstvima javnog informisanja” (čl. 20 Zakona o izboru predsjednika Republike).

Na osnovu navedenih normativnih rješenja vidi se da je zakonodavac uočio pravnu prazninu koja je postojala u prvom izbornom zakonu, i iz tog razloga je novim rješenjem, odnosno temporalnom odrednicom „na dan potvrđivanja mandata”, omogućio da verifikaciona komisija skupštine konstatuje eventualne nepravilnosti u sprovođenju izbora ili promjene koje su nastale u periodu od okoćanja izbora do konstituisanja skupština, a koje mogu biti razlog da se ne verifikuje mandat izabranom kandidatu, jer takva mogućnost zakonom nije data izbornim komisijama. Po donošenju navedenog poslovnika Skupštine RCG, „danom potvrđivanja mandata”, u smislu odredbe čl. 103 izbornog zakona iz 1992. godine, ima se smatrati konstatacija Mandatno-imunitetske komisije Skupštine (čl. 5 Poslovnika) da ne postoji prigovor na izvještaj nadležne izborne komisije o rezultatima izbora, nakon čega komisija izdaje uvjerenje o odborničkom, odnosno poslaničkom mandatu.

U parlamentarnom sistemu Crne Gore čin verifikacije poslaničkih mandata izvodi se na vrlo specifičan način. Naime, ova pravno relevantna radnja povjerena je organima za sprovođenje izbora (izborne komisije), odnosno organima Skupštine čiji je mandat izveden na osnovu odluke prethodnog skupštinskog saziva. Pri tome se, shodno poslovničkim odredbama, uloga Skupštine svodi na akt konstatacije o podnešenom izvještaju nadležne izborne komisije, čime se mandati imaju smatrati ne ovjerenim, odnosno verifikovanim, već potvrđenim.

Opštinska izborna komisija izabranom odborniku, a Republička izborna komisija izabranom poslaniku izdaje, na dan potvrđivanja mandata, uvjerenje da je izabran za odbornika, odnosno poslanika. (Član 100 Zakona o izboru odbornika i poslanika, „Sl. list RCG”, br. 16/2000)

Potvrđivanje mandata poslanika vrši se na osnovu izvještaja Republičke izborne komisije o sprovedenim izborima.

Predsjednik Skupštine, odnosno predsjedavajući sjednici, konstatuje da je Republička izborna komisija podnijela izvještaj o sprovedenim izborima i da je time potvrđen mandat novoizabranim poslanicima. (Član 5 Poslovnika Skupštine RCG, „Sl. list RCG”, br. 37/96)

Takođe, kao što se vidi iz citirane poslovničke norme, ovu radnju u slučaju novog saziva parlamenta vrši osoba čiji mandat još nije potvrđen (verifikovan) i čija je, uz to, uloga izvedena ne iz prava već iz običaja. („Prvoj sjednici Skupštine, do izbora predsjednika Skupštine, predsjedava najstariji **poslanik** /sic!/, kome u radu pomaže generalni sekretar Skupštine.” – Čl. 4, st. 2, Poslovnika Skupštine) Istovremeno, riječ je o opštem aktu jer se odnosi na sve buduće poslanike a ne pojedinačno za svakog od njih iako je poslanički mandat individualna a ne kolektivna kategorija.

Imajući u vidu činjenice da ovjeru mandata najvišeg zakonodavnog organa provodi niži organ, narušava se jedno od osnovnih pravnih načela, načelo hijerarhije. Postoje, međutim, i drugi, po našem mišljenju, valjani razlozi da se pitanje pravnog karaktera verifikacije poslaničkih mandata, odnosno problemi operacionalizacije ove radnje uredi na drugačiji način nego što je to sada slučaj. Tako bi, na primjer, umjesto Skupštine, mandate poslanicima i odbornicima verifikovao Vrhovni sud, odnosno, kad je u pitanju akt verifikacije mandata predsjednika Republike, shodno njegovom ustavnom položaju predsjednika Republike, taj čin bio bi povjeren Ustavnom sudu Crne Gore. Ujedno, kod regulative vezane za izbor predsjednika Republike neophodno je popuniti postojeću pravnu prazninu za slučaj prijevremenih izbora (kao što je to bilo oktobra 1997).

U prilog rješenju da sud čini verifikacione radnje u teoriji se najčešće navode sljedeći razlozi: (1) sudije su nezavisne od egzekutive i njihova odluka treba da bude korektnija nego većinska odluka legislative; (2) sudije su u prilici da donesu konzistentniju odluku nego široko tijelo, poput parlamenta, koje obiluje protivurječnostima, i (3) odlučivanje u parlamentu je opterećeno partijskim predrasudama.

V: Campbell P., *Verification de Pouvoirs in the french National Assembly*, Political Studies, Vol. I, 1953/1. Ovaj autor kao poseban model u postupku kontrole i verifikacije izbora navodi rješenje iz Francuske predviđeno Ustavom Pete republike, po kome je ova funkcija dodijeljena Ustavnom savjetu. Ustavni savjet, naravno, nije sud, ali je nezavisan i od legislature. Savjet se sastoji od 9 članova, od kojih tri imenuje predsjednik Republike, tri predsjednik Nacionalne skupštine, a tri predsjednik Senata. Mandat članova Ustavnog savjeta traje devet godina.

1.3.5 Afirmativna akcija

Uvođenje afirmativne akcije (izuzeci od jednakosti radi jednakosti) u izborni sistem Crne Gore veže se za rješenja u izbornom zakonu iz 1998. godine. Međutim, od tog trenutka pa sve do sada, citirane odredbe člana 118 tog zakona, po kojima se prvo pet, potom četiri poslanika, biraju na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike, predstavljaju predmet političkih kontroverzi.

Ovdje je, u stvari, riječ o olakšavanju uslova pod kojima mogu da osvoje mandate partije albanske etničke manjine, odnosno o osobenom obliku pozitivne diskriminacije u korist jedne manjinske zajednice. Na ovaj način, albanskoj manjini olakšano je da osvoji približno onoliki procenat mandata u parlamentu koliki je udio te manjine u populaciji. Zakonodavcu se ne može prigovoriti zbog korišćenja ovog instituta, jer je Crna Gora etnički izrazito heterogeno društvo. Interesantno je napomenuti da su na parlamentarnim izborima 1998, kao i na izborima 2001. godine, partije albanske manjine (DS, DUA) osvojile samo dva (od mogućih pet) mandata jer im je podršku u oba izbora pružilo dva odsto birača, što je trostruko manje od učešća albanske populacije u biračkom tijelu. To govori da su se birači te etničke grupe opredjeljivali politički, a ne etnički, što predstavlja važnu osobenost Crne Gore u odnosu na većinu postkomunističkih zemalja jugoistočne Evrope.

Postavlja se, međutim, nezaobilazno pitanje zašto je pomenutim rješenjem olakšano predstavništvo samo albanske, a ne načelno svih manjinskih zajednica, prije svega muslimanske (bošnjačke), ali i hrvatske. Na to pitanje nema zadovoljavajućeg odgovora, što je vjerovatno jedan od razloga što se u citiranom materijalu OSCE/ODIHR-a ocjenjuje da je potrebno izvršiti novu procjenu važećeg sistema za zaštitu prava manjina kojom bi bile obuhvaćene sve manjine, odnosno kako odrediti dodatna pravila za zaštitu predstavljenosti manjina. Taj zadatak se može ostvariti na više načina. Navešćemo samo neke od njih.

Prvi je univerzalizacija pozitivne diskriminacije na sve stranke etničkih manjina (etničke stranke). Ako se prihvati taj pristup, treba u zakonu propisati da etničke stranke osvajaju mandat, bez obzira na cenzus, ako ostvare „prirodni prag”. Pošto se na ovaj način distribuiraju mandati etničkim strankama, ostatak mandata dijeli se ostalim strankama po pravilima sadržanim u izbornom zakonu. Istini za volju, ovaj naizgled prost i jednostavan sistem ima krupan nedostatak jer zahtijeva prethodno registrovanje etničkih stranaka, što može da podstakne bojazni među pripadnicima etničkih manjina od „etničke getoizacije”. Drugo, nije isključeno ni da će se neke stranke fiktivno deklarirati kao etničke da bi izbjegle prohibitivno dejstvo cenzusa.

„Prirodni prag” stvarna je prepreka u pristupu stranaka mandatima koju ponajprije određuje veličina izborne jedinice. Naziva se i teorijskom klauzulom inkluzivnosti. D.W.Rae određuje teorijski prag inkluzivnosti ili reprezentativnosti kao minimalni postotak glasova što ih stranka mora dobiti u najpovoljnijim uslovima da bi osvojila svoj prvi mandat u izbornoj jedinici. On zavisi od

veličine izborne jedinice (**M**), broja stranaka (izbornih lista) istaknutih u izbornoj jedinici (**S**) i metoda (formule) za pretvaranje glasova u mandate. Ako je u primjeni D'Hondt-ova metoda, onda se teorijski prag inkluzivnosti utvrđuje prema formuli: $P_i = 100 : (M + S - 1)$ /prema: M. Kasapović, 2003:154-155/

Primjera radi, pod pretpostavkom da su parlamentarni izbori 10. septembra 2006. organizovani na nivou jedne izborne jedinice (dakle, bez raspodjele 5 mandata na posebnim biračkim mjestima), onda bi za osvajanje prvog mandata izbornoj listi bilo potrebno da osvoji 1.08% glasova:

$$P_i = 100:(81+12-1) = 1.08\%$$

Drugi način kojim je moguće riješiti iznijeti problem i, istovremeno, izbjeći uspostavljanje komplikovanih procedura i mehanizama za razlikovanje etničkih i neetničkih partija, jeste snižavanje ili čak ukidanje izbornog praga. Izvjesno je da bi, recimo, smanjivanje praga sa tri na dva odsto snizilo „barijere” za ulazak u parlament i olakšalo predstavništvo manjim strankama. Međutim, dosadašnje iskustvo izbora u Crnoj Gori govori da se predizbornim koaliranjem tzv. male stranke veoma uspješno mogu zaštititi od prohibitivnog dejstva izbornog cenzusa.

Sljedeći načini (recimo, primjeri koje navodi A. Lijphart kao dva podtipa mješovitih izbornih sistema) podrazumijevaju (a) osnivanje izbornih okruga – jedinica rezervisanih za manjinske glasače (Novi Zeland, Kipar i Zimbabve), odnosno (b) utvrđivanje uslova da glasači glasaju za etnički uravnotežene kandidatske liste (Liban).

Osnivanje izbornih okruga – jedinica rezervisanih za manjinske glasače stvara ozbiljne probleme. Prvo, kao što je već rečeno u povodu principa univerzalizacije, javljaju se dileme oko toga koje etničke manjine treba priznati i kako ih tretirati. Drugi problem predstavlja nužnost pravljenja biračkih spiskova po etničkoj osnovi. Napokon, i jedno i drugo – izdvajanje u zasebne okruge i zasebni spiskovi – za mnoge građane može biti neprihvatljivo i kontraproduktivno.

Drugi podtip primjenjiv je u izbornim jedinicama sa etnički heterogenom strukturom. U njima se, prema demografskom popisu (posljednji popis u ovoj zemlji urađen je 1932.godine!), rezerviše broj poslaničkih mandata u skladu s proporcionalnim koeficijentima. Primjer koji navodimo odnosi se na rješenja iz libanskog izbornog zakona iz 1960. godine. Tako, npr., u izbornoj jedinici Akar raspodjeljuju se četiri mandata, od kojih su dva rezervisana za sunite, jedan za maronite i jedan za pravoslavce. Glasački listić u ovoj izbornoj jedinici najčešće ima dvije ili više proporcionalno sastavljenih kandidatskih lista (sa tzv. nezavisnim kandidatima ili bez njih). Izborna lista mora poštovati proporcionalne koeficijente, odnosno, u navedenom primjeru, mora imati dva sunita, jednog maronita i jednog pravoslavca. Birači glasaju za listu u cjelini. Dakako, i ovaj model ima određenih manjkavosti, ali se navodi kao teorijski primjer koji podstiče izbor umjerenih kandidata.

Prethodno naznačene političke kontroverze povodom ovog problema dolaze do

izražaja naročito u situacijama kad se tretira tzv. autentično predstavljanje, odnosno s tim u vezi potreba obezbjeđenja rezervisanih mjesta u predstavničkim organima za nacionalne manjine. Ne dovodeći u pitanje legitimnost zahtjeva, naročito kad se u pokušaju rješenja ovog kompleksnog problema insistira na međunarodnim standardima, treba ukazati i na probleme koji mogu nastati ukoliko se nekritički preslikavaju pojedina rješenja iz komparativnog zakonodavstva. Konkretno, ovdje mislimo na aspekt koji je istaknut upravo u tzv. Lund preporukama o izborima br. 9, odnosno Smjernicama za učešće nacionalnih manjina u izbornom procesu.⁶ Naime, pod tačkom C. Drugi mehanizmi – rezervisana mjesta, podtačke 2 i 3, navodi se sljedeće:

„Treba napomenuti da bi možda bilo bolje ne ojačavati etničke razlike kroz rezervisana mjesta jer to može biti samo po sebi potencijalan uzrok nepovjerenja i antagonizama. Osim toga, u pojedinim situacijama može postojati rizik za birače da sebe identifikuju u posebnom biračkom spisku. Primarni cilj korišćenja rezervisanih mjesta je taj što rezervisana mjesta mogu potvrditi identifikaciju i podjelu kandidata po etničkoj osnovi i da takve etikete mogu dovesti do diferencijacije i diskriminacije.

U većini slučajeva, specijalna rezervisana mjesta su ustanovljena kao kratkoročni mehanizmi u prelaznim situacijama da se riješe strahovi i brige ranjivih manjina. Međutim, iskustva pokazuju da ti mehanizmi ne odumiru već da još uvijek postoje jer su oni dio izbornog ambijenta jedne države.”

Napokon, u pogledu pozitivne diskriminacije treba imati u vidu i potrebu predstavljenosti posebnih skupina bez etničkog predznaka. Najznačajnija takva skupina su, bez sumnje, žene. Crnogorsko iskustvo s tim u vezi iziskuje potrebu da se i ovom pitanju posveti odgovarajuća pažnja. U tom smislu već postoje relevantni predlozi sadržani u dokumentu pod naslovom „Žene u parlamentu” urađenom tokom 2002. godine od strane NVO „Ženska akcija”.

1.4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Crna Gora nije još uvijek uspjela da izgradi dovoljno stabilan izborni sistem. Česte izmjene u izbornom zakonodavstvu (u toku dvanaestogodišnje prakse razvoja višestranačja doneseno je 10 osnovnih zakonskih akata u ovoj oblasti) nijesu uvijek rezultirale unapređenjem i standardizacijom kako njegovih osnovnih elemenata tako ni preostalih nezavisnih varijabli koje čine strukturu ovog sistema. Tako se, na primjer, sa stanovišta proklamovanog načela reprezentacije (proporcionalni metod) i ostvarenih efekata, proces izgradnje sistema može identifikovati kao prelazak

⁶ Smjernice je, na osnovu „Lund preporuka” (juna 1999) uradila Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) - Varšava, januar 2001.

od „pretežno proporcionalnog” (1990), preko kombinovane primjene većinskog i proporcionalnog (1992), potom „čisto proporcionalnog” (1992), ka svojevrsnom „miks sistemu” (1996), tj. kompilaciji pozitivnih elemenata većinskog i negativnih efekata proporcionalnog modela, te napokon povratku na „punu proporcionalnost” s jednokratnim uvođenjem instituta *pozitivne diskriminacije* za jedan od manjinskih naroda u Crnoj Gori (1996, 1998, 2002. i 2006). Istim tragom, s izuzetkom pozitivne diskriminacije, odnosno *afirmativne akcije*, koja je postala sastavni dio sistema, idu i kasnije izmjene („Sl. list RCG”, br. 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, 48/06) u izbornom zakonodavstvu Crne Gore.

Uz proklamovano načelo proporcionalne raspodjele mandata, kao rijetka konstanta tokom ovog procesa registruje se jačanje mjesta i uloge partija u izbornom procesu na račun preostalih sudionika u izborima – birača, kandidata i državnih organa. Partije su tako za sebe obezbijedile ekskluzivno pravo da u konačnoj formi definišu okvir pojedinačnih prava i obaveza za učesnike u izbornom procesu. Naravno, pri izricanju ovakve konstatacije ima se u vidu činjenica da preferencija partijsko-socijalne u odnosu na teritorijalnu reprezentaciju kao kriterijuma prilikom kreiranja izbornog sistema, uz nesumljivu vrijednost koju takvo rješenje nosi za crnogorsko društvo, samo po sebi, posljedično u prvi plan ističe ulogu partija.

Međutim, u navedenom procesu stiglo se dotle da se posljednjim novelama u izbornom sistemu faktički preslikavaju, prije svega, postojeći odnosi političkih snaga u Crnoj Gori. To što se u vrijeme njihovog donošenja naglašeno ističe želja za postizanjem konsenzusa među oponentima, ne drži manje otvorenim pitanje da li među njima postoji i spremnost na djelotvorni sporazum o temeljnim konstitucionalnim shvatanjima, odnosno o *vladajućem mitu kojim se pretpostavlja da se sukobi i sporovi među grupama mogu srediti unutar političkog sistema* (A. Leiserson). Ukoliko je suditi po usvojenim rješenjima, vlast je na tako nešto računala, jer kako, uostalom, drugačije tumačiti odredbe po kojima je od volje opozicije zavisilo da li će izbori biti uopšte sprovedeni (uporedi odredbe čl. 72, st. 1 i 2, i čl. 35, st. 2, Zakona iz 2000). Ipak, imajući u vidu da je riječ o jedinstvenom slučaju u praksi kompetitivnih izbornih sistema u savremenom svijetu, biće prije da se radilo o grubom previdu.

Na tragu takvih rješenja nalaze se i odredbe o sastavima organa za sprovođenje izbora (up. prethodna rješenja i rješenja zakona iz 2000, 2001. i 2002), koje na svoj način iskazuju dominantni osjećaj u odnosima između pozicije i opozicije – odnos nepovjerenja; čak i po cijenu nesprovodljivosti norme, kao što su novoproklamovana rješenja u okviru kaznenih odredbi (v. čl. 115 Zakona). To, zapravo, i ne bi bila pažnje vrijedna činjenica kad bi se posljedice koje proizilaze iz takvih odnosa zadržavale na nivou partija i između njih. Međutim, ako se *nepovjerenje* sistematski ugrađuje u temelje institucija sistema, država počiva na klimavim nogama.

Radi prevazilaženja identifikovanih problema u okviru postojećeg izbornog sistema Crne Gore, čini se neophodnim: (1) evidenciju birača učiniti efikasnijom i transparentnijom; (2) redefinisati kandidacioni postupak, kako samo pravo na

pasivnu biračku legitimaciju tako i način ostvarivanja tog prava; (3) ponovo uvesti zatvorenu izbornu listu; (4) uvesti diferencirani izborni prag za koalicije; (5) sistemski urediti akt verifikacije mandata; (6) eliminisati dio postojećih mehanizama u funkciji kontrole izbora, i (7) profesionalizovati dio izborne administracije.

Navedene i druge izmjene u izbornom zakonodavstvu Crne Gore pretpostavke su da u narednom periodu izbori i izborni sistem postanu stabilne institucije a ne, kakav je bio slučaj do sada, sredstva za jednokratno upravljanje konfliktima.

Selektivna literatura:

- BOGDANOR, V. - BATLER, D., *Democracy and Elections - Electoral Systems and Their Political Consequences*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983;
- CAMPBELL, A., *The Passive Citizen*, Acta Sociologica, Vol. 6, 1962;
- DUVERGER, M., *Janus dva lica zapada*, „Globus”, Zagreb, 1980, naziv originala: *Modern Democracies by Maurice Duverger*;
- GOATI, V., *Izbori u SRJ od 1990. do 1998. - volja građana ili izborna manipulacija*, CeSID, Beograd, 2001;
- Grupa autora, *Oko izbora 3 - Izveštaj sa prevremenih parlamentarnih i lokalnih izbora u Crnoj Gori (maj 1998)*, CeSID, Beograd, 1998;
- HEJVUD, E., *Politika*, CLIO, Beograd, 2004;
- JOVANOVIĆ, Sl., *O državi, osnovi jedne pravne teorije*, Sabrana dela, BIGZ, Beograd, 1990;
- JOVANOVIĆ, M., *Izborni sistemi postkomunističkih država*, Beograd, 2004;
- KASAPOVIĆ, M., *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, „Alinea”, Zagreb, 1993;
- KASAPOVIĆ, M., *Izborni leksikon*, Politička kultura, Nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 2003;
- LEISERSON, A., *Parties and Politics*, New York, 1958, p. 65-70, u: Pulišević, S., *Političke stranke kao faktor suvremenog političkog sistema*, „Naprijed”, Zagreb, 1971;
- LIJPHART, A., *The Field of Electoral Systems Research: A Critical Survey*, *Electoral Studies*, 1985., IV, 1;
- NOHLEN, D., *Izborna pravo i stranački sustav*, „Školska knjiga”, Zagreb, 1992;
- PAJVANČIĆ, M., *Izborna zakonodavstvo i raspored poslaničkih mandata*, u: V. Goati, *Jugoslavija na prekretnici - od monizma do građanskog rata*, Jugoslavenski institut za novinarstvo, Beograd, 1991;
- PAJVANČIĆ, M., *Izborna zakonodavstvo*, u: *Izbori u Srbiji 1990. i 1992*, „Gledišta”, Beograd, januar - decembar 1992. No 1/6;
- PAJVANČIĆ, M., *Izborna pravo*, Graphica Academica, Novi Sad, 1999;
- PAVIĆEVIĆ, V., *Izborni sistem i izbori u Crnoj Gori 1990-1996*, CID, Podgorica, 1997;
- PAVIĆEVIĆ, V., *Osnovni strukturni i dinamički elementi predsjedničkih izbora u Crnoj Gori '97*. Okrugli sto - Predsjednički izbori u Crnoj Gori 1997. - CEDEM, Podgorica, 1998. /šapilograf/;

- PAVIĆEVIĆ, V. - GOATI, V., *Reforma izbornog sistema Crne Gore*, Mreža NVO „Akcija” - Ekonomski fakultet Podgorica, Podgorica, 2002;
- TAAGEPERA, R. - SHUGART, M. S., *Seats & Votes - The Effects and Determinants of Electoral Systems*, Yale University Press - New Haven & London, 1989.

ANEX

VEĆINSKI IZBORNI SISTEMI U SVIJETU 2000. GODINE

ZEMLJA	Izborni sistem	Oblik kandidature	Oblik glasanja	Nivo raspodjele Mandata	Metoda raspodjele mandata
AUSTRALIJA	Alternativno glasanje	Pojedinačno	Preferencijalno	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina
BANGLADEŠ	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
BJELORUSIJA	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
BOCVANA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
ČAD	✓ Dvokružni većinski ✓ Premijjski	✓ Pojedinačno ✓ Lista	✓ Jedan glas ✓ Jedan glas	✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug	✓ Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata ✓ Apsolutna većina ili D'Hondt-ova metoda*
ČILE	Binominalni	Lista	Preferencijalno	Dvomandatni okrug	Relativna većina za 1, D'Hondt-ova metoda za 2. mjesto
DŽIBUTI	Premijjski	Lista	Jedan glas	Višemandatni okrug	Relativna većina (sva mjesta najjačoj stranci)
EGIPAT	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Dva glasa	Dvomandatni okrug	Relativna većina; uži izbor između 4 najjača kandidata
ETIOPIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
FIDŽI	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni višemandatni okruzi	Relativna većina
FRANCUSKA	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; prag za 2. krug 12,5% glasova
GABON	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
GAMBIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
GANA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
HAITI	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
INDIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina

IRAK	Jednokružni većinski	Lista	Preferencijalno	Višemandatni okrug	Relativna većina
IRAN	Većinski	Pojedinačno	Više glasova	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kvalifikaciona većina od 1/3 glasova ✓ 1/3 glasova u višemand. okruzima; užji izbor između 2 najjača kandidata
JAMAJKA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
JEMEN	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
JORDAN	Neprenosivi pojedinačni glas	Pojedinačno	Jedan glas	Višemandatni okrug	Relativna većina
KAMERUN	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednokružni većinski ✓ Premijjski 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Lista 	Jedan glas	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Relativna većina ili Hare-ova kvota i metod najvećeg ostatka**
KANADA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
KAZAHSTAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; užji izbor između 2 najjača kandidata
KENIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
KIRGISTAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; relativna većina u 2. krugu
KUBA	Većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; nema 2. kruga
KUVAJT	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Dva glasa	Dvomandatni okrug	Relativna većina
LAOS	Premijjski	Lista	Jedan glas	Višemandatni okrug	Relativna većina; najjača lista dobija sve mandate
LESOTO	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
LIBAN	Jednokružni većinski		Više glasova	Višemandatni okrug	Relativna većina
MADAGASKAR	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednokružni većinski ✓ Binominalni 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jedan glas ✓ Jedan glas 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Dvomandatni okrug 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i metod najvećeg ostatka
MALAVI	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina

MALEZIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
MALI	Dvokružni većinski	Lista	Jedan glas	Višemandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjače liste
MAROKO	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
MAURICIJUS	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Više glasova	Višemandatni okrug	Relativna većina i sistem „najboljeg gubitnika“
MAURITANIJA	✓ Dvokružni većinski ✓ Binominalni	✓ Pojedinačno ✓ Lista	✓ Jedan glas ✓ Jedan glas	✓ Jednomandatni okrug ✓ Dvomandatni okrug	✓ Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata ✓ Nespecificirana kvota
MONGOLIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
NEPAL	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
OBALA SLONOVAČE	Jednokružni većinski	✓ Pojedinačno ✓ Lista	✓ Jedan glas ✓ Jedan glas	✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug	✓ Relativna većina ✓ Relativna većina
PAKISTAN	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
PAPUA NOVA GVINEJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Dva glasa	Jednomandatni okrug	Relativna većina
SINGAPUR	Jednokružni većinski	✓ Pojedinačno ✓ Lista	✓ Jedan glas ✓ Jedan glas	✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug	✓ Relativna većina ✓ Relativna većina
SIRIJA	Jednokružni većinski	Lista	Preferencijalno	Višemandatni okrug	Relativna većina
SAD	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
SJEVERNA KOREJA	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina
SREDNJO-AFRIČKA REPUBLIKA	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; prag za ulazak u 2. krug 10% glasova
SUDAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
SVAZI	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
TADŽIKISTAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
TAJLAND	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Više glasova	✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug	✓ Relativna većina ✓ Relativna većina

TANZANIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni i višemandatni okruzi	Relativna većina
TOGO	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
TRINIDAD I TOBAGO	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
TURKMENISTAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
UGANDA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
UZBEKISTAN	Dvokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Apsolutna većina; uži izbor između 2 najjača kandidata
VELIKA BRITANIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
VIJETNAM	Dvokružni većinski	Lista	Više glasova	Višemandatni okrug	Apsolutna većina; relativna većina između svih kandidata u 2. krugu
ZAMBIJA	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina
ZIMBABVE	Jednokružni većinski	Pojedinačno	Jedan glas	Jednomandatni okrug	Relativna većina

- * Ako u višemandatnom okrugu jedna stranka osvoji apsolutnu većinu glasova, dobija sve mandate; u suprotnom, mandati se dijele strankama primjenom D'Hondt-ove metode
- ** Ako u višemandatnom okrugu jedna stranka osvoji natpolovičnu većinu glasova, dobija sve mandate; u suprotnom, najjačoj stranci po broju osvojenih glasova pripada 50%+1 mandat, a preostali mandati dijele se među strankama koje su prešle izborni prag od 5%.

Izvori: LeDuc/Niemi/Norris - ur. (1966:13-15), *Comparing Democracies - Election and Voting in Global Perspective*. London:Sage; Cox, Gary W. (1997:279-280), *Making Votes Count - Strategic Coordination in the World's Electoral System*. Cambridge: Cambridge University Press; Nohlen/Krennerich/Thibaut - ur. (1999), *Elections in Afrika - A Data Handbook*. New York: Oxford University Press; Rose, Richard - ur. (2000:358-373), *International Encyclopedia of Elections*. London: Macmillan; Nohlen/Grotz/Hartmann - ur. (2001), *Elections in Asia and the Pacific - A Data Handbook*, Sv. I-II. Oxford: Oxford University Press. / Navedeno prema: M. Kasapović, *Izborni leksikon*, (2003:357-359), Zagreb, *Politička kultura*, Nakladno-istraživački zavod.

SEGMENTIRANI IZBORNI SISTEMI U SVIJETU 2000. GODINE

ZEMLJA	Broj direktnih mandata	Broj mandata po listama	Oblik kandidature	Nivo raspodjele mandata	Metoda raspodjele mandata
AZERBEJDŽAN	100	25	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Apsolutna većina; uži izbori ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 8%
FILIPINI	206	52	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Izborni prag 2% glasova; stranka može osvojiti najviše 3 mandata
GRUZIJA	85	150	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okruzi ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Apsolutna većina; relativna većina među kandidatima s više od 33% glasova u 1. krugu ✓ Hare-ova kvota; izborni prag 5% nacionalnih glasova D'Hondt-ova metoda za ostatak glasova
GVINEJA	38	76	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak
JAPAN	300	200	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Višemandatni okrug 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ D'Hondt-ova metoda
JERMENIJA	150	40	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Apsolutna većina ako se takmiče 1 ili 2 kandidata; 25% glasova ako se takmiči više od 2 kandidata ✓ Hare-Niemeyer-ova metoda; izborni prag 5%
JUŽNA KOREJA	253	46	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5% glasova ili 5 direktnih mandata
LITVANIJIA	71	70	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene neblokiranje liste 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Apsolutna većina; uži izbori ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5% za stranke i 7% za koalicije

MEKSIKO	300	200	✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste	✓ Jednomandatni okrug ✓ Država	✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 2%
RUSIJA	225	225	✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste	✓ Jednomandatni okrug ✓ Država	✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5%
UKRAJINA	225	225	✓ Pojedinačno ✓ Zatvorene liste	✓ Jednomandatni okrug ✓ Država	✓ Relativna većina ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 4%

Izvori: Sugart/Wattenberg - ur. (2001), *Mixed - Member Electoral Systems - The Best of Both Worlds?* New York: Oxford University Press; Rose, Richard - ur. (2000:358-373), *International Encyclopedia of Elections*. London: Macmillan; Nohlen/Grotz/Hartmann - ur. (2001), *Elections in Asia and the Pacific - A Data Handbook*, Sv. I-II. Oxford: Oxford University Press. Nohlen/Grotz/Hartmann - ur. (2001), *Elections in Asia and the Pacific - A Data Handbook*, Sv. I-II. Oxford: Oxford University Press./ Navedeno prema: M. Kasapović, *Izborni leksikon*, (2003:333), Zagreb, *Politička kultura*, Nakladno-istraživački zavod.

PROPORCIONALNI IZBORNI SISTEMI U SVIJETU 2000. GODINE

ZEMLJA	Izborni sistem	Oblik kandidature	Oblik glasanja	Nivo raspodjele Mandata	Metoda raspodjele mandata
ALŽIR	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5% nacionalnih glasova
ANGOLA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ D'Hondt-ova metoda ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak
ARGENTINA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 3% u izbornom okrugu
AUSTRIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	✓ Izborni okrug ✓ /Regija za neraspoređene mandate/	✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 4% nacionalnih glasova ✓ D'Hondt-ova metoda
BELGIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	✓ 1 glas ✓ /Moguće i preferencijalno/	✓ Izborni okrug ✓ /Provincija za neraspoređene mandate/	✓ Hare-ova kvota ✓ D'Hondt-ova metoda
BENIN	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	✓ Hare-ova kvota i najveći prosjek

BOSNA I HERCEGOVINA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	✓ Izborni okrug ✓ /Država za kompenzacijska mjesta/	✓ Saint-Laguë-ova metoda; izborni prag 5% u izbornom okrugu ✓ Saint-Laguë-ova metoda
BRAZIL	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	Izborni okrug	✓ Hare-ova kvota i najveći prosjek
BUGARSKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Država	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 4% nacionalnih glasova
CRNA GORA	Čisti PR	Modifikovana zatvorena lista	1 glas	✓ Država ✓ /Posebna biračka mjesta.../	✓ D'Hondt-ova metoda; izborni prag 3% nacionalnih glasova ✓ D'Hondt-ova metoda; izborni prag 3% na posebnim biračkim mjestima
ČEŠKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ Droop-ova kvota; izborni prag 5% za stranku 7% za dvočlanu, 9% za tročlanu, 11% za četvoročlanu koaliciju ✓ Droop-ova kvota i najveći ostatak za neraspoređene mandate u izbornim okruzima
DANSKA	Kompenzacijski u višemandatnim okruzima	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	Izborni okrug	Modifikovana Saint-Laguë-ova metoda
DOMINIKANSKA REPUBLIKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda
ESTONIJA	PR - višemandatni okruzi	✓ Zatvorena, neblokirana lista ✓ Zatvorena nacionalna lista	Preferencijalno (1 glas)	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ Hare-ova kvota (prvo za kandidate, potom za liste) ✓ D'Hondt-ova metoda za neraspoređene mandate; izborni prag 3%
FINSKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda

GRČKA	✓ PR - višemandatni okruzi ✓ Dodatna nacionalna lista	✓ Zatvorena, neblokira- na lista ✓ Zatvorena lista	Preferencijal- no (1-5 glasova)	✓ Izborni okrug ✓ Regionalni okruzi ✓ Država	✓ Droop-ova kvota u izbornim okruzima ✓ Hare-ova kvota u regionalnim okruzima ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 3%
GVAJANA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	Hare-ova kvota i najveći ostatak
GVATEMALA	✓ PR - višemandatni okruzi ✓ Dodatna nacionalna lista	✓ Zatvorena lista ✓ Zatvorena lista	✓ 1 glas ✓ 1 glas	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ D'Hondt-ova metoda ✓ D'Hondt-ova metoda
HOLANDIJA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	D'Hondt-ova metoda, izborni prag 0.67%
HONDURAS	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	Hare-ova kvota i najveći ostatak
HRVATSKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda
INDONEZIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	Hare-ova kvota i najveći ostatak
IRSKA	Pojedinačno prenosivi glas	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijal- no	Izborni okrug	Droop-ova kvota
ISLAND	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag u okrugu 2/3 Hare-ove kvote ✓ D'Hondt-ova metoda za nerasporedene mandate
IZRAEL	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 1.5%
JUŽNO- AFRIČKA REPUBLIKA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	Droop-ova kvota i najveći ostatak
KOLUMBIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno	Izborni okrug	Hareova kvota i najveći ostatak
KOSTARIKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	Hare-ova kvota i najveći ostatak
LATVIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijal- no (1 glas)	Izborni okrug	Saint-Laguë- ova metoda; izborni prag 5% nacionalnih glasova

LIBERIJA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 1.56%
LUKSEMBURG	PR - višemandatni okruzi	Otvorena lista	Preferencijalno (s više glasova)	Izborni okrug	Droop-ova kvota i najveći prosjek
MAKEDONIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda
MALTA	Pojedinačno prenosivi glas	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	Izborni okrug	Droop-ova kvota
MOLDAVIJA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 4%
MOZAMBIK	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 5%
NAMIBIJA	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	Hare-ova kvota i najveći ostatak
NIKARAGVA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ PR - višemandatni okruzi ✓ Dodatna nacionalna lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zatvorena lista ✓ Zatvorena lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 1 glas ✓ 1 glas 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izborni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hare-ova kvota; kvotni postupak: zbir preostalih glasova dijeli se brojem nepodijeljenih mandata ✓ Hare-ova kvota; kvotni postupak: prosjek 4 regionalne izborne kvote
NORVEŠKA	Kompenzacijski u višemandatnim okruzima	Zatvorena lista	1 glas	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izborni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Modifikovana Saint-Laguë-ova metoda ✓ Metoda najvećeg kvocijenta; izborni prag 4% nacionalnih glasova
NOVI ZELAND	Personalizovani PR	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačni kandidati ✓ Zatvorena lista 	2 glasa	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okruzi ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Saint-Laguë-ova metoda; izborni prag 5% nacionalnih glasova
NJEMAČKA	Personalizovani PR	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pojedinačni kandidati ✓ Zatvorena lista 	2 glasa	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Jednomandatni okruzi ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relativna većina ✓ Hare-Niemeyer-ova metoda; izborni prag 5% ili tri direktna mandata
PARAGVAJ	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda
PERU	Čisti PR		Preferencijalno (2 glasa)	Država	D'Hondt-ova metoda

POLJSKA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ PR - višemandatni okruzi ✓ Dodatna nacionalna lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zatvorena, neblokirana lista ✓ Zatvorena lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Preferencijalno ✓ Preferencijalno 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izborni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ D'Hondt-ova metoda; izborni prag 5% nacionalnih glasova za stranke i 8% za koalicije ✓ D'Hondt-ova metoda; izborni prag 7%
PORTUGALIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda
RUMUNIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izborni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hare-ova kvota; izborni prag 5% nacionalnih glasova za stranke i 8% za koalicije ✓ D'Hondt-ova metoda za neraspoređene mandate
SALVADOR	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Država	Hare-ova kvota i najveći ostatak
SENEGAL	<ul style="list-style-type: none"> ✓ PR - višemandatni okruzi ✓ Dodatna nacionalna lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zatvorena lista ✓ Zatvorena lista 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 1 glas ✓ 1 glas 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izborni okrug ✓ Država 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak ✓ Hare-ova kvota i najveći ostatak
SIJERA LEONE	Čisti PR	Zatvorena lista	1 glas	Država	Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5%
SLOVAČKA	Jedan nacionalni okrug	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (do 4 glasa)	Država	Droop-ova kvota i najveći ostatak
SLOVENIJA	PR - višemandatni okruzi		Preferencijalno (1 glas)	Izborni okrug	Hare-ova kvota; D'Hondt-ova metoda za neraspoređene mandate; izborni prag 3 mandata u okruzima
ŠRI LANKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (3 glasa)	Izborni okrug	Hare-ova kvota i najveći ostatak; izborni prag 5%
ŠPANIJA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 3% u okrugu

ŠVEDSKA	Kompenzacijski u višemandatnim okruzima	Zatvorena, neblokirana lista	Preferencijalno (1 glas)	✓ Izborni okrug ✓ Država	✓ Modifikovana Saint-Laguë-ova metoda ✓ Modifikovana Saint-Laguë-ova metoda; izborni prag 4% nacionalnih glasova ili 12% u jednomandatnom okrugu
ŠVAJCARSKA	PR - višemandatni okruzi	Otvorena lista	Preferencijalno (s više glasova)	Izborni okrug	Droop-ova kvota i metoda najvećeg broja
TURSKA	PR - višemandatni okruzi	Zatvorena lista	1 glas	Izborni okrug	D'Hondt-ova metoda; izborni prag 10% nacionalnih glasova
URUGVAJ	Čisti PR	Zatvorena, neblokirana lista	1 glas	Država	D'Hondt-ova metoda
VENEČUELA	Personalizovani PR	✓ pojedinačni kandidati ✓ Zatvorena lista	2 glasa	✓ Jednomandatni okruzi ✓ Višemandatni okruzi	✓ Relativna većina ✓ D'Hondt-ova metoda

Izvori: LeDuc/Niemi/Norris - ur. (1966:13-15), *Comparing Democracies - Election and Voting in Global Perspective*. London:Sage; Cox, Gary W. (1997:280-302), *Making Votes Count - Strategic Coordination in the World's Electoral System*. Cambridge: Cambridge University Press; Nohlen/Krennerich/Thibaut - ur. (1999), *Elections in Afrika - A Data Handbook*. New York: Oxford University Press; Rose, Richard - ur. (2000:358-373), *International Encyclopedia of Elections*. London: Macmillan; Nohlen/Grotz/Hartmann - ur. (2001), *Elections in Asia and the Pacific - A Data Handbook*, Sv. I-II. Oxford: Oxford University Press; dopune Kasapović (2003); Pavićević (2004) / Navedeno prema: M. Kasapović, *Izborni leksikon* (2003:357-359), Zagreb, *Politička kultura*, Nakladno-istraživački zavod.

SASTAV CENTRALNIH IZBORNIH ORGANA U POJEDINIM POSTKOMUNISTIČKIM DRŽAVAMA

Država	Naziv	Broj	Sastav	Imenuje
Poljska	Državna izborna komisija	9	Tri sudije Ustavnog suda; tri sudije Vrhovnog suda; tri sudije Vrhovnog upravnog suda	Predsjednik Republike
Češka	Državna izborna komisija	11	Ministar i 10 lica iz ministarstava finansija, spoljnih poslova, pravosuđa, odbrane, zdravstva i statistike	Vlada
Slovačka	Centralna izborna komisija	-	Svaki podnosilac izborne liste određuje po dva člana	Vlada
Mađarska	Nacionalni izborni komitet	5	Pet članova na predlog ministra unutrašnjih poslova, plus po jedan predstavnik podnosioca liste	Parlament

Rumunija	Centralna izborna komisija	23	Sedam sudija Vrhovnog suda - žrijebom; 16 predstavnika podnosilaca lista	Predsjednik Vrhovnog suda
Bugarska	Centralna izborna komisija	25	U konsultaciji sa parlamentarnim strankama i koalicijama	Predsjednik Republike
Estonija	Nacionalni izborni komitet	7	Po jedan predstavnik prvostepenog, apelacionog i Vrhovnog suda; po jedan predstavnik ministarstva pravde, finansija, tužilaštva i parlamenta	Rigikogu
Rusija	Centralna izborna komisija	15	Pet članova - Državna дума iz različitih stranaka; pet članova - Savjet federacije iz organa vlasti; pet članova - predsjednik RF	Državna дума
Slovenija	Republička izborna komisija	6	Predsjednik je sudija Vrhovnog suda; dva člana iz reda pravnih stručnjaka; tri člana - parlamentarne stranke proporcionalno	Državni zbor
Hrvatska	Državno izborna povjereništvo	11	Predsjednik Vrhovnog suda i četiri člana koje imenuje Ustavni sud iz reda Vrhovnog suda i istaknutih pravnika i po tri predstavnika vladajuće stranke i opozicionih stranaka	Sabor
Makedonija	Državna izborna komisija	9	Predsjednika imenuje predsjednik republike; po dva člana na predlog vladajuće i opozicione stranke iz reda sudija Vrhovnog suda; po dva člana na predlog vladajuće i opozicione stranke iz reda istaknutih pravnika	Sobranje

Izvor: M. Jovanović, 2004.

DRUGI DIO

Dr Srđan Darmanović

Duga tranzicija u Crnoj Gori – od polukompetitivnih izbora do izborne demokratije

U postkomunističkom svijetu Crna Gora spada u one slučajeve u kojima se prelaz iz nedemokratskog u demokratski sistem nije dogodio u „jednom koraku”. Politička tranzicija u Crnoj Gori nije slijedila primjere Poljske, Mađarske, Češke, Slovenije, Bugarske ili baltičkih zemalja. Ovaj „privilegovani” krug bivših komunističkih država imao je relativno brzu i uspješnu tranziciju, pa je demokratski poredak, kao njen rezultat, konsolidovan u svega nekoliko godina od početka velike promjene. Za razliku od njih, mnogo veći broj bivših komunističkih zemalja prošao je kroz turbulentne i duge tranzicione procese, u kojima je preciznije govoriti o dvjema nego o jednoj tranziciji. U ovu grupu zemalja spadale bi Rumunija, Slovačka, Hrvatska, Srbija, Rusija, Ukrajina, Gruzija i *Crna Gora*. Najzad, i dalje postoji nemali broj zemalja iz bivše sovjetske imperije u kojima nije moguće govoriti o tranziciji u demokratski sistem, već o transformaciji jednog nedemokratskog sistema u drugi, u koje slučajeve npr. spadaju Azerbejdžan, Kazahstan, Uzbekistan, Tadžikistan, Turkmenistan, Bjelorusija itd.

S obzirom na to da je imala *dvije* tranzicije, jednu u periodu 1990-1997. i drugu 1997-2000, te period konsolidacije demokratskog sistema 2000-2006. godine, prirodu, karakter, demokratski i kompetitivni izbori u Crnoj Gori, možemo vezati upravo za dva distinktna perioda – prvi 1990-1997. i drugi 1997-2006. godine. Izbori su, zapravo, odgovarali karakteru režima u kojem su održavani. *Poluautoritarnom režimu* iz perioda 1990-1997. odgovarali su i *polukompetitivni izbori*, dok su periodu izlaska iz toga režima 1997-2000. i poretku *izborne demokratije* 2000-2006. odgovarali *uglavnom kompetitivni*, uglavnom slobodni i fer ili, u najmanju ruku, ako koristimo OEBS-ovu standardizaciju, *prihvatljivi (acceptable)* izbori.

2.1. POLUAUTORITARNI REŽIM – POLUKOMPETITIVNI IZBORI

Prva tranzicija otpočela je u januaru 1989. godine, kada je u kontekstu Miloševićevog pohoda do apsolutne vlasti u Srbiji putem tzv. antibirokratske revolucije, i u Crnoj Gori, prevratom koji je imao karakter masovnih demonstracija u glavnom gradu Podgorici, svrgnuta sa vlasti stara komunistička rukovodeća garnitura. Komparativno posmatrano, crnogorski izlazak iz jednopartijskog sistema, koji je otpočeo upravo januarskim prevratom, ima izvjesne sličnosti sa kasnijim događajima u Rumuniji. Iako su masovnim demonstracijama svrgnuti i komunistički režimi u Čehoslovačkoj i bivšoj Istočnoj Njemačkoj, sličnost sa rumunskom situacijom nameće se po tome što se, za razliku od drugih dviju pomenutih zemalja, radilo o obračunu *unutar komunističke elite*, koji je, što organizovano što spontano, orkestriran sa narodnom pobunom. Da se u sociološkom smislu radilo o obračunu unutar komunističke elite, govori podatak da su svi lideri protestnog pokreta *bili članovi ili funkcioneri Saveza komunista* Crne Gore i Jugoslavije ili tzv. društveno-političkih organizacija (SSRN i SSO) koje su uglavnom bile pod kontrolom vladajuće stranke. Takođe, nakon uspjeha prevrata *nije stvorena nova politička stranka*, već su lideri januarskog pokreta jednostavno preuzeli glavne funkcije u Savezu komunista Crne Gore. Januarski prevrat nije, doduše, bio obračun unutar *najužeg* vrha stare elite (kao u Srbiji, gdje je predsjednik partije porazio i svrgnuo predsjednika države), ali, isto tako, nova kontraelita nije, poput Čehoslovačke i Istočne Njemačke, dolazila iz antisistemskog, već, poput Rumunije, upravo iz *sistemskog kruga*. I glavni zahtjevi pobune svjedoče da pokret nije bio antisistemski. Oni nijesu bili upereni protiv komunističkog režima, niti inicijalno usmjereni na uvođenje demokratskog poretka. Kao što je u Rumuniji bijes bio usmjeren na Ceausescu-ovu ličnost i njegovu diktaturu, tako se i u Crnoj Gori tražio *odlazak konkretne rukovodeće komunističke garniture*, ali ne i sistema. No, iako se odvijao u okviru Miloševićeve populističke kampanje i bio uglavnom iniciran i organizovan od strane promiloševićevih snaga u Crnoj Gori, protestni pokret imao je u sebi izvjesnu heterogenost. I za vrijeme prevrata, a i kasnije, nakon ustoličenja na vlasti, u okviru januarskog pokreta postojalo je manje lidersko jezgro koje je bilo okrenuto težnji za reformama sistema i zahtijevalo da se obaranje prethodne komunističke garniture iskoristi za uvođenje višepartijskog sistema.¹ Ova činjenica, kao i izvjesna pragmatičnost glavnih političkih lidera proizašlih iz januarskog prevrata, vjerovatno je uticala da je Savez komunista Crne Gore već u aprilu 1989. g., na svom Desetom vanrednom kongresu, *favorizovao ideju o političkom pluralizmu*, prije nego što je to uradio Milošević u Srbiji.

No, generalno uzev, ta činjenica nije suštinski izmijenila obrazac političke dominacije proizašao iz januarskog prevrata. Kao što je kasnije potvrđeno i u slučaju Rumunije, vlast koja nastaje sa legitimitetom „revolucije” nije primorana da

1 Treba imati na umu da su se svi pomenuti događaji odigrali prije jeseni 1989. g., odnosno prije pada Berlinskog zida, tako da je zahtjev za uvođenje višepartijskog sistema, iako ne više jeres *per se*, još uvijek bio diskutabilna tema u bilo kojoj zemlji pod kontrolom komunista.

pregovara sa opozicijom, niti da traži izlaz u sporazumnoj tranziciji.² Vlada nastala iz revolucionarnog procesa – a januarski prevrat u Crnoj Gori imao je barem neka obilježja koja su podsjećala na revolucionarni raskid sa nečim što je bilo ranije – ima tendenciju da govori i djeluje u ime revolucije, da „štiti njene tekovine”,³ i da za taj cilj upotrijebi sredstva koja ne moraju biti sasvim demokratska i proceduralna. U Crnoj Gori je postjanuarska vlada postepeno prihvatila retoriku tranzicije – demokratija, višepartijski sistem, ljudska prava i slobode i sl. – ali se tranzicija sprovodila mnogo više u ime *januarske revolucije* nego u ime demokratije. Zato je, slično kao u Miloševićevoj Srbiji i nemalo pod njenim uticajem, u Crnoj Gori poslije januarskog prevrata stvoren *hibridni, poluautoritarni režim*,⁴ u kojemu su autoritarni elementi pretezali nad demokratskim.

U središtu toga režima u Crnoj Gori nije se, kao što je bio slučaj u Srbiji, nalazio plebiscitarno ustoličeni cezar, režim se nije prepoznavao „po imenu vladara” (Treitche), jer se u periodu 1990-1997. nijedan od vođa januarskog prevrata nije uzdigao do harizmatičke liderske figure. U središtu režima nalazila se, za crnogorske prilike, *velika autoritarna stranka* – Demokratska partija socijalista (DPS)⁵ i njen, na oligarhijskom principu zasnovani, vladajući vrh.⁶ Ova stara/nova vladajuća stranka nije djelovala tek kao jedna od ravnopravnih učesnica u višepartijskoj

2 Postjanuarska vlada, odnosno lideri vladajuće stranke (SKCG) pokušali su da simuliraju neku vrstu pregovora sa novostvorenom opozicijom, tokom prvih mjeseci 1990. g. Dijelom zbog izvjesnih napetosti unutar šireg kruga nove postjanuarske elite, čiji se jedan dio već bio preselio u opoziciju ili je bio na tom putu, a dijelom kao efekat *imitacije* istočnoevropskih iskustava, lideri SKCG su se saglasili da se formira Demokratski forum, sastavljen od svih političkih subjekata koji su do tada postojali ili nastali u Crnoj Gori. Zadatak Foruma je bio da izradi predloge najvažnijih zakona koji definišu pravila igre za višestranačku utakmicu u Crnoj Gori. Jedna od tekovina Foruma je, svakako, za to vrijeme *prilično dobar izborni zakon*, kojim je uspostavljen proporcionalni izborni sistem. No, Forum *nije bio okrugli sto jednakih*. Pri prvim ozbiljnijim neslaganjima lideri vladajuće stranke napustili su Forum i stavili do znanja da mogu da nametnu buduća pravila igre, što se kasnije u stvarnosti i dešavalo.

3 Prvih mjeseci nakon januarskog prevrata u Crnoj Gori jedan dio nove elite, a naročito njoj lojalna štampa i elektronski mediji, širili su sistematski strah od „povratka starih” ili od njihovog navodno ilegalnog djelovanja protiv nove vlasti. Ova je situacija tipična za mnoge prevratne situacije u raznim zemljama i u raznim razdobljima istorije. Pored straha, koji čak može biti i objektivian i iskren, ovo je i jedno od tipičnih sredstava legitimisanja revolucionarne vlade, kao zaštitnika od kontrarevolucionarne reakcije.

4 Režim u Crnoj Gori bio je, po svojim spoljnim manifestacijama, nešto „mekši” od Miloševićevog i ne bi bilo analitički korektno izjednačavati ih ni u periodu kada je njihovo savezništvo bilo čvrsto i stabilno.

5 Demokratska partija socijalista (DPS) nastala je iz Saveza komunista Crne Gore, prostim preimenovanjem na kongresu 1991. g. Crnogorski kuriozitet bio je u tome što je ova partija na prve višepartijske izbore decembra 1990. g. izašla pod starim imenom – SKCG i ubjedljivo pobijedila, u vrijeme kada su komunističke partije širom Istočne Evrope ubjedljivo gubile izbore. Objašnjenje za ovu pojavu treba tražiti u obnovljenoj „revolucionarnom” legitimitetu komunističke stranke, koji su joj donijeli lideri januarskog prevrata i njeno savezništvo sa Miloševićevim režimom u Beogradu.

6 U periodu 1990-1996. g. ovaj vladajući vrh činili su predsjednik Republike Momir Bulatović, predsjednik Vlade Milo Đukanović i predsjednik crnogorskog parlamenta Svetozar Marović. Bulatović je u tom vrhu više bio *prvi među jednakima*, nego harizmatički i neosporni lider.

utakmici, već mnogo više kao *državna partija* koja je koristila sve prednosti koje donosi potpuna kontrola državnih aparata i resursa. Ti resursi bili su u potpunosti podređeni održavanju vlasti i *pobjedama na izborima*. Korišćeni su tipični metodi: čvrsta partijska kontrola nad državnim štampanim i elektronskim medijima;⁷ klijentelizam i sistem favorizovanja partijskih pristalica u pristupu radnim mjestima; legalni i ilegalni finansijski resursi koji su vladajućoj stranci stajali na raspolaganju; povremeno zastrašivanje političkih protivnika; upotreba policije u izbornom procesu; manipulacije izbornim sistemom⁸ i sl.

U takvim okolnostima monopolskog položaja jedne partije u formalno višestranačkoj areni, građani su u periodu prve tranzicije, od 1990. do 1996, izlazili na birališta u okviru *pet izbornih ciklusa* da bi izvršili osam različitih izbora na nacionalnom (republičkom ili saveznom⁹) nivou (tri saziva republičkog parlamenta - decembar 1990, decembar 1992. i novembar 1996; tri saziva Vijeća građana, donjeg doma saveznog parlamenta - maj 1992, decembar 1992. i novembar 1996; predsjednika i članove Predsjedništva Republike - decembar 1990; predsjednika Republike - decembar 1992). Iako su održani na osnovu nadmetanja različitih (i suprotstavljenih) političkih opcija i kandidata, izbori faktički nijesu u sebi nosili stvarnu mogućnost izmjene na vlasti. Opozicija jednostavno *nije imala pravu šansu* da u tom periodu ikada preuzme vlast u Crnoj Gori. Sve navedene izbore ubjedljivom većinom dobila je vladajuća Demokratska partija socijalista Crne Gore – nasljednica bivšeg Saveza komunista Crne Gore ili njeni predsjednički kandidati. O tome rječito govore sljedeći podaci.

Na svim izborima za *Skupštinu Crne Gore*, vladajući DPS osvojio je *apsolutnu većinu poslaničkih mjesta*: 1990. godine (još uvijek pod imenom SKCG) – 83 od 125 mandata, sa 66,4% dobijenih glasova; 1992. godine – 46 od 85 mandata, sa 43,8% dobijenih glasova; 1996. godine – 45 od 71 mandata, sa 51,2% dobijenih glasova.

Na svim izborima za *Vijeće građana Savezne skupštine SRJ*, vladajući DPS osvojio je *apsolutnu većinu poslaničkih mjesta iz Crne Gore*: maja 1992. godine – 23 od 30 mandata, sa 68,4% dobijenih glasova; decembra 1992. godine – 17 od 30 mandata, sa 47,5% dobijenih glasova; 1996. godine – 20 od 30 mandata, sa 50,9% dobijenih glasova.

Na izborima za *predsjednika Predsjedništva SRCG*¹⁰ 1990. godine kandidat DPS-a

7 O djelovanju jednog od državnih medija, dnevnog lista *Pobjeda*, tokom 1991. g. vidi: Živko Andrijašević, **Nacrt za ideologiju jedne vlasti**, Konteko, Bar, 1999.

8 Proporcionalni izborni sistem, koji je uspostavljen na početku višestranačkog sistema u Crnoj Gori, nikada nije promijenjen, ali je *pred svake izbore* mijenjan broj izbornih jedinica, što bitno utiče i na sam izborni sistem. Tako je na prvim izborima za Skupštinu Crne Gore 1990. g. bilo 20 izbornih jedinica (koliko je u tom momentu bilo opština u Republici); za naredne izbore, decembra 1992. g., uspostavljen je za opoziciju povoljniji sistem sa Crnom Gorom kao jednom izbornom jedinicom; pred izbore 1996. g. DPS je iznenadnim manevrom u Skupštini, *bez znanja i saglasnosti opozicije*, ponovo promijenio broj izbornih jedinica sa jedne na četrnaest.

9 U to vrijeme Crna Gora je bila članica novostvorene dvočlane federacije Srbije i Crne Gore – Savezne Republike Jugoslavije (SRJ).

10 Izbori 1990. održavani su za još uvijek važeće institucije iz tzv. socijalističkog perioda, tj. u

osvojio je 42,22% (njegovi protivkandidati 16,4, odnosno 8,3%) u prvom, a 76,1% (njegov protivkandidat 21,3%) u drugom izbornom krugu, dok su na izborima za članove Predsjedništva 3 od 4 izabrana člana bili kandidati DPS, a samo jedan nezavisni kandidat.

Na izborima za *Predsjednika Republike Crne Gore* 1992. godine kandidat DPS osvojio je 42,8% (njegov najbliži protivkandidat 23,7%) u prvom, a 63,3% (njegov protivkandidat 36,7%) u drugom izbornom krugu.

Ovakvi rezultati izbora svakako su, jednim dijelom, bili odraz izborne nadmoći vladajuće partije i njene politike nad ostalim konkurentima i nesumnjivo široke podrške koju je ona imala u biračkom tijelu. To je elemenat po kome su naši izbori bili slični izborima u bilo kojoj drugoj normalnoj demokratskoj zemlji, gdje se vlada na osnovu pristanka većine (government by consent), odnosno gdje legitimitet vlasti izvire iz *izborne volje* većine. Drugim dijelom, ovi rezultati bili su proizvod naslijeđenih, zadržanih, a dijelom i proširenih *monopola* od strane vladajuće partije u ključnim sferama društva (privredi, državnom aparatu prinude, medijima...), monopola koji su (zlo)upotrebljavani u korist jednog od aktera na političkoj sceni. To je elemenat po kome su naši izbori bili slični izborima u tzv. „mekim” autoritarnim sistemima, gdje je politička kompeticija formalno i legalno dozvoljena, ali neizvjesnost u pogledu njenog ishoda uglavnom ne postoji.¹¹

Tako se i na jednom od najvažnijih polja politike – polju izbora, pokazalo dvostruko, janusovsko lice postkomunističkog sistema u Crnoj Gori – u isto vrijeme i demokratsko i autoritarno ili, strože govoreći, njegova demokratska forma i autoritarni sadržaj. Ovo je, inače, jedna od tipičnih karakteristika mnogih društava i režima u tranziciji, u kojima se prepliću elementi demokratije i autoritarizma i gdje, zavisno od okolnosti – unutrašnjih ili spoljnih, dominira čas jedan čas drugi od ovih elemenata (polovina Janusovog lika) ili se periodi dominacije naizmjenično smjenjuju do trajnije prevlasti jednog od njih, kada se ili ide u pravcu pozitivne tranzicije i uspostavlja demokratski poredak, ili zadržava u okvirima negativne tranzicije i učvršćuje autoritarna vladavina. Čitav period 1990-1996. u Crnoj Gori obilježio je režim sa ovakvom, dvostrukom prirodom, u kome su se preplitali elementi demokratskog poretka i autoritarne vladavine, sa pretežnom dominacijom ove druge. Ona je naročito bila prisutna u domenu sticanja i održanja vlasti, tj. okrenuta pobjedi *po svaku cijenu* u izbornim nadmetanjima. Kako su se u rukama vladajuće

okviru još uvijek važećeg Ustava SR Crne Gore. Jedna od karakteristika toga ustavnog sistema bilo je postojanje kolektivnih predsjedništava, koja su obavljala ulogu šefa države, kako na federalnom nivou (Predsjedništvo SFRJ), tako i na nivou federalnih jedinica (predsjedništva republika i pokrajina). Čitav sistem nastao je na ideji tzv. kolektivnog rukovođenja kojim je trebalo ispuniti vladavinski vakuum nakon harizmatske vladavine Josipa Broza Tita.

11 Veliki poznavalac izbornih sistema Ditter Nohlen naziva izbore u autoritarnim sistemima „semikompetitivnim” i kaže da oni služe, prije svega, stabilizaciji tih sistema, pa se od izbora prvenstveno očekuje: 1) legitimisanje postojećih odnosa vlasti; 2) političko smirivanje prema unutra; 3) sticanje ugleda prema spolja; 4) objelodanjivanje (i djelimično integrisanje) opozicije; 5) prilagodavanje strukture vlasti koja stabilizuje sistem. – Nav. prema: Veselin Pavićević, *Izborni sistemi i izbori u Crnoj Gori 1990-1996*, CID, Podgorica, 1997, str. 24-25.

partije, kao posjednika nepodijeljene državne vlasti, nalazila enormna sredstva u odnosu na druge učesnike u političkom i izbornom procesu, svi dosadašnji izbori ostavljali su veoma malu mogućnost promjene u upravljanju državom. Jedan od najpoznatijih teoretičara demokratije Robert Dahl smatra da u *neophodne uslove* da bi se neki poredak mogao imenovati demokratskim spada obaveza ostvarenje u praksi teorijske pretpostavke da u demokratskom poretku mjesto vlasti periodično ostaje *prazno*, te da samim tim postoji realna mogućnost njene periodične izmjene. Ako takva mogućnost postoji samo formalno, ali nema izgleda da se ostvari u praksi, poredak se ne može nazvati demokratskim ili, pak, njegova demokratskost ostaje pod ozbiljnom sumnjom. To je jedan od važnijih razloga što smo crnogorski režim iz vremena prve tranzicije imenovali ne kao demokratski, već kao *poluautoritarni*.¹² Kao što se lako može zaključiti, jedno od najvažnijih sredstava vladanja u takvom tipu režima predstavljaju tek *djelimično slobodni* i samo *polukompetitivni izbori*, što je i bio slučaj u Crnoj Gori u naznačenom periodu.

Ni takvi izbori nijesu bili lišeni izvjesne političke dinamike. Izborni sukob odvijao se pretežno po osi: vladajući monopolistički DPS protiv defavorizovane opozicije, s tim što je opozicija bila duboko polarizovana oko glavnog identitetskog i političkog rascjepa – srpstvo nasuprot crnogorstva, zajednička država sa Srbijom (unionisti) naspram ideje državne nezavisnosti Crne Gore (independisti). U obračunu sa takvom opozicijom DPS je formalno zauzeo poziciju ideološkog i političkog centra, ali je, zapravo, kao *federalistička* stranka bila objektivni saveznik unionista i Miloševićevog režima u Beogradu. Ipak, DPS nikada nije bio *dio* Miloševićeve vladajuće partije u Srbiji (SPS), pa je on Crnom Gorom, koja je, kako po Ustavu SFRJ iz 1974, tako i po Ustavu SRJ iz 1992. godine, bila formalno ravnopravni federalni partner sa Srbijom, mogao da dominira samo *preko lojalne elite*. Međutim, ta lojalnost imala je razne faze i izvjesne unutrašnje napetosti, koje su kulminirale sukobom 1997. i ulaskom u drugu tranziciju. Jedna od takvih unutrašnjih napetosti bila je vezana za tzv. Karingtonov plan 1991-1992. g. o transformaciji nekadašnje Jugoslavije u Savez suverenih država, što je crnogorski vladajući vrh bio spreman da prihvati, ali je iznenada popustio pod direktnim Miloševićevim pritiskom. Ova

12 „Način vladavine u Crnoj Gori u periodu 1990-96. možda bi se najbolje mogao izraziti nazivom – semiautoritarni režim. Radi se o režimu u kome jedna partija vlada faktički na monopolski način i po potrebi autoritarnim metodama, ali u okvirima legalizovanog višepartijskog sistema i postojanja opozicije, s tim što demokratska strana poretka ima više izgled fasade, nego suštine sistema.” – Srđan Darmanović, **Crnogorski postkomunistički režim**, nedjeljnik *Monitor*, Podgorica, 6. mart 1998. (Originalni naslov teksta koji je pripremljen za okrugli sto „Predsjednički izbori u Crnoj Gori i njihove posljedice” Centra za demokratiju i ljudska prava /CEDEM/ glasi: „Nestanak partije hegemonu”). Slično, u odličnoj studiji o usponu poluautoritarnih režima pred kraj XX vijeka, ovaj tip vladavine određuje Marina Ottaway: „...regimes that cannot be easily classified as either authoritarian or democratic but display some characteristics of both – in short, they are *semi-authoritarian regimes*. They are ambiguous systems that combine rhetorical acceptance of liberal democracy, the existence of some formal democratic institutions, and respect for a limited sphere of civil and political liberties with essential illiberal or even authoritarian traits.” – Marina Ottaway, **Democracy Challenged**, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC 2003, pp.3.

epizoda ostavila je traga na odnose vladajućih stranaka u dvjema republikama, te je na jednim izborima – predsjedničkim iz decembra 1992. i januara 1993. godine, Milošević, u izvjesnoj mjeri, podržavao protivkandidata tadašnjem lideru DPS-a Momiru Bulatoviću.¹³ DPS je i ovom prilikom iskazao snagu svoje pozicije ideološkog i političkog „centra”, jer je u drugom krugu uspio da za svoga kandidata privuče glasove independističke i antiratne opozicije i da dobije izbore. Ovo je bio jedini izuzetak od osnovnog obrasca izbornih sukoba – DPS *versus* opozicija, ali izuzetak koji je bio indikativan i u neku ruku preteča onoga što će se dogoditi četiri godine kasnije.

2.2. IZBORNA DEMOKRATIJA – KOMPETITIVNI IZBORI

U drugu, novu tranziciju ovaj režim je ušao neočekivano, ponovo jednim sukobom i rascjepom unutar vladajuće elite, ali za razliku od januara 1989. g., *rascjepom u najužem vladajućem krugu*. Paradoks je bio u tome što je rascjep uslijedio svega nekoliko mjeseci poslije ubjedljive pobjede DPS-a nad ujedinjenom opozicijom¹⁴ na Parlamentarnim izborima novembra 1996. g. Najšira javnost i opozicija bili su potpuno zatečeni iznenadnim sukobom koji se otvorio u okviru vladajuće stranke. Sukob je po formi imao tipičan postkomunistički karakter – predsjednik protiv premijera. Jedna grana izvršne vlasti protiv druge. No, u ovom slučaju institucionalna forma sukoba bila je više slučajna, dok je njegova suština bila drugačije prirode.

Da bi se razumjela priroda sukoba treba reći još koju riječ o središtu tadašnjeg crnogorskog političkog sistema – DPS-u. Ako se DPS iz toga perioda razumije tek kao „neokomunistička”, ideološka partija, do objašnjenja se neće stići. O tome ne možemo ovdje reći ništa drugo nego što smo već utvrdili ranije, da je jedinstveni DPS, prije rascjepa iz 1997. g., bio „...jedna složena stranka, isprepletanih, kako grupnih, tako i ličnih interesa i heterogenih političkih strujanja, nerijetko suprotstavljenih. Postojanje različitih interesa i političkih struja uglavnom nije izbijalo na površinu, kako zbog činjenice da oni nikada nijesu proizveli takve unutrašnje političke različitosti koje bi ugrozile funkcionisanje stranke, tako i zbog svijesti o vrhunskom

13 Riječ je o dr Branku Kostiću, posljednjem potpredsjedniku Predsjedništva SFRJ, koji je bio Miloševićev lojalista do te mjere da je prihvatio da ga tzv. Udruženje ratnika Crne Gore kandiduje protiv lidera sopstvene partije.

14 Pred izbore 1996. g. dvije bitno različite opozicione stranke – Liberalni savez, partija koja se zalaže za državnu nezavisnost Crne Gore, i Narodna stranka, partija prosrpske orijentacije u Crnoj Gori i federalističkog državnog usmjerenja (zajednička država sa Srbijom), sklopile su *antirežimski izborni savez* pod nazivom Narodna sloga. Iako je izgledalo da bi to moglo biti prvi put da DPS bude ugrožen, on je već pomenutim prekrajanjem (povećanjem broja) izbornih jedinica i uz uobičajeno korišćenje sistemskih monopola, ostvario ubjedljivu pobjedu na izborima – 51.2% glasova i 45 (od 71) mandata u Skupštini Republike.

zajedničkom interesu koji stoji iznad svih drugih – očuvanju apsolutne vlasti. DPS je, shodno tome, bila mnogo više *partija vlasti* (kurziv – S.D.), nego ideološka partija.¹⁵ Već smo rekli da se partijom upravljalo na *oligarhijski način*, pri čemu je vladajući trijumvirat, spontano ili na neki drugi način, vršio podjelu moći i „plijena” nastalog na osnovu monopolskog posjedovanja državne vlasti.

Za razumijevanje ovakvog tipa vladavine možemo se vratiti klasicima. Aristotel, koji je u *Nikomahovoj etici* nazvao oligarhijsku upravu „vladavinom nekolicine”, utvrdio je istovremeno da je ovaj tip vladavine jedan od najranjivijih, jer obično završava *borbom među oligarsima*. Ovu tezu iznosili smo i ranije kao jedan od uzroka rascjepa u DPS-u, uz sljedeće konstatacije: „Kolektivnu upravu, bez izrazitog liderstva, nije jednostavno organizovati i održati čak i u najdemokratskijim sistemima, a kamoli u režimu apsolutne i gotovo nekontrolisane vlasti, kakva je sve do 1997. bila vlast DPS-a u Crnoj Gori. U okviru takve (apsolutne) vlasti gomilaju se u malo ruku vlast, moć i lukrativni dobici koji iz njih nastaju. Na toj osnovi razvija se rivalstvo među liderima i klanovima, pojavljuju se sukobi oko namještenja, jer svaki klan želi na ključnim mjestima svoje ljude, a ako uz sve to postoje ili narastaju i razlike konceptijske prirode ili u vezi sa politikom koja se vodi, oligarhijski sukob je neizbježan. Oligarhijski sukobi interesa unutar jedne vladajuće strukture, kada se razbuktaju do nepomirljivih razmjera, obično rezultiraju i ličnim sukobima suprotstavljenih lidera, što situaciji daje dodatnu žestinu i zamah. U slučaju unutarpartijskog sukoba u DPS-u, svi navedeni elementi – nagomilana, a uglavnom nekontrolisana vlast i moć; privatizacija države i promicanje vrlo konkretnih materijalnih interesa, grupnih ili ličnih, na osnovu političke vlasti; uspostavljanje klanova i na toj osnovi ‚kadrovskih interesnih sfera’; pojava konceptijskih i političkih razlika; lične sujete i netrpeljivosti koje su sve više dobijale obrise sukoba – manje ili više su bili na djelu. Izgleda da je bilo samo pitanje vremena kada će ih i šta pokrenuti.”¹⁶

Da li je ovaj sukob među oligarsima pokrenut vladalačkim planovima Slobodana Miloševića, koji je već razmišljao o odlasku na funkciju federalnog predsjednika, a za jačanje te funkcije trebala mu je saglasnost iz Crne Gore, pa je želio da u DPS-u podstakne sukob i eliminiše one koji bi mu se eventualno mogli protiviti? Ili su razlog tome bile tromjesečne demonstracije tokom zime 1996-1997. g. u Beogradu i širom Srbije protiv krađe lokalnih izbora, koje su prilično uzdrmale Miloševićev režim, pa su lideri u DPS-u različito procijenili njihov ishod i svoje pozicije nakon toga? Da li su se već previše nagomilale i programske razlike povodom „vječnog” problema crnogorske državnosti, pa je jedno krilo DPS-a već bilo napravilo idejni otklon od Miloševićeve politike, a

15 Srđan Darmanović, **Crnogorski postkomunistički režim**, *Monitor*, 6. mart 1998.

16 Srđan Darmanović, **Uzroci rascjepa DPS-a**, nedjeljnik *Monitor*, Podgorica, 20. mart 1998. (Originalni naslov teksta koji je pripremljen za okrugli sto „Predsjednički izbori u Crnoj Gori i njihove posljedice” Centra za demokratiju i ljudska prava /CEDEM/ glasi: „Nestanak partije hegemonna”)

drugo mu ostalo ideološki i politički vjerno? Šta god od ovoga da je u pitanju, sukob unutar DPS-a doveo je, nakon oštre višemjesečne borbe u vladajućoj stranci i među vodećim državnim institucijama, do rascjepa te partije na dvije – jednu, koja je zadržala ime (DPS), pod vođstvom tadašnjeg premijera Đukanovića, i drugu, koja se nazvala Socijalistička narodna partija (SNP), pod vođstvom tadašnjeg predsjednika Republike M. Bulatovića. Prva se, što je veoma bitno za dalju dinamiku političkih procesa u Crnoj Gori, faktički odmah deklarirala kao *antimiloševićevska*, a druga kao *promiloševićevska* partija.

Od tog momenta počinje potpuno *drugačija politička igra* u Crnoj Gori, sa drugim rasporedom snaga i drugačijim pravilima. Nastala iz podjele jedinstvenog DPS-a na dvije partije približno jednake snage, njena antimiloševićevska grupacija, mogli bismo reći, po intenciji režimski reformisti – donekle inovirani DPS, predvođena premijerom Milom Đukanovićem, bila je svjesna da više neće moći *sama* da dobija izbore i vrši vlast. To je dovelo do pregovora između režimskih reformista i lidera opozicije, što je rezultiralo *Sporazumom o minimumu principa za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori*. Sporazum je potpisan 1. septembra 1997. godine, uoči *predsjedničkih izbora* održanih u oktobru 1997. g. na kojima su se sudarili glavni rivali – M. Bulatović i M. Đukanović. Sporazum je imao dvije osnovne funkcije. S jedne strane, opozicija je njime dobila garancije za održavanje *slobodnih i fer izbora* ubuduće. Sa druge, Sporazum je bio i jedna vrsta anti-SNP, odnosno antimiloševićevskog političkog saveza¹⁷ u susret odlučujućim predsjedničkim izborima.

Predsjednički izbori održani 5. i 19. oktobra 1997. po svemu su bili tzv. *kritični izbori*. To su bili prvi *neizvjesni izbori* u Crnoj Gori od kako je uspostavljen višepartijski sistem u Republici. To su, takođe, bili *prvi izbori u Crnoj Gori* koje je, bez obzira što ni na koji način nije uzeo direktno učešće, *Milošević izgubio*. Izbore je, formalno, izgubio, i to sa razlikom od svega nešto više od pet hiljada glasova, tadašnji predsjednik Crne Gore Momir Bulatović, ali, s obzirom na to da je bilo jasno da je on bio direktno podržavan od režima u Beogradu, pobjeda njegovog protivkandidata, premijera Mila Đukanovića, gotovo svugdje je percipirana zapravo kao *pobjeda nad Miloševićem*.

Visoka rezultatska *neizvjesnost* izbora proizašla je iz okolnosti da su se na izborima sučelili ne kao do tada predstavnici nejednakih i neravnopravnih partnera – vlasti i opozicije – već dva vodeća predstavnika vladajućeg režima, dvije režimske frakcije (praćene svojim starim ili novim saveznicima), dvije političke sile približne snage i sredstava koja su im stajala na raspolaganju. Dva krila ranije jedinstvenog DPS-a, sada podijeljena u dvije partije, vjerovatno imajući na umu koja su sve sredstva upotrebljavali da bi pobijedili opoziciju dok su bili zajedno, rigorozno su se međusobno kontrolisali na ovim izborima na kojima su stajali jedni protiv drugih. Iz te rigorozne međusobne kontrole nastao je čitav set izbornih pravila koja

17 SNP nije htio da se priključi ovome sporazumu, ali je kasnije uzeo učešća u izradi izbornog zakona koji je iz njega proizašao.

su ove predsjedničke izbore učinila mnogo kompetitivnijim od svih prethodnih i uspostavila standarde za sve naredne izborne cikluse.

Iako položaj Predsjednika Republike ustavno nije bio snažan, jer u klasičnom parlamentarnom sistemu, kakav je od Ustava iz 1992. na snazi u Crnoj Gori, najveći dio izvršne vlasti pripada vladi, izbori su imali strahovit *simbolički i psihološki značaj*, upravo zato što su bili neka vrsta crnogorskog plebiscita o Miloševićevoj politici. Koliko je poraz koji je Milošević kandidat doživio bio simbolički težak, govori i činjenica da je poraženi bivši predsjednik Bulatović organizovao u januaru 1998. g., neposredno pred primopredaju predsjedničke dužnosti, nasilne demonstracije u glavnom gradu Podgorici, kada su njegove pristalice napale zgradu crnogorske vlade. U dramatičnoj noći 13/14. januara specijalne policijske snage lojalne republičkoj vladi razbile su demonstrante i povratile red u zemlji. Valjda sa uvjerenjem da će još biti prilike za obračun sa Đukanovićem, Milošević se nije odlučio na upotrebu armije u Crnoj Gori i transfer vlasti obavljen je sutradan na ceremoniji u istorijskoj prijestonici Crne Gore Cetinju, na kojoj su ambasadori glavnih zapadnih zemalja u Jugoslaviji svojim prisustvom iskazali prve znake jasne podrške novoizabranom predsjedniku. Od tada će u borbi sa Miloševićevim režimom predsjednik Milo Đukanović imati snažnu političku, finansijsku, a u kritičnim momentima i određenu bezbjednosnu podršku prije svih SAD, ali i EU, tj. njenih najuticajnijih zemalja.

Predsjednički izbori iz oktobra 1997. g. označili su da je Rubikon pređen, ali je vlast antimiloševićevske koalicije konsolidovana tek nakon *parlamentarnih izbora* iz maja 1998. g. Parlamentarni izbori bili su zapravo nastavak obračuna iz predsjedničke trke nekoliko mjeseci ranije. Gotovo u svim elementima podsjećali na njih. Sukob istih protivnika, rigorozna međusobna kontrola, stroga izborna pravila, potpuna neizvjesnost rezultata, ogroman ulog u igri. Ali, *sa stanovišta realnog posjedovanja vlasti i moći*, ovi izbori bili su mnogo važniji, pa je time i poraz Miloševiću lojalnog SNP-a bio mnogo značajniji i imao dalekosežnije posljedice. Naime, u okviru parlamentarnog sistema u kojem se vlada formira na osnovu većine u skupštini, držanje predsjedničkog položaja bez ove većine obično je veoma malo značajno. Nakon parlamentarnih izbora u maju 1998. g., na kojima je koalicija predvođena novoizabranim predsjednikom Đukanovićem osvojila apsolutnu većinu poslaničkih mandata, pitanje vlasti u Crnoj Gori bilo je riješeno i Milošević je za povratak kontrole nad Crnom Gorom mogao da pribjegne samo otvorenoj konfrontaciji. No, u to vrijeme on se već okretao svom novom ratu na Kosovu, a pritisak na Crnu Goru nastojao je da vrši putem povremenog zveckanja oružjem jedinica tadašnje Vojske Jugoslavije stacioniranih u Crnoj Gori i preko federalne vlade, za čijeg premijera je bio postavio poraženog kandidata na predsjedničkim izborima u Crnoj Gori – M. Bulatovića.

Tako je, iz rascjepa unutar DPS-a, iz sporazuma režimskih reformista sa opozicijom, koji je nakon rascjepa bio nužan, iz žestoke izborne borbe antimiloševićevske i promiloševićevske koalicije, proizašao period *zaista kompetitivnih i neizvjesnih* izbora, u kojima su režimski reformisti u savezu sa bivšim opozicionim

partijama izašli kao pobjednici. Kako su izbori u osnovnim crtama bili *slobodni i fer*, što su potvrdile sve posmatračke misije OEBS-a, moglo bi se reći da je Crna Gora, još u vrijeme Miloševićeve vladavine, ušla u fazu *izborne demokratije*,¹⁸ ali da ova nije bila niti je mogla biti konsolidovana sve dok Milošević konačno nije oboren sa vlasti, 5. oktobra 2000. u Beogradu.

Kompetitivnost i neizvjesnost ostaju i dodatno se osnažuju kao karakteristike crnogorskih izbora i nakon pada Miloševića sa vlasti, ali se osnovna tema izbornih nadmetanja potpuno pomjera ka *pitanju državnog statusa* Crne Gore. Dominantno najvećim dijelom i u periodu pod Miloševićem,¹⁹ bilo je nerealno da će pitanje državnog statusa nestati samo zbog toga što je na vlast u Beogradu došla demokratska vlada. Državno pitanje za Crnu Goru nije bilo tek konjunkturna stvar povezana sa odbranom od Miloševićevog režima. Taj režim, doduše, jeste učinio da za svega nekoliko godina, od dominantno federalnog raspoloženja javnog mnjenja tokom sredine 90-ih, independistička opcija stekne izvjesnu prevagu u periodu 1999-2001. g. Međutim, suštinsko i strukturalno pitanje – da li sedamnaest puta manja Crna Gora može biti ravnopravan član u dvočlanoj federaciji sa sedamnaest puta većom Srbijom, problem je koji nije nestao sa Miloševićem i koji automatski nije riješilo ni postojanje dviju demokratskih vlada u Beogradu i Podgorici.

Crnogorska vlada je nakon zbacivanja Miloševića sa vlasti pokušala da ovaj problem riješi ponudom za sporazumnu disoluciju SR Jugoslavije, po češko-slovačkom modelu, s tim što bi dvije nove države – Crna Gora i Srbija – kao nezavisne i međunarodno priznate, sklopile međudržavni savez, koji bi po svojim nadležnostima podsjećao na Zajednicu nezavisnih država stvorenu nakon raspada SSSR-a ili na EU. Ovaj predlog primljen je sa negodovanjem od strane glavnih partnera i protektora Crne Gore u miloševićevskom periodu – SAD i EU, a nije naišao na podršku ni u Beogradu, kome je bio i upućen. Nakon ovog predloga Crna Gora, do tada jedan od glavnih zapadnih saveznika u regionu, počela je da se doživljava kao izvjesni troublemaker, jer, posebno EU, a u određenoj mjeri i SAD nijesu željeli promjenu regionalnog status quo-a nastalog nakon intervencije NATO-a i usvajanja Rezolucije

18 Mnogi savremeni autori prave jasnu razliku između liberalne i *izborne demokratije*. Pod liberalnom demokratijom obično se podrazumijeva model ili, bolje reći, nivo razvoja demokratije dostignut u najrazvijenijim zemljama Zapada, a od nedavno i u nekim najuspješnijim bivšim tranzicionim zemljama. Radi se o poretku gdje je demokratski poredak zasnovan ne samo na osnovnim principima *poliarhije* koje navodi Dahl već i na vladavini prava i transparentnoj ekonomiji. Pod *izbornim demokratijama* podrazumijeva se poredak u kojemu je jasno da se vlast stiče ili gubi na kompetitivnim izborima, tj. da su izbori postali „jedina igra u gradu”, ali društvo još uvijek ima problema sa učvršćenjem vladavine prava i na njoj zasnovane transparentne ekonomije.

19 Crna Gora se od Miloševićevog režima, pored ostaloga, branila i kontinuiranim povećanjem svoje suverenosti, prenošenjem jedne po jedne funkcije sa federalnog na republički nivo. Jedna od mjera sa najdalekosežnijim posljedicama bila je ukidanje jugoslovenskog dinara i *uvođenje njemačke marke* kao zvaničnog sredstva plaćanja u Crnoj Gori u novembru 1999. g., što je automatski značilo i prelazak na euro početkom 2002. g. Crna Gora je u svoje ruke preuzela i carinski sistem, kao i režim spoljne trgovine i, osim formalno zajedničke armije i civilne kontrole leta, malo je šta bilo ostalo u isključivoj federalnoj nadležnosti.

UN 1244, kojom je faktički uspostavljen međunarodni protektorat na Kosovu. U tom kontekstu, eventualna nezavisnost Crne Gore viđena je u očima vodećih zapadnih zemalja kao novi i nepredviđeni problem koji je, po mogućnosti, trebalo preduprijeti. Time se stiglo do snažne inicijative EU za preuređenjem odnosa između Crne Gore i Srbije na sasvim novim osnovama, ali tako da nova zajednica ima jedan međunarodni subjektivitet. Nakon izvjesnog pritiska na Crnu Goru, koji je imao različite forme, EU je uspjela da obezbijedi potpisivanje Beogradskog sporazuma 24. marta 2002. g. o novoj zajednici Srbije i Crne Gore kao savezu dviju polunezavisnih država.

Može se reći da je EU ovom inicijativom vjerovatno spriječila izglasavanje crnogorske nezavisnosti još 2001. ili 2002. g., ali je za uzvrat prihvatila da se trajanje novoformirane Državne zajednice „Srbija i Crna Gora” (SCG) potencijalno vremenski ograniči na period od tri godine, kada će bilo koja od država članica moći da raspiše referendum o nezavisnosti.²⁰ Zato se za postmiloševićevski period 2000-2005. g. može reći da je period *blokirane većine* u korist državne nezavisnosti, jer je ta većina morala da prihvati regionalne interese EU i odloži realizaciju svoje kapitalne ideje. Godina 2006. donijela je otklanjanje ustavne (istek predviđenog roka) i političke (protivljenje EU) blokade raspisivanju referenduma o nezavisnosti i, najzad, realizaciju ideje koja je od ubjedljivo manjinske 1990. g. postala pobjednička 16 godina kasnije.

U ovom kontekstu održavani su izbori u postmiloševićevskoj Crnoj Gori. Nakon oktobra 2000. glavni suparnici na izborima ne sukobljavaju se više kao Miloševićevi protivnici ili saveznici, već prvenstveno kao *independisti* (raniji antimiloševićevski blok) ili *unionisti* (raniji promiloševićevski blok).²¹ Izborni okršaji na parlamentarnim izborima naročito u aprilu 2001, a u ponešto izmijenjenoj formi i u oktobru 2002. godine, obilježeni su ovom vrstom političkog sukoba. Ta dva izborna nadmetanja imala su izvjesnih sličnosti. I jedni i drugi zapravo su bili *vanredni izbori*, izazvani gubitkom većinske podrške vladi u parlamentu. I u jednom i u drugom slučaju vlada je pala upravo na ovom pitanju oko koga se koncentrisala crnogorska politička scena, moglo bi se reći čitavu deceniju i po, a naročito nakon Miloševićevog pada – *pitanju državnog statusa*.

Razlika je bila u tome što su 2001. vladu oborili *nezadovoljni unionisti*, a 2002. *nezadovoljni independisti*. Nezadovoljni unionisti, tj. Narodna stranka, izašla je iz vlade krajem 2000. godine, kao rezultat novousvojene političke platforme vlade

²⁰ To je bilo vjerovatno prvi put u modernoj ustavnosti da jedna država unosi u svoj ustav („Ustavnu povelju”) odredbu o sopstvenom potencijalno privremenom trajanju. Ova ustavna *klauzula o privremenosti* SCG poslužiće kao glavni pravni osnov za raspisivanje referenduma 2006. g.

²¹ Izuzetak u ovom smislu predstavljala je Narodna stranka, koja je u periodu 1998-2001. bila dio antimiloševićevske koalicione vlade, zajedno sa DPS-om i Socijaldemokratskom partijom (SDP), i koja je, zapravo izazvala krizu i pad te vlade, upravo zbog različitog viđenja državnog statusa Crne Gore u odnosu na druga dva koaliciona partnera. Naime, ova stranka je zadržala svoj federalistički pristup (zajednička država Crne Gore i Srbije) i nakon pada Miloševića sa vlasti te nije mogla ostati dio proindependističke vlade.

– projekta Saveza suverenih država sa Srbijom, zapravo prelaska vlade na otvorene independističke pozicije. Ova platforma bila je samo jasan pokazatelj koliko različito dva glavna politička bloka vide budućnost Crne Gore nakon istorijske promjene 5. oktobra u Beogradu. Independistički blok vidio je odlazak Miloševića sa vlasti kao šansu da se državna nezavisnost dostigne mirnim putem, bez rizika od sukoba koji su visili nad glavom Crne Gore dok je ovaj bio na vlasti. Nasuprot ovome stavu, unionisti su odlazak Miloševića vidjeli kao šansu da se federacija Crne Gore i Srbije učvrsti na solidnijim osnovama i uz podršku međunarodne zajednice, koja je euforično dočekala nove demokratske lidere u Beogradu. Narodna stranka, jedini dio unionističkog bloka koji je u tom momentu bio u vladi, nije mogla prihvatiti proindependističku platformu i izazvala je izbore.

Ovi izbori shvaćeni su zapravo kao odlučujuća bitka o državnom pitanju. Ubjedljiva pobjeda independista vodila bi pravo u referendum o nezavisnosti, dobar rezultat unionista davao je šansu da se to ipak ne desi. Izrazito visoka izlaznost na ovim izborima svjedočila je o naporu koji su obje strane uložile da izvedu što više „svojih” birača. Rezultat je bio vrlo tijesna pobjeda independističke koalicije DPS-SDP, s tim što je ona zavisila od podrške Liberalnog saveza (LSCG) da bi sastavila novu vladu. Liberalni savez je u to vrijeme već bio partija kod koje je antivladin stav postao dominantan u odnosu na independistički cilj. Nestabilna, manjinska vlada DPS-SDP donijela je u martu 2002. godine tešku odluku da, pod snažnim pritiskom EU, privremeno odustane od referenduma o nezavisnosti i umjesto toga zaključi tzv. Beogradski sporazum, kojim je dotadašnja dvočlana federacija (SRJ) zamijenjena labavom konfederacijom Srbija i Crna Gora (SCG), a pravo Crne Gore na referendum zamrznuto za naredne tri, zapravo četiri godine.²²

Pozivajući se na svoj independistički identitet, LSCG je oborio vladu, optužujući je za prihvatanje Beogradskog sporazuma. Motivi su zapravo bili drugačiji. Koristeći se argumentima nepokolebljivog i beskompromisnog independizma, Liberalni savez je u maju 2002. godine uskratio podršku vladi kako bi zapravo uklonio vladajuću koaliciju sa vlasti i za ostvarenje toga cilja paktirao sa unionističkim strankama. Cilj ovoga pakta bio je *promjena izbornih zakona* u korist privremene opozicione većine u parlamentu. Zahvat u postojeću izbornu legislative bio je takav i toliki da je, na kraju, morao da se umiješa OEBS kako bi spriječio izvitoperenje nekih odredbi izbornih zakona koji su do tada izdržali probu vremena.

Parlamentarni izbori iz oktobra 2002. godine povratili su političku stabilnost u Crnoj Gori i definitivno utrljali put održavanju referenduma o nezavisnosti. Ovi izbori, ne računajući relativno nezanimljive predsjedničke izbore naredne, 2003. godine, bili su posljednji opšti izbori u predreferendumskoj Crnoj Gori i ukazali su na neke veoma zanimljive karakteristike političkog života Republike.

²² Beogradskim sporazumom, zaključenim u martu 2002, ovo pravo je utvrđeno *nakon tri godine*, ali je izrada Ustavne povelje SCG potrajala čitavu godinu, pa je ono postalo efektivno tek u aprilu 2003. godine, što znači da je, u stvarnosti, Crna Gora mogla koristiti mogućnost da raspiše referendum o nezavisnosti tek *četiri godine* nakon Sporazuma.

Postoji jedna karakteristika crnogorskog biračkog tijela koja se pokazivala kao konstanta od početka uvođenja višepartijskog sistema 1990. g., a to je sklonost da ono *u većini glasa za onu političku opciju koju smatra najumjerenijom, bez obzira na to da li ova to u stvarnosti jeste ili nije.* Oni koje je biračko tijelo percipiralo kao suviše radikalne, bilo po političkoj opciji za koju se zalažu ili zbog načina na koji to čine, nikada nijesu uspijevali da u Crnoj Gori zadobiju većinsko povjerenje. U tom smislu je vrlo indikativan primjer krajnje desničarske Srpske radikalne stranke, koja je, i kada je bila na vrhuncu moći i popularnosti u Srbiji, u Crnoj Gori ostajala na nivou relativno male parlamentarne stranke ili bila potpuno marginalizovana van parlamenta. Isto bi se moglo reći i za Liberalni savez, koji i u vrijeme svog najboljeg – antiratnog i antimiloševićevskog – političkog perioda (1990-1996) nije zbog zalaganja za državnu nezavisnost nikada uspijevao da dobije više od 12% biračkog tijela. Ova *pretežna umjerenost biračkog tijela* kasnije je izražavana kroz većinsku podršku antimiloševićevskim političkim snagama (1997-2000), a vjerovatno najizrazitije došla do izražaja tokom 2002. godine, kada birači nijesu, najprije na lokalnim izborima u maju, a odmah zatim i na parlamentarnim u oktobru, kaznili vladajuću koaliciju zbog privremenog odustajanja od državne nezavisnosti već je znatno ojačali, pokazujući time da potpisivanje Beogradskog sporazuma shvataju kao *politički realnu odluku.*

Biračko tijelo je na izborima 2002. godine odbacilo apel opozicije za radikalne promjene, njenu praksu demonstriranu u kratkotrajnom periodu dok je imala većinu u parlamentu, negativnu izbornu kampanju, usmjerenu prije svega na obaranje režima tadašnjeg predsjednika Đukanovića, obećanje krivičnih progona, pa i hapšenja pripadnika njegove vladajuće koalicije. Ovakvu političku platformu biračko tijelo razumjelo je kao poziv na novu i produženu nestabilnost u zemlji, dok su njegova očekivanja upravo bila suprotna.

U okviru ukupnog biračkog tijela i onaj njegov dio koji je podržavao ideju državne nezavisnosti pokazao je da više cijeni *umjereni i realistički ("step by step") independizam* od nestabilnosti, neizvjesnosti i nejasnih političkih scenarija.²³ Zato je, aritmetički posmatrano, pobjeda koalicije umjerene independističke koalicije DPS-SDP na oktobarskim izborima 2002. bila zasnovana na potpunom porazu Liberalnog saveza. U odnosu na izbore iz aprila 2001. godine, LSCG je na izborima 2002. napustilo oko 8.000 birača! Oni su se okrenuli protiv politike Liberalnog saveza, zbog njihovog iznenadnog političkog „braka” sa strankama unionističke koalicije, ali i zbog izazivanja političkog haosa u parlamentu, i već pomenute prijeteće izborne kampanje. Ovo prvo, savez sa unionističkim partijama, birači su razumjeli kao odustajanje od programa državne nezavisnosti, a ovo drugo kao prijatnu demokratiju i stabilnosti. LSCG je iz ovih izbora izašao kao potpuno nevažna i marginalizovana stranka i ubrzo nestao sa političke scene. Svojevrsna

23 Liberalni savez je pokušao da birače ubijedi da put ka državnoj nezavisnosti vodi kroz savez sa koalicijom unionističkih partija, nakon što zajednički obore vladajuću koaliciju DPS-SDP. Biračko tijelo je reagovalo na ovakvu strategiju gotovo instinktivnim odbacivanjem.

ironija istorije i politike bila je da je opcija za nezavisnu Crnu Goru bila najjača upravo u momentu kada je Liberalni savez postao najslabiji.²⁴

Izbori iz 2002. godine uveli su i jednu značajnu novinu u tehnologiju crnogorskih izbora. Za razliku od glamurozne i ne baš efikasne kampanje na Parlamentarnim izborima u aprilu 2001. g., DPS i SDP su najprije na lokalnim izborima u maju 2002. isprobali, a zatim nekoliko mjeseci kasnije, u oktobru na parlamentarnim izborima, veoma uspješno primijenili model kampanje „od vrata do vrata”. To je, zapravo, momenat od kada izborne kampanje u Crnoj Gori postaju mnogo više terenske i „radne” nego glamurozne i televizične. U takvoj kampanji do izraza je naročito došao *faktor liderstva*, koji je veoma važan u politici, a u demokratijama naročito. U tadašnjem predsjedniku, a kasnije premijeru Milu Đukanoviću, vladajuća koalicija je imala lidera koji je snažno personifikovao i predvodio pobjedničku koaliciju govoreći lično na mnoštvu što veoma malih skupova od dvadesetak ljudi, što velikih izbornih mitinga sa deset ili više hiljada ljudi. Ovakav neposredni kontakt sa najrazličitijim slojevima birača od tada je postao standard na izborima u Crnoj Gori. Ovakav tip izborne kampanje biće i osnov pobjede independističkih snaga na Referendumu 21. maja 2006. godina.

2.3. REFERENDUM O NEZAVISNOSTI – IZBORI SUI GENERIS

Državna zajednica Srbija i Crna Gora, kojom je zamijenjena Miloševićeva SRJ, bila je zapravo djelo EU, odnosno njenog visokog komesara za spoljnu politiku i bezbjednost Havijera Solane. Naravno, za ovu ideju on je morao pridobiti domaće političare, ali je to pridobijanje nerijetko imalo formu jakoga pritiska, naročito na crnogorske lidere, tako da je SCG, zbog ovakve uloge predstavnika EU, često u šali nazivana „Solanija”. Tokom tri godine njenoga trajanja (2003-2006) EU i sam Solana otvoreno su izražavali preferencije u opstanak SCG i isticali da je to brži put ka evropskim integracijama i za Srbiju i za Crnu Goru. Međutim, kako je crnogorska vladajuća koalicija iskazala aspolutnu odlučnost da iskoristi ustavnu klauzulu o referendumu nakon tri godine, EU se nije mogla protiviti rješenju kome je, tokom utvrđivanja Beogradskog sporazuma, i sama doprinijela. Zato su se razna evropska tijela i organizacije – Savjet Evrope i njegova Venecijanska komisija, OEBS i njegov ODIHR i najviše i prije svih EU – aktivno uključili u traženje zakonskog modela po kojem bi referendum u Crnoj Gori bio prihvatljiv kako za independistički, tako i za prosrpski, unionistički blok. Ulogu u ovom procesu imala je najprije Venecijanska komisija,²⁵ koja je dala svoju preporuku da bi, u cilju što veće legitimnosti ishoda

²⁴ Nakon izbora u oktobru 2002. u parlamentu je nasuprot 30 poslanika profederalne koalicije (SNP-SNS-NS) sjedjelo 45 njihovih independistički orijentisanih kolega (39 – DPS-SDP; 2 – albanske stranke i 4 liberala).

²⁵ Venecijanska komisija je preporuke o referendumu u Crnoj Gori utvrdila na svojoj sjednici od 16-17. decembra 2005. g.

glasanja o tako važnom pitanju, izvjestan nivo kvalifikovane većine za odluku o nezavisnosti bio veoma poželjan, kao i da bi najbolje bilo da se o tome dogovore dvije strane u samoj Crnoj Gori.

Ovakva preporuka Venecijanske komisije otvorila je put posredovanju EU između dva suprotstavljena politička bloka u Crnoj Gori, jer je bilo jasno da se oni o uslovima za održavanje referenduma, a pogotovo o ključnom pitanju *većine* potrebne za izglasavanje nezavisnosti, teško mogu dogovoriti bez evropskog učešća. Poslije prilično napornog pregovaračkog procesa, uloga EU se od posredovanja sve više pretvarala u nametanje izbornog modela, pa je evropski posrednik, slovački diplomata Miroslav Lajčak, uz podršku Solaninog kabineta i saglasnost evropske dvadesetpetorice, kao „uzmi ili ostavi” ponudio veoma neobičan izborni model, do tada nikad primijenjen igdje u svijetu. Većina neophodna za izglasavanje nezavisnosti utvrđena je na 55% *onih koji izađu da glasaju*, što je zapravo značilo da independisti moraju da pobijede sa najmanje 10% razlike da bi zemlja izborila nezavisnost. Iako je, sportskim rječnikom, ovo značilo hendikep-meč, utakmicu sa 10% „fore”, independistički blok je, suočen sa snažnim evropskim pritiskom,²⁶ odlučio da prihvati ovakav uslov, što je učinio i blok unionista, sa uvjerenjem da većina od 55% ipak nije dostižna, a i ne želeći da odbaci evropski predlog.

Model 55% je, međutim, bio je ogroman rizik. Da su independisti osvojili većinu veću npr. od 54%, ali ipak nešto manju od potrebnih 55%, tzv. *siva zona*, u kojoj bismo imali *poraženog pobjednika*, ali i faktički delegitimisanu zajednicu Srbija i Crna Gora, predstavljala bi teško rješiv problem i za dvije države i za EU. Ipak, danas, kad znamo rezultat Referenduma, možemo govoriti o istorijskoj ulozi EU. Iako ga vjerovatno više nigdje neće ponoviti, EU je modelom 55% obezbijedila visoki legitimitet referenduskog rezultata i učinila da se izbjegne eventualni bojkot unionista i da oba bloka mobiliju sve snage radi učešća na referendumu.

Uprkos jasnim političkim razlikama i političkom animozitetu između suprotstavljenih blokova, *izborna kampanja bila je iznenađujuće mirna*, sa mnogo manje varnica nego na bilo kojim izborima održanim do sada i sa tek nešto više energije u posljednjih nedjelju dana. Oba bloka vodila su javnu kampanju više kao nešto što se podrazumijeva, ali su glavnu bitku prenijeli na „teren”, na kampanju „od vrata do vrata”, nastojeći da u zemlji sa nevelikim elektoratom gotovo fizički stignu do svakog birača. Partijske mašinerije oba bloka bile su u punom pogonu, a sam rezultat Referenduma govori da su i jedni i drugi bili prilično uspješni, s tim što je neko na kraju morao da pobijedi.

Nakon svega, u izbornoj noći se kuglica crnogorskog ruleta zaustavila na brojki 55,5%. Independistička koalicija uspjela je da preskoči famoznu klauzulu EU, a više od 3.000 posmatrača OEBS-a, Savjeta Evrope, domaćih i stranih nevladinih organizacija svjedočili su da je rezultat postignut u atmosferi uglavnom fer borbe,

26 Predsjedavajući OEBS-u, belgijski ministar spoljnih poslova, npr. izjavljivao je da OEBS vjerovatno neće posmatrati referendum u Crnoj Gori ukoliko ne budu prihvaćeni „evropski standardi”, što je u konkretnoj situaciji značilo: ukoliko ne bude prihvaćen model 55%.

bez većih neregularnosti i u potpuno mirnoj atmosferi. Izlaznost na birališta od 86,5% glasača svjedočila je o ogromnom legitimitetu referenduma.

Unionistička koalicija odlučila se da, na kratko, pokuša da ospori rezultat Referenduma,²⁷ ali su jasan izvještaj Republičke referendumske komisije²⁸ o toku referenduskog procesa, nalaz OEBS-a, izjave EU, Savjeta Evrope, vlada SAD, Rusije, Kine i mnogih drugih zemalja, o tome da sasvim prihvataju volju crnogorskog naroda izraženu u mirnoj i demokratskoj atmosferi, konačno i veoma brzi prijem Crne Gore (već u junu 2006) u OUN, obesmislili bilo kakvo osporavanje postignutog rezultata.

Kao što je u situacijama plebiscita uobičajeno, formiraju se ili u zajednici koja odlučuje već postoje dva suprotstavljena politička bloka – jedan koji vodi kampanju za „da” (u našem slučaju independisti) i drugi, koji vodi kampanju za „ne” (u našem slučaju unionisti). U Crnoj Gori te dvije strane nije dijelilo samo različito viđenje državnog statusa zemlje. Za razliku od npr. Quebec-a u Kanadi, na referendumu se *nijesu borila dva manje-više podjednako modernizacijska bloka*, od koji su jedni independisti, a drugi federalisti. Razlike među njima bile su mnogo dublje i dva bloka bila su i ostaju podijeljena na mnogim fundamentalnim vrijednostima i pitanjima. *Independistički blok* bio je sastavljen od multietničke koalicije (ubjedljiva većina Crnogoraca i sve nacionalne manjine), predvodile su ga partije koje su bile okosnica antimiloševićevske koalicije iz druge polovine 90-ih, vrijednosne orijentacije biračkog tijela independista bliske su liberalno-demokratskim obrascima zapadnih društava.²⁹ *Unionistički blok* predstavljao je uglavnom srpsku populaciju i manji dio Crnogoraca, činile su ga uglavnom partije-saveznice Miloševićevog režima, oslanjao se u priličnoj mjeri na političku, a po svojoj prilici i finansijsku podršku aktuelne srpske vlade ili njenih političkih saveznika, vrijednosne orijentacije biračkog tijela ovoga bloka uglavnom korespondiraju sa autoritarnim obrascima postkomunističkih društava, sa naglašenom naklonošću prema idejama i stavovima ultrakonzervativnih klerika, većinskog krila unutar Srpske pravoslavne crkve.

Imajući u vidu navedene razlike između dva bloka, Referendum u Crnoj Gori nije bio samo glasanje o državnom statusu zemlje. On je ne manje predstavljao i politički *sudar dva pogleda na svijet*, da ne kažemo i dva svijeta u istom društvu.

27 Ovo osporavanje bilo je iznenađujuće, s obzirom na to da su svi predstavnici unionističke koalicije potpisali zapisnike na biračkim mjestima bez ijedne primjedbe.

28 O specifičnosti referenduskog izbornog procesa govori i podatak da se, prvi put od kako se u Crnoj Gori održavaju višepartijski izbori, na čelu referendumske (tj. izborne) komisije nalazio jedan strani državljani – slovački diplomata František Lipka. Iako ga je na tu dužnost izabrala Skupština Crne Gore, bilo je jasno da on zapravo predstavlja EU i da je dio onog procesa kojim je trebalo obezbijediti najveći mogući stepen legitimiteta referendumske odluci.

29 Na nekim simboličkim pitanjima, kao što su npr. saradnja države sa Tribunalom za ratne zločine u Hagu, odnos prema ličnostima koje su obilježile raspad Jugoslavije (Slobodan Milošević, npr.), odnos prema ključnim institucijama međunarodne zajednice (EU, NATO itd.), etničke distance prema različitim nacijama i sl., vidi se jasna razlika u biračkom tijelu dva bloka. O ovome vidjeti istraživanja CEDEM-a od 2000. g. do danas, www.cedem.cg.yu.

Ovaj politički sudar dva suprotstavljena politička bloka na sada već istorijskom Referendumu o nezavisnosti bio je *paradigmatičan za ukupni postkomunistički period u Crnoj Gori*. Obrazac političkog sukoba na Referendumu zapravo dubinski odslikava crnogorsko društvo, pa i *dosadašnje crnogorske izbore*. U raznim ulogama, sa raznim većinama i manjinama, uz zamjenu mjesta i promjene odnosa snaga, ove *dvije Crne Gore* borile su se i bar još neko vrijeme će, kako su to pokazali i prvi parlamentarni izbori u nezavisnoj Crnoj Gori septembra 2006, nastaviti da se bore za političku prevlast. Istina, ne više oko „vječnog pitanja” crnogorske politike *kakva, koja i čija će biti država*. Ovo pitanje je Referendumom o nezavisnosti od 21. maja 2006. riješeno i više ne može imati onu energiju koju je sa sobom nosilo svih 15-ak godina veoma duge crnogorske tranzicije. Njegovi derivati, ili možda izvori, pitanja nacionalnog, kulturnog i religijskog identiteta i sa njima povezanih simbola i shvatanja problema savremenog društva, neće nestati i u izvjesnim formama ćemo ih i dalje, bar neko vrijeme, viđati na našoj javnoj sceni, u našoj politici, pa samim tima i na našim *izborima*.

TREĆI DIO

Olivera Komar
Zlatko Vujović

MONITORING IZBORA I IZBORNOG PROCESA

3.1. MEĐUNARODNE POSMATRAČKE MISIJE

Međunarodna zajednica je odigrala značajnu ulogu u razvoju političkog sistema i institucija u Crnoj Gori u periodu od 1990. do 2006. godine. Mnogi progresivni procesi i promjene desile su se pod „pozitivnim“ pritiskom različitih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija. Veoma često, međunarodne organizacije su se pojavljivale kao direktni ili indirektni partner organizacijama u Crnoj Gori koje su inicirale određene značajne promjene. Iako je uloga međunarodne zajednice povremeno doživljavana kao suviše agresivna (kao primjer može poslužiti uloga Evropske unije u organizaciji Referenduma o državno-pravnom statusu Crne Gore), kada se sa određene vremenske distance posmatra ukupan učinak, on se svakako mora opisati kao pozitivan.

Kada je u pitanju izborni proces, uloga međunarodnih organizacija koje su ga nadgledale bila je svakako značajna i korisna. Sa jedne strane, prisustvo međunarodnih posmatrača dovelo je do bolje organizacije izbornog procesa, a sa druge, niz preporuka koje su ove organizacije (a posebno Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju OSCE) dale za izmjenu izborne regulative i prakse služile su kao smjernica za njegovo poboljšanje. S obzirom na to da je na tom polju ostalo još jako mnogo posla, ove preporuke bi tek trebalo da ostvare svoju funkciju.

U prvom dijelu ovog pregleda ukratko su predstavljene međunarodne posmatračke misije u Crnoj Gori u posmatranom periodu, u drugom je opisan pravni osnov za njihovo djelovanje, dok je u trećem dat pregled osnovnih preporuka koje su sadržane u izvještajima Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju, a koje upućuju na izmjene koje je neophodno unijeti u crnogorsku izbornu regulativu kako bi se ona uskladila sa međunarodnim standardima i najboljim praksama.

Predsjednički izbori održani 5. oktobra 1997. godine bili su prvi izborni proces koji je nadgledala međunarodna posmatračka misija u Crnoj Gori. Tadašnji predsjednik Skupštine Republike Crne Gore Svetozar Marović uputio je zvaničan poziv Organizaciji za bezbjednost i saradnju u Evropi OSCE-u da organizuje posmatranje predsjedničkih izbora. OSCE je u saradnji sa Posmatračkom misijom Evropske zajednice¹ organizovao posmatračku misiju sastavljenu od 61 posmatrača iz 23 države². Nakon ovih, međunarodni posmatrači nadgledali su sve predsjedničke i parlamentarne izbore koji su organizovani u Crnoj Gori.

Organizacije koje su slale svoje posmatračke misije u Crnu Goru su, prije svih, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju OSCE i u njenom sklopu Organizacija za demokratske institucije i ljudska prava ODIHR³, Parlamentarna skupština OSCE-a i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope PACE, te Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope⁴. Stalni član posmatračkih misija u Crnoj Gori je i Posmatračka misija Evropske unije EUMM, koja je do odluke Savjeta Evropske unije u decembru 2000. godine radila pod nazivom Posmatračka misija Evropske zajednice.

Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju OSCE⁵ je međunarodna organizacija koja obuhvata 55 država, uključujući i neke “neevropske”, kao što su SAD i Kanada. Formirana je 1975. godine kao Konferencija za evropsku bezbjednost i saradnju KEPS. Misija OSCE-a je očuvanje i širenje demokratskih principa i vršenje stalnog monitoringa ljudskih prava.

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava ODIHR je jedna od najvažnijih institucija u OSCE-u sa zadatkom zaštite ljudskih prava. Formirana je 1990. godine na Pariskom samitu KEBS-a kao Kancelarija za slobodne izbore. Godine 1992. preimenovana je i proširen je obim njenih aktivnosti, mada težište njenog rada i dalje ostaje na polju izgradnje uslova za fer i demokratske izbore.

Parlamentarna skupština OSCE-a je sastavljena od 315 parlamentaraca iz 55 zemalja koje imaju svoje predstavnike u OSCE-u. Stvorena je Ugovorom o novoj Evropi u Parizu 1990. godine, a jedna od njenih osnovnih aktivnosti je nadgledanje izbora. Od 1993. godine više od 800 poslanika iz svih zemalja članica OSCE-a na ovaj način poslato je da nadgleda izbore u raznim djelovima svijeta.

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope se može smatrati najstarijom međunarodnom parlamentarnom skupštinom sa pluralističkom strukturom demokratski izabranih članova koja je ustanovljena međunarodnim ugovorom. Skupština predstavlja jedan od dva statutarna organa Savjeta Evrope i sastoji se od Komiteta ministara i skupštine koja oslikava odnos političkih snaga u zemljama članicama.

¹ European Community monitoring mission - ECMM

² Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Hrvatska, Češka, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Irska, Italija, Makedonija, Holandija, Norveška, Poljska, Slovenija, Švedska, Švajcarska, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države.

³ Organization for democratic institutions and human rights - ODIHR

⁴ CLRAE – Congress of local and regional authorities of Europe

⁵ Organization for Security and Cooperation in Europe

Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope je osnovan 1994. godine odlukom Komiteta ministara Savjeta Evrope. Predstavlja regione i opštine u Savjetu Evrope i služi kao vrsta foruma za raspravu o problemima lokalnih i regionalnih zajednica i donošenje politika i procedura na ovom nivou, te njihovo usmjeravanje u obliku preporuka Komitetu ministara i Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope.

Posmatračka misija Evropske zajednice je formirana sa osnovnim ciljem da doprinese što efikasnijoj implementaciji politika Evropske Unije na zapadnom Balkanu. Sjedište misije se nalazi u Sarajevu, a misija ima svoje ogranke u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Albaniji i Makedoniji. Odlukom Savjeta Evropske unije 22. decembra 2000. preimenovana je u Posmatračku misiju Evropske unije.

Tabela 1: Vremenski pregled rada međunarodnih posmatračkih misija u Crnoj Gori

<i>Izbori</i>	Predsjednički izbori – prvi krug	Predsjednički izbori - drugi krug	Parlamentarni izbori	Lokalni izbori u Podgorici i Herceg Novom	Vanredni parlamentarni izbori
<i>Datum održavanja</i>	5. oktobar 1997.	19. oktobar 1997.	31. maj 1998.	11. jun 2000.	22. april 2001.
<i>Organizacija</i>	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR, Parlamentarna skupština OSCE i Osservatorio di Pavia	EOM - OSCE ODIHR	EOM ⁶ - OSCE ODIHR
<i>Broj long term posmatrača</i>	7	7	21	9	6 eksperata i 10 LTO
<i>Misije na izborni dan</i>	EOM i ECMM – Posmatračka misija Evropske zajednice	EOM (OSCE – ODIHR) i ECMM - Posmatračka misija Evropske zajednice	EOM - OSCE ODIHR, Parlamentarna skupština OSCE i Osservatorio di Pavia ⁷	EOM i ECMM (Posmatračka misija Evropske unije)	IEOM ⁸
<i>Broj short term posmatrača</i>	54	30	117	54	232
<i>Broj pokrivenih biračkih mjesta</i>	300 u 21 opštini	18 opština	700	232	738 u 21 opštini
<i>Procenat pokrivenih biračkih mjesta</i>	34,12%	25%	65%	56,66%	67.7%

⁶ EOM – Election Observation Mission – Misija za posmatranje izbora koju su organizovale OSCE i ODIHR, a koja je, na čelu sa Nikolajem Vulčanovim iz Bugarske, imala zadatak da nadgleda predizbornu kampanju i administrativne pripreme za održavanje izbora

⁷ Osservatorio di Pavia je organizacija iz Italije specijalizovana za izradu izvještaja o ponašanju medija. Dio izvještaja OSCE i ODIHR-a koji se tiče medija pripremila je ova organizacija.

⁸ Na sam izborni dan bila je organizovana IEOM International Election Observation Mission – Međunarodna misija za posmatranje izbora koja se sastojala od OSCE-ODIHR, OSCE Parlamentarne

Izbori	Lokalni izbori u 19 opština	Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu	Predsjednički izbori – prvi krug	Predsjednički izbori – drugi krug	Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje)	Parlamentarni izbori
Datum održavanja	15. maj 2002.	20. oktobar 2002.	22. decembar 2002.	9. februar	11. maj 2003.	10. septembar 2006.
Organizacija	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR	EOM - OSCE ODIHR
Broj long term posmatrača	8 eksperata i 10 LTO	19	29	29	17	27
Misija na izborni dan	IEOM (OSCE-ODIHR, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope)	IEOM (OSCE – ODIHR i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope)	IEOM (OSCE – ODIHR i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope)	-	-	IEOM + EOM + OSCE PA + PACE
Broj short term posmatrača	114	116	103	65	57	200
Broj pokrivenih biračkih mjesta	504	530	500	310	300	816
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	59,4%	48,18%	45,45%	28,18%	28%	74%

3.1.1 Izborna regulativa

3.1.1.1. Pravni osnov za nadgledanje izbora od strane međunarodnih posmatračkih misija

Iako nije prvenstveno akt koji se bavi izborima, dokument usvojen 1990. godine na sjednici Konferencije za evropsku bezbjednost i saradnju – KEBS, tzv. Kopenhaški dokument smatra se temeljnim dokumentom kojim su precizirani standardi i principi za fer i demokratske izbore.

skupštine (OSCE PA), Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope i Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Evrope (CLRAE – Congress of local and regional authorities of Europe)

**OSCE / Drugo zasjedanje konferencije o ljudskoj dimenziji
- Kopenhagen 1990.⁹ -**

Opredjeljenja OEBS-a o kojima je postignut dogovor na ovoj konferenciji ponovo su istakla CENTRALNU ULOGU KOJU IZBORI imaju u obezbjeđivanju prava građana da učestvuju u upravljanju svojom zemljom.

Osnovna opredjeljenja OEBS-a mogu se sažeti u sedam riječi koje su od suštinskog značaja u demokratskoj tradiciji:

(1) **Univerzalnost**; (2) **Jednakost**; (3) **Pravičnost**; (4) **Tajnost**; (5) **Sloboda**, (6) **Javnost**, i (7) **Odgovornost**.

- (1) Pod principom univerzalnosti podrazumijeva se obezbjeđivanje dobro organizovane, nepristrasne i pravične procedure upisa, kako za birače, tako i za kandidate;
- (2) Princip jednakosti nalaže da se glasu svakog pojedinog birača da isti značaj kao glasovima drugih birača da bi se obezbijedila jednaka zastupljenost. */U većinskim izbornim sistemima zahtijeva se da veličina biračkog tijela u različitim izbornim jedinicama ne bi trebalo da varira više od 10 %. U proporcionalnim izbornim sistemima, veličina biračkog tijela može da varira, ali bi broj predstavnika za svaku oblast trebalo da proporcionalno odgovara veličini biračkog tijela./*
- (3) Princip pravičnosti bi u idealnim uslovima trebalo da obezbijedi jednake uslove svim učesnicima u izbornom procesu, ili da bar svim biračima obezbijedi osnovne podatke o svim kandidatima, kao i o osnovnim pitanjima koja oni zastupaju;
- (4) Princip tajnosti može se ostvariti ukoliko glasač glasa sam, u propisno obezbijeđenoj glasačkoj kabini, i to tako da se ispunjeni glasački listić ne može vidjeti prije nego se stavi u glasačku kutiju;
- (5) Princip slobode trebalo bi da obezbijedi da građani glasaju po svojoj slobodnoj volji, kao i da budu svjesni da će se njihova prava na slobodno izražavanje, slobodu udruživanja i slobodu zbora unaprijediti pomoću ukupnog izbornog procesa;
- (6) Princip javnosti (otvorenosti) nalaže da izbori budu obavljani u skladu sa zakonom i sa pravnom regulativom koja se ustanovljava na sveobuhvatan i otvoren način. Javnost procesa ograničava mogućnosti za izborne prevare većih razmjera, stoga bi prebrojavanje glasova trebalo da bude otvoreno i podložno provjeri od nivoa biračkog mjesta do izbornih tijela na centralnom nivou, i

⁹ Izvor: Veselin Pavičević, Izborni sistem i izbori u Crnoj Gori 1990–1996, CID, Podgorica 1997.

- (7) Princip odgovornosti nalaže da oni koji su izabrani na vrijeme stupe na dužnost i obavežu se na odgovornost biračkom tijelu.

Relevantni pasusi (6, 7 i 8) Dokumenta sa skupa u Kopenhagenu:

- (6) Države članice izjavljuju da volja naroda, slobodno i iskreno iskazana na periodičnim i regularnim izborima predstavlja osnovu autoriteta i zakonitosti upravljanja. U skladu sa tim, države članice će poštovati pravo svojih građana da učestvuju u procesima upravljanja. One su svjesne svoje obaveze da brane i štite, u skladu sa svojim zakonima, svoja međunarodna opredjeljenja, demokratski poredak slobodno ustanovljen voljom naroda protiv radnji pojedinaca, grupa i organizacija koji su uključeni u terorističke akcije i nasilje čiji je cilj rušenje tog poretka ili poretka druge države članice;
- (7) Da bi obezbijedile da će volja naroda poslužiti kao osnova autoriteta vlasti, države članice će:
- (7.1) održavati slobodne izbore u razumnim intervalima, kako je utvrđeno zakonom;
 - (7.2) omogućiti da bar na jednom nivou Parlamenta sva mjesta budu slobodno birana voljom građana;
 - (7.3) garantovati opšte i jednako pravo glasa svim građanima koji su stekli zrelost;
 - (7.4) obezbijediti da se glasa tajnim glasanjem ili nekom drugom slobodnom procedurom glasanja i da se glasovi prebrojavaju i prenose tačno, a da se zvanični rezultati objavljuju;
 - (7.5) poštovati pravo građana da nastoje da steknu političke ili javne funkcije, kao pojedinci ili predstavnici političkih partija ili organizacija, bez diskriminacije;
 - (7.6) poštovati pravo pojedinaca ili grupa da osnivaju, potpuno slobodno, svoje sopstvene političke partije ili druge političke organizacije i da za takve političke partije i organizacije obezbijede neophodne zakonske garancije da bi im omogućili da se međusobno nadmeću na osnovu jednakog tretmana pred zakonom i vlastima;
 - (7.7) obezbijediti da zakon i državna politika omoguće da se politička kampanja sprovodi u fer i slobodnoj atmosferi u kojoj ni administrativni postupci, nasilje, niti zastrašivanje neće spriječiti partije i kandidate da slobodno iskažu svoje stavove i ocjene, niti onemogućiti građane da za te stavove i ocjene saznaju i o njima diskutuju ili da glasaju bez straha da će im se zbog toga nauditi;

- (7.8) obezbijediti da nema zakonskih ili administrativnih prepreka na putu nesmetanog pristupa medijima na nepristrasnoj osnovi za sve političke grupacije i pojedince koji žele da učestvuju u izbornom procesu;
- (7.9) obezbijediti da kandidati koji dobiju potreban broj glasova u skladu sa zakonom na vrijeme preuzmu dužnost i da im se dozvoli da ostanu na toj dužnosti dok im mandat ne istekne ili dok se ne okonča na drugi način propisan zakonom i u skladu sa demokratskim parlamentarnim i ustavnim procedurama.

(8) Države članice smatraju da prisustvo posmatrača, kako stranih, tako i domaćih, može da poboljša izborni proces u državama u kojima se izbori održavaju. One stoga pozivaju posmatrače iz bilo koje druge države članice OSCE (Organizacija za bezbjednost i saradnju Evrope) i bilo kojih odgovarajućih institucija i organizacija koje žele da nadgledaju tok nacionalnih izbora. Oni će takođe nastojati da olakšaju sličan pristup izbornom procesu koji se održava na nižim nivoima. Takvi posmatrači se obavezuju da se neće miješati u izborne procedure.

Za međunarodne i domaće posmatračke misije posebno je važan paragraf 8 Kopenhaškog dokumenta, koji sadrži stalni i otvoreni poziv svim zemljama potpisnicama i odgovarajućim organizacijama i institucijama da nadgledaju nacionalne izborne procese. Ovaj poziv i ovaj paragraf predstavljaju jedan od osnovnih međunarodnih pravnih osnova za organizovanje domaćih i međunarodnih posmatračkih misija.

Crnogorski Zakon o izboru odbornika i poslanika status međunarodnih posmatrača reguliše članovima 111v, 111g, 111đ, 111e. U Zakonu se precizira da ovlašćeni predstavnici stranih država i odgovarajućih međunarodnih organizacija i nevladinih institucija, registrovanih za praćenje izbora i praćenje ostvarivanja biračkog prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, pod uslovima koji su utvrđeni u Zakonu. Zainteresovani strani posmatrači podnose prijavu koja sadrži naziv države iz koje posmatrač dolazi, naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika, kao i precizirano vrijeme svog boravka Ministarstvu inostranih poslova, koje ih, zatim, prosljeđuje Republičkoj izbornoj komisiji. Republička izborna komisija može izdati ili odbiti da izda posmatračima ovlašćenje za posmatranje. Organi za sprovođenje izbora dužni su da omogućе registrovanom domaćem i stranom posmatraču nesmetano nadgledanje izbora. Njegovo prisustvo konstatuje se u zapisniku.

3. 1.1.2 Ostali pravni osnovi za rad međunarodnih posmatračkih misija

Principi demokratskih izbora bili su postavljeni još u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine, koju su prihvatile sve zemlje članice Ujedinjenih nacija. U članu 21 ove deklaracije kaže se:

1. Svako ima pravo da učestvuje u upravljanju svojom zemljom, neposredno ili preko slobodno izabраних predstavnika.
2. Svako ima pravo da na ravnopravnoj osnovi stupa u javnu službu u svojoj zemlji.
3. Volja naroda je osnova državne vlasti: ova volja treba da se izražava na povremenim i slobodnim izborima, koji će se sprovesti opštim i jednakim pravom glasa, tajnim glasanjem ili odgovarajućim postupkom kojim se obezbjeđuje sloboda glasanja.

Ova prava su proširena i potvrđena u Paktu o građanskim i političkim pravima iz 1960. godine. S obzirom na to da se u ovom slučaju radi o svojevrsnom ugovoru, Pakt nameće pravne obaveze vladama potpisnicama. U članu 25 Pakta kaže se da svaki građanin ima pravo i mogućnost da bez ikakve diskriminacije i bez neosnovanih ograničenja:

- a) učestvuje u upravljanju javnim poslovima, bilo neposredno, bilo preko slobodno izabраних predstavnika;
- b) bira i da bude biran na povremenim, istinskim, opštim, jednakim i tajnim izborima, koji obezbjeđuju slobodno izražavanje volje birača;
- v) bude primljen, pod opštim jednakim uslovima, u javne službe svoje zemlje.

Slobodni i fer izbori su garantovani i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima u članu 3 gdje se kaže da će države organizovati slobodne i tajne izbore u razumnim intervalima, pod uslovima koji će obezbijediti slobodno ispoljavanje volje ljudi prilikom izbora predstavnika u zakonodavna tijela.

3. 1.2 Izborni proces

Kao proizvod nadgledanja izbora u Crnoj Gori od strane međunarodnih posmatračkih misija proistekao je niz preporuka kako izborni proces usaglasiti sa međunarodnim standardima, posebno sa kopenhaskim kriterijima slobodnih i fer izbora. Poslije svih izbora Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju je u ime međunarodne posmatračke misije predstavljala izvještaj o toku izbora sa preporukama šta bi trebalo promijeniti.

Preporuke bi se mogle podijeliti na one koje se tiču izmjene izbornog zakonodavstva i one koje se tiču izmjena sprovođenja izbornog procesa. Mnoge od njih su uvažene i doprinijele su konsolidaciji izborne demokratije u Crnoj Gori. Sami predstavnici međunarodnih posmatračkih misija su u svojim izvještajima često isticali zadovoljstvo zbog toga što se njihove preporuke uvažavaju. Sa druge strane, neke veoma važne preporuke još uvijek čekaju da budu uključene u crnogorsko zakonodavstvo. U tom smislu pregled koji slijedi bi mogao poslužiti kao koristan predložak zakonodavcu za pripremu novog izbornog zakona.

Da bi priča o razvoju izbornog procesa od 1990. godine do 2006. godine bila kompletna neophodno je da se napravi pregled ovih preporuka po oblastima i hronološki.

I Pravni okvir uopšte	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Veoma je izražena potreba za konsolidovanjem postojećeg državno - pravnog okvira, kako sa jasnim i preciznim zakonima, tako i sa pravilima i propisima što se dalje širi na izbornu pravo i definiše i razjašnjava različite tehničke i administrativne aspekte izbornog procesa.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Izborni zakon treba izmijeniti i uskladiti sa odlukama Ustavnog suda, Zakonom o biračkom spisku, Zakonom o finansiranju političkih partija i Zakonom o manjinama.

II Priroda poslaničkog mandata	
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Izborni zakon treba da se redefiniše pogledu prikaza posjedovanja mandata od strane izabranih predstavnika. Naročito, odbornici i poslanici ne treba da gube mjesto u lokalnom ili republičkom Parlamentu zbog novog političkog mišljenja i opredjeljenja.
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Potrebno je ukinuti odredbe kojima se strankama daje kontrola nad mandatima poslije izbora. Posebno ne treba oduzimati mandat izabranom predstavniku zbog promjene političke lojalnosti ili članstva.
Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine	Pravila koja predstavljaju opšti pregled položaja nezavisnih kandidata na izborima i položaj kandidata sa liste u momentu raspada koalicije ili partije te izborne liste treba da se inkorporiraju u zakon.
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Mandate treba dijeliti po redosljedu po kome se kandidati pojavljuju na izbornoj listi.

III Tip izborne liste i raspodjela mandata	
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Propisi izbornog zakona koji se odnose na raspodjelu mandata treba da se izmjene kako bi se više pažnje posvetilo demokratskim principima i na taj način ispoštovali ustavni propisi.
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Zakonom treba zahtijevati da se mandati dodjeljuju isključivo prema redosljedu sa izborne liste.

Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine	Odredbe koje dozvoljavaju političkim partijama da polovinu osvojenih mandata dodjele kandidatima sa izborne liste bez obzira na redosljed tih kandidata na listi treba da se redefinišu.
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Potrebno je izmijeniti Izborni zakon kako bi se jasno shvatilo da su sami kandidati, izabrani kao odbornici ili poslanici, vlasnici izabranih mandata, a posebno: <ul style="list-style-type: none"> - mandate treba dijeliti po redosljedu po kome se kandidati pojavljuju na izbornoj listi, i - ne bi trebalo davati mogućnost za prekid mandata ukoliko izabrani kandidat odluči, ili je prinuđen da napusti političku stranku, ili ukoliko politička stranka kojoj on pripada napusti koaliciju.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Treba obezbijediti da se mandate distribuiraju kandidatima sa liste po poretku koji je na listi označen. Ovo će smanjiti sadašnji nedostatak transparentnosti i potencijalni demokratski deficit u ovoj oblasti.

IV Zaštita biračkog prava i obezbjeđenje procesa glasanja

Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Dodatne mjere zaštite podrazumijevaju obavezu birača da se upišu u birački spisak, upoznavanje birača sa postupkom glasanja i problemima (preprekama) u postupku glasanja na biračkim mjestima, naročito na biračkim mjestima sa preko 1 500 upisanih birača. Takve mjere zaštite bi trebalo da su već razmotrene u izbornim zakonima, što omogućava njihovo blagovremeno upoznavanje i prevazilaženje administrativnih prepreka.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Potrebno je da kontrola glasačkih listića bude pojednostavljena, počev od transparentnijeg odabira mjesta gdje se štampaju listići, završavajući kontrolu ovjeravanjem listića pečatom na biračkom mjestu, i na taj način izostavljajući međukontrolne mjere koje, svakako, ne doprinose kontroli distribucije glasačkih listića. Slučajevi koji su prijavljeni na polju politizovanog rada pripadnika policije treba da se istraže, mjere treba da se usmjere ka izgradnji povjerenja u potpunu neutralnost policijskih snaga kada je o izbornoj proceduri riječ.
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Mjere koje se preduzimaju u cilju otklanjanja elemenata neprimjerenog ponašanja u svakom od biračkih odbora treba da su rigoroznije.

Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Nuđenje podsticaja za glasanje, odnosno ne glasanje, treba, na izvjestan način, proizvesti u krivično djelo. Neopravdano korišćenje pritiska, uticaja ili zastrašivanja na građane (uključujući službenike) da glasaju, odnosno ne glasaju, treba, na izvjestan način proizvesti u krivično djelo. Treba razviti i publikovati Kodeks ponašanja za državne službenike, uključuju i pripadnike policije, za vrijeme izbornih perioda.
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	Nadležni sudski organi bi trebali ramotriti pokretanje istrage povodom javno iznijetih optužbi za ozbiljne izborne nepravilnosti bez čekanja formalnog zahtjeva. Nadležni organi bi trebali ispitati optužbe da je na građane vršena prisila da glasaju ili ne glasaju, i, gdje je potrebno, primijene postojeće kaznene odredbe protiv počinitelaca.

V Birački spisak	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Potrebno je uraditi reviziju procedura i prakse u različitim oblastima, napraviti Centralni birački spisak na državnom nivou, a ne biračke spiskove, isključivo, na nivou opština. Izražena je potreba za sprovođenjem edukacije građana o upisivanju u birački spisak kao i »updejtovanjem« biračkih spiskova čime bi se postigla njihova sadržajnost i urednost. Trebalo bi da postoji centralni organ koji će konačno biti odgovoran za registraciju birača i održavanje bliske veze između ovog organa i relevantnih tijela centralne i lokalne administracije kako bi se obezbijedila efektivnost u administrativnoj proceduri i procesu kompjuterizacije upisivanja birača u birački spisak.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Zakonskim propisima ne bi trebalo da se reguliše pitanje upisa birača u izvod iz biračkih spiskova jer nedostaju krucijalni podaci o biračima a i birački spiskovi treba dalje da se unaprijeđuju i detaljnije uređuju. Dugoročno gledano, potrebno je ostvariti vezu sa centralizovanim registrom građana kada je upitanju upis birača u izvod iz biračkih spiskova.
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Potrebno je da se donese pravilo po kojem će Sekretarijat za razvoj biti nadležan za kreiranje konačnog Centralnog biračkog spiska što bi uopšte poboljšalo kvalitet biračkih spiskova. Napori koji se ulažu u povećanje tačnosti biračkih spiskova treba da se odraze i na ostalih 19 opština koje nisu učestvovalе u izborima, 11. juna.

<p>Lokalni u Podgorici i Hercegu Novom, 11. jun 2000. godine</p>	<p>Potrebna su usmjeravanja i ka razvijanju nesvakidašnjeg otvorenog pristupa pod uslovom da političke partije koje svojim programskim djelovanjem, a koja podržavaju državne vlasti, ubiraju političke poene kod građana, ne narušavaju pravo birača na privatnost i čuvanje izborne tajne.</p> <p>Zakon o biračim spiskovima i izborni zakon treba da sadrže posebne odredbe kako bi se omogućilo da nijedno fizičko lice koje ima pravo glasa u vrijeme usvajanja novog Građanskog zakona ne izgubi ovo pravo kao rezultat primjene novog Zakona.</p> <p>Potrebna su usmjeravanja ka prevazilaženju prepreka oko prikupljanja potrebnih dokumenata o evidenciji ustaljenog dijela biračkog tijela.</p> <p>Zakon o biračkim spiskovima bi trebalo da reguliše pitanje produžavanja roka za upis birača u izvod iz biračkog spiska najmanje 24 sata poslije podnošenja žalbi.</p>
<p>Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine</p>	<p>Potrebno je ukazati na preostale probleme u biračkom spisku prije sprovođenja bilo kojih budućih izbora u Republici. Neki nedostaci zahtijevaju zakonodavne promjene, kao što su razvijanje jedinstvene elektronske baze podataka stanovništva na nivou čitave Republike, iz koje se birački spisak može izvaditi u bilo koje vrijeme, dok je u slučaju ostalih nedostataka potrebno pravilno sprovođenje postojeće zakonske regulative.</p>
<p>Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine</p>	<p>Treba da se ulažu naponi u otklanjanju preostalih grešaka u biračkim spiskovima.</p> <p>Informacije koje su ustanovljene od strane Ministarstva unutrašnjih poslova treba da su pouzdanije. Ovo zahtjeva stalno ulaganje sredstava i kooperaciju opštinskih službi koje se bave pitanjem statusa građana koje bi trebalo da rade uspješnije nakon kompletiranja baze podataka o stalnom mjestu prebivališta građana na republičkom nivou.</p> <p>Tehnički rad na poboljšavanju biračkih spiskova treba da se nastavi. Treba da se u birački spisak, pored imena i prezimena birača, uvrsti i ime roditelja (oca) birača. Na izborni dan birački odbor treba da u birački spisak unese broj lične karte koji se koristi za identifikaciju birača.</p> <p>Birački spiskovi treba da su dostupni javnosti na prostoru biračkih mjesta nakon utvrđivanja i objavljivanja rezultata izbora.</p> <p>Treba da se sprovodi građanska edukacija na temu poštovanja dužnosti i obaveza regulisanih zakonom od strane građana, naročito u pogledu njihovog stalnog mjesta prebivališta.</p>

Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Nacrte biračkih spiskova sa biračkih mjesta, treba istaći na biračkim mjestima ili u drugim javnim zgradama za vrijeme perioda javne kontrole biračkih spisakova, nakon objavljivanja održavanja izbora. Odredbe o evidentiranju umrlih lica treba izmijeniti kako bi se obezbijedilo brisanje njihovih imena iz biračkog spiska. Posebno je potrebno o smrti nekog lica obavijestiti opštinu u kojoj je to lice imalo poslednje mjesto prebivališta.
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	Birački spisak koji se koristi na biračkom mjestu i njegova (druga) kopija, poznata kao “Knjiga birača”, se mogu spojiti u jedan dokumenat, pri čemu drugu kopiju koriste lica koja glasaju kod kuće da potpišu prijem glasa kog listića.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Birački spisak treba da bude dostupan u štampanoj verziji u određenom periodu kako bi bio dostupan za javnu provjeru. Spisak birača na svakom biračkom mjestu treba da bude istaknut na svakom biračkom mjestu prije samog izbornog dana Ministarstvo pravde treba da obezbjedi konzistentna uputstva opštinama u vezi sa legitimacijama koja su neophodna za glasanje ili da bi se preminula osoba uklonila sa buračkog spiska. Zakon o biračkom spisku treba izmijeniti na način da se precizira jasno način na koji političke partije, građani ili druge agencije mogu izvršiti inspekciju.

VI Izborna administracija i uloga državnih organa

Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Izborni zakon treba da bude jasan u pogledu prisustva i učešća predstavnika izbornih lista i kandidata sa tih lista i treba da obezbijedi njihovu potpunu participaciju u svim izbornim tijelima, na svakom stepenu izbornog procesa. Takođe, izborni zakon treba detaljnije da reguliše pitanje samostalnosti i nepristrasnosti stalnih članova izbornih tijela u izvršavanju njihovih obaveza i dužnosti predviđenih zakonom.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Prošireni sastav biračkih odbora treba da se više angažuje na biračkim mjestima, da ne rade samo kao posmatrači, već i sa zaduženjima imenovanih članova biračkog odbora kada je to potrebno.

<p>Lokalni u Podgorici i Hercegu Novom, 11. jun 2000. godine</p>	<p>Treba da se doprinosi razvoju političkog, etničkog i polnog pluralizma stalnog članstva izbornih komisija. Ovlašćeni predstavnici političkih snaga koji učestvuju u izbornom nadmetanju treba da su u mogućnosti da učestvuju u radu izbornih komisija i biračkih odbora bez pretjeranog zadržavanja na tim mjestima.</p> <p>Izborni zakon treba da utvrdi uslove za ispunjavanje ravnopravnog položaja stalnog i proširenog članstva izbornih komisija i biračkih odbora. Treba da se uzme u obzir i određivanje obaveze članova biračkih odbora da biraju svog predsjednika.</p>
<p>Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine</p>	<p>Mandat Republičke Izborne Komisije treba proširiti radi davanja ovlašćenja za usvajanje obavezujućih odluka koje su potrebne radi razjašnjavanja načina na koji treba sprovesti različite zakonske odredbe. Potrebno je izbjegavati izdavanje neobavezujućih preporuka.</p> <p>Trajanje mandata stalnih članova Opštinskih Izbornih Komisija treba poštovati bez prijevremene prekidanja na bazi političkih promjena u Skupštinama Opština.</p> <p>Potrebno je precizno odrediti prava i dužnosti stalnih i "proširenih" članova komisija, uključujući njihovo pravo da pokreću stvari za raspravu, poziv na glasanje o važnim pitanjima, kao i da unaprijed dobijaju obavještenje o sastancima.</p> <p>Republička Izborna Komisija treba biti ovlašćena za usvajanje pravilnika o radu svojih sastanaka.</p>
<p>Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine</p>	<p>Nadležnosti Republičke izborne komisije treba proširiti u pogledu ovlašćenja Komisije da koordinira i opštinskim kao republičkim izbornim procesom. Posebno se, u okviru rada Komisije, predviđa usvajanje obavezujućih pravila koja su neophodna za jasno definisanje implementacije zakonskih propisa koji se tiču nadležnosti Komisije.</p> <p>Prava i dužnosti svih članova Republičke izborne komisije, opštinskih izbornih komisija, biračkih odbora treba da su jasno definisana, uključujući njihovo pravo sakupljanja materijala za raspravu, poziva upućenog biračima i usvajanje zapisnika sa prethodnih sastanaka. Izborni zakon treba da reguliše pitanje ravnopravnog položaja stalnog i proširenog sastava komisija i biračkih odbora.</p> <p>Trebalo bi da se pažnja usmjeri ka tome da birački odbori biraju predsjednike kao i ka povećanju stepena političke ravnoteže i transparentnosti na izborima.</p> <p>Treba da se radi na poboljšavanju proceduralnih pravila koje Republička i opštinske izborne komisije usvajaju na svojim sjednicama.</p>

<p>Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine</p>	<p>Izborni zakon bi trebalo izmijeniti kako bi se zabranilo kandidatu koji se nalazi na izbornoj listi da obavlja funkciju, kao što je stalni član izborne komisije.</p> <p>Potrebno je garantovati politički pluralizam u pogledu članstva stalnog sastava Republičke i opštinskih izbornih komisija, kao i biračkih odbora. Slično tome, trebalo bi obezbijediti proporcionalnu zastupljenost nacionalnih manjina u opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima u područjima gdje su one prisutne.</p> <p>Prava i dužnosti svih članova izbornih komisija treba da budu jasno definisana. Posebno je potrebno garantovati jednak status stalnim i pridruženim (opunomoćenim) članovima na svim nivoima.</p> <p>Potrebno je proširiti mandat Republičke izborne komisije, da obuhvati nadzornu i koordinativnu ulogu, kako za lokalne tako i za republičke izbore.</p> <p>Izborni zakon i Pravilnik o radu Republičke izborne komisije treba izmijeniti, kako bi se riješila situacija kada, u slučaju parnog broja članova izborne komisije, dođe do izjednačenog broja glasova.</p> <p>Republički organi i Republička izborna komisija treba da zajednički izvrše pregled finansijskih struktura nadležnih za izbore (republičke i lokalne, kao i prijevremene), kako bi se osigurala ranija raspodjela finansijskih sredstava.</p> <p>Republičkoj i opštinskim izbornim komisijama treba obezbijediti dovoljno adekvatnog prostora za sastanke, gdje se mogu smjestiti svi stalni i pridruženi (opunomoćeni) članovi, kao i predstavnici akreditovanih grupa posmatrača.</p> <p>Republička i opštinske izborne komisije treba da obezbijede da predstavnici akreditovanih domaćih grupa posmatrača budu obaviješteni i pozvani na sve sastanke.</p> <p>Razloge za raspuštanje biračkih odbora i poništavanje rezultata treba ponovo ispitati i ograničiti samo na ozbiljne prekršaje.</p>
<p>Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine</p>	<p>Potrebno je uraditi pregled pravnih propisa u pogledu moći i nadležnosti izbornih tijela i jasnije definisati uloge ministarstava i ostalih državnih organa i institucija. Treba da se napravi razlika između izborne administracije na jednoj strani i njenog izvršnog i logističkog djelovanja na drugoj.</p> <p>Dok su organi za sprovođenje izbora iskusni u tom procesu, za članove biračkih odbora, posebno kandidata predloženih za “ovlašćene članove”, neka vrsta obuke bi bila poželjna.</p>

<p>Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine</p>	<p>Nakon prestanka mandata sadašnjim članovima RIK-a i opštinskih izbornih komisija, Skupština RCG treba da osigura da novoizabrani stalni članovi komisija i biračkih odbora zastupaju pluralitet političkih interesa. Slično tome, treba da postoji i adekvatna zastupljenost nacionalnih manjina u opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima u područjima njihovog prebivališta.</p>
<p>Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine</p>	<p>Skupština RCG treba da obezbijedi da novoizabrani stalni članovi izbornih komisija i biračkih odbora predstavljaju pluralizam političkih interesa. Nijedna politička stranka ne treba da bude u poziciji da dominira sprovođenjem izbora.</p> <p>Skupština RCG treba da razmotri pitanje da li kandidati za članove izbornih komisija, predloženi od političkih stranaka, treba da daju ostavke na sve stranačke funkcije za vrijeme trajanja svog mandata. Zakonom treba predvidjeti i nekompatibilnost statusa, kao što je članstvo u izornoj komisiji sa istovremeno drugom državnom ili opštinskom funkcijom.</p> <p>Finansiranje Republičke izborne komisije treba postaviti na zdravoj osnovi, možda vezivanjem oslobađanja finansijskih sredstava sa izbornim rokovima. To bi moglo donijeti stabilnost i predvidljivost u funkcionisanju Republičke izborne komisije. Vlada treba da obezbijedi pravovremenu isplatu nadoknada članovima svih opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora.</p>
<p>Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine</p>	<p>Treba zabraniti kandidatu da istovremeno bude član izborne komisije.</p> <p>Treba ojačati odredbe kojima se omogućuje jednako predstavljanje u izbornim tijelima.</p> <p>Treba razmotriti odredbu po kojoj svi stalni članovi Republičke i opštinskih izbornih komisija moraju biti diplomirani pravnici.</p> <p>Prava i obaveze svih članova izborne administracije treba da budu jasno precizirani uključujući kodeks ponašanja kojim se definiše minimum profesionalnog ponašanja kako bi se obezbijedila objektivnost i izbjegao konflikt interesa.</p> <p>Lanac odlučivanja u izornoj administraciji treba da bude jasno definisan i obaveze raspodjeljene.</p> <p>Komisija koja je nadležna za sprovođenje izbora treba da obezbijedi trening izornoj administraciji na svim nivoima. Trening o glasanju i proceduri brojanja glasanja treba da bude obezbijeđen za sve članove izborne administracije I to po uniformnim obrazcima kako bi se izbjegle proceduralne greške.</p>

VII Glasanje	
<p>Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine</p>	<p>Preporučuje se da svaki glasački listić treba da bude označen službenim pečatom, jedinstvenim za sva biračka mjesta, i to pečatiran u momentu izdavanja listića biraču na biračkom mjestu.</p> <p>Postupkom glasanja birača van biračkog mjesta ne treba da upravlja samo jedna osoba. Predlaže se da zakonski propis treba da reguliše pitanje određenog broja predstavnika biračkog odbora, ne isključujući članstvo iz proširenog sastava, koji treba da preuzmu zajedničku dužnost u obezbjeđivanju tajnosti glasanja van biračkog mjesta</p> <p>Zakonom treba da se odrede potrebna praktična rješenja za kontrolisanim, transparentnim i jedinstvenim procesom kada je u pitanju ostvarivanje prava glasa od strane pripadnika vojske i policije, radnika pošte i zatvorenika.</p>
<p>Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine</p>	<p>Od birača se mora zahtijevati da se potpišu u birački spisak umjesto u odvojenu Knjigu evidencije birača, koja je suvišna.</p>
<p>Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine</p>	<p>Treba da se preispitaju razlozi raspuštanja biračkih odbora i poništavanja rezultata izbora i treba da se kao razlozi u obzir uzimaju oni koji predstavljaju ozbiljno nasilničko ponašanje na biračkim mjestima.</p> <p>Postupak u glasanju van biračkog mjesta treba da se preispita u cilju potpunog obezbjeđivanja tajnosti glasanja.</p> <p>Dodatne mjere zaštite kao što su zatvaranje glasačkih listića u kovertu prije njihovog stavljanja u glasačke kutije treba da obezbjede veći stepen sigurnosti kada je u pitanju čuvanje glasačkih listića.</p> <p>Raspored biračkih mjesta treba da se modifikuje tako da veličina prostorija koje zauzima svako od biračkih mjesta bude minimalna i da položaj kabina za glasanje i glasačkih kutija bude takav da obezbjeđuje tajnost u glasanju.</p> <p>Potrebno je sprovoditi edukaciju članova biračkih odbora o postupku glasanja na biračkim mjestima.</p>
<p>Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine</p>	<p>Potrebno je ponovo ispitati pravila o glasanju izvan biračkog mjesta, kako bi se: (i) razjasnilo koju proceduru treba primjenjivati, i (ii) dalo biračko pravo licima “koja su vezana za kuću” i nalaze se, na primjer, u bolnici.</p> <p>Republička izborna komisija treba da izradi upustvo o rasporedu na biračkom mjestu, kako bi se predvidjela minimalna veličina prostora, lakoća pristupa i postavljanje biračkih kabina u poziciju koja obezbjeđuje tajnost glasanja. Treba izbjegavati korišćenje privatnih prostorija kao biračkih mjesta.</p>

Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Korišćenje dvojezičnog materijala ne treba biti ograničeno samo na posebno određena biračka mjesta, već prošireno na sva područja gdje se govori albanski. Sve opštinske izborne komisije treba da obezbijede obuku članova biračkih odbora za postupke i radnje kod glasanja i brojanja glasova, kako bi se naročito spriječilo grupno glasanje.
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	RIK bi trebala dizajnirati standardni obrazac namijenjen licima koja glasaju kod kuće zbog zahtjeva za dobijanje glasačkih listića. Obrasci bi trebali biti dostupni prije izbora i potpisani od strane birača. Kampanju javnog informisanja treba sprovesti prije održavanja izbora, kako bi se umanjili problemi kao što su grupno glasanje ili dolazak birača na biračka mjesta bez potrebne dokumentacije, uz ponovno isticanje međunarodno prihvaćenih principa, uključuju i “slobodu” izbora glasanja. Zakonom treba regulisati ponovno izdavanje glasačkog listića u slučaju kada je birač nehotice pogriješio.
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	Opštinski organi dužni su da se pridržavaju važećih propisa o slanju poziva za glasanje. Mogu se uvesti sankcije radi kažnjavanja kršenja ovih odredbi. Zakonskom regulativom treba osigurati da svi građani koji ispunjavaju uslove imaju mogućnost da glasaju, uključujući i hospitalizovana lica, kao i lica koja se nalaze na službi u Vojsi Državne zajednice. Skupština RCG treba da razmotri i uvođenje odredbe o ponovnom brojanju glasačkih listića.

VIII Edukacija birača

Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Edukacija birača je neophodna, naročito je od značaja pružanje informacija o pravu građana da se upišu u birački spisak i edukacija svih građana o građanskoj dužnosti da budu registrovani kao birači.
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Trebalo bi da se reguliše procedura oko edukacije o biračkom pravu i ista bude dostupna građanima Crne Gore koji služe vojni rok u saveznoj vojsci.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Parlament bi trebalo da delegira obavezu stalnom tijelu, po mogućnosti komisiji koja je nadležna za sprovođenje izbora da obezbjedi neutralnu edukaciju birača kada se raspišu izbori. Edukacija birača treba da se fokusira na registraciju birača, procedure glasanja i obezbjeđenje biračkih prava u najširem smislu.

IX Kandidovanje	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Potrebna je revizija propisa u pogledu procedure podnošenja izborne liste i predlaganju kandidata za izbornu listu sa uređenim vremenskim rasporedom predviđenim za: <ul style="list-style-type: none"> ▪ podnošenje kandidature ▪ zatvaranje kandidature ▪ izdavanje privremenih kandidatskih lista ▪ period za podnošenje tužbe protiv odbijanja kandidature i/ili prigovora na rad Komisije i rok za naredno obraćanje sudu ▪ izdavanje konačnih, važećih kandidatskih lista.
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Izborni zakon bi trebalo izmijeniti kako bi se građanima dozvolilo da učestvuju na izborima kao nezavisni kandidati.
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	Pojam i pravni status termina “grupa građana”, koja predlaže nezavisne kandidate, zahtijeva razjašnjenje. Zakonskom regulativom treba definisati ko je zakonski ovlašćen da nastupa u ime nezavisnih kandidata. Proces predlaganja kandidata treba ponovo razmotriti kako bi se osigurala cjelovitost postupka i privatnost građana. Falsifikovanje potpisa na propisanom obrascu za podršku kandidatu treba tretirati kao krivično djelo. S obzirom da podržavanje prava kandidata da učestvuje na izborima nije isto što i glasanje za nekog kandidata, treba razmotriti uklanjanje odredbe kojom se ograničava pravo građana da svojim potpisom može podržati samo jednog kandidata.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Da se postupi po paragrafu 7.5 Kopenhaškog dokumenta iz 1990. godine kako bi se omogućilo građanima da se kandiduju kao pojedinci, a ne u sastavu kandidatske liste.

X Mediji	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Kada su mediji u pitanju, važno je koristiti formulu pravičnosti i nepristrasnosti kako u pogledu štampanih, tako i u pogledu elektronskih medija, kako bi se omogućila umjerenost i pokrivenost u pojavljivanju svih kandidata/učesnika u izbornoj utakmici čime se postiže njihovo ravnopravno predstavljanje na medijima. Trebalo bi se uzeti u razmatranje i to da se mogu stvari poboljšati i kada se radi o medijskoj pokrivenosti sa posebnim osvrtom na razliku koja se odnosi na pokrivenost predizbornih dešavanja i ostalih dešavanja u državi.

Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Posebna pažnja treba da se posveti pregledu zakonskih rješenja u pogledu kontrole rada medija sa osvrtom na ustanovljavanje efektivnijeg tijela koje bi trebalo da uključi nezavisne članove i predstavnike različitih političkih interesa.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	<p>Medijskim zakonima treba da bude uređeno ne samo pitanje ravnopravnog učešća podnosioca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista u posebnim izbornim programima, već i pitanje bezbjedne nezavisnosti istih u informativnim programima i ostalim programima koji se odnose na politička dešavanja.</p> <p>Napori treba da se ulažu u postizanje dogovora sa srbijanskim vlastima u vezi sa međusobnim uvažavanjem za vrijeme trajanja medijske predizborne kampanje, uključujući poštovanje izborne šutnje kao i zabranu objavljivanja mišljenja od strane biračkih odbora, nakon zatvaranja biračkih mjesta.</p>
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Zakoni koji uređuju državna sredstva javnog informisanja treba da rješavaju ne samo pitanje ravnopravnog učešća podnosioca izbornih lista i kandidata sa tih lista u posebnim izbornim programima, već i da omoguće nezavisnost u predstavljanju kao i političu ravnotežu u informativnom programu i ostalim programima koji se odnose na politička dešavanja. Uopšte, trebalo bi da postoji veća sloboda uređivanja autorskih tekstova i emisija i snažnija uloga novinara kako bi se ostvario kritički osvrt na politička dešavanja.
Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine	<p>Usvajanje ustaljenih medijskih pravila za vrijeme izbornog procesa treba da osigura blagovremeni početak izborne kampanje. Ova pravila treba da regulišu ulogu i ponašanje kandidata i podnosioca izbornih lista prilikom njihovog predstavljanja na medijima sa tim da se ne ograničavaju njihovi politički govori i debate.</p> <p>Nedostatak u radu medija da precizno odrede prostor namjenjen plaćenom reklamiranju političkih partija, što je zakonom određeno, treba da bude povod za donošenje kaznenih odredbi za kršenje ovih pravila.</p>
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	<p>Nadležni republički organi treba da izvrše konsultativno preispitivanje odredbi o radu državnih medija tokom izbora u cilju razjašnjavanja sadašnjih nejasnoća, a posebno onih kao što su: (i) izvještavanje o državnim aktivnostima, i (ii) olakšanje sadašnjih formatskih ograničenja.</p> <p>Propust da jasno označi plaćeno političko oglašavanje, kao što je zakonom propisano, koji napravi bilo koji medij treba da podliježe sankcionisanju.</p>

<p>Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine</p>	<p>Javnim medijima je potrebno šire polje djelovanja da bi sproveli svoju slobodu odluke u definisanju koncepta i oblika izvještavanja o izborima. Ovo se posebno tiče oblika slobodnog pristupa programu na Parlamentarnom kanalu.</p> <p>Činjenicom da Skupština RCG usvaja različita pravila, kojima se reguliše izvještavanje za svake nove izbore, omogućava se ispoljavanje značajnog političkog uticaja. Kako bi se spriječilo preovladavanje kratkoročnih mišljenja, potrebno je razviti konačan i univerzalno primjenljiv zakonski okvir za medije i izbore.</p> <p>Skupština RCG ili javni i privatni mediji trebaju razmotriti izradu upustava o izvještavanju o aktivnostima državnih zvaničnika tokom izbornih perioda.</p>
<p>Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine</p>	<p>Potrebno je izraditi uputstva kako bi se omogućilo medijima da izvještavaju o aktivnostima Vlade, odnosno Skupštine za vrijeme izbora, čime bi se izbjeglo davanje neopravdane prednosti kandidatu vladajuće stranke/stranaka. Potrebno je da mediji učine dodatne napore kako bi pravili razliku između aktivnosti kandidata, u njegovom/njenom svojstvu funkcionera i predsjedničkog kandidata.</p> <p>Potrebno je razmoriti obezbjeđivanje akreditacija novinarima za ulazak na biračka mjesta na dan održavanja izbora. Time bi se izbjegao nedostatak jedinstvenosti u primjeni postojećih odredbi od strane biračkih odbora.</p> <p>Zakonskom regulativom bi trebalo bolje definisati koja vrsta djelovanja predstavlja kršenje perioda izborne šutnje, kao i predvidjeti primjenjivanje finansijskih kazni za takva kršenja.</p> <p>Uopšteno, mediji bi trebali pokazati veću suzdržanost od izvještavanja u ovom periodu.</p> <p>Javnim medijima je potrebno šire polje djelovanja da bi sproveli svoju slobodu odlučivanja u definisanju koncepta i oblika izvještavanja o izborima, posebno oblika emitovanja na Parlamentarnom kanalu. Uopšteno uzevši, potrebno je da novinari imaju više uređivačke slobode i da igraju snažniju ulogu u cilju davanja kritičkih analiza.</p> <p>Skupština RCG treba da na sljedećim izborima obezbijedi formiranje Odbora za praćenje rada mas medija.</p> <p>Povećanje limita na iznos koji kandidati mogu utrošiti za plaćanje političkog propagandnog oglašavanja u privatnim medijima može umanjiti nejednakosti izazvane razlikama u resursima za vođenje kampanje.</p> <p>Propusti medija da jasno označe plaćeno političko oglašavanje, kako je zakonom propisano, treba da podležu sankcijama.</p>

Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	Privatne medije treba podstaći da se, kao stvar profesionalne odgovornosti, pridržavaju principa o izvještavanju o izbornim temama na ujednačen i nepristrasan način.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Zakonski okvir treba da bude izmijenjen na način da obaveže javne medije da obezbijede besplatno vrijeme na fer i nediskriminatoran način i na osnovama transparentnih i objektivnih kriterija. Javni mediji treba da se povinuju postojećoj izbornoj legislativi

XI Izborna kampanja

Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	I pored toga što član 59 Zakona o izboru odbornika i poslanika to reguliše, podnosioci izbornih lista i kandidati sa izbornih lista ne izlažu u dovoljnoj mjeri izborne plakate na označenim mjestima. Pažnju treba posvetiti donošenju preciznijih zakonskih rješenja u pogledu određivanja javnih mjesta za postavljanje plakata i odgovarajućoj kontroli takvih izbornih aktivnosti od strane državne uprave
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	Sprovođenje izborne kampanje u državnim preduzećima treba zakonom zabraniti.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Izborni zakon treba da bude izmijenjen kako bi se uklonila zabrana da se kampanja vodi uvredljivim jezikom. Zabrana da se istraživanja javnog mnjenja po pitanju rezultata izbora ne mogu objavljivati u toku 10 dana prije dana izbora je pretjerana i treba da bude smanjena.

XII Finansiranje kampanje

Lokalni u Podgorici i Hercegovini, 11. jun 2000. godine	Posebna nezavisna, transparentna i odgovorna služba treba da je zadužena za kontrolu i reviziju finansiranja izborne kampanje političkih partija.
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Zakonom treba zabraniti da političke stranke koriste zgrade koje su vlasništvo vlade. Neopravdani pritisak ili uticaj na službenike vlade (državne uprave) se mora zakonom zabraniti. Kodeks ponaanja za pripadnike policije za vrijeme perioda kampanje treba jasno odrediti i sprovesti. Potrebno je striktno sprovesti odvojeno djelovanje vlade (državne uprave) od djelovanja političkih stranaka.

Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	<p>Aktivnosti ili programe koji razliku između zvaničnog i političkog pokroviteljstva čine nejasnom treba zakonom ograničiti.</p> <p>Materijal za kampanju, kao i reklamiranje kampanje u novinama i elektronskim medijima treba u potpunosti da označava ime sponzora, pojedinca ili stranku koja je platila ili naručila oglase.</p>
Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine	<p>Stroga podjela između aktivnosti Vlade i političkih partija treba da postoji.</p> <p>Propisi oko finansiranja izborne kampanje treba da su jasno definisani. Treba da se od političkih partija zahtjeva da objave procjenu troškova izborne kampanje. Zakon treba da sadrži sankcije za kršenje pravila finansiranja izborne kampanje od strane političkih partija ili opštinskih vlasti.</p>
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	<p>Odvajanje republičkih, opštinskih i stranačkih funkcija treba striktno sprovesti. Državne objekte i sredstva ne treba koristiti u stranačke svrhe.</p> <p>Republički organi i Skupština RCG treba da izvrše konsultativno preispitivanje važećih finansijskih struktura nadležnih za političke stranke tokom izborne kampanje, kako bi se obezbijedila ranija raspodjela finansijskih sredstava na koja stranke imaju pravo. Političke stranke treba obavezati da polažu račune o utrošku javnih sredstava.</p>
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	<p>Zakon o izboru predsjednika Republike treba da uključuje i ograničenja na troškove kampanje, kao i pravila o saopštavanju donacija. Kandidati takođe trebaju biti obavezni da obrazlože svoja privatna i javno obezbijedena sredstva za sprovođenje kampanje. Za kršenje tih propisa treba uvesti sankcije.</p> <p>Treba spriječiti povlačenje kandidata iz izbornog nadmetanja nakon proglašavanja izborne liste.</p>
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	<p>Kako je već konstatovano u ranijim izvještajima OEBS-BDILJP, zakonskom regulativom nijesu na adekvatan način regulisana pitanja finansiranja kampanje. Stoga je potrebno sprovesti u djelo sljedeće mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odredbe sadržane u Zakonu o finansiranju političkih stranaka, koje se odnose na ograničenja troškova za izbornu kampanju i obavezan uslov izvještavanja, treba jednako primjenjivati i na predsjedničkim izborima. • Zakonskom regulativom treba definisati način kontrolisanja računa od kampanje.

<p>Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrolisanje i reviziju računa od kampanje treba povjeriti nezavisnoj, transparentnoj i odgovornoj službi. Ona bi trebala imati ovlaštenje da sankcioniše prekršioce. • Zakonskom regulativom treba, takođe, obezbijediti upustva o donacijama za političke stranke, i u okviru toga, takođe, regulisati pitanje koje grupe mogu legitimno vršiti donacije za sredstva za vođenje kampanje, te da li su primjenljiva ograničenja za individualne donacije. • Nadoknadu za troškove kampanje iz javnih sredstava treba vršiti samo nakon verifikacije računa od troškova kampanje. <p>Izbornom legislativom treba regulisati da su kandidati, koji su istovremeno i državni zvaničnici, dužni uzeti odustvo sa posla, kako bi se izbjeglo miješanje uloga za vrijeme kampanje i optužbe o zloupotrebi zvaničnih funkcija ili državnih resursa.</p> <p>Član 25. Zakona o izboru predsjednika Republike, koji se odnosi na povrede i kršenja Pravila kampanje, treba izmijeniti i dopuniti, kako bi se osigurala njegova primjenljivost. Zakonskom regulativom treba bolje definisati u kojim se okolnostima državni resursi mogu "legitimno" upotrebljavati tokom perioda kampanje, kao i osigurati da se državi nadoknade izdaci njihovog korišćenja.</p> <p>Skupština RCG treba da proširi odredbe koje se odnose na period izborne šutnje kako bi obuhvatale i isticanje postera za kampanju. Zakonsku regulativu treba izmijeniti i dopuniti kako bi se obavezno zahtijevalo da svi postereri za kampanju budu obilježeni, jasno označavajući njihovo porijeklo, čime se omogućava zaračunavanje troškova njihove proizvodnje. Policiju treba zadužiti da naredi automatsko uklanjanje kompletnog materijala za vođenje kampanje sa neodgovarajućih lokacija, uključujući i javne/državne ustanove/imovinu, ili pak sa saobraćanih znakova. U nekim slučajevima je potrebno izreći kazne zbog stavljanja postera i drugog materijala na neodgovarajućom lokacijama.</p>
<p>Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine</p>	<p>Odredbe Zakona o finansiranju političkih partija treba da budu unapređene u smislu obezbjeđenja dovoljno fondova koji bi bili na raspolaganju kandidatima u toku izborne kampanje.</p>

XIII Posmatrači	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	U vrijeme kada je postalo jasno da je proces nadgledanja izbora od strane domaćih i međunarodnih posmatračkih komisija veoma bitan, uzeto je u obzir da izborni zakon, za budućnost izbora, treba da predvidi nova rješenja kada se radi o građanskom nadgledanju izbora, sa akcentom na potpuno učešće međunarodnih i domaćih posmatračkih organizacija na svim nivoima izbornog procesa.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Posmatračka misija OSCE/ODIHR preporučuje pružanje podrške prisustvu eksperata u Crnoj Gori u postizbornom periodu koji bi, prije svega, pomagali u procesu implementacije navedenih preporuka.
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Zakonskim propisima treba da se obezbijede uslovi za detaljnije određivanje ovlaštenja i dužnosti posmatračkih organizacija koje vrše kontrolu izborne dokumentacije i koje nadgledaju izborne aktivnosti na svim nivoima

XIV Računanje i objavljivanje rezultata	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar i Predsjednički izbori - drugi krug, 19. oktobar 1997. godine	Javnost i transparentnost cjelokupne izborne procedure treba da je zagarantovana, ovo uključuje i objavljivanje konačnih rezultata izbora od strane Republičke izborne komisije. Bilo kakva prepreka u objavljivanju rezultata izbora, pojedinih ili konačnih, izaziva sumnju i nepovjerenje. Izričito je da podnosioci izbornih lista i kandidati sa izbornih lista, predstavnici sredstava javnog informisanja, a naročito građani treba da u potpunosti budu informisani na nivou izbornih prepreka.
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Pravila oko utvrđivanja rezultata glasanja na biračkom mjestu, od strane Republičke izborne komisije, treba da se formalizuju. Preliminarni rezultati izbora koje objavi Republička izborna komisija, prije nego što počne rok za podnošenje prigovora, odnosno žalbe, treba da uključuju i obavještenje o preliminarnoj raspodjeli manadata, kako bi se obezbijedilo da je o svakom potencijalnom prigovoru, odnosno žalbi, odlučeno prije objavljivanja konačnih rezultata.
Lokalni u Podgorici i Herceg Novom, 11. jun 2000. godine	Iako je praksa pokazala da su kompletni rezultati saopšteni od strane biračkih odbora dostupni, izborni zakon bi trebalo da sadrži posebnu obavezu za objavljivanje rezultata i njihovo šire rasprostranjivanje.

Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Zakonom je potrebno jasnije i detaljnije definisati pravila za utvrđivanje cenzusa od 3%, kao i sistema za raspodjelu 5 mandata koji se biraju na posebnim biračkim mjestima. Cenzus od 3% treba utvrđivati u odnosu na ukupan broj datih važećih glasova.
Lokalni izbori u 19 opština, 15. maj 2002. godine	Potrebno je smanjiti broj odbornika koji se bira za skupštinu opštine.
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Procenat cenzusa od 3% za osvajanje mandata u Skupštini RCG treba računati u odnosu na ukupan broj važećih datih glasova.
Predsjednički izbori – prvi krug, 22. decembar 2002. godine i Predsjednički izbori – drugi krug, 9. februar 2002. godine	U cilju izbjegavanja konfuzije i obezbjeđivanja konzistentnosti između prvog i drugog kruga bilo kog izbornog nadmetanja, član 1 8. paragraf 3. novog Zakona o izboru predsjednika Republike treba promijeniti da glasi “U drugom krugu, pobjednik će biti kandidat koji osvoji većinu važećih glasova” ili jednostavno “– koji osvoji najveći broj glasova”.
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	Potrebno je otkloniti nedoslednosti sadržane u novom Zakonu o izboru predsjednika Republike i Zakonu o izboru odbornika i poslanika. Posebno, odredbe sadržane u Zakonu o izboru predsjednika Republike koje se odnose na glasanje lica koja su vezana za kuću i odredbe kojima se zabranjuje otvaranje i umnožavanje upotrijebljenog izbornog materijala, koje treba jednako primjenjivati i na parlamentarne izbore. Osim toga, predsjednički kandidati se sada biraju na osnovu <i>važećih glasova</i> ; ovaj princip bi trebalo proširiti kako da bi se utvrdilo da li je zadovoljen cenzus od 3% na parlamentarnim izborima.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Procenat cenzusa od 3% za osvajanje mandata u Skupštini RCG treba računati u odnosu na ukupan broj važećih datih glasova. Obezbijediti objavljivanje rezultata na biračkim mjestima kao i to da Republička izborna komisija u primjerenom vremenu u toku izborne noći i sutradan objavi preliminarne rezultate glasanja. Trebna razviti jasnije forme za zapisnike sa biračkih mjesta. Obavezu da birač treba da pruži listić članu biračkog odbora da ovaj sa njega odvoji kupon trebada bude izmijenjen jer se na sadašnji način potencijalno ugrožava tajnost glasanja. Trebna propisati proceduru za slučaj da birač pogriješi prilikom glasanja.

Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Biračka mjesta treba da su lako dostupna biračima, uključujući one sa hendikepom. U slučajevima gdje je biračima dozvoljeno da glasaju van biračkog mjesta – glasanje putem pisma – upotreba mobilnih glasačkih kutija treba da bude uvedena, kao i neophodna medicinska dokumentacija izdata najviše 48 časova prije podnošenja prijave za glasanje putem pisma. Prijave treba da su izdate od strane RIK-a i dostupne biračima isključivo preko biračkih tijela.
---	---

XV Ponovni izbori	
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Pravila koja uređuju sprovođenje ponovnih izbora treba da su blaža, tako da nedosljednost koja se pokaže na osnovu jednog glasa između glasova u glasačkoj kutiji i onih koji su evidentirani u birački spisak ne vode direktno u ponovne izbore.
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Potrebno je pažljivo pregledati razloge za ponavljanje izbora kako bi se definisali ozbiljni propusti zbog kojih treba ponavljati glasanje na pojedinim biračkim mjestima.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Osnovi za raspuštanje biračkog odbora, poništavanje rezultata glasanja i održavanje ponovljenih izbora treba da budu ponovo razmotreni i ograničeni za najteže povrede. Ponovljeno glasanje ne treba sprovođiti osim u slučajevima kada izborna nepravilnost može uticati na raspodjelu mandata. Odredbe o ponovnom brojanju glasova treba da budu uređene na način da obezbjeđuju rješavanje pojave nejednakog broja upotrijebljenih glasačkih listića.

XVI Partije i koalicije	
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Potrebno je donijeti nove odredbe kojima bi se preciznije definisale koalicije, prava i ograničenja koalicionih partnera za vrijeme perioda kampanje, njihovo finansiranje i pristup medijima. Potrebno je takođe donijeti odredbe kojima će se definisati okolnosti pod kojima prestaje postojanje koalicije, kao i zvaničan način na koji treba saopštiti takvu odluku

XVII Predstavljanje žena	
Vanredni parlamentarni izbori 22. aprila 2001. godine	Političke stranke moraju činiti neprestalne i dugoročne napore u cilju povećanja učešća žena.
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Političke stranke, građansko društvo i državni organi treba da pokrenu kontinuirani program radi povećanja zastupljenosti žena u Skupštini RCG, skupštinama opština i u izbornoj administraciji.
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	Mada kandidovanje na izborima predstavlja lični izbor, političke stranke i Skupština RCG bi trebalo da ozbiljno razmotre potrebu da se izjednači učestvovanje i zastupljenost muškaraca i žena u javnom životu. Treba uzeti u razmatranje i uvođenje zakonske regulative kojom se osigurava zastupljenost žena u izbornim komisijama i biračkim odborima.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Parlament bi mogao razmotriti uvođenje rodni kvota za kandidatske liste i izborna tijela kako bi se povećalo učešće žena u izbornom procesu. Civilno društvo, političke partije i nadležni treba da ohrabre učešće žena kroz rodno senzitivnu edukaciju birača u programima treninga.

XVIII Predstavljanje nacionalnih manjina	
Parlamentarni izbori, 31. maja 1998. godine	Kada je riječ o izbornom sistemu treba da se uzme u obzir kombinacija geografskog položaja izbornih jedinica i srazmjerne raspodjele mandata na državnom nivou. Granice izbornih jedinica treba da su takve da su i administrativno dobro postavljene ali i da je koncentracija pripadnika nacionalnih i etničkih grupa po tim jedinicama srazmjerna. Takav sistem rasterećuje državu u smislu sklapanja posebnih sporazuma između crnogorskih vlasti i pripadnika nacionalnih i etničkih grupa
Parlamentarni i Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, 20. oktobar 2002. godine	Kao što je navedeno u opredjeljenjima iznijetim u septembru 2002. godine, Skupština RCG i političke stranke treba da, do marta 2003. godine, izvrše konsultativno preispitivanje sadašnjeg sistema učestvovanja svih nacionalnih manjina u izbornom procesu.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Parlament bi trebalo da ponovo razmotri sadašnji sistem dodjele mandata prema posebno određenim izbornim mjestima. Sadašnji sistem favorizuje jednu nacionalnu manjinu u Crnoj Gori, istovremeno je čineći zavisnom od volje većine uoči svih izbora.

Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Korišćenje dvojezičnog izbornog materijala bi trebao proširiti na sva mjesta gdje se manjinski narodi pojavljuju u značajnijem broju. Treba implementirati Akcioni plan OSCE-a o Romima, posebno poglavlje VI "Povećanje učešće u javnom i političkom životu".
---	---

XIX Ambijent za održavanje izbora	
Predsjednički izbori (ponovljeno glasanje), 11. maj 2003. godine	<p>Potrebno je preduzeti određene korake da bi se osigurala jasna razdvojenost državnih od stranačkih funkcija, kao što je propisano stavom 5.4 Kopenhagenskog dokumenta.</p> <p>Potrebno je uložiti ozbiljne napore da bi se otklonio osjećaj da su državni službenici zavisni od ljudi na funkcijama, kao i to da politička naklonost i biračka opcija mogu uticati na nečiju egzistenciju.</p> <p>Posebno:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svaki oblik diskriminacije na radnom mjestu po osnovu političkog mišljenja, a naročito diskriminaciju javnih i državnih službenika, treba zabraniti; • Policija mora osigurati svoju političku neutralnost i odgovornost za vrijeme izbornih perioda; • Formiranje stranačkih prostorija i vršenje izbornih promotivnih radnji/skupova u državnim preduzećima ili u prostorijama vlade/opštinskih organa treba zabraniti. • Tajnost glasanja i pravo građana na privatnost moraju biti u potpunosti ispoštovani u svim aspektima i fazama izbornog procesa, ne samo na dan održavanja izbora. <p>Političke stranke bi trebalo da instruišu svoje lokalne filijale da ne idu ispod prihvaćenih međunarodnih normi za sprovođenje kampanje. Vlada bi trebala uvjeriti birače, pogotovo državne službenike, da su slobodni u vršenju svog biračkog izbora u skladu sa sopstvenim političkim ubjeđenjima.</p>

XX Vremenski okvir sprovođenja izbornih radnji	
Predsjednički izbori – prvi krug, 5. oktobar 1997. godine	Potrebno je da izbornim zakonodavstvom bude realnije uređen vremenski okvir koji se odnosi na rokove za sprovođenje izbornih radnji.
Parlamentarni izbori 10. septembra 2006. godine	Treba definisati rokove za podnošenje zakonskih žalbi. Rok za podnošenje žalbe Ustavnom sudu od 24 časa treba izmijeniti kako bi se obezbijedilo razumno vrijeme za pripremu pisane žalbe.

3.2. DOMAĆE POSMATRAČKE MISIJE

3.2.1 Izborna regulativa

3.2.1.1 Pojam i razlozi za građansko nadgledanje izbora u Crnoj Gori

Za period višestranačja u Crnoj Gori od 1990. do 2001. godine ne može se reći da je bio ispunjen povjerenjem u rezultate izbornog procesa. Od početka ovog perioda stepen nepovjerenja se povećavao da bi eskalirao nakon održanih Predsjedničkih izbora 1997. godine. Tada je pokušano i nasilno sprečavanje preuzimanja predsjedničke dužnosti.

Iako je riječ o ekstremnom primjeru, on na najbolji način oslikava nivo nestabilnosti koji je, jednim dijelom, bio uzrokovan nepovjerenjem u izborni proces. Izbori koji su neposredno slijedili za predsjedničkim nijesu doprinijeli povećanju stepena povjerenja, jer je poražena strana uvijek odbijala da prizna izborne rezultate. Ovakvo stanje je u velikoj mjeri ugrožavalo stabilnost crnogorskog društva, koje je nekad prijetilo da preraste i u oružani sukob.

Potrebno je bilo povratiti povjerenje u institucije, a prije svega u izborni proces. To nije bilo moguće, usljed velike političke tenzije, uraditi sa postojećim akterima, tako da je uz podršku međunarodne zajednice, pokrenuta inicijativa koja je rezultirala nastankom građanskog nadgledanja izbora.

3.2.1.2 Pravni osnov za nadgledanje izbora

Pravni osnov koji daje mogućnost sprovođenja monitoringa izbora nalazi se deklaraciji koja je usvojena na sastanku tadašnje Konferencije za bezbjednost i saradnju u Evropi (KEBS), današnjem OSCE, 1990. godine. U VIII poglavlju tog dokumenta, potpisanog od strane Vlade SFRJ, ističe se:

»Države koje učestvuju u radu KEBS-a smatraju da prisustvo posmatrača, kako stranih, tako i domaćih, može da poboljša ugled izbornih procesa u državama, u kojima se izbori održavaju. One stoga pozivaju posmatrače iz drugih zemalja – učesnica ove Konferencije i neke druge pogodne institucije i organizacije koje bi bile voljne da prate tok njihovog državnog izbornog procesa, do granica određenih zakonom. Oni će takođe nastojati da olakšaju sličan pristup izbornim procesima koji se dešavaju na nižem nacionalnom nivou. Ovakvi posmatrači preduzeće sve da se ne miješaju u izborne procese«.

Važećim Zakonom o izboru odbornika i poslanika dozvoljeno je i nadgledanje izbornog procesa od strane domaćih i stranih posmatrača. Zakon o izboru odbornika poslanika koji reguliše i status i prava domaćih i stranih posmatračkih misija donijet je 1998. godine, ali je doživio znatan dio izmjena¹⁰. Izmjenom iz 2000.

¹⁰ Zakon o izboru odbornika i poslanika ("Sl. list RCG", br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, 45/04)

godine ustanovljeno je pravo na nadgledanje izbora koje je predstavljalo obavezu koju je naša zemlja preuzela prihvatanjem Kopenhaškog dokumenta.

POSMATRAČI IZBORA

(Izvod iz Zakona o izboru odbornika i poslanika "Sl. list RCG", br. 14/00)

Član 111a.

Ovlašćeni predstavnici domaćih nevladinih organizacija, registrovanih za praćenje ostvarivanja političkih sloboda i prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa ovim zakonom.

Član 111b.

Domaće nevladine organizacije zainteresovane za praćenje izbora podnose prijavu Republičkoj izbornoj komisiji, koja u roku od 48 časova od prijema prijave, izdaje službena ovlašćenja ili rješenjem odbija izdavanje ovlašćenja.

Prijava iz stava 1 ovog člana sadrži naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika posmatrača.

Prijave se podnose najkasnije pet dana prije dana glasanja.

Član 111v.

Ovlašćeni predstavnici stranih država i odgovarajućih međunarodnih organizacija i nevladinih institucija, registrovanih za praćenje izbora i praćenje ostvarivanja biračkog prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Član 111g.

Zainteresovani strani posmatrači iz člana 111v. ovog zakona, prijavu za posmatranje izbora podnose Ministarstvu inostranih poslova RCG, najkasnije deset dana prije dana održavanja izbora.

Prijava iz stava 1 ovog člana sadrži: naziv države iz koje posmatrač dolazi, naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika i vrijeme boravka.

Ministarstvo inostranih poslova, narednog dana po prijemu prijave, dostavlja prijavu Republičkoj izbornoj komisiji.

Republička izborna komisija u roku od 48 časova od dana prijema prijave izdaje službena ovlašćenja za posmatranje izbora, ili odbija svojim rješenjem izdavanje ovlašćenja.

Član 111d.

Licima iz člana 111a. i 111v. ovog zakona Republička izborna komisija izdaje identifikacionu karticu u koju se unosi ime, prezime, naziv zemlje iz koje dolazi i naziv organizacije i institucije kojoj pripada.

Lice kome je izdata identifikaciona kartica dužno je da je nosi na vidnom mjestu.

Član 111đ.

Organi za sprovođenje izbora su dužni da stranom i domaćem posmatraču omoguće praćenje toka izbora i rada organa za sprovođenje izbora.

Birački odbor u zapisniku konstatuje prisustvo posmatrača na biračkom mjestu.

Član 111e.

Republička izborna komisija na predlog organa za sprovođenje izbora može oduzeti ovlašćenje ili identifikacionu karticu licu kome je izdata, ukoliko se ne pridržava pravila o održavanju reda na biračkom mjestu, odnosno pravila o radu organa za sprovođenje izbora.

Prva domaća posmatračka misija, imala je znatne probleme prilikom akreditovanja posmatrača na lokalnim izborima 2000. godine, održanim u opštinama Podgorica i Herceg Novi. Naime, RIK je odbila da akredituje listu od 600 posmatrača CEMI-ja. Riječ je o broju koja obuhvata po dva posmatrača za svako biračko mjesto, uključujući i određen broj posmatrača koji predstavljaju rezervu. Komisija je tada bez zakonskog osnova odbila da izvrši potpunu akreditaciju posmatrača, pritom dozvolivši akreditaciju samo po jednog posmatrača po biračkom mjestu. Ovakva odluka RIK-a stvorila je znatne probleme u sprovođenju procesa monitoringa.

Pored RIK-a, posmatračke misije su imale probleme sa članovima biračkih odbora koji su bili nedovoljno upoznati za zakonskim propisima, a i prisustvo posmatrača doživljavali su kao nepovjerenje u njihov rad te su im svojim postupcima prilično otežavali rad.

Postepeno se jaz nepovjerenja koji je postojao između članova biračkih odbora i nevladinih posmatrača smanjivao, tako da eventualni ekcesi koji se dese predstavljaju više izuzetak nego ustaljenu praksu.

Najviše problema posmatrači nevladinih organizacija su imali prilikom sprovođenja saveznih izbora u septembru 2000. godine¹¹, koje je tadašnja crnogorska vlast bojkotovala¹². Izbore su sprovodili savezni organi, uz pomoć Vojske Jugoslavije i partija koje su tada participirale u Saveznoj vladi. Prilikom sprovođenja ovih izbora prekršen je Kopenhaški dokument, kao i važeći crnogorski Zakon o izboru odbornika i poslanika. Birački odbori i pripadnici vojske tada nijesu dozvolili posmatračima ulazak na biračka mjesta, a neki posmatrači su i fizički napadnuti. Sve nevladine organizacije koje su pokušale da prate ovaj proces snažno su osudile ovakvo ponašanje saveznih vlasti, pripadnika Vojske. Izbori su ocijenjeni neregularnim, što se kasnije pokazalo opravdanim, pošto je u Beogradu tada otkrivena izborna prevara koja je trebalo da dovede do izbora Slobodana Miloševića za predsjednika SR Jugoslavije.

I pored problema na koje su nailazili nezavisni posmatrači, danas možemo reći da je njihova uloga prepoznata i priznata te da je zakonski okvir zadovoljavajući, s tim da treba izbjeći donošenje nepreciznih uputstava izborne administracije, koji nekad unesu zabunu u shvatanje uloge nevladinih organizacija u izbornom procesu.

¹¹ U radu Savezne vlade, koja je bila pod kontrolom Slobodana Miloševića, iz Crne Gore, učestvovali su Socijalistička narodna partija (SNP) i Srpska narodna stranka (SNS). Ove dvije partije su podržavali svoje koalicione partnere Socijalističku partiju Srbije (SPS) i Srpsku radikalnu stranku (SRS), sve do rušenja Slobodana Miloševića 5. oktobra iste godine. Rad savezne izborne administracije na teritoriji Crne Gore kontrolisali su predstavnici partija iz Crne Gore.

¹² Ustavne promjene koje su se desile u junu 2000. godine su sprovedene na neustavan način bez podrške crnogorske vlasti, tako da zvanična Crna Gora nije priznavala odluke tadašnje savezne vlasti, uključujući i odluku o sprovođenju parlamentarnih i predsjedničkih izbora na saveznom nivou.

3.2.2 Izborni proces

3. 2.2.1 Razvoj građanskog nadgledanja izbora u Crnoj Gori

Građansko nadgledanje izbora predstavlja jedan od važnih načina uključivanja građana u proces političkog donošenja odluka, a da se pri tom ne podržava nijedna politička struktura.

Period obuhvaćen građanskim nadgledanjem izbora dijelimo na dva dijela. Prvi, koji su obilježile aktivnosti Crnogorskog Helsinškog komiteta, a zatim u nešto većem obimu CeSID-a i CEDEM-a, i drugi, koji nastupa od osnivanja Centra za monitoring CEMI (2000), koji su obilježili rad dvije podgoričke nevladine organizacije CEMI i CDT, kao i beogradskog CeSID-a.

Prvi pokušaji uključivanja građana u kontrolu izbornog procesa predstavljaju aktivnosti Crnogorskog Helsinškog komiteta 1997. godine. Ovi napori su ojačani zajedničkom posmatračkom misijom CEDEM-a iz Podgorice i CeSID-a iz Beograda, dvije nevladine organizacije koje su organizovale nadgledanje prijevremenih majskih Parlamentarnih i Lokalnih izbora 1998. godine.

Naredni izbori označili su novu pojavu u Crnoj Gori kada je riječ o kontroli izbornog procesa, a to je prvi put angažovanje brojne posmatračke misije sastavljene od građana. Centar za monitoring CEMI, nevladina organizacija je osnovana u martu mjesecu 2000. godine, uz podršku USAID-OTI, Instituta za otvoreno društvo, Kanadske agencije za međunarodni razvoj i Nacionalnog demokratskog instituta NDI, organizovala je misiju od 557 volontera koji su pokrili sva biračka mjesta u opštinama Podgorica i Herceg Novi, u kojima su se odvijali vanredni lokalni izbori.

Posmatrači su pratili rad biračkih odbora na 244 biračka mjesta, kao i rad Republičke i opštinskih izbornih komisija. Svoje nalaze i preporuke CEMI je objavio u finalnom izvještaju. Za nagledanje ovih izbora CEMI je obučio 483 volontera iz Podgorice i još 74 iz Herceg Novog. Iako je RIK¹³, umjesto planiranih dva, dozvolio prisustvo samo po jednog predstavnika CEMI-ja na svakom biračkom mjestu, ovo je predstavljalo svakako veliki pomak u kontroli izbornog procesa u Crnoj Gori.

Parlamentarni izbori 2001. godine, koji su praćeni snažnim tenzijama kada je riječ o kontroli izbornog procesa, biće obilježeni primjenom prvi put metode paralelnog brojanja glasova. Centar za monitoring CEMI i beogradski CeSID su primijenili su metodu paralelnog brojanja glasova i izašli sa preciznim projekcijama rezultata. Iako su ih partije, nakon saopštavanja projekcija, odbacivale, pokazalo se, u slučaju ove dvije nevladine organizacije, da odstupanja po pitanju procenta osvojenih glasova nije bilo, tj. da su se zvanični rezultati koji su objavljeni dva dana kasnije u potpunosti poklapali sa projekcijama.

Aktivnosti CEMI-ja i CeSID-a bile su praćene sličnim aktivnostima novoosnovane nevladine organizacije Centar za demokratsku tranziciju – CDT, iz Podgorice,

¹³ RIK – Republička izborna komisija

koja je prvi put pratila izbore u septembru 2000, a nastaviće sprovoditi građansko nadgledanje i na izborima koji će slijediti.

Naredne godine uslijedili su lokalni izbori u 19 od 21 crnogorske opštine, na kojima je sprovedeno prebrojavanje sa svih biračkih mjesta u Crnoj Gori. Projekcije rezultata bazirane na paralelnom prebrojavanju glasova saopštene su od strane CEMI-ja i CeSID-a, i u velikoj mjeri su se poklopile sa zvaničnim rezultatima.

Ono što je predstavljalo novinu na vanrednim Lokalnim i Parlamentarnim izborima 2002. godine jeste da je CEMI prvi put u građanskom nadgledanju izbora primijenio metodu online ažuriranja podataka prikupljenih PVT metodom, što je omogućavalo da se građani preko CEMI-jeve internet prezentacije intenzivno informišu o rezultatima.

Ista praksa nastavljena je i na ostalim kasnije održanim izborima.

Rad organizacija za nadgledanje izbora vremenom je evoluirao od čistog posmatranja toka glasanja i saopštavanja procjene rezultata ka nekim značajnijim inicijativama u oblasti zakonodavstva.

Centar za monitoring je tako 2003. godine pripremio dva prijedloga zakona koji su usko vezani za izbornu problematiku – prijedlog zakona o političkim partijama i prijedlog zakona o finansiranju političkih partija. Zahvaljujući podršci oko 13.000 građana ova dva zakona su predložena Skupštini RCG na usvajanje i nakon duge procedure i rasprave usvojena. Ovi zakoni donijeli su značajne pozitivne novine u izbornu zakonodavstvo i time je ostvaren značajan doprinos civilnog sektora uređivanju osjetljive izborne problematike. Nažalost, kada je u pitanju Zakon o finansiranju političkih partija, parlamentarna većina je nedugo zatim izmijenila neke njegove suštinske odredbe i time umjesto međunarodnim standardima „prilagodila“ propise svojim potrebama. CEMI je dio tih izmjena uspio da obori pred Ustavnim sudom, ali proces donošenja adekvatne pravne regulative u ovoj oblasti još uvijek traje uz veliki otpor političkih partija.

Već 2005. godine CEMI je pripremio modele novog izbornog i zakona o državnoj izbornoj komisiji koji će u odgovarajućem roku biti takođe dostavljeni Skupštini. Prijedlozi ovih zakona uvažavaju preporuke međunarodne zajednice, oslanjaju se na dugogodišnju praksu posmatranja izbornog procesa, kao i uočene probleme u funkcionisanju izbornog zakonodavstva. S obzirom na činjenicu da usvajanje novog izbornog zakonodavstva ima mnogostruke efekte na političku scenu, te da je veoma teško dobiti podršku za značajnije intervencije u ovoj oblasti CEMI je početkom 2007 godine organizovao javnu raspravu s ciljem upoznavanja javnosti sa ponuđenim rješenjima tokom koje su raspravljani neki od osnovnih problema: priroda poslaničkog mandata, regulisanje ponašanja medija u predizbornom periodu, predstavljanje žena, predstavljanje nacionalnih manjina, dizajn izborne administracije, kao i konkretan model izbornog sistema. Proces izmjene crnogorskog izbornog zakonodavstva tek slijedi.

Uoči Parlamentarnih izbora 2007. godine parlamentarna većina je izmijenila izborni zakon i zabranila saopštavanje procjene rezultata izbora u periodu od 3

časa nakon zatvaranja biračkih mjesta. Time je domaćim nevladinim organizacijama koje se bave posmatranjem izbora i saopštavanjem preliminarnih rezultata onemogućen rad i otvoren prostor političkim partijama da u periodu od zatvaranja biračkih mjesta do objavljivanja preliminarnih zvaničnih rezultata od strane RIK-a (najčešće i po par dana kasnije) spekuliju ishodom izbora. CEMI je, poučen prethodnim negativnim iskustvima (posebno iz 1997. godine kada je slična situacija i paralelno objavljivanje različitih partijskih rezultata dovela do uličnih nemira), podnio zahtjev Ustavnom sudu za ocjenjivanje ustavnosti ove odredbe. Ustavni sud je zaključio da je zahtjev opravdan, da je pomenuta odredba u suprotnosti sa članovima 35 i 37 Ustava RCG i donio odluku o prestanku njenog važenja.

Ovo su konkretni primjeri da je nevladin sektor doprinio uspostavljanju adekvatnog pravnog okvira za sprovođenje izbora u Crnoj Gori.

3.2.3 *Metodi i efekti monitoringa izbora*

3.2.3.1 Nadgledanje izbornog procesa

Nadgledanje izbornog procesa je složen proces koji obuhvata niz aktivnosti i primjenu različitih metoda.

Na početku primjene ove vrste monitoringa koriste se manje složene forme. Najviše pažnje se posvećuje analizi pravnog okvira i utvrđivanju usklađenosti izbornih propisa sa međunarodnim standardima, praćenju ponašanja medija prema političkim akterima i prikupljanju podataka sa svih biračkih mjesta o poštovanju izbornih propisa.

Veliki broj organizacija koje se bave izbornim monitoringom ostaju na ovom stepenu razvoja dok one koje ostvare potrebni nivo organizacijskog i tehnološkog razvoja pristupaju primjeni složenije forme, paralelnom prebrojavanju glasova.

3.2.3.2. Kontrola izbornih rezultata

3.2.3.2.1 Paralelno prebrojavanje glasova (PVT)

U cilju obezbjeđenja preciznih i pravovremenih rezultata izbora CEMI primjenjuje dvije metode. Metodu paralelnog prebrojavanja glasova (PVT) i parcijalnog paralelnog prebrojavanja glasova (PPVT).

Primjenom PVT metode pokušavaju se prikupiti podaci sa što više biračkih mjesta sa ciljem njihovog upoređenja sa zvaničnim rezultatima. CEMI je razvio posebnu bazu podataka u koju se slivaju podaci sa svih biračkih mjesta koje pokrivaju posmatrači. Nakon prikupljanja podaci se obrađuju i upoređuju sa podacima koje saopštavaju zvanični izborni organi. Podatke prikupljaju volonteri, koji u svojstvu posmatrača na biračkom mjestu imaju pravo uvida, ali ne i učešća u radu biračkih odbora. Oni podatke šalju u PVT centar, nakon što ih konstatuju članovi biračkog odbora.

3.2.3.2.2 Parcijalno paralelno prebrojavanje glasova (PPVT)

Druga metoda koja se primjenjuje predstavlja parcijalno paralelno prebrojavanje glasova (PPVT). Na ovaj način prikupljaju se podaci sa biračkih mjesta koja su obuhvaćena uzorkom. Kod PPVT moguće je primijeniti dva načina izrade uzorka. Jedan je slučajan uzorak, gdje se metodom slučajnog izbora odredi 15% do 25% biračkih mjesta. Naravno, ova metoda može dati kvalitetne rezultate i neke organizacije je primjenjuju. Problem nastaje ukoliko se ne mogu pokriti sva odabrana biračka mjesta, pa ih je potrebno zamijeniti. Tu dolazi do odstupanja od principa slučajnosti, te se i samim, time stvara prostor za nastupanje veće greške prilikom dobijanja projekcije.

CEMI se opredijelio za metodu stratifikovanog uzorka, gdje se pažljivo analiziraju preferencije biračkog dijela na teritoriji Crne Gore, te se vrši grupisanje biračkih mjesta unutar određenog broja stratuma. Stratumi objedinjavaju biračka mjesta koja se odlikuju određenim zajedničkim osobinama, kao npr. politička preferencija ili nacionalna struktura.

Stratifikovani uzorak daje bolje rješenje od slučajnog kada govorimo o potrebi da se zamijeni biračko mjesto koje nije moguće pokriti, a da se pritom ne ugrozi preciznost projekcije.

Novo biračko mjesto se određuje tako da se uklapa prema karakteristikama stratuma iz koga je prethodno elimisano biračko mjesto koje nije bilo moguće pokriti. Na ovaj način se izbjegava narušavanje ravnoteže unutar stratuma.

Kada govorimo o veličini uzorka, CEMI je prilikom prve primjene ove metode, za Parlamentarne izbore 2001. izradio uzorak koji je obuhvatio 230 biračkih mjesta, što je predstavljalo oko 20% ukupnog broja biračkih mjesta. Vremenom ovaj uzorak je unapređivan da bi se dobijali što precizniji podaci.

Najveći problem sa kojim se CEMI susrijeće prilikom primjene ove metode jeste izrada projekcija mandata za posebna biračka mjesta sa kojih se biraju predstavnici albanske nacionalne zajednice. Usljed postojanja mogućeg preliivanja glasova, ukoliko neka od partija ne obezbijedi cenzus za učešće u raspodjeli mandata u jednoj od dvije uslovno rečeno »izborne jedinice«, onda se glasovi priključuju osvojenim glasovima u drugoj »izbornoj jedinici«, gdje je ista ostvarila cenzus. Na taj način se izbjegava gubljenje glasova, unutar zvanično jedne izborne jedinice na nivou Crne Gore.

Međutim, ovakvo zakonsko rješenje proizvodi situaciju u kojoj se dosta često dešava da desetine glasova odlučuju o raspodjeli mandata, tako da je potrebna preciznost projekcija ispod 0.01% da bi se mogla dati tačna procjena mandata. Jer moguće je, statistički gledano, dati preciznu procjenu procenta osvojenih glasova, a u isto vrijeme napraviti grešku u raspodjeli mandata, pa i dovesti u pitanje i izbornu pobjedu neke partije.

3.2.3.2.3 Online ažuriranje podataka prikupljenih PVT metodom

Neposredno pred održavanje parlamentarnih i lokalnih izbora u oktobru 2002. došlo je do izmjene člana 71 a, stav 2 Zakona o izboru odbornika i poslanika, kojim je propisano: »Članovima biračkog odbora i licima koja prate rad organa za sprovođenje izbora za vrijeme glasanja zabranjeno je na biračkom mjestu vođenje bilo kakve evidencije o biračima koji su glasali, kao i korišćenje kopije biračkog spiska ili bilo koje druge pomoćne evidencije o biračima.«

Uviđajući da postojanje ove odredbe može da ugrozi rad nezavisnih posmatrača CEMI je izdjevstvovao od RIK-a da uputi preporuku opštinskim izbornim komisijama, kojom se naglašava da se pod zabranjenom evidencijom smatra »isključivo ona iz koje se na bilo koji način može zaključiti ili o identitetu birača ili o tome za koga je birač glasao«.

I pored preporuke RIK-a, nezavisni posmatrači su naišli na brojne probleme od strane biračkih odbora. Očekujući takve probleme i uočavajući mogućnost da će realizacija uzorka usljed takve situacije biti znatno usporena, CEMI je odlučio da primijeni novu metodu.

Želeći da rezultate sa biračkih mjesta učini javnim istog onog trenutka kada oni pristignu u PVT centar, te na taj način spriječi bilo kakav pokušaj eventualne njihove zloupotrebe, CEMI je izvršio povezivanje softvera putem kojeg su se prikupljali podaci sa biračkih mjesta sa svojom internet prezentacijom. Ovakva povezanost i kompatibilnost dva softvera omogućila je posjetiocima veb sajta da se iz časa u čas informišu o pristiglim rezultatima. Naime, istog trenutka kada bi podatak sa biračkog mjesta stigao u PVT centar on bi se po automatizmu pojavio na internet prezentaciji, tako da su građani mogli da prate proces pristizanja podataka sa svakog od biračkih mjesta, program je sam vršio i projekcije mogućih rezultata na osnovu do tog momenta pristiglih podataka.

CEMI je nevladina organizacija koja je prva primijenila ovakav način obrade i saopštavanja rezultata, kojim je izborni proces, a posebno proces prebrojavanja glasova učinjen znatno transparentnijim, dok je sa druge strane političkim partijama sužen prostor za moguće manipulacije.

3.2.3.3 Efekti građanskog nadgledanja izbora

S obzirom na to da je od prvih građanskih posmatračkih misija prošlo više od jedne decenije, efekti koje su ove akcije proizvele jasno se mogu izdvojiti i analizirati.

a) Povećanje regularnosti izbornog procesa

Na prvim nadgledanim izborima jedan od najznačajnijih elemenata izvještaja monitoringa bile su izborne nepravilnosti. Izbornu proceduru su kršili, kako sami učesnici na izborima, tako i građani, članovi izbornih komisija i pripadnici državnih organa. Biračke kutije su odnošene sa biračkih mjesta, uniformisana lica nadgledala okolinu, birački odbori završavali svoj rad prije vremena, »zaboravljena«

identifikacija birača, na njih vršeni pritisci, posmatračima je ometan rad... Primjeri izbornih neregularnosti nerijetko su bili veoma maštoviti i zanimljivi. Međutim, od pojave prvih nepartijskih posmatrača na izborim mjestima ova praksa počinje da se mijenja.

Posmatrači, ne samo što su bili obučeni na prethodno održanim treninzima o tome kako izborni proces treba da teče, već su bili opremljeni i posebnim priručnikom za nadgledanje izbora koji je rađen na osnovu važećih propisa¹⁴, a koji je veoma detaljno prolazio kroz izborni proces sa posebnim osvrtom na moguća problematična mjesta. Prisustvo posmatrača koji vode zapisnike izvršilo je pritisak na opštinske izborne komisije i biračke odbore da se dosljednije pridržavaju pravila. Sama činjenica da je svaka nepravilnost bila neposredno nakon toga objavljivana na konferencijama za novinare bila je veoma značajna. Putem javnosti vršen je pritisak na nadležne (opštinske i Republičku izbornu komisiju) da nepravilnost, ukoliko je moguće, isprave, ali efekti su bili prevashodno preventivne prirode.

Najbolji dokaz za tvrdnju da su izbori postali regularniji je poređenje opisa i kvantiteta neregularnosti koje su se dešavale na prvim izborima sa onim najskorijima. Naime, danas veoma često korištena fraza »primijećene neregularnosti nisu mogle značajnije uticati na kvalitet izbornog procesa« dobija puno značenje.

Drugi veoma bitan element ove priče je paralelno prebrojavanje glasova. Na prvim izborima koji su održavani u Crnoj Gori bilo je dosta manipulacija i čak eksplozivnih situacija povodom rezultata izbora. Republička izborna komisija je u skladu sa svojim mogućnostima proglašavala rezultate nekoliko dana kasnije. U međuvremenu, sve strane bi projektovale rezultate i čak proglašavale pobjedu. U situacijama kada bi obje strane proglasile pobjedu građani bi izlazili na ulice i rizik od izbijanja sukoba bio je veoma visok.

Organizacije koje su se bavile nadgledanjem izbora uspijevale su koristeći PVT metodu da sa veoma visokom tačnošću projektuju (u slučaju da se radi o parcijalnom prebrojavanju glasova i korišćenju uzorka) ili čak konstatuju (u slučaju da se radi o prebrojavanju glasova sa svih biračkih mjesta) rezultate izbora. U početku bilo je podozrenja kako prema metodologiji, tako i prema samim organizacijama koje su se bavile ovim poslom, međutim rezultati koji su se poklapali sa zvaničnim izvještajima RIK-a koji bi uslijedili nekoliko dana nakon toga utvrdili su kredibilitet u proces.

Rekord u brzini drži Centar za monitoring, koji je rezultate predsjedničkih izbora održanih 11. maja 2003. godine saopštio u 21 i 30, dakle samo pola sata nakon zatvaranja biračkih mjesta. Saopšteni rezultati zasnovani su na uzorku koji je obuhvatio 331 biračko mjesto ili 30%, a razlika u odnosu na rezultate RIK-a bila je 0,64%.

¹⁴ Pored Zakona o izboru odbornika i poslanika, od veoma velikog značaja za izbore bile su preporuke i Uputstva Republičke izborne komisije koje su imale osnovni cilj da dopune na određenim mjestima nedovoljne odredbe Zakona, kao i da unifikuju rad opštinskih izbornih komisija, koje su imale, a i sada imaju običaj da samostalno ulaze u »tumačenje« odredbi Zakona.

Nakon što bi rezultati bili saopšteni, zajedno sa izvještajem o toku izbora, nijedan subjekt nije dovodio u pitanje njihovu tačnost.

b) Unapređenje izbornog procesa kroz ukazivanje na pravce promjene

Izvještaji posmatrača ukazivali su na mjesta u izbornim propisima koja su bila nedovoljno i neadekvatno regulisana. Na kraju objavljivani izvještaji sadržali su niz preporuka i sugestija u kom pravcu treba mijenjati izbornu zakonodavstvo.

Neuspjeli predsjednički izbori u Crnoj Gori još jednom su dokazali potrebu za kompletnom reformom izbornog zakonodavstva na koju Centar za monitoring već odavno poziva. Postojeće zakonodavstvo se pokazalo kao nedovoljno efikasno. Iznudena promjena Zakona o izboru predsjednika Republike neće biti dovoljna. Crnoj Gori treba stabilan pravni okvir u kome će se održavati izbori i profesionalna izborna administracija koja će sprovoditi izbore, dok će predstavnici političkih partija biti samo posmatrači, a ne osnovni nosioci sprovođenja izbornog procesa.¹⁵

Uvidjevši kroz konkretne probleme da je izmjena i dopuna izbornog zakonodavstva neophodna nekoliko organizacija se upustilo u izmjenu njenih pojedinačnih djelova. Pod setom izbornih zakona identifikovani su Zakon o izboru odbornika i poslanika, Zakon o izboru predsjednika opštine, Zakon o izboru predsjednika Republike, te regulativa o političkim partijama.

Regulativa koja tretira političke partije bila je pod posebnom pažnjom organizacija koje su bile uključene u proces građanskog nadgledanja izbora. Naime, finansiranje političkih partija, i prije svega, izbornih kampanja političkih partija, koje je do tada bilo regulisano Zakonom o finansiranju političkih stranaka¹⁶ bilo je krajnje netransparentno i neposredno je dovodilo političke partije u neravnopravan položaj. Netransparentnost je vodila korupciji i raznim zloupotrebama novca.

Centar za monitoring je pripremio novi model Zakona o finansiranju političkih partija. Njime su promovisana su izvjesna načela koja su predstavljala značajan iskorak u dotadašnjoj regulaciji ove materije. Prije svega, novim modelom se željela postići veća finansijska nezavisnost političkih partija kroz njihovo budžetsko finansiranje. Privatne donacije su ograničene kako po porijeklu, tako i po visini.

Veliki izvor korupcije i finansijskih zloupotreba vezanih za finansiranje političkih partija predstavljalo je dodjeljivanje poslova, finansiranih od strane države, fizičkim i pravnim licima koja su finansirala političke kampanje.¹⁷

¹⁵ »Izvještaj sa Predsjedničkih izbora u Crnoj Gori, prvo i ponovljeno glasanje, 22. decembar 2002 – 9. februar 2003.« Centar za monitoring CEMI, Podgorica, 2003.

¹⁶ Zakon o finansiranju političkih stranaka, Sl. list RCG 44/97.

¹⁷ Model Zakona o političkim partijama, Centar za monitoring CEMI, Podgorica, 2002, str. 8.

Takođe, političkim partijama je zabranjeno primanje donacija iz inostranstva (od stranih država, fizičkih i pravnih lica), kako u obliku materijalne tako i finansijske pomoći.

S obzirom na dotadašnju, veoma štetnu, praksu da javna preduzeća i preduzeća u kojima se nalazi državni kapital finansiraju političke partije, ova mogućnost je modelom Zakona zabranjena.

Posebna pažnja je posvećena finansiranju političkih kampanja sa ciljem da se uslovi za izbornu trku učine što pravičnijim. Jasno je definisano šta se podrazumijeva pod troškovima izborne kampanje, a zatim je ograničena suma koja se u svrhe izborne kampanje može potrošiti.

Problem je nastao kada je primijećeno da je matični zakon koji reguliše političke partije – Zakon u udruživanju građana iz 1999. godine potpuno neadekvatan.¹⁸ Postojala je potreba da se na poseban, cjelovit, adekvatan i savremenom društvu primjeren način uredi pravno-normativni okvir konstituisanja i funkcionisanja političkih partija u Crnoj Gori.

U tom cilju Centar za monitoring je u saradnji sa Centrom za demokratiju i ljudska prava CEDEM-om pripremio Model zakona o političkim partijama.

Ovaj Model je zasnovan na uporednim iskustvima 14 različitih zakona koji tretiraju ovu oblast i međunarodnim i domaćim izvorima prava.

c) Povećanje znanja o izbornom procesu

Građansko nadgledanje izbora značajno je doprinijelo edukaciji građanstva o samom izbornom procesu. Prilično komplikovana izborna procedura približena je građanima kroz medijsku kampanju. Posterji koji su zajednički urađeni od strane dvije organizacije koje su se najviše angažovale po pitanju nadgledanja izbora CEMI-ja i CDT-a u saradnji sa Republičkom izbornom komisijom na kome je grafički po fazama predstavljen proces glasanja nalazili su se na svim biračkim mjestima u Republici. Pored toga, uoči svakih izbora ponovo su održavani treninzi posmatrača. Kroz ovakve treninge može se procijeniti da je od samog početka prošlo oko 5000 ljudi, što u organizaciji CEMI-ja, što CDT-a ili ostalih organizacija.

d) Povećanje izlaznosti na izborima

Jedan od osnovnih ciljeva građanskog nadgledanja izbora je ne samo provjera regularnosti procesa već i aktivno uključivanje građana u proces, a samim tim i njegova afirmacija. Brojni su faktori koji utiču na procenat izlaznosti na izborima. U osnovi se oni dijele na kratkoročne i dugoročne. U kratkoročne spada npr. važnost pitanja oko kojih se vodi sukob subjekata izbora, dok bi primjer dugoročnog bio izborna klima i povjerenje građana u izborni proces. Devedesetih godina povjerenje u izborni proces bilo je u značajnom padu, a posebno među mladima. Kampanje

¹⁸ Zakon o udruživanju građana donijet je u julu 1990. godine i regulisao je funkcionisanje političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana. Stupanjem na snagu Zakona o nevladinim organizacijama (Sl. list RCG broj 27/99) prestale su da važe odredbe Zakona koje su se odnosile na udruženja građana.

nadgledanja pratile su motivacione kampanje »Izađi i daj glas«¹⁹ kojim se nastojao vratiti aktivan odnos prema donošenju odluka.

e) Povratak povjerenja u izborni proces

Moto građanskog nadgledanja izbora bio je »vidi da li je fer«. Prije kampanja građanskog nadgledanja izbora, regularnost izbora je stalno dovođena u pitanje. Od tada je izbore nadgledalo direktno na izbornom mjestu preko 4000 ljudi. Sve nepravilnosti koje su uočene neposredno nakon toga našle bi se u izvještajima predstavljanim na svim medijima. Na taj način građani su sticali osjećaj da imaju kontrolu nad izbornim procesom i da se ništa ne dešava »iza njihovih leđa«.

Vremenom su i organi za sprovođenje izbora počeli sa više uvažavanja odnositi prema ovakvim misijama. Na prvim izborima koji su posmatrani bilježen je neprijatan odnos prema posmatračima.

Na vanrednim parlamentarnim izborima i lokalnim izborima u Podgorici i Tivtu koji su održani 20. oktobra 2002. godine poseban problem je predstavljalo tumačenje člana 71a stav 2²⁰ Zakona o izboru odbornika i poslanika koja je imala za cilj da onemogući pravljenje spiskova i evidencija o tome ko je glasao. Nažalost, iako je Republička izborna komisija izdala posebno uputstvo u kome se tumači ovaj član u smislu da se on ne odnosi na evidenciju o nepravilnostima koje se dešavaju na biračkom mjestu. Međutim, birački odbori su samostalno tumačili ovaj član i onemogućavali posmatračima da obavljaju svoje redovne zadatke i bilježe podatke relevantne za nadgledanje procesa izbora.

Ovakav odnos se vremenom mijenjao na bolje tako da su problemi koje posmatrači moguće imaju sa biračkim odborima pojedinačne i individualne pojave, a ne bilo kakva pravilnost.

¹⁹ CEMI – 2002

²⁰ Zakon o izboru odbornika i poslanika, Sl. list br: »Članovima biračkog odbora i licima koja prate rad organa za sprovođenje izbora za vrijeme glasanja zabranjeno je na biračkom mjestu vođenje bilo kakve evidencije o biračima koji su glasali, kao i korišćenje kopije biračkog spiska ili bilo koje druge pomoćne evidencije o biračima.«

Iskustvo CEMI-ja

Parlamentarni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja			
Izbori	Vanredni parlamentarni izbori	Vanredni parlamentarni izbori	Parlamentarni izbori
Datum održavanja	22. aprila 2001. godine	20. oktobar 2002. godine	10. septembar 2006. godine
Primijenjene metode	PVT i PPVT	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	1100 + 65	1300	1366
Broj pokrivenih biračkih mjesta	1086 uzorak – 230	1098	1130
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	PPVT – PVT – 100%	100%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	PPVT - 23:15 PVT – 3:30	23:00	00:00
Prosječna greška	0,056%	0,09%	-
Monitoring medija	štampani i elektronski mediji	štampani i elektronski mediji	-
Partner	CeSID		-

Predsjednički izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja			
Izbori	Predsjednički izbori – prvo glasanje	Predsjednički izbori – ponovljeno glasanje	Predsjednički izbori
Datum održavanja	22. decembar 2002. godine	9. februar 2003. godine	11. maj 2003. godine
Primijenjene metode	PPVT	PPVT	
Broj pokrivenih biračkih mjesta	337	307	331
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	33%	33%	33%
Vrijeme saopštavanja rezultata	22:00	22:00	21:30
Prosječna greška		0,3% kada je u pitanju izlaznost glasača, a 0,4% kada je procenat glasova koji su kandidati pojedinačno dobili	0,64%
Partner	CeSID	CeSID	CeSID
Novost	Saradnja sa MONET-om	Saradnja sa MONET-om	

Lokalni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja			
Izbori	Lokalni izbori u Podgorici i Herceg Novom	Lokalni izbori – 19 opština ²¹	Lokalni izbori u Podgorici i Tivtu
Datum održavanja	11.6.2000. godine	15. maj 2002. godine	20.10.2002. godine
Primijenjene metode ²²	-	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	557	1008	1308
Broj pokrivenih biračkih mjesta	100		224
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100%	96%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	-		23:00
Prosječna greška		0,2%	0%
Monitoring medija	štampani i elektronski mediji	štampani i elektronski mediji	štampani i elektronski mediji
Partner		CeSID, Centar za razvoj nevladinih organizacija – <i>Podgorica-Bar-Bijelo Polje</i> , OKC Juventas – <i>Podgorica</i> , Građanska kuća – <i>Cetinje</i> , Liga žena glasača Nikšić	CeSID, Omladinski kulturni centar Juventas, Centar za razvoj nevladinih organizacija, Podgorica, Građanska kuća, Cetinje, Liga žena glasača, Nikšić, Bokeljski centar za toleranciju, Kotor

²¹ Andrijevića, Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Danilovgrad, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Plužine, Rožaje, Šavnik, Tivat, Ulcinj i Žabljak

²² Na ovim izborima nije raden PVT, već samo monitoring izbornog procesa, kampanja regrutacije posmatrača i monitoring medija.

Lokalni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja			
Izbori	Lokalni izbori u Tivtu	Lokalni izbori u Tivtu	Lokalni izbori u Herceg Novom
Datum održavanja	18. 04. 2004. godine	2. 5. 2004. godine	9. 5. 2004. godine
Primijenjene metode	PVT	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	37	37	84
Broj pokrivenih biračkih mjesta	18	18	48
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100%	100%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	22:35	21:50	22:25
Prosječna greška	0	0	0

Lokalni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja		
Izbori	Lokalni izbori u Herceg Novom	Lokalni izbori na Žabljaku
Datum održavanja	23. 5. 2004. godine	29.8.2004. godine
Primijenjene metode	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	84	46
Broj pokrivenih biračkih mjesta	48	22
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	22:00	22:25
Prosječna greška	0	0

Lokalni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja		
Izbori	Lokalni izbori u Kotoru	Lokalni izbori u Kotoru
Datum održavanja	12.12.2004. godine	26.12.2004. godine
Primijenjene metode	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	84	84
Broj pokrivenih biračkih mjesta	36	36
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	22:10	21:55
Prosječna greška	0	0

Lokalni izbori u Crnoj Gori – presjek aktivnosti CEMI-ja		
Izbori	Lokalni izbori i izbori za gradonačelnika, predsjednike opština i skupštine gradskih opština	Drugi krug lokalnih izbora za predsjednike opština
Datum održavanja	10. septembar 2006. godine	24. septembar 2006. godine
Primijenjene metode	PVT	PVT
Broj akreditovanih volontera	831	111
Broj pokrivenih biračkih mjesta	831	111
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100%	100%
Vrijeme saopštavanja rezultata	22:00	22:00
Prosječna greška	0	0

Referendum – presjek aktivnosti CEMI-ja			
Referendum	Referendum o državno-pravnom statusu Republike Crne Gore		
Datum održavanja	21. 5. 2006. godine		
Primijenjene metode	PPVT, PVT		
Broj akreditovanih volontera	1493		
Broj pokrivenih biračkih mjesta	1121		
Procenat pokrivenih biračkih mjesta	100		
Vrijeme saopštavanja rezultata	21:35	22:35	24:00
Prosječna greška	0.8%	0.2%	0.0%
Primijenjena metoda	PPVT	PPVT	PVT

ČETVRTI DIO

A. Zakoni čija je važnost prestala

ZAKON

O

IZBORU I OPOZIVU ODBORNIKA I POSLANIKA¹

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuje se izbor i opoziv odbornika u skupštinu opštine i poslanika u Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore, evidencija građana koji imaju pravo da biraju i da budu birani i zaštita izbornog prava.

Član 2.

Građani biraju odbornike i poslanike na osnovu slobodnog, opšteg, jednakog i neposrednog izbornog prava, tajnim glasanjem.

Član 3.

Odbornici i poslanici biraju se po izbornim jedinicama.

Izborne jedinice za izbor odbornika određuju skupštine opština, u skladu sa ovim zakonom.

Izborne jedinice za izbor poslanika određuju se ovim zakonom.

Član 4.

Pravo da bira i da bude biran za odbornika i poslanika ima građanin koji je navršio 18 godina života i koji ima prebivalište na

teritoriji Socijalističke Republike Crne Gore najmanje 3 mjeseca prije dana održavanja izbora.

Pravo da predlaže i bira odbornika i poslanika, pod uslovima iz stava 1. ovog člana, ima građanin čije je prebivalište na području izborne jedinice.

Član 5.

Odbornik odnosno poslanik ne može biti istovremeno nosilac pravosudne funkcije odnosno nosilac druge funkcije određene zakonom, koga bira ili imenuje skupština iste društveno-političke zajednice.

Član 6.

Ustavom utvrđeno pravo građanina da bira i da bude biran za odbornika odnosno poslanika evidentira se u opštem biračkom spisku, u skladu sa ovim zakonom.

Građanin upisan u opšti birački spisak ne može biti lišen prava da glasa niti mu može biti uskraćeno pravo da glasa.

Član 7.

Zajemčena je sloboda izbora i tajnost glasanja.

Niko ne može po bilo kom osnovu, pozi-

¹ "Službeni list SR Crne Gore", br. 36/90, od 3. oktobra 1990. godine

vati građanina na odgovornost zbog glasanja, niti od njega tražiti da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Član 8.

Mandat odbornika odnosno poslanika traje četiri godine.

Član 9.

Odborniku odnosno poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) opozivom;
- 3) ako pravosnažnom sudskom odlukom bude osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci;
- 4) ako je pravosnažnom sudskom odlukom lišen poslovne sposobnosti;
- 5) ako nastupi slučaj nespojivosti funkcije odbornika odnosno poslanika sa drugim funkcijom;
- 6) ako prestane imati prebivalište na teritoriji Socijalističke Republike Crne Gore.

Odborniku odnosno poslaniku prestaje mandat danom kada skupština društveno-političke zajednice čiji je član utvrdi da je nastupio neki od razloga iz stava 1. ovog člana.

U slučaju iz stava 1. tačke 1) ovog člana, odbornik odnosno poslanik, vrši funkciju do izbora novog odbornika odnosno poslanika.

Član 10.

Odbornika odnosno poslanika može opozvati samo biračko tijelo koje ga je izabralo.

Opoziv odbornika odnosno poslanika vrši se na način i po postupku utvrđenim ovim zakonom.

Član 11.

Predsjednik Skupštine Socijalističke Republike Crne Gore raspisuje izbore za odbornike i poslanike, utvrđuje rokove za sprovođenje izbornih radnji propisanih

ovim zakonom i određuje dan održavanja izbora.

Akt o raspisivanju izbora objavljuje se u "Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore".

Član 12.

Izbori za odbornike i poslanike održavaju se najkasnije 15 dana prije isteka izbornog perioda odbornika odnosno poslanika kojima ističe mandat.

Od dana raspisivanja izbora do dana izbora odbornika odnosno poslanika ne smije proteći manje od jednog ni više od dva mjeseca.

Član 13.

Javna izborna propaganda prekida se najkasnije 48 časova prije dana izbora.

Član 14.

Sprovođenjem izbora i glasanja o opozivu odbornika odnosno poslanika rukovode organi za sprovođenje izbora.

Član 15.

Sredstva za sprovođenje izbora i opoziva odbornika odnosno poslanika obezbjeđuju se u budžetu društveno-političke zajednice.

II ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Član 16.

Organi za sprovođenje izbora za odbornike odnosno poslanike su izborne komisije i birački odbori.

Organi za sprovođenje izbora su nezavisni u svom radu i za svoj rad odgovaraju organu koji ih je imenovao.

Nijedna politička organizacija ili izborna koalicija političkih organizacija ne može imati više od 1/3 članova, ni više od 1/3 zamjenika članova izborne komisije i biračkog odbora.

Član 17.

Predsjednik, sekretar i članovi izborne komisije i njihovi zamjenici, predsjednik, članovi biračkog odbora i njihovi zamjenici ne mogu biti kandidati za odbornike odnosno poslanike.

Licima iz stava 1. ovog člana, prestaje dužnost u organu za sprovođenje izbora čim prihvate da se kandiduju za odbornike odnosno poslanike.

Član 18.

Izborne komisije imenuju se na četiri godine, a birački odbori za svake izbore. Pojedini članovi komisije mogu se zamjenjivati i prije isteka četiri godine.

1. Izborne komisije**Član 19.**

Izborne komisije su opštinske izborne komisije i Republička izborna komisija.

Član 20.

Opštinski izbornu komisiju imenuje skupština opštine.

Sastav i izmjene u sastavu opštinske izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu SRCG" - opštinski propisi.

Član 21.

Opštinska izborna komisija:

1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora i opoziva odbornika i poslanika u izbornoj jedinici;

2) potvrđuje liste kandidata za izbor odbornika i poslanika u izbornoj jedinici;

3) sastavlja zbirnu listu kandidata za izbor odbornika i poslanika u izbornoj jedinici i te liste objavljuje;

4) određuje biračka mjesta i imenuje biračke odbore za izbor odbornika i poslanika;

5) stara se o pravilnom radu biračkih odbora i vrši nadzor nad njihovim radom;

6) utvrđuje i saopštava rezultate izbora i objavljuje koji su kandidati u pojedinim

izbornim jedinicama izbrani u skupštinu opštine i izdaje uvjerenja izabranim odbornicima;

7) utvrđuje i objavljuje rezultate izbora poslanika u izbornoj jedinici;

8) stara se o tehničkim pripremama za izbor i opoziv i vrši druge poslove određene zakonom.

Član 22.

Republičku izbornu komisiju sačinjavaju predsjednik, sekretar i šest članova.

Predsjedniku i članovima Republičke izborne komisije određuju se zamjenici.

Predsjednika, sekretara i članove Republičke izborne komisije i njihove zamjenike imenuje Skupština Socijalističke Republike Crne Gore.

Predsjednik Republičke izborne komisije imenuje se iz reda sudija Vrhovnog suda Socijalističke Republike Crne Gore.

Sekretar Republičke izborne komisije imenuje se iz reda stručnjaka za izborni sistem i na stalnom je radu u Komisiji, sa statusom rukovodećeg radnika, pri nadležnom republičkom organu.

Sastav i izmjene u sastavu Republičke izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore".

Član 23.

Republička izborna komisija:

1) stara se za zakonito sprovođenje izbora i opoziva i jedinstvenu primjenu odredaba ovog zakona;

2) usklađuje rad opštinskih izbornih komisija i daje im uputstva u vezi primjene ovog zakona i vrši nadzor nad njihovim radom;

3) propisuje obrasce za sprovođenje izbora i opoziva;

4) utvrđuje način oglašavanja lista kandidata;

5) izdaje uvjerenja izabranim poslanicima;

6) utvrđuje ukupne rezultate izbora i

glasanja o opozivu za poslanike i objavljuje ih;

7) podnosi izvještaje Skupštini Socijalističke Republike Crne Gore o sprovedenim izborima i glasanju o opozivu za poslanike;

8) daje objašnjenja o primjeni odredaba ovog zakona i vrši druge poslove određene ovim zakonom.

Republička izborna komisija određuje način rukovanja i čuvanja izbornog materijala.

2. Birački odbori

Član 24.

Birački odbor sastoji se od predsjednika i najmanje dva člana.

Predsjedniku i članovima biračkog odbora imenuju se zamjenici.

Birački odbor radi u punom sastavu.

Birački odbor imenuje se za svako biračko mjesto.

Rješenje o imenovanju biračkog odbora donosi se najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 25.

Birački odbori neposredno rukovode glasanjem na biračkom mjestu, obezbjeđuju pravilnost i tajnost glasanja i utvrđuju rezultat glasanja na biračkom mjestu.

III PREDLAGANJE I UTVRĐIVANJE KANDIDATA

Član 26.

Kandidate za odbornike i poslanike predlažu i utvrđuju građani, političke organizacije i drugi oblici organizovanja i udruživanja, na osnovu određenog broja potpisa građana.

Član 27.

Kandidat može prihvatiti kandidaturu za odbornika odnosno poslanika u skupštinu

iste društveno-političke zajednice samo u jednoj izbornoj jedinici i na jednoj listi.

Član 28.

Građanin može dati potpis samo jednom kandidatu ili jednoj listi za skupštinu iste društveno-političke zajednice.

Član 29.

Prikupljanje ovim zakonom određenog broja potpisa za predlaganje kandidata za odbornike odnosno poslanike mogu pokretati i vršiti pojedinačno građani i političke i druge organizacije.

Član 30.

Političke organizacije predlažu i utvrđuju liste kandidata za odbornike odnosno poslanike, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom, i po postupku utvrđenim pravilima tih organizacija.

Političke organizacije koje su registrovane u skladu sa Zakonom o udruživanju građana na teritoriji Socijalističke Republike Crne Gore mogu predlagati kandidate odnosno podnositi liste kandidata za izbor odbornika odnosno poslanika u svim izbornim jedinicama.

Dvije ili više političkih i drugih organizacija mogu se sporazumjeti da podnesu zajedničku listu kandidata za izbor odbornika odnosno poslanika.

Član 31.

Na listi kandidata za izbor odbornika odnosno poslanika može biti najviše onoliko kandidata koliko se bira u izbornoj jedinici.

Član 32.

Potpisi građana prikupljaju se na propisanom obrascu u koji se unosi naziv skupštine za koju se podnosi kandidatura, oznaka izborne jedinice, ime i prezime, datum rođenja, prebivalište i matični broj predloženog kandidata. Ovi podaci na istom obrascu unose

se za svakog potpisanog predlagača.

Potpisani predlagači kandidata za skupštine društveno-političkih zajednica moraju imati opšte biračko pravo i prebivalište na području izborne jedinice za čijeg odbornika odnosno poslanika predlažu kandidate.

Član 33.

Kandidat odnosno lista kandidata za odbornika smatra se utvrđenom ako tu kandidaturu, svojim potpisima, podrži najmanje 20 građana, koji imaju prebivalište na području odnosno izborne jedinice.

Kandidat odnosno lista kandidata za poslanika smatra se utvrđenom ako tu kandidaturu, svojim potpisima, podrže najmanje 50 građana, koji imaju prebivalište na području odnosno izborne jedinice.

Član 34.

Sve pojedinačne kandidature i liste kandidata dostavljaju se opštinskoj izbornoj komisiji, zajedno sa pismenom izjavom o prihvatanju kandidature, najkasnije 20 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 35.

Svaki kandidat može odustati od kandidature najkasnije 15 dana prije održavanja izbora, o čemu pismeno obavještava opštinsku izbornu komisiju i podnosioca liste.

Ako nakon utvrđivanja liste kandidata, a prije izbora, pojedini kandidat odustane od kandidature, ili u odnosu na nekog kandidata nastupe okolnosti iz stava 1. tač. 3), 4), 5), 6), člana 9. ovog zakona, ili ako kandidat umre, podnosilac kandidature odnosno liste može utvrditi novog kandidata najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora.

Član 36.

Sve pojedinačne kandidature i liste kandidata sadrže označenje podnosioca liste "nezavisni kandidat" ili politička organizacija, skupštinu društveno-političke zajednice u koju se vrši izbor, označenje izborne jedinice

i dan utvrđivanja liste, ime i prezime svakog kandidata i njegovo prebivalište.

Naziv liste određuje se prema nazivu političke i druge organizacije koja podnosi listu.

Ako dvije ili više političkih i drugih organizacija podnose zajedničku listu kandidata, one sporazumno utvrđuju naziv liste.

Uz kandidaturu se dostavljaju i obrasci iz člana 32. ovog zakona.

Član 37.

Opštinska izborna komisija, odmah po prijemu pojedinačne kandidature i liste kandidata, utvrđuje da li je kandidatura odnosno lista podnešena u određenom roku i da li je sastavljena u skladu sa odredbama ovog zakona.

Član 38.

Ako opštinska izborna komisija utvrdi nedostatke pojedine kandidature odnosno liste kandidata, zahtijevaće odmah, od predlagača kandidature da, u roku od 48 časova, otkloni te nedostatke.

Član 39.

Ako opštinska izborna komisija utvrdi da u pogledu pojedinih kandidata odnosno liste kandidata nijesu ispunjeni uslovi predviđeni ovim zakonom, ili da je kandidatura odnosno lista podnesena neblagovremeno, odnosno da formalni nedostaci na koje je ukazano nijesu blagovremeno otklonjeni, rješenjem odbija potvrđivanje kandidature odnosno liste kandidata za one kandidate koji ne ispunjavaju uslove.

Član 40.

Ako podnesena kandidatura odnosno lista kandidata nema nedostataka ili ako su utvrđeni nedostaci otklonjeni u ostavljenom roku, opštinska izborna komisija potvrđuje podnesenu kandidaturu odnosno listu i o tome obavještava predlagača.

Član 41.

Nakon potvrđivanja podnesenih pojedinih kandidatura opštinska izborna komisija sastavlja jedinstvenu listu nezavisnih kandidata u izornoj jedinici na koju će se uvrstiti svi kandidati za odbornike odnosno poslanike, koji su, prema odredbama ovog zakona, pravovaljano predloženi i utvrđeni kao kandidati.

Kandidati se na listi kandidata unose prema broju građana koji su ih podržali.

Ako je dva ili više kandidata podržao isti broj građana, redosljed kandidata na listi utvrđuje se prema azbučnom redu prezimena.

Član 42.

Nakon sastavljanja jedinstvene liste nezavisnih kandidata opštinska izborna komisija pristupa sastavljanju zbirne liste kandidata za izbor odbornika odnosno poslanika.

Liste kandidata unose se na zbirnu listu redosljedom utvrđenim žrijebom.

Predsjednik opštinske izborne komisije saziva predstavnike svih lista u čijem prisustvu se utvrđuje zbirna lista kandidata.

Kao predstavnik liste smatraće se kandidat koji je upisan pod rednim brojem jedan na toj listi.

Član 43.

Ako za izbor odbornika odnosno poslanika nije podnesena nijedna lista i ako nema nezavisnih kandidata, rok za podnošenje lista kandidata i nezavisnih kandidata produžava se za sedam dana.

Ako i u tom roku nije podnesena nijedna lista kandidata, ponoviće se postupak po odredbama čl. 26. do 42. ovog zakona.

Član 44.

Opštinska izborna komisija će odmah po sastavljanju zbirne liste, a najkasnije sedam dana prije dana održavanja izbora, javno oglasiti zbirnu listu kandidata.

IV PREDSTAVLJANJE KANDIDATA**Član 45.**

Građani imaju pravo da budu informisani o kandidatima za odbornike i poslanike.

Član 46.

Političke organizacije koje su istakle svoje kandidate za odbornike odnosno poslanike imaju pravo da, ravnopravno u sredstvima informisanja, čiji je osnivač skupština društveno-političke zajednice u okviru istih dnevnih termina odnosno rubrika, obavještavaju građane o svojim programima i kandidatima.

Pravo iz stava 1. ovog člana imaju i nezavisni kandidati.

Sredstva informisanja iz stava 1. ovog člana, dužna su obezbijediti objektivno informisanje i ravnopravni tretman političkim organizacijama i kandidatima, u skladu sa ovim zakonom.

V IZBORNE JEDINICE**Član 47.**

Izborne jedinice za izbor odbornika odnosno poslanika određuju se tako što se u svakoj izornoj jedinici na srazmjerno isti broj građana koji imaju pravo da biraju bira jednak broj odbornika odnosno poslanika.

Član 48.

Statutom opštine određuje se broj odbornika koji čine skupštinu opštine.

Skupština opštine, u skladu sa kriterijumom iz člana 47. ovog zakona, određuje izborne jedinice za izbor odbornika, s tim što se u svakoj izornoj jedinici, po pravilu bira više odbornika.

Član 49.

U Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore bira se 125 poslanika.

Izbornu jedinicu za izbor poslanika čini teritorija opštine.

Član 50.

Prema kriterijumu iz člana 47. ovog zakona, u pojedinim izbornim jedinicama, bira se sljedeći broj poslanika, i to:

1)	u izornoj jedinici	Bar	8	poslanika
2)	u izornoj jedinici	Bijelo Polje	11	poslanika
3)	u izornoj jedinici	Budva	2	poslanika
4)	u izornoj jedinici	Danilovgrad	3	poslanika
5)	u izornoj jedinici	Žabljak	1	poslanika
6)	u izornoj jedinici	Ivangrad	10	poslanika
7)	u izornoj jedinici	Kolašin	3	poslanika
8)	u izornoj jedinici	Kotor	5	poslanika
9)	u izornoj jedinici	Mojkovac	2	poslanika
10)	u izornoj jedinici	Nikšić	15	poslanika
11)	u izornoj jedinici	Plav	4	poslanika
12)	u izornoj jedinici	Plužine	1	poslanika
13)	u izornoj jedinici	Pljevlja	9	poslanika
14)	u izornoj jedinici	Rožaje	4	poslanika
15)	u izornoj jedinici	Tivat	2	poslanika
16)	u izornoj jedinici	Titograd	29	poslanika
17)	u izornoj jedinici	Ulcinj	5	poslanika
18)	u izornoj jedinici	Herceg Novi	5	poslanika
19)	u izornoj jedinici	Cetinje	5	poslanika
20)	u izornoj jedinici	Šavnik	1	poslanika

VI SPROVOĐENJE IZBORA

1. Biračka mjesta i izborni materijal

Član 51.

Glasanje za izbor odbornika odnosno poslanika obavlja se na biračkim mjestima.

Biračka mjesta određuje opštinska izborna komisija, na predlog opštinskog organa uprave u čiji djelokrug spada vođenje opšteg biračkog spiska, najkasnije 15 dana prije održavanja izbora.

Svako biračko mjesto označava se rednim brojem.

Opštinska izborna komisija, najkasnije deset dana prije održavanja izbora, oglašava koja su biračka mjesta određena i koji će građani glasati na pojedinom biračkom mjestu.

Član 52.

Biračka mjesta određuju se s obzirom na broj građana odnosno prostornu udaljenost, i to tako da broj građana na jednom biračkom mjestu bude toliki da se bez poteškoća može obaviti glasanje za vrijeme koje je određeno za glasanje.

U prostoriji određenoj za glasanje urediće se poseban prostor tako da niko ne može videti kako građanin popunjava glasački listić.

Član 53.

Potvrđene liste kandidata moraju biti istaknute na biračkom mjestu, tako da budu dostupne svakom građaninu koji glasa.

Nadležni opštinski organ uprave dužan je pravovremeno obezbijediti da prostor koji je opštinska izborna komisija odredila kao biračko mjesto bude pripremljen i otvoren za vrijeme glasanja.

Kao biračko mjesto smatra se zgrada u kojoj se glasa i dvorište zgrade u kojoj se nalazi biračko mjesto.

Član 54.

Opštinska izborna komisija dužna je blagovremeno pripremiti za svaki birački odbor materijal za glasanje, a naročito potreban broj glasačkih kutija, potreban broj glasačkih listića, liste kandidata, izvod iz biračkog spiska za odnosno biračko mjesto i obrazac zapisnika o radu biračkog odbora.

Birački odbor istog dana utvrđuje da li su sve pripreme za glasanje pravilno izvršene i o tome sačinjava zapisnik.

Na dan izbora, prije početka glasanja, birački odbor utvrđuje da li je pripremljeni birački materijal za to biračko mjesto potpun i u ispravnom stanju i da li glasanje može početi.

Član 55.

Opštinska izborna komisija u saradnji sa nadležnim opštinskim organom uprave, dužna je, uoči dana izbora, predati biračkom odboru birački materijal iz člana 54. ovog zakona.

Član 56.

Uz izvod iz biračkog spiska za biračko mjesto na kome se vrši glasanje za odbornike odnosno poslanike prilažu se posebno službeno ovjereni spiskovi građana sa tog biračkog mjesta koji se nalaze na privremenom radu u inostranstvu odnosno građana koji se nalaze na odsluženju vojnog roka.

Biračkom odboru se mora predati onoliko broj glasačkih listića koliko ima građana prema biračkom spisku ili izvodu iz biračkog spiska, zajedno sa posebno ovjerenim spisovima iz stava 1. ovog člana, za odgovarajuće biračko mjesto.

Biračkom odboru se predaje u zatvorenom omotu i određen broj glasačkih listića koji je označen na samom omotu. Ovi glasački listići se koriste samo u slučaju da glasanju pristupi građanin sa pravom glasa na tom biračkom mjestu, koji je bez svoje krivice ispušten iz izvoda iz biračkog spiska za to biračko mjesto.

2. GLASANJE**Član 57.**

Glasanje traje neprekidno od 7 do 19 časova. Samo ako dođe do narušavanja reda, birački odbor može prekinuti glasanje dok se red ne uspostavi. Razlozi i trajanje prekida glasanja unose se u zapisnik o radu biračkog odbora.

U 19 časova zatvara se biračko mjesto, s tim što će se građanima koji su se zatekli na biračkom mjestu dozvoliti da glasaju. Ako je glasanje zbog narušavanja reda bilo prekinuto duže od jednog sata, glasanje se produžava za onoliko vremena za koje je trajao prekid.

Član 58.

Građanin glasa na biračkom mjestu na kome je uveden u izvod iz biračkog spiska.

Svaki građanin glasa lično i može glasati samo jedanput.

Glasanje se vrši tajno, glasačkim listićima.

Član 59.

Građanin prvo saopštava biračkom odboru svoje ime i prezime i prebivalište. Ako je potrebno, predsjednik ili član biračkog odbora mogu utvrditi identitet građanina uvidom u lične isprave. Zatim, predsjednik ili član biračkog odbora zaokružuje redni broj ispred imena građanina u biračkom spisku, te objašnjava građaninu način glasanja i predaje mu glasački listić.

Članovi biračkog odbora dužni su građaninu na njegov zahtjev ponovo objasniti način glasanja, a naročito će paziti da građanina niko ne ometa u popunjavanju glasačkog listića i da u potpunosti bude obezbijedena tajnost glasanja.

Članovi biračkog odbora ne smiju ni na koji način uticati na odluku građanina pri glasanju.

Član 60.

Ako građanin nije uveden u izvod iz biračkog spiska, može glasati na osnovu potvrde nadležnog organa opštine da je upisan kao građanin za područje biračkog mjesta na kome želi da glasa ili na osnovu lične karte i dokaza o mestu prebivališta, koje je dužan da da na uvid biračkom odboru.

Svaki slučaj glasanja na način iz stava 1. ovog člana unosi se u zapisnik o glasanju.

Kad birački odbor u slučaju iz stava 1. ovog člana, utvrdi da građanin treba da glasa na drugom biračkom mjestu, upućuje ga na to biračko mjesto.

Član 61.

Građanin koji zbog tjelesne mane ili zbog toga što je nepismen ne može glasati na način utvrđen u ovom zakonu, može doći na biračko mjesto sa drugim licem koje će po njegovom nalogu popuniti glasački listić i prema potrebi staviti ga u glasačku kutiju.

Građanin koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu zbog starosti ili iznemoglosti, obavještava o tome birački odbor koji će mu obezbijediti da glasa na način koji odredi opštinska izborna komisija.

Svaki slučaj iz stava 1. i 2. ovog člana, unosi se u zapisnik.

Član 62.

Glasački listić sadrži:

- 1) oznaku izborne jedinice u kojoj se vrši izbor;
- 2) oznaku skupštine društveno-političke zajednice za koju se vrši izbor;
- 3) podatke sa zbirne liste iz člana 42. stav 2. ovog zakona;
- 4) oznaku da se glasa za jednu od predložjenih lista;
- 5) način glasanja;

Ispred oznake svake liste kandidata stavlja se oznaka rednog broja.

Glasačke listiće priprema i ovjerava opštinska izborna komisija.

Član 63.

Glasa se samo za liste kandidata navedene na glasačkom listiću.

Građanin može glasati samo za jednu od predloženih lista.

Glasanje se vrši tako da se zaokružuje redni broj ispred liste za koju se glasa.

Član 64.

Kad građanin ispuni glasački listić, isti presavija tako da se ne vidi za koga je glasao, i stavlja ga u odgovarajuću glasačku kutiju, a zatim napušta biračko mjesto.

Član 65.

Nevažećim se smatra glasački listić: koji nije popunjen ili je popunjen tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi za koju je listu građanin glasao, na kome su vršena dopisivanja novih lista ili imena i na kome je zaokruženo više od jedne liste.

Nevažećim se smatra i glasački listić koji je potpisan.

Član 66.

U toku cijelog glasanja moraju biti prisutni svi članovi biračkog odbora odnosno njihovi zamjenici.

Cijelom toku glasanja mogu prisustvovati prestavnici lista kandidata. Imena predstavnika treba saopštiti nadležnoj izornoj komisiji, najkasnije tri dana prije dana glasanja. Svaka lista kandidata može imati samo jednog predstavnika na biračkom mjestu. Izborna komisija će predstavniku liste kandidata izdati potvrdu na osnovu koje se predstavlja biračkom odboru.

Predsjednik biračkog odbora uz pomoć drugih članova odbora stara se o redu i miru na biračkom mjestu. Ako je potrebno, predsjednik biračkog odbora može zatražiti pomoć radnika milicije. Dok su radnici milicije na biračkom mjestu ili je biračko mjesto pod njihovim nadzorom, glasanje se prekida.

Predsjednik biračkog odbora može

udaljiti sa biračkog mjesta svakog ko remeti red na biračkom mjestu, Svako udaljšavanje sa biračkog mjesta upisuje se u zapisnik. O udaljšanju predstavnika liste kandidata odlučuje birački odbor.

Niko ne smije doći na biračko mjesto pod oružjem ili sa opasnim oruđem izuzev radnika milicije u slučaju iz stava 3. ovog člana.

Član 67.

Za vrijeme glasanja vodi se zapisnik u koji se unose sva značajnija zbivanja na biračkom mjestu i sve činjenice važne za glasanje.

Svaki član biračkog odbora i svaki predstavnik liste kandidata može dati u zapisnik svoje odvojeno mišljenje ili primjedbe na zapisnik.

Zapisnik potpisuju svi članovi biračkog odbora.

3. Glasanje lica koja se nalaze na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vježbi

Član 68.

Lica koja se nalaze na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vježbi glasaju o izboru odbornika odnosno poslanika u skupštine društveno-političkih zajednica u vojnoj jedinici ili vojnoj ustanovi.

Način glasanja u vojnoj jedinici ili vojnoj ustanovi određuje nadležni vojni organ.

Član 69.

Nadležni opštinski organ uprave sačinjava i opštinskoj izbornoj komisiji dostavlja spisak lica koja se nalaze na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vježbi.

Opštinska izborna komisija, nakon potvrde zbirne liste kandidata, dostavlja vojnim jedinicama ili vojnim ustanovama spisak lica iz stava 1. ovog člana, potreban broj nepopunjenih ovjerenih glasačkih listića, kao i potreban broj omota adresovan na izbornu komisiju.

Član 70.

Pošto lice iz člana 69. ovog zakona glasa, stavlja glasački listić u omot, zatvara ga i predaje vojnom organu nadležnom za sprovođenje izbora.

Po izvršenom glasanju, organ iz stava 1. ovog člana odmah dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji sve omote sa glasačkim listićima.

4. Glasanje lica na privremenom radu i boravku u inostranstvu

Član 71.

Građani na privremenom radu i boravku u inostranstvu glasaju na biračkom mjestu u posljednjem prebivalištu na teritoriji Republike prije odlaska u inostranstvo.

5. Utvrđivanje rezultata glasanja na biračkim mjestima

Član 72.

Po završenom glasanju birački odbor pristupa utvrđivanju rezultata glasanja.

Postupku utvrđivanja rezultata glasanja mogu prisustvovati predstavnici lista, pod uslovima utvrđenim u članu 66. ovog zakona.

Birački odbor prvo prebrojava neupotrijebljene glasačke listiće i stavlja ih u poseban omot koji će zapečatiti.

Nakon toga, na osnovu izvoda iz biračkog spiska i potvrda, utvrđuje ukupan broj građana koji su glasali.

Zatim se pristupa otvaranju glasačkih kutija pojedinačni i prebrojavanju glasova, te utvrđivanju broja glasova za svaku listu kandidata i koliko je glasačkih listića nevažećih.

Ako se utvrdi da je broj građana koji su glasali veći od broja glasova po glasačkim listićima, kao važeći se uzima rezultat po glasačkim listićima.

Ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji veći od broja građana koji su glasali, birački odbor se raspušta i

imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja. Rezultat glasanja na tom biračkom mjestu se utvrđuje nakon ponovljenog glasanja.

Član 73.

Prilikom utvrđivanja rezultata glasanja, birački odbor od ukupnog broja građana upisanih u izvode iz biračkog spiska prvo odbije broj građana koji nijesu glasali iz posebno službeno ovjerenih spiskova utvrđenih u članu 56. ovog zakona. Tako dobijeni broj predstavlja osnovicu za utvrđivanje rezultata na tom biračkom mjestu.

Član 74.

Kad birački odbor utvrdi rezultate glasanja, u zapisnik o radu biračkog odbora unosi se naročito: broj građana prema izvodu iz biračkog spiska, koliko je građana glasalo po izvodu iz biračkog spiska, a koliko na osnovu potvrde ili lične karte i dokaza o mjestu prebivališta, ukupan broj građana koji je glasao, koliko je glasova dobila pojedinačno svaka lista i koliko je bilo nevažećih glasačkih listića.

U zapisnik o radu biračkog odbora naznačiće se broj građana sadržanih u posebnom spisku iz člana 56. ovog zakona.

U zapisnik oradu biračkog odbora unose se i eventualna posebna mišljenja i primjedbe članova biračkog odbora i predstavnika lista kandidata, kao i sve druge činjenice koje su važne za glasanje.

Zapisnik potpisuju svi članovi biračkog odbora.

Član 75.

Nakon utvrđivanja rezultata birački odbor odmah, a najkasnije u roku od 18 časova od zatvaranja biračkog mjesta, dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji zapisnik o svom radu sa izvodom iz biračkog spiska, potvrde na osnovu kojih su glasali građani koji nijesu uvedeni u izvod iz biračkog spiska za odnosno biračko mjesto, upotrijebljene

glasačke listiće i odvojeno neupotrijebljene glasačke listiće.

Preostali izborni materijal birački odbor predaje organu od koga je isti primio.

6. Utvrđivanje rezultata izbora

Član 76.

Po prijemu svih izbornih akata od strane biračkih odbora opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate izbora za svaku izbornu jedinicu posebno.

U postupku utvrđivanja rezultata izbora utvrđuje se ukupan broj građana koji su upisani u birački spisak, ukupan broj građana koji su glasali, koliko je koja lista dobila glasova i koliko je bilo nevažećih listića.

Član 77.

Opštinska izborna komisija uzima u obzir kod utvrđivanja rezultata glasanja i glasačke listiće primljene od vojnih organa koji stignu do 15 sati narednog dana od dana održavanja izbora za odbornike odnosno poslanike.

Član 78.

Ako je na izborima za odbornike odnosno poslanike glasalo manje od polovine ukupnog broja građana upisanih u birački spisak u izbornoj jedinici, glasanje se ponavlja.

Ako i u ponovnom glasanju glasa manje od polovine ukupnog broja građana upisanih u birački spisak u izbornoj jedinici, ponavlja se cijeli izborni postupak.

Član 79.

Svakoj listi pripada broj odborničkih odnosno poslaničkih mjesta koji je srazmjernan broju dobijenih glasova u izbornoj jedinici.

Član 80.

Broj mandata koji će dobiti pojedina lista utvrđuje se tako da se ukupan broj glasova

koji je dobila svaka pojedina lista u izbornoj jedinici dijeli sa 1, 2, 3, itd... zaključno sa brojem koji odgovara broju odbornika odnosno poslanika koji se bira u izbornoj jedinici.

Tako dobijeni količnici razvrstavaju se po veličini pri čemu se u obzir uzima onoliko najvećih količnika koliko se odbornika odnosno poslanika bira.

Svaka lista dobija onoliko mandata koliko tih količnika na nju otpada.

Ako dvije ili više lista dobiju iste količnike na osnovu kojih su dobile jedan mandat, žrijebom se određuje kojoj listi će se taj mandat dodijeliti.

Član 81.

Politička organizacija odnosno političke organizacije koje podnose zajedničku listu kandidata a koje na izborima za odbornike, odnosno poslanike nije dobila 4% glasova od ukupnog broja građana opštine, odnosno Republike koji su glasali, ne uzima se u obzir prilikom podele mandata.

Na osnovu izvještaja o broju građana koji su glasali, opštinska odnosno Republička izborna komisija utvrđuje iznos kvalifikacione kvote iz stava 1. ovog člana i, nakon toga, pristupa raspodjeli mandata listama političkih organizacija koje su ispunile tu kvotu.

Član 82.

Mandati, u okviru ukupnog broja mandata koje je lista dobila, raspoređuju se prema redosljedu kandidata utvrđenom na kandidatskoj listi.

Ako je lista dobila jedan mandat, izabranim se smatra kandidat koji je nosilac liste.

Član 83.

U slučaju da, prema rezultatima glasanja utvrđenim na način iz člana 80. ovog zakona, pojedina lista dobije veći broj mandata od broja kandidata koji se nalazi na toj listi, ti mandati pripadaju listama koje imaju, po veličini, najveći sljedeći količnik.

Član 84.

Službene rezultate izbora objavljuje nadležna izborna komisija za svaku izbornu jedinicu posebno.

Zabranjeno je svako objavljivanje prethodnih rezultata ili procjena rezultata prije zatvaranja biračkih mjesta.

Član 85.

O radu izborne komisije, kod utvrđivanja izbornih rezultata, vodi se zapisnik. U zapisnik se upisuju podaci iz člana 74. ovog zakona i lični podaci izabranih kandidata i eventualne primjedbe članova izborne komisije i predstavnika lista kandidata.

Zapisnik potpisuju svi članovi izborne komisije.

Član 86.

Opštinska izborna komisija, u roku od 48 časova, dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji izvještaj o rezultatu izbora za poslanike u toj izbornoj jedinici.

Republička izborna komisija objavljuje ukupne rezultate izbora za poslanike u Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore.

Član 87.

Ako izborna komisija utvrdi nepravilnosti u izborima na biračkim mjestima koje bi mogle uticati na rezultate izbora, poništava se glasanje u pojedinim ili na svim biračkim mjestima i određuju se ponovni izbori u obimu u kojem je glasanje bilo poništeno, u roku od 10 dana.

O tome izborna komisija obavještava skupštinu odgovarajuće društveno-političke zajednice.

Član 88.

Rezultati izbora poslanika u Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore objavljuju se u "Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore", a rezultati izbora odbornika u skupštinu opštine u "Službenom

listu Socijalističke Republike Crne Gore” - opštinski propisi.

Član 89.

Izabranom odborniku odnosno poslaniku nadležna izborna komisija izdaje uvjerenje.

Član 90.

Skupština se može konstituisati ako je izabrano najmanje dvije trećine odbornika odnosno poslanika.

VII PONOJNI, DOPUNSKI I PREVREMENI IZBORI

1. Ponovni izbori

Član 91.

Ponovni izbori sprovode se:

1) ako nadležna izborna komisija poništi glasanje zbog nepravilnosti u sprovođenju izbora;

2) ako u postupku verifikacije mandata skupština poništi izbor odbornika odnosno poslanika zbog nepravilnosti u sprovođenju izbora;

3) ako i u ponovljenom glasanju ne bude izabran potreban broj odbornika odnosno poslanika.

U slučaju iz tačke 3) stava 1. ovog člana ponovni izbori vrše se za onoliko odbornika odnosno poslanika koliko ih nije izabrano.

Član 92.

Ako nadležna izborna komisija poništi izbore zbog nepravilnosti u glasanju koje su učinjene samo na pojedinim biračkim mjestima, glasanje će se ponoviti samo na tim biračkim mjestima.

U slučaju iz stava 1. ovog člana rezultati izbora se ne utvrđuju do završetka ponovljenog glasanja.

Član 93.

Ponovni izbori se sprovode na način i po

postupku utvrđenom za redovne izbore, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Ponovne izbore raspisuje nadležna izborna komisija.

Član 94.

Ponovni izbori sprovode se u roku od 30 dana od dana održavanja izbora, odnosno od dana poništenja izbora u postupku verifikacije mandata.

Član 95.

Ako se ponovni izbori sprovode iz razloga utvrđenog u članu 91. stav 1. tačka 1) ovog zakona, na listi kandidata mogu biti samo oni kandidati koji su bili utvrđeni za izbore koji su poništeni u prethodnom glasanju.

2. Dopunski izbori

Član 96.

Dopunski izbori se sprovode kad je odborniku odnosno poslaniku prestao mandat prije isteka vremena na koje je izabran iz razloga utvrđenih u članu 9. ovog zakona ili u slučaju smrti.

Dopunski izbori se neće raspisivati ako je na listi sa koje je odbornik odnosno poslanik iz stava 1. ovog člana izabran preostao isti ili veći broj kandidata od broja odbornika odnosno poslanika kojima je prestao mandat.

U slučaju iz stava 2. ovog člana smatraće se izabranim za odbornike odnosno poslanike kandidati prema daljem redosljedu na listi.

Član 97.

Dopunske izbore raspisuje predsjednik Skupštine Socijalističke Republike Crne Gore, najkasnije 15 dana od dana kada je Skupština utvrdila prestanak mandata.

Dopunski izbori održavaju se u roku od dva mjeseca od dana raspisivanja izbora.

Odluka o raspisivanju dopunskih izbora objavljuje se u službenom listu u kome se

objavljaju propisi odgovarajuće društveno-političke zajednice.

Član 98.

Mandat odbornika odnosno poslanika izabranog na dopunskim izborima traje do isteka mandatnog perioda odbornika odnosno poslanika kome je prestao mandat.

Član 99.

Dopunski izbori neće se raspisivati ako do isteka mandatnog perioda skupštine društveno-političke zajednice preostaje manje od jedne godine.

Član 100.

Dopunski izbori se sprovode na način i po postupku utvrđenom za redovne izbore, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

3. Prevremeni izbori

Član 101.

U slučaju raspuštanja skupštine društveno-političke zajednice raspisuju se prevremeni izbori, koji se sprovode na način i po postupku utvrđenom za redovne izbore.

VIII OPOZIV

Član 102.

Odbornik odnosno poslanik može biti opozvan:

- 1) ako bez opravdanog razloga, duže od šest mjeseci uzastopno ne prisustvuje sjednici skupštine ili njenih radnih tijela;
- 2) ako neuredno i neredovno izvršava svoja prava i dužnosti odbornika odnosno poslanika;
- 3) ako izgubi povjerenje građana, koji su ga izabrali.

U slučajevima iz stava 1. ovog člana, inicijativu za pokretanje postupka za opoziv

odbornika odnosno poslanika, mogu podnijeti:

1) najmanje petostruko veći broj građana izborne jedinice od broja građana koji je, po odredbama ovog zakona, potreban za utvrđivanje kandidature za odbornika odnosno poslanika, i to svojim potpisima;

2) skupština odgovarajuće društveno-političke zajednice u kojoj je odbornik odnosno poslanik;

3) političke i druge organizacije, za odbornike odnosno poslanike koji su izabrani sa liste kandidata koje su one podnijele.

Član 103.

Postupak za opoziv odbornika odnosno poslanika smatra se pokrenutim ako inicijativu za opoziv prihvati, svojim potpisima, najmanje 10 % građana sa područja izborne jedinice.

Član 104.

Predlog za pokretanje postupka za opoziv odbornika odnosno poslanika podnosi se pismeno i sadrži:

- 1) ime i prezime odbornika i poslanika čiji se opoziv predlaže i označenje skupštine društveno-političke zajednice;
- 2) razloge zbog kojih se predlaže opoziv.

Predlog za pokretanje postupka za opoziv odbornika odnosno poslanika dostavlja se nadležnoj izbornoj komisiji.

Uz predlog se prilaže i spisak potpisa iz člana 103. ovog zakona.

Član 105.

Nadležna izborna komisija donijeće rješenje o raspisivanju glasanja o opozivu u roku od 10 dana od dana prijema predloga. Tim rješenjem utvrđuje dan glasanja, s tim da se glasanje ima sprovesti najkasnije u roku od 30 dana od dana donošenja rješenja.

Član 106.

O opozivu glasaju građani koji imaju

prebivalište u izbornoj jedinici u kojoj je odbornik odnosno poslanik izabran.

Odbornik odnosno poslanik je opozvan ako je za opoziv glasalo više od polovine građana koji su upisani u birački spisak te izborne jedinice.

Odborniku odnosno poslaniku koji je opozvan, prestaje mandat kad skupština, na osnovu izvještaja izborne komisije, konstatuje da je opozvan.

Član 107.

Ako na glasanju o opozivu odbornik odnosno poslanik ne bude opozvan, ne može se, iz istih razloga, ponovo podnijeti predlog za pokretanje postupka za opoziv odborika odnosno poslanika.

Član 108.

Odredbе ovog zakona o izboru odbornika i poslanika, shodno se primjenjuju i na opoziv, ako odredbama ovog poglavlja nije drugačije regulisano.

IX OPŠTI BIRAČKI SPISAK

Član 109.

U opštii birački spisak upisuju se svi građani koji su navršili 18 godina života, prema mjestu prebivališta. U ovaj birački spisak upisuju se i građani koji se nalaze na odsluženju vojnog roka ili vojnoj vježbi i građani koji privremeno rade u inostranstvu prema njihovom posljednjem prebivalištu prije odlaska u inostranstvo.

U opštii birački spisak ne mogu se upisati lica kojima je pravosnažnom odlukom izrečena mjera zabrane javnog istupanja, odnosno lica koja su pravosnažnom sudskom odlukom lišena poslovne sposobnosti, a ukoliko su prethodno bila upisana, brisaće se iz biračkog spiska.

Lica iz stava 2. ovog člana upisaće se u birački spisak po isteku vremena na koje je izrečena mjera zabrane javnog istupanja,

odnosno kada im se pravosnažnom sudskom odlukom vrati poslovna sposobnost.

Član 110.

Opštii birački spisak je jedinstven i stalan.

Opštii birački spiskovi su javne isprave.

Član 111.

Građanin može biti upisan u opštii birački spisak samo jedne opštine.

Upis u opštii birački spisak i brisanje iz tog spiska vrši se po službenoj dužnosti na osnovu podataka iz matičnih knjiga i službenih evidencija, koje su dužni da dostavljaju nadležni matičar, opštinski organ uprave koji vodi evidenciju prebivališta i sud koji odlučuje o lišavanju poslovne sposobnosti, kao i drugih javnih isprava, vjerodostojnih dokaza i neposrednih provjeravanja.

Član 112.

Opštii birački spisak vodi opštinski organ nadležan za poslove uprave.

Član 113.

U roku od 10 dana od dana raspisivanja izbora nadležni opštinski organ odnosno komisija za izradu biračkog spiska na uobičajen način izlažu biračke spiskove i obavještavaju građane da mogu pogledati biračke spiskove i tražiti njihovu eventualnu ispravku odnosno dopunu.

Obavještenje u smislu stava 1. ovog člana vrši se putem javnog oglasa, a po potrebi i putem sredstava javnog informisanja i na drugi način.

Član 114.

Birački spisak zaključuje na deset dana prije dana određenog za održavanje izbora organ nadležan za njegovo sastavljanje.

Član 115.

Skupština opštine obrazuje komisiju za

biračke spiskove koju sačinjavaju predsjednik i dva člana. Predsjednik i članovi imaju zamjenike.

Komisija za biračke spiskove provjerava pravilnost opšteg biračkog spiska, odlučuje o zahtjevima građana za upis, odnosno za ispravku biračkog spiska koje nije uvažio nadležni opštinski organ uprave i potvrđuje opšti birački spisak.

Član 116.

Svaki građanin ima pravo da izvrši uvid u birački spisak i da podnese zahtjev za upis u birački spisak, brisanje iz spiska odnosno dopunu ili ispravku podataka koji se o njemu vode u tom spisku.

Komisija za biračke spiskove donijeće rješenje o svakom zahtjevu iz stava 1. ovog člana, u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva. Rješenje se dostavlja onom licu na koje se zahtjev odnosi.

Protiv rješenja Komisije za biračke spiskove može se podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu Vrhovnom sudu SR Crne Gore u roku od 48 sati od dostavljanja rješenja. Sud je dužan po zahtjevu donijeti odluku u roku od 48 sati od prijema zahtjeva.

Na osnovu odluke Vrhovnog suda, donijete po zahtjevu, upis u opšti birački spisak izvršiće se do dana određenog za održavanje izbora.

Član 117.

Republički organ nadležan za poslove pravosuđa i uprave bliže će urediti sadržaj i način: vođenja, ispravljanja, dostavljanja, zaključivanja, prepisivanja i izlaganja biračkih spiskova.

X SREDSTVA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Član 118.

Sredstva za rad organa za sprovođenje izbora, za izborni materijal i druge troškove

za sprovođenje izbora, obezbjeđuju skupštine opština za izbor odbornika i Skupština SR Crne Gore za izbor poslanika.

Zahtjev za dođelu sredstava sa specifikacijom ukupnih troškova, podnosi nadležna izborna komisija.

Republička izborna komisija utvrđuje kriterijume, mjerila i raspoređuje sredstva opštinskim izbornim komisijama, koje sprovode izbore za poslanike.

Republička izborna komisija određuje način korišćenja i vrši kontrolu upotrebe sredstava iz stava 3. ovog člana.

Član 119.

Političke organizacije obezbjeđuju troškove za izbornu propagandu i druge predizborne aktivnosti.

Podnosioci lista i kandidati mogu, radi pokrića troškova iz stava 1. ovog člana, prikupljati priloge.

Član 120.

Prikupljanje priloga iz stava 2. člana 119. ovog zakona može se vršiti u službenim prostorijama podnosioca lista, na javnim mjestima, na osnovu odobrenja nadležnog organa, na javnim priredbama i skupovima koje organizuje podnosilac liste ili putem uplate, na određeni račun podnosioca liste.

Prilog pojedinom kandidatu ili listi kandidata mogu dati pojedini građani.

Član 121.

Za izborne aktivnosti na mogu se prikupljati ni obezbjeđivati sredstva od fizičkih i pravnih lica stranih država.

Član 122.

Izabrani odbornik odnosno poslanik ima pravo na paušalnu naknadu troškova koje je imao od dana kada je utvrđen kao kandidat izborne jedinice do dana izbora.

Sredstva za pokriće naknada iz stava 1. ovog člana obezbjeđuju se iz sredstava za

sprovođenje izbora u skladu sa odredbama člana 118. stava 1. ovog zakona.

Svi izabrani odbornici i poslanici imaju pravo na jednak iznos troškova iz stava 1. ovog člana. Visinu iznosa naknade utvrđuje skupština društveno-političke zajednice za koju su izbori raspisani, najkasnije 30 dana prije dana održavanja izbora.

Član 123.

Sve radnje i akti u vezi sa sprovođenjem izbora odbornika odnosno poslanika oslobođeni su od plaćanja taksa.

Sredstva koja se isplaćuju kao naknada za rad licima u organima za sprovođenje izbora, oslobođena su od plaćanja poreza i doprinosa.

XI ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA

Član 124.

Svaki građanin, kandidat za odbornika ili poslanika i podnosilac predloga kandidata ima pravo da, zbog nepravilnosti u postupku kandidovanja i izbora i zbog nepravilnosti u radu organa za sprovođenje izbora, za izbor odbornika podnese prigovor opštinskoj izbornoj komisiji, a za izbor poslanika podnese prigovor republičkoj izbornoj komisiji.

Član 125.

Ako nadležna izborna komisija, povodom prigovora podnijetog do roka za podnošenje liste kandidata na potvrdu, utvrdi nepravilnosti u postupku kandidovanja, koje su uticale ili mogle uticati na utvrđivanje liste kandidata, poništiće radnje u postupku kandidovanja i odrediti da se, u roku od 10 dana, te izborne radnje ponove.

Ako nadležna izborna komisija, povodom prigovora podnijetog u roku 24 sata nakon glasanja o izborima, utvrdi nepravilnosti koje su uticale ili mogle uticati na zakonitost izbora, poništiće glasanje na biračkim mjestima na kojima je došlo do tih

nepravilnosti i odrediti da se, u roku od 10 dana, ponovi glasanje.

Član 126.

Protiv rješenja izborne komisije o prigovoru može se podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu Vrhovnom sudu SR Crne Gore u roku od 48 sati od prijema rješenja. Sud je dužan da o zahtjevu odluči u roku od 48 sati po prijemu.

U odlučivanju po zahtjevu ne može učestvovati lice koje je učestvovalo u radu izbornog organa.

Član 127.

Organi nadležni za sprovođenje izbora dužni su da, u toku sprovođenja izbornog postupka, obavještavaju građane o njihovim izbornim pravima i načinu zaštite tih prava.

XII KAZNE NE ODREDBE

Član 128.

Kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično delo ko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi protivzakonit način utiče na građanina da prilikom glasanja o izboru glasa za ili protiv određenog kandidata odnosno liste ili da uopšte na glasa.

Ako djelo iz stava 1. ovog člana učini član biračkog tijela ili drugo lice u vršenju povjerene mu dužnosti u vezi sa glasanjem, kazniće se zatvorom od 3 mjeseca do 3 godine.

Član 129.

Kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično delo građanin koji je prilikom izbora već glasao, pa ponovo glasa ili pokuša da glasa, kao i građanin koji prilikom glasanja o izboru glasa ili pokuša da glasa umjesto drugog pod njegovim imenom.

Član 130.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci kazniće se za krivično djelo lice koje na bilo koji način povrijedi tajnosti glasanja.

Ako djelo iz stava 1. ovog člana izvrši član biračkog tijela ili drugo lice u vršenju službene dužnosti u vezi sa glasanjem, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 131.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično djelo ko u namjeri da onemogući ili otežava održavanje izbora, odnosno utvrđivanje rezultata izbora, uništi, prikrije, ošteti ili oduzme kakvu ispravu o izboru ili kakav predmet koji služi za izbor.

Član 132.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično djelo službeno lice koje pozove građanina na odgovornost zbog glasanja ili od njega traži da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Član 133.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično djelo lice koje da lažne podatke o svom prebivalištu i biračkom pravu.

Član 134.

Kaznom zatvora do tri godine kazniće se za krivično djelo lice koje oduzimanjem, brisanjem, dodavanjem ili netačnim brojanjem glasova ili objavljivanjem neistinitih rezultata izbora, upisivanjem neistinitih rezultata u izborne isprave i na drugi način falsifikuje rezultate izbora i glasanja.

Član 135.

Novčanom kaznom od 3.000 dinara ili kaznom zatvora do 60 dana kazniće se za prekršaj:

- 1) ko vrši agitaciju suprotno odredbi

člana 13. ovog zakona;

- 2) ko se prihvati kandidature suprotno odredbi člana 27. ovog zakona;

- 3) ko prilikom predlaganja kandidata da svoj potpis suprotno odredbi člana 28. ovog zakona;

- 4) ko ometa rad biračkog odbora, sprovođenje izbora, odnosno glasanje ili rad izborne komisije;

- 5) ko se, pošto je glasao, na opomenu predsjednika biračkog odbora, ne udalji sa biračkog mjesta, suprotno članu 66. stav 4. ovog zakona;

- 6) ko suprotno članu 66. stav 5. ovog zakona dođe na biračko mjesto pod oružjem ili sa opasnim oruđem;

- 7) ko prikuplja sredstva suprotno članu 120. ovog zakona;

- 8) ko prikupla odnosno obezbjeđuje sredstva iz inostranstva suprotno članu 121. ovog zakona.

Uz kaznu za prekršaj iz tač. 7) i 8) stav 1. ovog člana, učiniocu će se izreći i zaštitna mjera oduzimanja sredstava koje je pribavio.

XIII PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 136.

Kod utvrđivanja rezultata glasanja za izbor odbornika odnosno poslanika, u ukupan broj građana naće se računavati građani koji su se u vrijeme glasanja nalazili na privremenom radu u inostranstvu.

Član 137.

Republički organ uprave nadležan za pravosuđe i upravu staraće se o sprovođenju ovog zakona u dijelu koji se odnosi na opšte biračke spiskove.

Republički organ uprave iz stava 1. ovog člana donijeće propis iz člana 117. ovog zakona, u roku od osam dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 138.

Republička izborna komisija donijeće propise za izvršavanje ovog zakona, u roku od 10 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 139.

Skupština opštine uskladiće svoje propise o izborima sa odredbama ovog zakona, u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Opštinski organ nadležan za poslove uprave uskladiće opšte biračke spiskove građana sa odredbama ovog zakona, u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 140.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe:

1) Zakon o izboru delegata u skupštinu opštine ("Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore", broj 9/89);

2) Zakon o izboru delegata u Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore ("Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore", broj 9/89), i

3) Zakon o birakim spiskovima ("Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore", br. 6/74 i 6/89).

Član 141.

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore".

ZAKON

O IZBORU PREDSEDNIKA I ČLANOVA PREDSEDNIŠTVA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE CRNE GORE²

I OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Predsjednika i članove Predsjedništva Socijalističke Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Predsjedništva Republike), biraju građani na opštim izborima, neposredno i tajnim glasanjem.

Član 2.

Pravo da bira i da bude biran za predsjednika i članove Predsjedništva republike ima građanin koji je navršio 18 godina života i koji ima prebivalište na teritoriji Socijalističke Republike Crne Gore, najmanje tri mjeseca prije dana održavanja izbora.

Član 3.

Predsjedniku odnosno članu Predsjedništva Republike prestaje mandat prije isteka vremena na koje je biran ako podnese ostavku ili ako nastupi slučaj nespojivosti funkcije predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike, sa drugom funkcijom ili delatnošću.

Član 4.

Ako predsjedniku odnosno članu Predsjedništva Republike prestane mandat prije isteka vremena na koje je biran, sprovode se dopunski izbori.

Mandat predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike izabranom na dopunskim izborima traje do isteka mandatnog

² "Službeni list SR Crne Gore", br. 36/90, od 3. oktobra 1990. godine

perioda predsjednika odnosno člana kome je prestao mandat.

Dopunski izbori za predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike ne sprovede se ako do kraja mandatnog perioda preostaje manje od jedne godine, ako Skupština SR Crne Gore ne odluči drugačije.

Ako se u smislu stava 3. ovog člana ne sprovede dopunski izbori, funkciju predsjednika Predsjedništva Republike vrši član Predsjedništva koji je u postupku izbora dobio najviše glasova.

Član 5.

Izbore za predsjednika odnosno članove Predsjedništva Republike raspisuje predsjednik Skupštine SR Crne Gore.

Član 6.

Postupak izbora predsjednika odnosno članova Predsjedništva Republike sprovede Republička izborna komisija, opštinske izborne komisije i birački odbori, nadležni za izbor odbornika i poslanika u skupštine društveno-političkih zajednica.

II PREDLAGANJE I UTVRĐIVANJE KANDIDATA ZA PREDSEDNIKA I ČLANOVE PREDSEDNIŠTVA REPUBLIKE

Član 7.

Kandidate za predsjednika odnosno članove Predsjedništva Republike predlažu i utvrđuju građani, političke organizacije i drugi oblici organizovanja i udruživanja, na osnovu određenog broja potpisa građana (u daljem tekstu: predlagač).

Član 8.

Kandidature se predlažu posebno za predsjednika i posebno za članove Predsjedništva republike.

Niko ne može biti istovremeno kan-

didat za predsjednika i kandidat za člana Predsjedništva Republike.

Ako je neko predložen istovremeno i za predsjednika i za člana Predsjedništva Republike, mora se izjasniti koju kandidaturu prihvata.

Ako kandidat u roku od 48 časova po prijemu obavještenja ne obavijesti Republičku izbornu komisiju koju kandidaturu prihvata, važi kandidatura za predsjednika Predsjedništva Republike.

Član 9.

Potpisi građana prikupljaju se na propisanom obrascu u koji se unosi: funkcija za koju se predlaže kandidatura, ime i prezime, datum rođenja, zanimanje i prebivalište kandidata. Ovi podaci, na istom obrascu, unose se i za svakog predlagača.

Član 10.

Kandidat za predsjednika Predsjedništva Republike smatra se utvrđenim ako njegovu kandidaturu, svojim potpisima, podrži najmanje 2.000 građana.

Kandidat za člana Predsjedništva Republike smatra se utvrđenim ako njegovu kandidaturu, svojim potpisima, podrži najmanje 1.000 građana.

Član 11.

Ako predlagač iz člana 7. ovog zakona, predloži dva ili više kandidata za predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike i taj predlog podrži najmanji broj građana predviđen u članu 10. ovog zakona, utvrđenim kandidatom za predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike smatraju se svi predloženi kandidati.

Član 12.

Predlozi utvrđenih kandidatura za predsjednika odnosno člana Predsjedništva Republike dostavljaju se Republičkoj izbornoj komisiji, najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora.

Svaki kandidat može odustati od kandidature najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora.

Član 13.

Republička izborna komisija sastavlja listu kandidata za predsjednika i članove Predsjedništva Republike po djelovima, na koju se unose svi pravnovaljano predloženi i utvrđeni kandidati.

Kandidati se na listi kandidata unose prema broju građana koji su ih podržali.

Ako je dva ili više kandidata podržao isti broj građana, redosljed kandidata na listi utvrđuje se prema azbučnom redu prezimena.

Član 14.

Republička izborna komisija će odmah po sastavljanju liste kandidata, a najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora, objaviti listu kandidata u "Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore".

III IZBOR PREDSEDNIKA I ČLANOVA PREDSEDNIŠTVA REPUBLIKE

Član 15.

U pogledu organizovanja izbora, glasanja i utvrđivanja rezultata glasanja na biračkim mjestima primjenjuju se odredbe Zakona o izboru i opozivu odbornika i poslanika, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Član 16.

Izbor predsjednika i članova Predsjedništva Republike vrši se tajnim glasanjem.

Glasanje se vrši glasačkim listićima.

Glasački listić sadrži ime i prezime svih utvrđenih kandidata za predsjednika i članove Predsjedništva Republike, onim redom kojim su uneseni u listu kandidata. Ispred imena kandidata stavlja se redni broj.

Svi glasački listići su iste veličine, ob-

lika i boje i ovjerava ih Republička izborna komisija.

Član 17.

Građanin glasa tako što zaokružuje redni broj ispred imena kandidata za kojeg glasa.

Građanin može glasati samo za jednog kandidata za predsjednika i najviše za četiri kandidata za izbor članova Predsjedništva Republike.

Član 18.

Po završenom glasanju birački odbor utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu, i o tome izvještaj sa zapisnikom o radu dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji.

Opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate glasanja za teritoriju opštine i o tome izvještaj sa zapisnikom o radu dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 19.

Republička izborna komisija odmah po prijemu izvještaja od svih opštinskih izbornih komisija utvrđuje rezultate izbora za predsjednika i članove Predsjedništva Republike.

Član 20.

Ako je na izborima za predsjednika odnosno članove Predsjedništva Republike glasalo manje od polovine ukupnog broja građana Republike, upisanih u birački spisak, glasanje se ponavlja.

Ako na ponovnom glasanju glasa manje od polovine ukupnog broja građana iz stava 1. ovog člana, ponavlja se cijeli izborni postupak.

Član 21.

Za predsjednika Predsjedništva Republike izabran je kandidat koji je dobio najveći broj glasova, pod uslovom da to predstavlja više od polovine građana upisanih u birački spisak.

Za članove Predsjedništva Republike izabrani su kandidati koji su dobili najveći broj glasova, pod uslovom da to predstavlja najmanje jednu trećinu građana upisanih u birački spisak.

Član 22.

Ako nijedan kandidat za predsjednika Predsjedništva Republike nije dobio broj glasova predviđen u stavu 1. člana 21. ovog zakona, glasanje se ponavlja za 14 dana, i to između dva kandidata koji su dobili najveći broj glasova.

Na ponovnom glasanju za Predsjednika Predsjedništva Republike izabran je kandidat koji je dobio veći broj glasova.

Ako su i na ponovnom glasanju oba kandidata dobili isti broj glasova, ponavlja se cio izborni postupak.

Član 23.

Ako potreban broj kandidata za članove Predsjedništva Republike nije dobio broj glasova predviđen u stavu 2. člana 21. ovog zakona, glasanje se za taj broj članova Predsjedništva Republike ponavlja, za 14 dana.

U ponovnom glasanju učestvuje dvostruko veći broj kandidata od broja članova Predsjedništva Republike koji se ponovo bira i to oni kandidati koji su dobili najviše glasova u prethodnom glasanju.

Ako, u slučaju iz stava 2. ovog člana, na listi kandidata nema dvostruko veći broj kandidata koji se bira, u ponovnom glasanju učestvuju preostali kandidati sa liste.

Na ponovnom glasanju za članove Predsjedništva Republike izabrani su oni kandidati koji su dobili najveći broj glasova.

Ako su i na ponovljenom glasanju kandidati dobili isti broj glasova, ponavlja se cio izborni postupak za broj neizabranih članova Predsjedništva.

Član 24.

Republička izborna komisija podnosi izvještaj o rezultatima izbora za predsjednika i članove Predsjedništva Republike Skupštini Socijalističke Republike Crne Gore.

Izvještaj iz stava 1. ovog člana objavljuje se u "Službenom listu SR Crne Gore".

IV PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 25.

Odredbe Zakona o izboru i opozivu odbornika i poslanika o potvrđivanju i oglašavanju liste kandidata, predstavljanju kandidata, biračkim mjestima i izbornom materijalu, glasanju, zaštiti izbornog prava shodno se primjenjuju i na izbor predsjednika i članova Predsjedništva Republike, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Član 26.

Sredstva za sprovođenje izbora za predsjednika i članove Predsjedništva Republike obezbjeđuju se u republičkom budžetu primjenom kriterijuma za sprovođenje izbora za poslanike u Skupštinu Socijalističke Republike Crne Gore.

Član 27.

Izabrani predsjednik odnosno član Predsjedništva ima pravo na paušalnu naknadu troškova koje je imao od dana kada je utvrđen kao kandidat do dana izbora.

Sredstva za pokriće naknade iz stava 1. ovog člana određuje se u visini koju utvrdi Skupština Socijalističke Republike Crne Gore.

Član 28.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o izboru predsjednika, članova Predsjedništva Socijalističke Republike Crne Gore i člana Predsjedništva SFRJ iz Socijalističke Republike Crne Gore

(“Službeni list SRCG”, br. 5/89 i 6/89), osim odredaba koje se odnose na izbor člana Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz Socijalističke Republike Crne Gore.

Član 29.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u “Službenom listu Socijalističke Republike Crne Gore”.

ZAKON O UDRUŽIVANJU GRAĐANA

(“SI. list RCG”, br. 23/90, 26/90, 13/91, 30/92)

NAPOMENA:

Danom stupanja na snagu Zakona o političkim partijama (“Službeni list RCG” br. 21/04) prestaju da važe odredbe ovog zakona koje se odnose na političke organizacije.

Na osnovu Zakona o nevladinim organizacijama (“SI. list RCG”, br. 27/99) prestaju da važe odredbe ovog zakona koje se odnose na društvene organizacije i udruženja građana.

zakona smatraju se slobodna i dobrovoljna udruženja građana osnovana radi ispoljavanja i razvijanja političkih aktivnosti i ostvarivanja političkih ciljeva.

Društvenim organizacijama u smislu ovog zakona smatraju se slobodna i dobrovoljna udruženja građana osnovana radi zadovoljavanja zajedničkih interesa i vršenja određenih društvenih poslova.

Udruženjima građana u smislu ovog zakona smatraju se slobodna i dobrovoljna udruženja građana osnovana radi ostvarivanja ličnih i zajedničkih interesa.

I. OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom bliže se uređuje način ostvarivanja ustavne slobode udruživanja građana.

Član 2.

Građani se slobodno organizuju radi ostvarivanja svojih političkih, ekonomskih, naučnih, tehničkih, socijalnih, humanitarnih, kulturnih, profesionalnih, sportskih i drugih potreba i interesa, u skladu sa zakonom.

Udruživanje iz stava 1. ovog člana vrši se u političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana. O obliku udruživanja odlučuju građani.

Član 3.

Političkim organizacijama u smislu ovog

Član 4.

Zabranjeno je organizovanje i djelovanje političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana čiji su ciljevi usmjereni na nasilno rušenje ustavom utvrđenog uređenja, ugrožavanje teritorijalne cjelokupnosti i nezavisnosti zemlje, kršenje ustavom zajemčenih sloboda i prava čovjeka i građanina, raspirivanje nacionalne, rasne, vjerske mržnje i netrpeljivosti.

Član 5.

Osnivači političkih organizacija, društvenih organizacija i udruženja građana ne mogu biti lica:

1) prema kojima je izrečena mjera bezbjednosti zabrane javnog istupanja, za vrijeme dok ta zabrana traje, i

2) koja su osuđivana za krivična djela protiv društvenog urenja i bezbjednosti SFRJ, izazivanja nacionalne, rasne, vjerske mržnje i netrpeljivosti, protiv čovječnosti međunarodnog prava, protiv sloboda i prava čovjeka i građanina aabrana za lica iz tačke 2. stav 1. ovog zakona traje pet godina od dana izdržane, oprostene ili zastarjele kazne.

Član 6.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana, mogu se udruživati u saveze političkih organizacija, saveze društvenih organizacija i saveze udruženja građana na način i po postupku utvrđenim statutom.

Odredbe ovog zakona o političkim organizacijama, društvenim organizacijama i udruženjima građana, primjenjuju se na saveze iz stava 1. ovog člana, ako zakonom nije drukčije određeno.

Član 7.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana, u okviru utvrđene spoljne politike SFRJ, mogu ostvarivati saradnju sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama i udruženjima i učlanjivati se u te organizacije odnosno udruženja ako je to predviđeno statutom političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana.

Član 8.

Politička organizacija, društvena organizacija i udruženje građana i njihovi savezi obavezno se upisuju u registar. O izvršenom upisu u registar izdaje se potvrda.

Član 9.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana imaju svojstvo pravnog lica, a stiču ga danom upisa u registar.

Član 10.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana mogu obavljati privrednu i društvenu djelatnost u skladu sa propisima kojima se uređuje obavljanje tih djelatnosti.

Član 11.

Za ostvarivanje svojih ciljeva i zadataka političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana stiču sredstva od članarine, dobrovoljnih priloga, poklona, zavještanja i drugih izvora u skladu sa zakonom.

Politička organizacija ne može pribavljati sredstva za ostvarivanje svojih ciljeva od fizičkih i pravnih lica stranih država.

Član 11a. ("SI. list SRCG", br. 30/92)

U Budžetu RCG i budžetu skupštine opštine obezbjeđuju se sredstva za rad političkih organizacija čiji su kandidati izabrani za poslanike u Skupštini RCG odnosno odbornike u skupštini opštine.

Sredstva iz stava 1. ovog člana obezbjeđuju se mjesečno u jednakim iznosima i to u visini obezbijedenih sredstava za bruto lični dohodak predsjednika radnog tijela u Skupštini RCG odnosno sekretara skupštine opštine za godinu za koju se budžet donosi.

Pored sredstava iz stava 2. ovog člana iz budžeta Republike i budžeta opštine svim političkim organizacijama za svaki osvojeni poslanički i odbornički mandat u Skupštini Republike, odnosno skupštini opštine, pripadaju mjesečno sredstva u visini od 15% ostvarenog prosječnog ličnog dohotka u Republici za prethodni mjesec.

Ako su poslanici odnosno odbornici izabrani kao kandidati dvije ili više političkih organizacija, sredstva iz stava 3. ovog člana dijele se te političke organizacije međusobnim dogovorom.

Sredstva iz stava 2. i 3. ovog člana uplaćivaće se političkim organizacijama mjesečno.

Član 11b.

Briše se. ("SI, list SRCG", br. 30/92)

Član 12.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana dužne su da svoje materijalno i finansijsko poslovanje vode po opštim propisima.

Član 13.

Stranci koji borave u Republici mogu osnovati samo udruženje građana pod uslovima utvrđenim zakonom.

II. POLITIČKE ORGANIZACIJE**Član 14.**

Političku organizaciju može osnovati najmanje 50 punoljetnih građana koji imaju biračko pravo i prebivalište na teritoriji Republike.

Član političke organizacije može postati svako lice koje ispunjava uslove iz stava 1. ovog člana i koje prihvati statut organizacije, potpiše pristupnu izjavu i navede mjesto i adresu prebivališta.

Član 15.

Politička organizacija se osniva osnivačkom skupštini.

Na osnivačkoj skupštini politička organizacija donosi odluku o osnivanju, statut i program organizacije.

Odluka o osnivanju sadrži: imena osnivača, naziv političke organizacije, sjedište i osnovne ciljeve i zadatke organizacije i ime lica koja će vršiti poslove zastupanja i predstavljanja organizacije.

Član 16.

Politička organizacija može da počne sa radom danom upisa u registar političkih organizacija. Registar političkih organizacija vodi republički organ uprave nadležan za poslove pravosuđa i uprave.

Upis u registar političkih organizacija vrši se na osnovu prijave uz koju se podnosi: odluka o osnivanju organizacije, statut i program organizacije.

Prijava za upis u registar podnosi se u roku od 15 dana od dana osnivanja političke organizacije.

Član 17.

Organ iz člana 16. st. 2. ovog zakona dužan je u roku od 15, dana od dana podnošenja prijave izvršiti upis političke organizacije u registar.

U registar se ne mogu upisati dvije ili više političkih organizacija pod istim nazivom.

Član 18.

Ako organ nadležan za registraciju smatra da statut odnosno program političke organizacije nije u skladu sa zakonom, odnosno Ustavom SRCG, dužan je da pred Ustavnim sudom SRCG pokrene postupak za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti tog akta.

Kad Ustavni sud ocijeni da statut, odnosno program političke organizacije nije u skladu sa zakonom, odnosno ustavom SRCG, utvrdiće to svojom odlukom koju dostavlja političkoj organizaciji i organu iz člana 16. st. 2. ovog zakona.

Republički organ nadležan za registraciju političke organizacije, na osnovu odluke Ustavnog suda, iz stava 2. ovog člana, donosi rješenje o brisanju iz registra, ukoliko politička organizacija u roku od 15 dana od dana dostavljanja odluke Ustavnog suda ne usaglasi statut odnosno program sa zakonom i Ustavom SRCG.

Član 19.

U slučaju izmjena i dopuna statuta odnosno programa politička organizacija je dužna da u roku od 15 dana od dana donošenja izmjena i dopuna statuta odnosno programa obavijesti o tome organ nadležan za registraciju političke organizacije i dostavi izmjene i dopune statuta, odnosno program

i zapisnik sa sjednice na kojoj su promjene usvojene.

Član 20.

Republički organ uprave nadležan za poslove pravosuđa i uprave propisuje način vođenja registra političkih organizacija i obrazac za vođenje tog registra.

III. DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Član 21.

Društvenu organizaciju može osnovati najmanje 20 građana koji imaju prebivalište na teritoriji Republike.

Član 22.

U pogledu osnivanja društvene organizacije, statut društvene organizacije, registracije i načina prijavljivanja za upis u registar društvenih organizacija, primjenjuju se odredbe Glave II. ovog zakona, ukoliko ovim zakonom nije drukčije određeno.

IV. UDRUŽENJA GRAĐANA

Član 23.

Udruženje građana može osnovati najmanje 10 građana.

Član 24.

Ako se udruženje građana osniva za teritoriju samo jedne opštine registar udruženja vodi opštinski organ nadležan za poslove uprave.

Ako udruženje građana djeluje na teritoriji dvije ili više opština ili na cijeloj teritoriji Republike, registar vodi republički organ uprave nadležan za poslove pravosuđa i uprave.

Član 25.

U pogledu osnivanja udruženja građana, statuta udruženja građana, registracije

i načina prijavljivanja za upis u registar udruženja građana, primjenjuju se odredbe Glave II. ovog zakona, ukoliko ovim zakonom nije drukčije određeno.

V. PRESTANAK POLITIČKE ORGANIZACIJE, DRUŠTVENE ORGANIZACIJE I UDRUŽENJA GRAĐANA

Član 26.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana prestaju da postoje:

1) odlukom političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana;

2) ako se utvrdi daje politička organizacija, društvena organizacija i udruženje građana prestalo sa radom;

3) Ako se broj članova političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana smanji ispod broja određenog za osnivanje političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana;

4) ako je političkoj organizaciji, društvenoj organizaciji i udruženju građana zabranjen rad.

Činjenice iz stava 1. tač. 2), 3) i 4) ovog člana, utvrđuje organ nadležan za registraciju, po službenoj dužnosti i na predlog javnog tužioca.

Inicijativu u smislu stava 2. ovog člana podnosiocima predloga mogu dati građani.

Rješenje o brisanju iz registra političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana iz st. 1. tač. 2), 3) i 4) ovog člana, donosi organ nadležan za registraciju.

Član 27.

U slučaju prestanka političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana po osnovu tačke 1) stava 1. člana 26. ovog

zakona, lice koje je zastupalo političku organizaciju, društvenu organizaciju i udruženje građana, dužno je da u roku od 15 dana izvijesti o tome nadležni organ radi brisanja političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana iz registra.

Član 28.

Političkoj organizaciji, društvenoj organizaciji i udruženju građana zabraniće se rad ako se utvrdi da se slobodom udruživanja koriste suprotno odredbi člana 4. ovog zakona.

Političkoj organizaciji, društvenoj organizaciji i udruženju građana zabraniće se rad u slučaju ako se utvrdi da se organizacija odnosno udruženje učlanilo u međunarodnu organizaciju i udruženje ili da saraduje sa međunarodnom organizacijom i udruženjem kroz čije se djelovanje vrsi neka od aktivnosti iz člana 4. ovog zakona.

Političkoj organizaciji zabraniće se rad ako stiče sredstva iz inostranstva.

Rješenje o zabrani rada političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana donosi na predlog javnog tužioca Vrhovni sud SRCG (u daljem tekstu: Sud), u vijeću sastavljenom od tri sudije.

Član 29.

Sud će u roku od osam dana od dana prijema predloga javnog tužioca za zabranu rada političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana, održati prestes uz pozivanje javnog tužioca, i predstavnika političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana. Sud svojom odlukom odbija predlog javnog tužioca ili izriče zabranu rada.

Ako je političkoj organizaciji, zabranjen rad zbog sticanja sredstava iz inostranstva Sud će istom odlukom oduzeti stečena sredstva.

Protiv prvostepene odluke stranke mogu izjaviti žalbu u roku od tri dana. O žalbi odlučuje vijeće u sastavu od 5 članova.

U ovom postupku shodno se primjenjuju odredbe Zakona o krivičnom postupku.

Član 30.

Političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana koje prestaju prema odredbama člana 26. ovog zakona brišu se iz registra.

Organ nadležan za registraciju donosi rješenje o brisanju iz registra.

VI. UDRUŽENJE STRANACA

Član 31.

Stranci koji borave u Republici mogu, pod uslovom i po postupku koji su utvrđeni Zakonom o kretanju i boravku stranaca, osnivati udruženje.

Udruženje stranaca upisuje se u registar koji vodi republički organ uprave nadležan za poslove pravosuđa i uprave.

Član 32.

Protiv rješenja republičkog organa uprave nadležnog za poslove pravosuđa i uprave o odbijanju upisa u registar udruženja stranaca, odnosno protiv rješenja kojim se zabranjuje rad udruženja stranaca, može se izjaviti žalba Izvršnom vijeću.

Protiv rješenja o odbijanju žalbe iz stava 1. ovog člana ne može se voditi upravni spor.

VII. KAZNENE ODREDBE

Član 33.

Novčanom kaznom do 10.000 dinara kazniće se za prekršaj politička organizacija, društvena organizacija i udruženje građana:

- ako u roku od 15 dana, organu nadležnom za registraciju ne podnese zahtjev za upis izvršenih izmjena.

Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se novčanom kaznom do 3.000 dinara i odgovorno lice u političkoj organizaciji, društvenoj organizaciji i udruženju građana.

Član 34.

Novčanom kaznom do 3.000 dinara kazniće se za prekršaj:

1) lice koje vrši aktivnosti političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana prije njihovog upisa u registar; i

2) lice koje je zastupalo političku organizaciju, društvenu organizaciju i udruženje građana ako o prestanku rada političke organizacije, društvene organizacije i udruženja građana ne izvijesti nadležni organ u roku od 15 dana.

VIII. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 35.

Društveno-političke organizacije i društvene organizacije koje namjeravaju da produže rad kao političke organizacije, a ispunjavaju uslove za političke organizacije, po odredbama ovog zakona, obavezne su podnijeti nadležnom organu prijavu sa propisanom dokumentacijom za upis u registar, u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Društveno-političke organizacije i društvene organizacije koje se u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona ne upišu u registar prestaju sa radom.

Član 36.

Politička udruženja koja su osnovana prije stupanja na snagu ovog zakona a ispunjavaju uslove za političke organizacije, po odredbama ovog zakona, dužna su u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona podnijeti nadležnom organu prijavu sa propisanom dokumentacijom za upis u registar.

Član 37.

Republički sekretarijat za unutrašnje poslove će, po službenoj dužnosti, u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, organu uprave nadležnom za vođenje registra udruženja građana i udruženja stranaca, dostaviti registar sa dokumentacijom za sva udruženja građana i udruženja stranaca registrovanih po Zakonu o društvenim organizacijama i udruženjima građana ("SI. list SRCG", br. 25/84 i 24/88).

Organ uprave nadležnom za vođenje registra udruženja građana i udruženja stranaca će po službenoj dužnosti u roku od 30 dana od dana donošenja propisa iz člana 20. ovog zakona, na osnovu dokumentacije iz stava 1. ovog člana izvršiti registraciju udruženja građana i udruženja stranaca u skladu sa ovim zakonom.

Član 38.

Republički organ uprave donijeće propis iz člana 20. ovog zakona u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 39.

Odredbe ovog zakona ne odnose se na vjerske zajednice.

Član 40.

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakonu o društvenim organizacijama i udruženjima građana ("SI. list SRCG", br. 25/84 i 24/88) i propisi donijeti na osnovu tog zakona.

Član 41.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "SI. listu SRCG".

Na osnovu Zakona ... SI. list RCG, broj: 21/93, prestaje da važi član 11. stav 2., član 1 la. i član 28.

ZAKON O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA³

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se izbor i prestanak mandata odbornika u skupštinu opštine i glavnog grada i poslanika u Skupštinu Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Skupština Republike) i zaštita izbornog prava.

Član 2.

Građani biraju odbornike i poslanike na osnovu slobodnog, opšteg, jednakog i neposrednog izbornog prava, tajnim glasanjem.

Niko ne može po bilo kom osnovu pozvati građanina na odgovornost zbog glasanja, niti od njega tražiti da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Član 3.

U skupštinu opštine i glavnog grada (u daljem tekstu: skupština opštine) bira se 30 odbornika i još po jedan odbornik na svakih 5.000 birača.

Član 4.

Odbornik, odnosno poslanik bira se u izbornoj jedinici na osnovu liste političke stranke i liste koju predloži grupa građana (u daljem tekstu: izborna lista).

Odbornički, odnosno poslanički mandati raspodeljuju se srazmjerno broju dobijenih glasova.

Član 5.

Mandat odbornika, odnosno poslanika traje četiri godine.

Odbornik, odnosno poslanik određuje se i glasa po sopstvenom uvjerenju.

Odbornik, odnosno poslanik ne može biti opozvan.

Član 6.

Građani imaju pravo da preko sredstava javnog informisanja budu obaviješteni o izbornim programima i aktivnostima podnosilaca lista, kao i o kandidatima sa izbornih lista.

Radi ostvarivanja prava građana iz stava 1. ovog člana, sredstva javnog informisanja dužna su da dosljedno primjenjuju načela ravnopravnosti svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista.

Izborna propaganda preko sredstava javnog informisanja i javnih skupova mora prestati 48 časova prije dana održavanja izbora.

Član 7.

Organi za sprovođenje izbora su izborne komisije i birački odbori.

Član 8.

Zaštitu izbornog prava obezbjeđuju izborne komisije, Ustavni sud Crne Gore i nadležni sudovi.

Član 9.

Sredstva za sprovođenje izbora obezbjeđuju se u republičkom budžetu za izbor poslanika i u opštinskom bužetu za izbor odbornika.

Na radnje, akte, podneske i ostale spise u vezi sa sprovođenjem izbora i prestankom mandata odbornika, odnosno poslanika, ne plaća se taksa.

³ "Službeni list Republike Crne Gore", br. 49/92, od 14. oktobra 1992. godine

II IZBORNO PRAVO**Član 10.**

Izborno pravo, u smislu ovog zakona, obuhvata prava građana: da biraju i da budu birani; da kandiduju i da budu kandidovani; da odlučuju o predloženim kandidatima i izbornim listama; da kandidatima javno postavljaju pitanja; da budu pravovremeno, istinito, potpuno i objektivno informisani o programima i aktivnosti podnosilaca izbornih lista i o kandidatima sa tih lista, kao i da raspolažu drugim pravima koja su predviđena ovim zakonom.

Član 11.

Pravo da bira i da bude biran za odbornika, odnosno poslanika ima jugoslovenski državljanin koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje šest mjeseci prije dana održavanja izbora (u daljem tekstu: birač).

Pravo da predlaže i bira odbornika i poslanika pod uslovima iz stava 1. ovog člana, ima birač čije je prebivalište na teritoriji izborne jedinice.

Član 12.

Funkcija odbornika, odnosno poslanika nespojiva je sa funkcijom: predsjednika Republike; predsjednika ili sudije Ustavnog suda Crne Gore i nosilaca pravosudne funkcije.

Danom potvrđivanja poslaničkog, odnosno odborničkog mandata, nosiocu funkcije iz stava 1. ovog člana prestaje ta funkcija.

III IZBORNE JEDINICE**Član 13.**

Izbor odbornika obavlja se, na osnovu izbornih lista, u opštini odnosno glavnom gradu, kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Izbor poslanika obavlja se, na osnovu izbornih lista, u Republici, kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

IV RASPISIVANJE IZBORA**Član 14.**

Izbore za odbornike i poslanike raspisuje predsjednik Republike, utvrđuje rokove za sprovođenje izbornih radnji propisanih ovim zakonom i određuje dan održavanja izbora.

Odluka o raspisivanju izbora objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Član 15.

Izbori za odbornike i poslanike održavaju se najkasnije 15 dana prije isteka izbornog perioda odbornika, odnosno poslanika kojima ističe mandat.

Od dana raspisivanja izbora do održavanja izbora odbornika, odnosno poslanika ne može proteći manje od 60 ni više od 90 dana.

Danom potvrđivanja mandata odbornika, odnosno poslanika novog saziva prestaje mandat odbornika, odnosno poslanika prethodnog saziva.

Potvrđivanje mandata vrši se u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 16.

U slučaju prestanka mandata Skupštini Republike, raspuštanja Skupštine Republike ili prestanka mandata poslanicima na osnovu odluke Skupštine Republike, predsjednik Republike raspisuje izbore u roku od sedam dana od dana prestanka mandata Skupštini ili na dan njenog raspuštanja, odnosno na dan stupanja na snagu odluke o prestanku mandata poslanicima.

V ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA**Član 17.**

Organi za sprovođenje izbora su samostalni i nezavisni u svom radu i rade

na osnovu ovog, drugih zakona i propisa donijetih na osnovu zakona.

Za svoj rad organi za sprovođenje izbora odgovaraju organu koji ih je imenovao.

Svi organi i organizacije dužni su da pružaju pomoć organima za sprovođenje izbora i da im dostavljaju podatke potrebne za rad.

Član 18.

Organi za sprovođenje izbora rade u stalnom sastvu (birani članovi), odnosno u proširenom sastavu (opunomoćeni članovi).

Pravo da odredi opunomoćenog člana za rad u organima za sprovođenje izbora, ima svaki podnosilac potvrđene i proglašene izborne liste.

Dva ili više podnosilaca izborne liste mogu odrediti zajedničkog opunomoćenog člana za rad u organu za sprovođenje izbora.

Član 19.

Izborne komisije imenuju se na četiri godine, a birački odbori imenuju se za svaki izbor odbornika, odnosno poslanika.

Organi za sprovođenje izbora rade u proširenom sastavu od dana utvrđivanja tog sastava, u skladu sa odredbama ovog zakona, do završetka izbora.

Član 20

Predsjednik, sekretar i birani, odnosno opunomoćeni članovi izborne komisije i njihovi zamjenici, predsjednik, sekretar, birani i opunomoćeni članovi biračkog odbora i njihovi zamjenici, mogu biti samo lica koja imaju biračko pravo i ne mogu biti kandidati za odbornike, odnosno poslanike.

Licima iz stava 1. ovog člana, prestaje dužnost u organu za sprovođenje izbora čim prihvate da se kandiduju za odbornike, odnosno poslanike.

Član 21.

Organi za sprovođenje izbora odlučuju većinom glasova svojih članova.

Član 22.

Rad organa za sprovođenje izbora je javan.

Članovi organa za sprovođenje izbora i druga lica koja prate rad organa za sprovođenje izbora, dužni su da postupaju u skladu sa pravilima ponašanja koja propisuje Republička izborna komisija.

Kad lica iz stava 2. ovog člana prekrše pravila o održavanju reda na biračkom mjestu ili na drugi način ometaju rad organa za sprovođenje izbora, organ za sprovođenje izbora može ih udaljiti, a podatke o tome unosi u zapisnik.

Kandidat sa izborne liste koja je potvrđena i proglašena ne može prisustvovati radu organa za sprovođenje izbora.

1. Izborne komisije

Član 23.

Izborne komisije su: opštinska i Republička izborna komisija.

Član 24.

Opštinsku izbornu komisiju u stalnom sastavu imenuje skupština opštine.

Sastav opštinske izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi".

Član 25.

Opštinsku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i tri člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Predsjedniku i članovima opštinske izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici.

Predsjednik komisije i njegov zamjenik imenuju se iz reda nosilaca pravosudnih

funkcija, a članovi komisije u stalnom sastavu i njihovi zamjenici, po pravilu, iz reda diplomiranih pravnika.

Član 26.

Opštinska izborna komisija, u roku od 48 časova od časa donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosioca izborne liste u prošireni sastav, opštinska izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste u roku od 24 časa od časa donošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav opštinske izborne komisije i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja postaju njihovi članovi.

Ako podnosilac izborne liste ne odredi svog opunomoćenog predstavnika koji će ući u prošireni sastav opštinske izborne komisije najkasnije pet dana prije dana održavanja izbora, opštinska izborna komisija radi i punovažno odlučuje bez prisustva ovih lica.

Član 27.

Opštinska izborna komisija:

- 1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora;
- 2) organizuje tehničke pripreme za sprovođenje izbora;
- 3) određuje biračka mjesta za izbor odbornika i poslanika;
- 4) obrazuje biračke odbore i imenuje predsjednika i članove biračkih odbora za izbor odbornika i poslanika;
- 5) utvrđuje broj glasačkih listića za pojedina biračka mjesta, ovjerava ih i zajedno sa ovjerenim izvodom iz biračkog spiska

zapisnički ih predaje biračkim odborima;

6) ocjenjuje da li su izborne liste za izbor odbornika sastavljene i podnešene u skladu sa ovim zakonom;

7) potvrđuje i proglašava izborne liste za izbor odbornika;

8) utvrđuje rezultate izbora odbornika, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izornoj listi za izbor odbornika;

9) izdaje uvjerenje izabranom odborniku;

10) utvrđuje ukupne rezultate glasanja za izbor poslanika na svojoj teritoriji i po svakom biračkom mjestu i o tome dostavlja izvještaj Republičkoj izornoj komisiji;

11) javno objavljuje rezultate izbora odbornika;

12) podnosi izvještaj o rezultatima izbora odbornika skupštini opštine;

13) dostavlja podatke o izborima za odbornike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka, i

14) obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 28.

Opštinska izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad opštinske izborne komisije obezbjeđuje skupština opštine.

Član 29.

Republičku izbornu komisiju, u stalnom sastavu, imenuje Skupština Republike.

Sastav Republičke izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Član 30.

Republičku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i pet članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Predsjedniku i članovima Republičke izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici.

Predsjednik i njegov zamjenik imenuju se iz reda sudija Vrhovnog suda Crne Gore.

Sekretar Republičke izborne komisije imenuje se iz reda stručnjaka za izborni sistem i na stalnom je radu u republičkom organu nadležnom za izborni sistem i organizaciju vlasti.

Članovi Republičke izborne komisije i njihovi zamjenici imenuju se iz reda nosilaca pravosudnih funkcija i drugih istaknutih diplomiranih pravnika.

Član 31.

Republička izborna komisija, u roku od 48 časova od časa donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav, Republička izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste u roku od 24 asa od časa donošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav Republičke izborne komisije i o tome obavijestiti Republičku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom, poimenično utvrđuje lica koja postaju njeni članovi.

Ako podnosilac izborne liste ne odredi svog opunomoćenog predstavnika koji će ući u prošireni sastav Republičke izborne komisije najkasnije pet dana prije dana održavanja izbora, Republička izborna komisija radi i punovažno odlučuje bez prisustva ovih lica.

Član 32.

Republička izborna komisija:

1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora i jedinstvenoj primjeni odredaba ovog zakona;

2) prati primjenu i daje mišljenja u vezi sa primjenom ovog zakona;

3) usklađuje rad opštinskih izbornih komisija i daje uputstva u vezi primjene ovog zakona i vrši nadzor nad njihovim radom;

4) utvrđuje jedinstvene standarde za izborni materijal;

5) propisuje obrasce za sprovođenje izbornih radnji propisanih ovim zakonom;

6) određuje izborne akte koji joj se dostavljaju;

7) propisuje način proglašenja izbornih lista;

8) određuje način rukovanja i čuvanja izbornog materijala;

9) ocjenjuje da li su izborne liste za poslanike sastavljene i podnešene u skladu sa ovim zakonom;

10) donosi rješenje o proglašenju izborne liste za poslanije;

11) utvrđuje rezultate izbora za poslanike, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izornoj listi za izbor poslanika;

12) javno objavljuje ukupne rezultate izbora poslanika i po svakom biračkom mjestu u Republici;

13) podnosi izvještaj Skupštini Republike o sprovedenim izborima za poslanike;

14) izdaje uvjerenje izabranom poslaniku;

15) dostavlja podatke o izborima za poslanike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka, i

16) obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 33.

Republička izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad republičke izborne komisije obezbjeđuje Skupština Republike.

2. Birački odbor

Član 34.

Birački odbor čine: predsjednik i dva člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Predsjednik i članovi biračkog odbora u stalnom sastavu imaju zamjenike.

Birački odbor imenuje se za svako biračko mjesto, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 35.

Opštinska izborna komisija, u roku od 48 časova od časa donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosioca izborne liste u prošireni sastav biračkog odbora, opštinska izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste u roku od 24 časa od časa određivanja biračkog mjesta.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja ulaze u prošireni sastav biračkog odbora.

Ako podnosilac izborne liste ne odredi svog opunomoćenog predstavnika koji će ući u prošireni sastav biračkog odbora, najkasnije pet dana prije dana održavanja izbora, birački odbor radi i punovažno odlučuje bez prisustva ovih lica.

Član 36.

Birački odbor neposredno sprovodi glasanje na biračkom mjestu, obezbjeđuje pravilnost i tajnost glasanja, utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu i obavlja druge poslove određene ovim zakonom.

Birački odbor se stara o održavanju reda na biračkom mjestu za vreme glasanja.

Birački odbor određuje, iz reda svojih članova, povjerenika za glasanje van biračkog mjesta.

Bliža pravila o radu biračkog odbora određuje Republička izborna komisija.

VI PREDLAGANJE I UTVRĐIVANJE IZBORNIH LISTA

1. Kandidatura

Član 37.

Političke stranke, registrovane u Republici Crnoj Gori, posebno ili zajedno, kao i grupe građana, predlažu kandidate za svoju izbornu listu, na osnovu određenog broja potpisa birača.

Političke stranke predlažu izborne liste pod uslovima utvrđenim ovim zakonom i po postupku utvrđenom pravilima tih stranaka.

Član 38.

Jedno lice može biti kandidat za odbornika samo na jednoj izbornoj listi i samo u jednoj izbornoj jedinici.

Jedno lice može biti kandidat za poslanika samo na jednoj izbornoj listi.

Na jednoj izbornoj listi može biti najviše onoliko kandidata koliko se odbornika, odnosno poslanika bira u izbornoj jedinici, a najmanje jedna trećina od tog broja ako je podnosilac liste politička stranka, odnosno najmanje pet kandidata ako je podnosilac liste grupa građana.

Podnosilac liste slobodno određuje redosljed kandidata na listi.

Član 39.

Podnosilac izborne liste može povući listu najkasnije do dana utvrđivanja zbirne izborne liste.

Povlačenjem izborne liste prestaje funkcija opunomoćenog predstavnika podnosioca liste u svim organima za sprovođenje izbora, kao i sva prava koja mu, u tom svojstvu, po odredbama ovog zakona, pripadaju.

Kandidat može odustati od kandidature do dana donošenja rješenja o proglašenju izborne liste.

Član 40.

Ako po donošenju rješenja o proglašenju izborne liste kandidat pravosnažnom sudskom odlukom bude lišen poslovne sposobnosti, izgubi jugoslovensko državljanstvo, odustane od kandidature, odnosno ako nastupi njegova smrt ili mu prestane prebivalište na teritoriji izborne jedinice, podnosilac izborne liste gubi pravo da predloži novog kandidata.

Položaj na izbornoj listi kandidata iz stava 1. ovog člana, zauzima kandidat koji je, po redosljedu, sljedeći na izbornoj listi.

2. Naziv, utvrđivanje i proglašenje izborne liste

Član 41.

Naziv izborne liste određuje se prema nazivu političke stranke koja podnosi listu.

Ako dvije ili više političkih stranaka podnesu zajedničku izbornu listu, naziv i druga prava i obaveze podnosilaca zajedničke izborne liste određuju se sporazumom, koji se istovremeno sa zajedničkom izbornom listom dostavlja nadležnoj izbornoj komisiji.

Uz naziv izborne liste grupe građana podnosilac određuje i bližu oznaku te liste.

Član 42.

Izborna lista za izbor odbornika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje:

a) u opštini do 10.000 birača, 100 birača;

b) u opštini do 20.000 birača, 200 birača, i

c) u opštini preko 20.000 birača, 500 birača, koji imaju prebivalište na području odnosno izborne jedinice.

Izborna lista za izbor poslanika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje 1.000 birača koji imaju prebivalište u Republici.

Republička izborna komisija propisuje sadržaj i oblik obrasca za potpis birača iz st. 1. i 2. ovog člana.

Član 43.

Birač može, svojim potpisom, podržati samo jednu izbornu listu za izbor odbornika i samo jednu izbornu listu za izbor poslanika.

Član 44.

Prikupljanje potpisa za predlaganje kandidata za izbornu listu, u okviru izborne propagande, pokreću i obavljaju političke stranke, kao i građani, pojedinačno ili kolektivno.

Član 45.

Izborna lista za izbor odbornika dostavlja se opštinskoj izbornoj komisiji, a za izbor poslanika Republičkoj izbornoj komisiji, najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Uz izbornu listu, izbornoj komisiji se dostavlja i sljedeća dokumentacija, i to:

1) pismena izjava kandidata da prihvata kandidaturu;

2) potvrda o biračkom pravu za svakog kandidata sa izborne liste;

3) potvrda o prebivalištu svakog kandidata.

Član 46.

Nadležna izborna komisija, odmah po prijemu izborne liste, utvrđuje da li je lista podnešena u određenom roku i da li je sastavljena u skladu sa ovim zakonom.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista nije podnešena blagovremeno, donijeće rješenje o odbacivanju izborne liste.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista sadrži određene nedostatke donijeće, u roku od 24 časa od prijema izborne liste, zaključak kojim se podnosiocu liste nalaže da, najkasnije u roku od 48 časova od dostavljanja zaključka, otkloni te nedostatke. Tim zaključkom se podnosiocu ukazuje na radnje koje treba da obavi radi otklanjanja nedostataka.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista ne ispunjava uslove predviđene ovim zakonom, odnosno ako utvrdi da nedostaci izborne liste nijesu otklonjeni, ili nijesu otklonjeni u predviđenom roku, donijeće, u narednih 48 časova, rješenje kojim se odbija proglašenje te izborne liste.

Član 47.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da podnešene izborne liste nemaju nedostataka ili da su utvrđeni nedostaci otklonjeni, rješenjem potvrđuje i proglašava izbornu listu političke stranke (stranačka izborna lista), koalicije političkih stranaka (koaliciona izborna lista), odnosno grupe građana (izborna lista grupe građana).

Rješenje iz stava 1. ovog člana, se bez odlaganja, dostavlja podnosiocu izborne liste.

3. Zbirna izborna lista

Član 48.

Nakon potvrđivanja i proglašenja podnešenih izbornih lista, nadležna izborna komisija utvrđuje zbirnu izbornu listu, koja sadrži sve izborne liste sa imenima svih kandidata.

Redosljed na zbirnoj izornoj listi utvrđuje predsjednik izborne komisije žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosilaca lista, koji ispunjavaju uslove predviđene ovim zakonom za učešće u radu izborne komisije.

Zbirnu izbornu listu nadležna izborna komisija javno objavljuje, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

VII PREDSTAVLJANJE PODNOSILACA IZBORNIH LISTA I KANDIDATA SA IZBORNIM LISTAMA

Član 49.

Podnosioci izbornih lista imaju pravo da, u javnim glasilima, u okviru istih dnevnih

termina odnosno rubrika, ravnopravno obavještavaju građane o svojim programima i aktivnostima.

Za predstavljanje podnosilaca izbornih lista, kao i za druge predizborne aktivnosti, ne mogu se prikupljati i obezbjeđivati sredstva od stranih pravnih i fizičkih lica.

Član 50.

Radio-televizija Crne Gore obavezna je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, u okviru političko-informativnog programa, čija je čujnost i vidljivost obezbijedena na celoj teritoriji Republike, u jednakom trajanju i u istom terminu, obezbijedi predstavljanje podnosilaca izbornih lista kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Organizaciji iz stava 1. ovog člana nije dozvoljeno da, pod bilo kojim uslovima, omogući iznošenje i obrazlaganje izbornog programa podnosilaca izbornih lista u komercijalnom, zabavnom ili drugom programu koji nije političko-informativni.

Član 51.

Novinsko javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, preko svog dnevnog glasila, obezbijedi isti prostor, odnosno rubrike i ravnopravne uslove za predstavljanje podnosilaca lista kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Član 52.

Radio-televizija Crne Gore obavezna je da, najmanje pet puta u toku izborne propagande, besplatno, na način i pod uslovima kojima se obezbjeđuje ravnopravan položaj, ogłosi najavu promotivnog skupa podnosilaca izbornih lista za izbor poslanika.

Novinsko-javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da u toku izborne propagande besplatno, i pod uslovima predviđenim u stavu 1. ovog člana, oglašava najave svih

promotivnih skupova podnosilaca izbornih lista za izbor poslanika.

Član 53.

Sredstva javnog informisanja koja, uz naknadu, objavljuju oglase podnosilaca izbornih lista kojima se propagiraju izbori, izborni programi i kandidati, dužni su da, na tom oglasu istaknu oznaku "plaćeni izborni oglas".

Član 54.

Predstavnici javnih glasila iz čl. 50. i 51. ovog zakona, predstavnici Skupštine Republike i ovlašćeni predstavnici političkih stranaka koji namjeravaju da učestvuju na izborima, sporazumom utvrđuju broj i trajanje emisija, odnosno način i druge uslove ravnopravnog predstavljanja podnosilaca lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornih programa.

Političke stranke koje namjeravaju da učestvuju na izborima, o namjeri za učešće na izborima, obavještavaju Republičku izbornu komisiju u roku od tri dana od dana donošenja odluke o raspisivanju izbora.

Sporazum iz stava 1. ovog člana, zaključuje se najkasnije pet dana od dana donošenja odluke o raspisivanju izbora i, bez odlaganja, javno objavljuje.

Ako se u roku iz stava 3. ovog člana ne zaključi sporazum, Republička izborna komisija utvrdiće broj i trajanje emisija za ravnopravno predstavljanje podnosilaca lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornih programa.

Član 55.

Urednici i voditelji političko-informativnih i specijalizovanih emisija obavezni su da, u toku izborne propagande, nezavisno i objektivno predstavljaju sve kandidate, a voditelji emisija moraju imati nepristrasan odnos prema svim zastupljenim političkim, socijalnim i etničko kulturnim programima.

Urednici iz stava 1. ovog člana, spora-

zumno sa podnosiocima izbornih lista utvrđuju program njihovog predstavljanja, u skladu sa zakonom i programsko uređivačkim kriterijumima.

U skladu sa odredbom stava 1. ovog člana, a na osnovu člana 6. stav 2. ovog zakona, obavezno se organizuju emisije kojima se obezbjeđuje javno sučeljavanje izbornih programa podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista.

Član 56.

Ravnopravne uslove za predstavljanje svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista dužna su da obezbijede, u skladu sa ovim zakonom, i sva druga sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad i opština.

Sredstva javnog informisanja iz stava 1. ovog člana, uz učešće predstavnika osnivača i podnosilaca izbornih lista, utvrđuju bliža pravila za predstavljanje podnosilaca izbornih lista, izbornih programa i kandidata sa izbornih lista.

Član 57.

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa tih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne propagande, pod ravnopravnim uslovima, organizuju konferencije i druge javne skupove na kojima se predstavljaju i propagiraju izborni programi, izborne liste i kandidati sa tih lista, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 58.

Sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad i opština dužna su da, u skladu sa materijalnim i tehničkim mogućnostima, za vrijeme izborne propagande i pod ravnopravnim uslovima, obavještavaju o aktivnostima podnosilaca izbornih lista sa svih konferencija i drugih javnih skupova na kojima se predstavljaju programi i kandidati podnosilaca lista za izbor poslanika.

Podnosioci izbornih lista i sredstva javnog informisanja iz stava 1. ovog člana, sporazumno utvrđuju način i uslove izvještavanja sa javnog skupa kao i rokove u kojima podnosioci izbornih lista obavještavaju sredstva javnog informisanja o održavanju javnog skupa.

Član 59.

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa izbornih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne propagande, pripremaju izborne plakate, oglase, fotografije, letke, spotove, i sl., i da ih javno, bez posebnog odobrenja, izlažu i postavljaju na javnim mjestima koja odredi nadležni organ opštine.

Član 60.

Izborna propaganda, koja se organizuje preko uređaja zvučnog oglašavanja, sprovodi se u vrijeme i na način kojim se obezbjeđuje da se ne ugrožava pravo građana na lični mir, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 61.

Sredstva javnog informisanja, za vrijeme izborne propagande, dužna su objaviti nalaze nadležnih državnih organa kojima se konstatuje da je određeno javno glasilo povrijedilo principe jednakosti, ravnopravnosti i objektivnosti obavještavanja građana o programima i kandidatima političkih stranaka i drugih podnosilaca izbornih lista.

Član 62.

U toku sedam dana prije dana održavanja izbora zabranjeno je, u sredstvima javnog informisanja, objavljivati rezultate javnih anketa, istraživanja i analiza u vezi sa raspoloženjem biračkog tijela u pogledu procjene rezultata izbora.

Na dan izbora, prije zatvaranja biračkih mjesta, zabranjeno je objavljivanje prethodnih rezultata ili procjena rezultata izbora.

Član 63.

Odredbe ovog poglavlja primjenjuju se i na sredstva javnog informisanja čiji su osnivači pravna i fizička lica i koja svoju djelatnost vrše u skladu sa odredbama Zakona o javnom informisanju.

VIII SPROVOĐENJE IZBORA

1. Biračka mjesta

Član 64.

Glasanje za izbor odbornika, odnosno poslanika obavlja se na biračkom mjestu.

Biračka mjesta određuje opštinska izborna komisija, na predlog organa nadležnog za vođenje biračkog spiska, najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora.

Opštinska izborna komisija, najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora, oglašava koja su biračka mjesta određena i koji će birači glasati na pojedinom biračkom mjestu.

Član 65.

Biračko mjesto određuje se za glasanje najviše do 2.500 birača.

Bliža pravila u vezi sa biračkim mjestom utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 66.

Birač glasa na biračkom mjestu na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana birač može, putem pisma, glasati i van biračkog mjesta na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Način glasanja van biračkog mjesta, kao i broj birača koji su na taj način ostvarili svoje biračko pravo, unosi se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Bliža pravila o glasanju putem pisma utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 67.

Obavještenje o izborima dostavlja se biračima najkasnije pet dana prije održavanja izbora.

Svakom biraču dostavlja se obavještenje o danu i vremenu održavanja izbora, sa brojem i adresom biračkog mjesta na kome se glasa i brojem pod kojim je upisan u izvod iz biračkog spiska.

Član 68.

Svaki birač glasa lično.

Birač u toku održavanja izbora može glasati samo jedanput.

Glasanje je tajno.

Glasa se na ovjerenim glasačkim listićima.

Na biračkom mjestu i na 50 metara od biračkog mjesta zabranjeno je isticanje simbola političkih stranaka i drugog propagandnog materijala, kojima se može uticati na opredeljenje birača.

Niko ne smije doći na biračko mjesto pod oružjem ili opasnim oruđem.

Ako se u toku glasanja naruše pravila iz st. 1. do 6. ovog člana, birački odbor se raspušta, a glasanje na tom biračkom mjestu ponavlja.

Član 69.

Biračka mjesta u izbornoj jedinici otvaraju se u 7,00 časova, a zatvaraju u 20,00 časova. U toku ovog vremena biračko mjesto mora biti neprekidno otvoreno.

Biračima koji su se zatekli na biračkom mjestu u trenutku zatvaranja omogućiće se da glasaju.

Član 70.

Ako se na biračkom mjestu naruši red, birački odbor može prekinuti glasanje dok se red ne uspostavi. Razlozi i trajanje prekida glasanja unose se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Pripadnici milicije na dužnosti mogu ući na biračko mjesto samo uz dozvolu pred-

sjednika biračkog odbora i samo ako su na biračkom mjestu narušeni red i mir.

Ako je glasanje prekinuto duže od jednog časa, produžava se onoliko vremena koliko je prekid trajao.

Član 71.

Dok je biračko mjesto otvoreno i traje glasanje, na biračkom mjestu moraju biti prisutni svi članovi biračkog odbora ili njihovi zamjenici.

Za svako biračko mjesto obezbijediće se posebna prostorija u kojoj je moguće obezbijediti tajnost glasanja.

Na biračkom mjestu može biti prisutan istovremeno onoliki broj birača koliko biračkih kabina postoji na biračkom mjestu.

Zabranjeno je zadržavanje na biračkom mjestu svih lica koja nemaju prava i dužnosti u vezi sa sprovođenjem izbora, utvrđene ovim zakonom.

Zbog povrede pravila sadržanih u st. 1. do 4. ovog člana, može se podnijeti prigovor opštinskoj izbornoj komisiji, koja odlučuje da li će se glasanje na tom biračkom mjestu ponoviti.

2. Izborni materijal**Član 72.**

Glasački listić sadrži:

- 1) oznaku izborne jedinice;
- 2) redni broj koji se stavlja ispred izborne liste;
- 3) nazive izbornih lista, saglasno odredbama člana 41. ovog zakona, prema redoslijedu utvrđenom na zbirnoj izbornoj listi, sa imenom i prezimenom prvog kandidata sa liste;
- 4) napomenu da se glasa samo za jednu izbornu listu, zaokruživanjem rednog broja ispred naziva te liste, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Član 73.

Glasačke listiće priprema i ovjerava nadležna izborna komisija.

Opštinska izborna komisija utvrđuje broj glasačkih listića koji mora biti istovjetan broju birača upisanih u birački spisak.

Republička izborna komisija kontrolise pripremu i ovjeru glasačkih listića i određuje broj rezervnih glasačkih listića za izbor poslanika.

Republička izborna komisija bliže propisuje oblik i izgled glasačkih listića, način i kontrolu štampanja i rukovanja glasačkim listićima.

Član 74.

Opštinska izborna komisija je dužna da za svaki birački odbor blagovremeno pripremi materijal za glasanje, a naročito potreban broj glasačkih listića, izborne liste, izvod iz biračkog spiska, potvrde o biračkom pravu, posebne i službene koverta za glasanje, kao i obrazac zapisnika o radu biračkog odbora.

Primopredaja izbornog materijala vrši se najdocnije 48 časova prije dana održavanja izbora.

Nadležni opštinski organ stara se o uređivanju biračkih mjesta i priprema za svaki birački odbor potreban broj glasačkih kutija sa priborom za pečačenje i priborom za pisanje.

Na dan izbora, prije početka glasanja, birački odbor utvrđuje da li je pripremljeni izborni materijal za to biračko mjesto potpun i u ispravnom stanju, da li je biračko mjesto uređeno na način kojim se obezbjeđuje tajnost glasanja i da li glasanje može početi, što se unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Član 75.

Zbirna izborna lista, s nazivima izbornih lista i imenima svih kandidata, za vrijeme glasanja mora biti vidno istaknuta na biračkom mjestu.

Sadržaj i oblik, kao i način isticanja

zbirne izborne liste iz stava 1. ovog člana, propisuje Republička izborna komisija.

Član 76.

Predstavnici podnosilaca izbornih lista i kandidati za odbornike i poslanike imaju pravo uvida u izborni materijal, a naročito u izvode iz biračkih spiskova, zapisnike biračkog odbora, zapisnike izbornih komisija i glasačke listiće. Uvid se vrši u službenim prostorijama izborne komisije, kao i kod organa kod kojih se izborni materijal nalazi.

Uvid u izborni materijal može se obaviti u roku od pet dana od dana održavanja izbora.

Član 77.

Izborni materijal čuva se najmanje četiri godine.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana, glasački listići se čuvaju 60 dana, odnosno do okončanja postupka o povredi prava u toku izbora.

Republička izborna komisija propisuje način čuvanja i korišćenja izbornog materijala.

Član 78.

Republička izborna komisija propisuje sadržinu i oblik obrazaca i izbornog materijala, potrebnih za sprovođenje izbora, u roku od 15 dana od dana njenog imenovanja.

3. Glasanje**Član 79.**

Birački odbor provjerava glasačku kutiju u prisustvu birača koji prvi dođe na biračko mjesto. Rezultat kontrole upisuje se u kontrolni list koji potpisuju članovi biračkog odbora i birač koji je prvi došao na biračko mjesto.

U glasačku kutiju ubacuje se kontrolni list, a zatim se ona u prisustvu prvog birača pečati, što se unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Po otvaranju glasačke kutije, najprije se provjerava da li u njoj postoji kontrolni list. Ako u glasačkoj kutiji nema kontrolnog lista, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Obrazac kontrolnog lista propisuje Republička izborna komisija.

Član 80.

Birač prvo saopštava biračkom odboru svoje ime i prezime i predaje obavještenje o glasanju, a ličnom kartom ili drugom ispravom dokazuje svoj identitet.

Birač ne može glasati bez podnošenja dokaza o svom identitetu.

Predsjednik ili član biračkog odbora, pošto utvrdi identitet birača, zaokružuje redni broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska, objašnjava mu način glasanja i predaje glasački listić.

Član 81.

Članovi biračkog odbora ne smiju ni na koji način uticati na odluku birača.

Članovi biračkog odbora dužni su da biraču, na njegov zahtjev, ponovo objasne način glasanja.

Članovi biračkog odbora dužni su, naročito, da paze da niko ne ometa birača prilikom popunjavanja glasačkog listića i da u potpunosti bude obezbijedena tajnost glasanja.

Ako je u toku glasanja povrijeđeno neko pravilo iz stava 1. do 3. ovog člana, birački odbor se raspušta, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Član 82.

Birač može glasati samo za jednu izbornu listu sa glasačkog listića.

Glasa se zaokruživanjem rednog broja ispred naziva izborne liste za koju se glasa, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Birač sam presavija popunjeni glasački

listić tako da se ne vidi kako je glasao i stavlja ga u odgovarajuću glasačku kutiju, a zatim napušta biračko mjesto.

Član 83.

Na dan izbora ne mogu se vršiti nikakve promjene u izvodima iz biračkih spiskova.

Ako postupi suprotno odredbi stava 1. ovog člana, birački odbor se raspušta, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Član 84.

Birač koji nije u mogućnosti da na biračkom mjestu lično glasa (slijepo, invalidno ili nepismeno lice) ima pravo da povede lice koje će umjesto njega, na način koji mu ono odredi, ispuniti listić, odnosno obaviti glasanje.

Način glasanja za birača iz stava 1. ovog člana unosi se u zapisnik.

Član 85.

Birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu (nemoćno ili spriječeno lice) obavijestiće birački odbor o tome da li želi da glasa. Birački odbor će preko svog povjerenika za glasanje, putem pisma, omogućiti takvom licu da glasa na način kojim se obezbjeđuje neposrednost i tajnost glasanja.

Pošto je obaviješten o nemogućnosti birača da glasa na biračkom mjestu birački odbor će, preko povjerenika za glasanje putem pisma, dostaviti biraču u službenoj koverti ovjereni glasački listić, zbirnu izbornu listu, poseban koverat za popunjeni glasački listić i potvrdu o njegovom izbornom pravu.

Pošto birač glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat koji povjerenik pred njim pečati žigom na pečatnom vosku. Potom se zatvoreni koverat u kojem se nalazi glasački listić, kao i potvrda o biračkom pravu, stavljaju u službeni koverat koji povjerenik pred biračem pečati.

Povjerenik predaje biračkom odboru službeni koverat, koji birački odbor otvara,

konstatuje da je u njemu potvrda o biračkom pravu, zaokružuje redni broj pod kojim je birač registrovan u izvod iz biračkih spiskova, a neotvoreni koverat sa glasačkim listićem ubacuje u glasačku kutiju.

Način glasanja birača iz stava 1. ovog člana unosi se u zapisnik.

Blža pravila o načinu glasanja iz stava 1. ovog člana donosi Republička izborna komisija.

Član 86.

Birači koji se nalaze na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vježbi, odnosno koji izvršavaju obavezu u jedinicama ili ustanovama Vojske Jugoslavije, glasaju u tim jedinicama, odnosno ustanovama.

Na osnovu podataka organa koji vodi birački spisak o biračima iz stava 1. ovog člana, izborna komisija je dužna da sačini i ovjeri posebne izvode iz biračkog spiska za te birače i da ih, zajedno sa potrebnim brojem ovjerenih glasačkih listića, zbirnih izbornih lista, odgovarajućim potvrdama o biračkom pravu, posebnim i službenim koveratama, dostavi vojnim jedinicama i vojnim ustanovama gdje se ti birači nalaze.

Pošto birač iz stava 1. ovog člana glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat koji se pred njim pečati žigom na pečatnom vosku. Potom se zatvoreni koverat u kome se nalazi glasački listić, kao i potvrda o biračkom pravu, stavljaju u službeni koverat koji organ nadležan za sprovođenje izbora u vojnoj jedinici, odnosno vojnoj ustanovi, pred njim pečati.

Organ nadležan za sprovođenje izbora u vojnoj jedinici i vojnoj ustanovi dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji zapečaćene službene koverte.

Republička izborna komisija utvrđuje bliža pravila o načinu glasanja u vojnoj jedinici, odnosno vojnoj ustanovi.

Član 87.

Birači koji na dan održavanja izbora

rade ili studiraju van mjesta u kome su registrovani u izvod iz biračkog spiska, mogu glasati putem pisma.

Birači iz stava 1. ovog člana, obraćaju se biračkom odboru na biračkom mjestu gdje su upisani u izvod iz biračkog spiska sa zahtjevom da im taj birački odbor dostavi obavještenje o glasanju, glasački listić, zbirnu izbornu listu, poseban koverat za glasački listić, potvrdu o biračkom pravu, kao i službeni koverat.

Pošto birač iz stava 1. ovog člana glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat. Potom zatvoreni koverat u kome se nalazi glasački listić, kao i potvrdu o biračkom pravu, stavlja u službeni koverat koji poštom dostavlja biračkom odboru iz stava 2. ovog člana.

Član 88.

Birači koji u vrijeme održavanja izbora privremeno borave u inostranstvu, glasaju na biračkom mjestu na području posljednjeg prebivališta na teritoriji Republike Crne Gore, prije odlaska u inostranstvo.

Član 89.

Birači koji se kao članovi pomorskih i rečnih brodova trgovačke mornarice koji plove pod zastavom Savezne Republike Jugoslavije, nalaze na dan glasanja van teritorijalnih voda Savezne republike Jugoslavije, birači na radu u diplomatskim i konzularnim predstavništvima Savezne Republike Jugoslavije u inostranstvu i članovi njihovih porodica koji žive u inostranstvu, glasaju na brodu, odnosno u diplomatskom ili konzularnom predstavništvu.

Uslove za glasanje lica iz stava 1. ovog člana, obezbjeđuju nadležna ministarstva za pomorski i rječni saobraćaj i odnose sa inostranstvom.

Na osnovu podataka organa koji vodi birački spisak o biračima iz stava 1. ovog člana, opštinska izborna komisija je dužna da sačini i ovjeri posebne izvode iz biračkog spis-

ka za te birače i da ih, zajedno sa potrebnim brojem ovjerenih glasačkih listića, zbirnim izbornim listama, odgovarajućim potvrdama o biračkom pravu, posebnim i službenim kovertama, dostavi brodu, odnosno ustanovi gdje se ti birači nalaze.

Za sprovođenje izbora na brodu i u diplomatskom ili konzularnom predstavništvu, starješina broda, odnosno predstavništva, obrazuje birački odbor sastavljen iz reda birača na brodu, odnosno predstavništvu.

Pošto birač iz stava 1. ovog člana glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat. Potom, zatvoreni koverat u kome se nalazi glasački listić, kao i potvrdu o biračkom pravu, stavlja u službeni koverat, koji se pred njim pečati.

Organ nadležan za sprovođenje izbora na brodu, odnosno u diplomatskom ili konzularnom predstavništvu u inostranstvu, bez odlaganja dostavlja nadležnoj opštinskoj izbornoj komisiji zapečaćene službene koverta.

Bliža pravila o načinu glasanja birača iz stava 1. ovog člana donosi Republička izborna komisija.

Član 90.

Lica koja su u pritvoru i lica koja izdržavaju kaznu zatvora glasaju putem pisma.

Na osnovu podataka organa koji vodi birački spisak o biračima iz stava 1. ovog člana, opštinska izborna komisija je dužna da sačini i ovjeri posebne izvode iz biračkog spiska za te birače i da ih, zajedno sa potrebnim brojem glasačkih listića, zbirnih izbornih lista, odgovarajućim potvrdama o biračkom pravu, posebnim i službenim kovertama, dostavi ustanovi za izdržavanje kazne zatvora gdje se ti birači nalaze.

Pošto birač iz stava 1. ovog člana glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat. Potom, zatvoreni koverat u kome se nalazi glasački listić, kao i potvrdu o biračkom pravu, stavlja u službeni koverat koji povjerenik pred biračima pečati.

Bliža pravila o načinu glasanja lica iz stava 1. ovog člana donosi Republička izborna komisija.

Član 91.

U slučajevima glasanja putem pisma uzeće se u obzir samo glasovi koji na biračko mjesto ili u opštinsku izbornu komisiju stignu do 20,00 časova na dan održavanja izbora.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana, ako zbog velike udaljenosti birača, birački odbori nijesu u stanju da blagovremeno dostave izborni materijal, najkraćim putem, obavijestice o tome opštinsku izbornu komisiju.

Izborni materijal iz stava 2. ovog člana, birački odbori dostavljaju naknadno, a najkasnije do 20,00 časova narednog dana od dana održavanja izbora.

U slučajevima glasanja putem pisma, broj birača koji su glasali i način glasanja unose se u poseban zapisnik, čiji sadržaj i oblik propisuje Republička izborna komisija.

IX UTVRĐIVANJE I OBJAVLJIVANJE REZULTATA IZBORA

1. Utvrđivanje rezultata izbora

Član 92.

Po završenom glasanju, birački odbor pristupa utvrđivanju rezultata glasanja na biračkom mjestu.

Birački odbor utvrđuje broj neupotrijebljenih glasačkih listića i stavlja ih u poseban omot koji se pečati.

Na osnovu izvoda iz biračkog spiska, birački odbor utvrđuje ukupan broj birača koji su glasali.

Kada se glasačka kutija otvori, poslije provjere kontrolnog lista, važeći glasački listići odvajaju se od nevažećih.

Birački odbor konstatuje broj nevažećih glasačkih listića i unosi ga u zapisnik. Potom, utvrđuje broj važećih listića i broj glasova

za svaku izbornu listu, što, takođe, unosi u zapisnik.

Nevažeci glasački listić je: nepopunjeni glasački listić, listić koji je popunjen tako da se ne može utvrditi za koju je izbornu listu glasalo i listić na kome je zaokruženo više od jedne izborne liste.

Ako je glasanje obavljeno putem pisma, glasački listić uz koji nema potvrde o izborom pravu smatra se nevažecim.

Ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji veći od broja birača koji su glasali, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja. Rezultati glasanja na tom biračkom mjestu utvrđuju se poslije ponovljenog glasanja.

Član 93.

Kad birački odbor utvrdi rezultate glasanja, u zapisnik o radu biračkog odbora unosi se: broj primljenih glasačkih listića; broj neupotrijebljenih glasačkih listića; broj upotrijebljenih glasačkih listića; broj nevažecih glasačkih listića; broj važecih glasačkih listića; broj glasova datih za svaku izbornu listu; broj birača prema izvodu iz biračkog spiska; broj birača koji su glasali po spisku i broj birača koji su glasali putem pisma.

U zapisnik o radu biračkog odbora unose se i primjedbe i mišljenja članova biračkog odbora, podnosilaca izbornih lista i zajedničkih predstavnika podnosilaca izbornih lista iz člana 34. ovog zakona, kao i sve druge činjenice od značaja za glasanje.

Zapisnik o radu biračkog odbora potpisuju svi članovi biračkog odbora.

Svaki član biračkog odbora dobija kopiju zapisnika o radu biračkog odbora.

Član 94.

Po utvrđivanju rezultata glasanja, birački odbor će, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 18 časova od časa zatvaranja biračkog mjesta, dostaviti opštinskoj izbornoj komisiji: zapisnik o radu, sa izvodom iz biračkog

spiska; dokaze na osnovu kojih su glasali birači koji nijesu upisani u birački spisak za odnosno biračko mjesto; neupotrijebljene i, odvojeno, upotrijebljene glasačke listiće, nevažeci i, odvojeno, važeci glasačke listiće, kao i preostali izborni materijal.

Član 95.

Rezultate izbora za odbornike utvrđuje opštinska izborna komisija na osnovu rezultata glasanja na svim biračkim mjestima u izbornoj jedinici.

Po prijemu izbornog materijala sa biračkih mjesta, opštinska izborna komisija utvrđuje: ukupan broj birača upisanih u birački spisak; broj birača koji je glasao na biračkim mjestima; broj birača koji su glasali putem pisma; ukupan broj glasačkih listića primljenih na biračkom mjestu; ukupan broj neupotrijebljenih glasačkih listića; ukupan broj nevažecih glasačkih listića; ukupan broj važecih glasačkih listića i broj glasova datih za svaku izbornu listu za izbor odbornika, pojedinačno.

Opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate glasanja za poslanike na biračkim mjestima na svom području, najkasnije u roku od 12 časova od dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta i o tome dostavlja izvještaj sa zapisnikom o svom radu Republičkoj izbornoj komisiji.

Na osnovu izvještaja opštinske izborne komisije iz stava 3. ovog člana, Republička izborna komisija utvrđuje rezultate izbora za poslanike.

Sadržaj i oblik obrasca zapisnika o radu opštinske izborne komisije propisuje Republička izborna komisija.

Član 96.

Opštinska izborna komisija za izbor odbornika, a Republička izborna komisija za izbor poslanika, utvrđuje ukupan broj glasova koji je dobila svaka pojedina izborna lista i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj listi.

Svakoj izbornoj listi pripada broj mandata srazmjernan broju dobijenih glasova.

Član 97.

U raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 4% glasova od ukupnog broja glasova birača koji su glasali u izbornoj jedinici.

Član 98.

Broj mandata koji će dobiti pojedina izborna lista utvrđuje se tako da se ukupan broj glasova koji je dobila svaka pojedina lista u izbornoj jedinici dijeli sa 1, 2, i ... zaključno sa brojem koji odgovara broju odbornika, odnosno poslanika koji se bira u izbornoj jedinici. Tako dobijeni količnici razvrstavaju se po veličini, pri čemu se u obzir uzima onoliko najvećih količnika koliko se odbornika, odnosno poslanika bira.

Svaka izborna lista dobija onoliko mandata koliko tih količnika na nju otpada.

Ako dvije ili više izbornih lista dobiju iste količnike na osnovu kojih bi dobile jedan mandat, žrijebom se određuje kojoj listi će se taj mandat dodijeliti.

Član 99.

Mandati, u okviru ukupnog broja mandata koje je izborna lista dobila, raspoređuju se prema redosljedu kandidata utvrđenom na kandidatskoj listi.

Član 100.

U slučaju da, prema rezultatima glasanja utvrđenim na način iz člana 98. ovog zakona, pojedina izborna lista dobije veći broj mandata od broja kandidata koji se nalaze na toj listi, ti mandati pripadaju izbornim listama koje imaju, po veličini, najveći sljedeći količnik.

2. Objavljivanje rezultata izbora

Član 101.

O ukupnim rezultatima izbora odbornika opštinska izborna komisija, a o ukupnim

rezultatima izbora poslanika Republička izborna komisija, javno objavljuje podatke o:

- 1) broju birača upisanih u birački spisak;
- 2) broju birača koji su glasali na biračkom mjestu;
- 3) broju birača koji su glasali van biračkog mjesta;
- 4) broju birača koji su glasali;
- 5) broju primljenih glasačkih listića;
- 6) broju neupotrijebljenih glasačkih listića;
- 7) broju upotrijebljenih glasačkih listića;
- 8) broju nevažećih glasačkih listića;
- 9) broju važećih glasačkih listića;
- 10) broju glasova koje su dobile pojedine izborne liste;
- 11) broju mandata koje su dobile pojedine izborne liste.

Član 102.

Ukupne rezultate izbora za poslanike Republička izborna komisija objavljuje u roku od 24 časa od časa prijema izvještaja o rezultatima glasanja od opštinskih izbornih komisija.

Republička izborna komisija, sedam dana prije dana konstituisanja Skupštine republike, u dnevnom listu "Pobjeda", objavljuje rezultate glasanja za poslanike na svakom biračkom mjestu.

Ukupne rezultate izbora za odbornike opštinska izborna komisija objavljuje u roku od 24 časa od časa prijema izvještaja o rezultatima glasanja sa svih biračkih mjesta u toj izbornoj jedinici.

Rezultati izbora poslanika objavljuju se u "Službenom listu Republike Crne Gore", a rezultati izbora odbornika u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi", najkasnije u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 103.

Opštinska izborna komisija izabranom odborniku, a Republička izborna

komisija izabranom poslaniku, izdaje, na dan potvrđivanja mandata, uvjerenje da je izabran za odbornika, odnosno poslanika.

X PRESTANAK MANDATA, PONOVI IZBORI, POPUNA UPRAŽNJENIH ODBORNIČKIH I POSLANIČKIH MJESTA I PRIJEVREMENI IZBORI

1. Prestanak mandata

Član 104.

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) ako je pravosnažnom sudskom odlukom osuđen na kaznu zatvora bezuslovno u trajanju od najmanje šest mjeseci ili je osuđen na kaznu zatvora za krivično delo koje ga čini nedostojnim za vršenje ove funkcije;
- 3) ako je pravosnažnom sudskom odlukom lišen poslovne sposobnosti;
- 4) ako nastupi jedan od slučajeva nespojivosti funkcije odbornika, odnosno poslanika sa drugom funkcijom, utvrđenom ovim zakonom;
- 5) gubljenjem jugoslovenskog državljanstva;
- 6) ako mu prestane prebivalište na teritoriji izborne jedinice;
- 7) ako umre.

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat danom nastupanja slučaja iz stava 1. ovog člana.

Ako se zabrani delovanje političke stranke odborniku, odnosno poslaniku te stranke izabranom sa stranačke liste prestaje mandat.

Prestanak mandata konstatuje skupština čiji je odbornik, odnosno poslanik, na prvoj narednoj sjednici poslije prijema obavještenja o razlozima za prestanak mandata odbornika, odnosno poslanika.

Poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran, raspuštanjem, odnosno prestankom mandata Skupštine Republike, u skladu sa Ustavom.

2. Ponovni izbori

Član 105.

Ponovni izbori sprovode se ako nadležna izborna komisija poništi izbore i u drugim slučajevima utvrđenim ovim zakonom.

Član 106.

Ako nadležna izborna komisija poništi izbore na pojedinom biračkom mjestu, glasanje se ponavlja samo na tom biračkom mjestu.

U slučaju iz stava 1. ovog člana, rezultat izbora se utvrđuje po završetku ponovljenog glasanja.

Član 107.

Ponovni izbori se sprovode na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

Ponovne izbore raspisuje nadležna izborna komisija.

Ponovni izbori sprovode se najkasnije u roku od 15 dana od dana poništenja izbora.

U slučajevima ponavljanja izbora iz člana 106. stav 1. ovog zakona, ponovni izbori se sprovode najkasnije u roku od tri dana od dana donošenja odluke nadležne izborne komisije.

Za sprovođenje ponovljenog glasanja već proglašene izborne liste se ne mogu mijenjati.

3. Popuna upražnjenih odborničkih i poslaničkih mjesta

Član 108.

Ako odborniku, odnosno poslaniku prestane mandat iz razloga utvrđenih u članu 104. osim stava 5. tog člana, mandat dobija

novi odbornik, odnosno poslanik na način utvrđen ovim članom.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran preostane isti ili veći broj kandidata od broja odbornika, odnosno poslanika kojima je prestao mandat, izabranim za odbornika, odnosno poslanika smatraće se kandidat koji je sljedeći po redosljedu na izbornoj listi.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran nema kandidata, izabranim za odbornika, odnosno poslanika smatraće se kandidat sa liste koja ima, po veličini najveći sljedeći količnik.

Mandat novog odbornika, odnosno poslanika traje do isteka mandata odbornika, odnosno poslanika kome je prestao mandat.

Od kandidata iz st. 2. i 3. ovog člana, prije potvrđivanja mandata, pribavlja se pismena saglasnost da prihvata mandat.

4. Prijevremeni izbori

Član 109.

U slučaju raspuštanja Skupštine Republike ili prestanka mandata Skupštini Republike, kao i u slučaju donošenje odluke Skupštine Republike o prestanku mandata poslanika, raspisuju se prijevremeni izbori.

Prijevremeni izbori se sprovedu na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

XI ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA

Član 110.

Organi nadležni za sprovođenje izbora dužni su da, u toku izbornog postupka, obavještavaju birače o njihovim izbornim pravima i načinu zaštite tih prava.

Član 111.

Svaki birač, kandidat i podnosilac izborne liste ima pravo da podnese prigovor

nadležnoj izbornoj komisiji zbog povrede izbornog prava u toku izbora.

Prigovor iz stava 1. ovog člana, podnosi se u roku od 24 časa od časa kada je donešena odluka, odnosno izvršena radnja.

Član 112.

Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta biračkog odbora podnosi se opštinskoj izbornoj komisiji.

Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta opštinske izborne komisije podnosi se Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 113.

Nadležna izborna komisija donosi rješenje u roku od 48 časova od časa prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora.

Ako nadležna izborna komisija usvoji prigovor, poništiće tu odluku ili radnju.

Ako nadležna izborna komisija po prigovoru ne donese rješenje u rokovima predviđenim ovim zakonom, smatraće se da je prigovor usvojen.

Član 114.

Protiv rješenja nadležne izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor može se izjaviti prigovor Republičkoj izbornoj komisiji.

Prigovor se predaje izbornoj komisiji koja je donijela rješenje o prigovoru, u roku od 48 časova od časodostavljanja rješenja.

Izborna komisija iz stava 2. ovog člana dužna je da, u roku od 24 časa od časa prijema prigovora, dostavi Republičkoj izbornoj komisiji prigovor i sve potrebne spise.

Protiv rješenja Republičke izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor može se izjaviti žalba Ustavnom sudu.

Član 115.

Na sve radnje u vezi sa dostavljanjem rješenja, zaključaka, kao i drugih akata, spisa, isprava, podnesaka i slično, shodno se

primjenjuju pravila propisana za dostavljanje u upravnom postupku.

XII TROŠKOVI SPROVOĐENJA IZBORA I IZBORNE PROPAGANDE

1. Troškovi sprovođenja izbora

Član 116.

Sredstva za rad organa za sprovođenje izbora, izborni materijal i druge troškove za sprovođenje izbora, obezbjeđuju skupština opštine za izbor odbornika, a Skupština Republike za izbor poslanika. Zahtjev za dođelu sredstava sa specifikacijom ukupnih troškova podnosi nadležna izborna komisija.

Republička izborna komisija utvrđuje kriterijume, mjerila i raspoređuje sredstva opštinskim izbornim komisijama za vršenje odgovarajućih poslova u sprovođenju izbora za poslanike.

Republička izborna komisija određuje način korišćenja i vrši kontrolu upotrebe sredstava iz stava 2. ovog člana.

Sredstva koja se isplaćuju kao naknada za rad licima u organima za sprovođenje izbora oslobođena su plaćanja poreza i doprinosa.

2. Troškovi sprovođenja izborne propagande

Član 117.

Podnosioci izbornih lista sami obezbjeđuju troškove za izbornu propagandu i druge predizborne aktivnosti.

Podnosioci izbornih lista i kandidati mogu, radi pokrića troškova iz stava 1. ovog člana, prikupljati priloge.

Prikupljanje priloga iz stava 2. ovog člana može se vršiti u službenim prostorijama podnosioca izbornih lista, na javnim mjestima po odobrenju nadležnog organa, na javnim priredbama i skupovima koje organizuje

podnosilac izborne liste ili putem uplate, na određeni račun, podnosioca izborne liste.

Prilog po jednom kandidatu ili izbornoj listi mogu dati pojedini građani.

Član 118.

Radi pružanja pomoći podnosiocima izbornih lista u troškovima javnog predstavljanja izbornog programa i kandidata u izbornoj propagandi, u budžetu Republike obezbjeđuje se iznos od 1.000 prosječnih neto zarada isplaćenih u mjesecu koji je prethodio mjesecu u kome su raspisani izbori, za koji su objavljeni zvanični podaci.

Raspođela sredstava iz stava 1. ovog člana vrši se tako da se obezbijedi:

a) jedna trećina sredstava po prijavi izborne liste svakom podnosiocu izborne liste, u jednakim iznosima;

b) dvije trećine sredstava, nakon potvrđivanja izbornih lista podnosiocima izbornih lista, srazmjerno broju prijavljenih kandidata.

Ako su podnosioci izborne liste dvije ili više političkih stranaka (koalicija), sredstva iz stava 2. ovog člana, koja bi pripala jednom podnosiocu liste uvećavaju se za 20% za svaku drugu političku stranku u koaliciji.

Ako se izborna lista odbaci ili odbije, podnosilac izborne liste mora vratiti iznos sredstava iz stava 2. tačka a) ovog člana.

Prijave za sredstva iz stava 2. ovog člana, podnose se Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 119.

Izabranom poslaniku, odnosno odborniku koga je predložila grupa građana i političkoj stranci za izabranog poslanika, odnosno odbornika sa liste te političke stranke, pripada jednokratna novčana naknada, čiji iznos određuje Skupština Republike, odnosno skupština opštine.

Član 120.

Državni organi i organi lokalne samouprave stavljaju na raspolaganje svoje

prostorije, ostale uređaje, sredstva i opremu za vršenje izborne propagande i obezbjeđuju ravnopravne uslove u njihovom korišćenju svim podnosiocima izbornih lista.

Organi iz stava 1. ovog člana sporazumno sa podnosiocima izbornih lista u roku od 10 dana od dana raspisivanja izbora utvrđuju uslove i način korišćenja sredstava iz stava 1. ovog člana.

XIII KAZNENE ODREDBE

Član 121.

Kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično delo:

1) ko silom, ozbiljnom prijetnjom, podmićivanjem ili na drugi način prinudi drugog ili na njega utiče da na izborima ne glasa ili da glasa za određenu izbornu listu ili protiv te liste.

Ako delo iz stava 1. ovog člana izvrši član izborne komisije, član biračkog odbora ili drugo lice u vršenju dužnosti u vezi sa izborima, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

Član 122.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično delo:

1) ko poslije obavljenih izbora pozove birače na odgovornost zbog glasanja ili zahtijeva od njega da kaže kako je glasao ili zašto nije glasao;

2) ko na izborima glasa umjesto drugog birača pod njegovim imenom ili na istom glasanju glasa više od jedanput;

3) ko na izborima uništi, ošteti, oduzme ili prikrije glasački listić kojim je obavljeno glasanje, neku od isprava o izborima ili bilo koji predmet namijenjen izborima ili glasanju.

Ako delo iz stava 1. ovog člana izvrši član izborne komisije, biračkog odbora ili drugo lice u vršenju dužnosti u vezi sa iz-

borima, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

Član 123.

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest meseci kazniće se za krivično delo lice koje na izborima povredi tajnost glasanja.

Ako delo iz stava 1. ovog člana izvrši član izborne komisije, biračkog odbora ili drugo lice u vršenju dužnosti u vezi sa izborima, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 124.

Kaznom zatvora do tri godine kazniće se za krivično delo član izborne komisije, biračkog odbora ili drugo lice koje u vršenju dužnosti na izborima izmjeni broj datih glasova dodavanjem ili oduzimanjem glasačkih listića ili glasova pri prebrojavanju ili objavi rezultat izbora koji ne odgovara obavljenom glasanju.

Član 125.

Novčanom kaznom do 50.000 dinara ili kaznom zatvora do 60 dana kazniće se za prekršaj:

1) ko vrši agitaciju suprotno odredbi člana 6. ovog zakona;

2) ko se prihvati kandidature suprotno odredbi člana 38. ovog zakona;

3) ko prilikom predlaganja kandidata da svoj potpis suprotno odredbi člana 43. ovog zakona;

4) ko ometa rad biračkog odbora, sprovođenje izbora, odnosno glasanje ili rad izborne komisije;

5) ko se, pošto je glasao, na opomenu predsjednika biračkog odbora, ne udalji sa biračkog mjesta, suprotno odredbi člana 71. ovog zakona;

6) ko suprotno odredbi člana 68. ovog zakona, dođe do biračkog mjesta pod oružjem ili sa opasnim oruđem, i

7) ko prikuplja sredstva suprotno odredbi člana 117. ovog zakona.

Uz kaznu za prekršaj iz tač. 6) i 7) ovog

člana, učiniocu će se izreći i zaštitna mjera oduzimanja sredstava koje je pribavio.

Član 126.

Novčanom kaznom od 10.000 do 300.000 dinara kazniće se za prekršaj javno glasilo i drugo sredstvo javnog informisanja:

1) ako ne postupi po odredbi čl. 50., 51., 55., 56., 58. i 61. ovog zakona;

2) ako postupi suprotno odredbi člana 62. ovog zakona.

Za prekršaje iz stava 1. ovog člana, kazniće se i odgovorno lice u javnom glasilu i drugom sredstvu javnog informisanja novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara.

XIV PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 127.

U postupku sprovođenja prijevremenih izbora u 1992. godini, jugoslovenskim državljaninom, u smislu ovog zakona, smatraće se državljanin republike članice Savezne Republike Jugoslavije.

Pravo da bira odbornike i poslanike na prijevremenim izborima ima i državljanin SFRJ koji je navršio 18 godina, koji je po-

slovno sposoban i koji ima prebivalište u izbornoj jedinici najmanje godinu dana prije stupanja na snagu ovog zakona.

Član 128.

Predsjednik, sekretar, članovi izbornih komisija i njihovi zamjenici, u stalnom sastavu, u skladu sa ovim zakonom, imenovaće se najkasnije u roku od sedam dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Republička izborna komisija donijeće propise za izvršavanje ovog zakona u roku od 15 dana od dana njenog imenovanja.

Član 129.

Skupština opštine uskladiće svoje propise o izborima sa odredbama ovog zakona u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 130.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o izboru i opozivu odbornika i poslanika ("Službeni list SRCG", broj 36/90).

Član 131.

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Z A K O N

O

IZBORU PREDSJEDNIKA REPUBLIKE⁴

I OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Predsjednika Republike Crne Gore (u daljem tekstu: predsjednik Republike) biraju

građani na opštim izborima, neposredno i tajnim glasanjem, na vrijeme od pet godina.

Član 2.

Pravo da bude biran za predsjednika Republike ima jugoslovenski državljanin

⁴ "Službeni list Republike Crne Gore", br. 49/92, od 14. oktobra 1992. godine

koji je navršio 18 godina života i koji ima prebivalište na teritoriji Republike, najmanje godinu dana prije dana održavanja izbora.

Član 3.

Izbore za predsjednika Republike raspisuje predsjednik Skupštine Republike Crne Gore.

Odlukom o raspisivanju izbora određuje se dan održavanja izbora.

Od dana raspisivanja do dana održavanja izbora ne smije proteći manje od 60 ni više od 90 dana.

Član 4.

Postupak izbora predsjednika Republike sprovode Republička izborna komisija, opštinska izborna komisija i birački odbori, nadležni za izbore odbornika i poslanika.

II PREDLAGANJE KANDIDATA

Član 5.

Kandidate za predsjednika Republike predlažu političke stranke, odnosno grupe građana, na osnovu potpisa najmanje 2000 birača.

Pojedina politička stranka, odnosno grupa građana može predložiti najviše jednog kandidata za izbor predsjednika Republike.

Dvije ili više političkih stranaka mogu predložiti zajedničkog kandidata.

Član 6.

Potpisi birača prikupljaju se na propisanom obrascu u koji se unosi: ime i prezime kandidata, datum rođenja, zanimanje i prebivalište. Ovi podaci, na istom obrascu, unose se i za svakog potpisnika predloga.

Birač može, svojim potpisom, podržati samo jednog kandidata za predsjednika Republike.

Član 7.

Predlog kandidata za predsjednika Republike podnosi se Republičkoj izbornoj komisiji, najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora.

Uz predlog kandidata iz stava 1. ovog člana, obavezno se podnose:

- 1) pismena izjava kandidata o prihvatanju kandidature;
- 2) potvrda o biračkom pravu kandidata, i
- 3) potvrda o mjestu prebivališta kandidata.

Svaki kandidat može odustati od kandidature najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora.

Član 8.

Republička izborna komisija sastavlja listu kandidata za predsjednika Republike u roku od 48 časova od isteka roka iz člana 7. stav 1. ovog zakona.

Kandidati se, na listi kandidata, unose prema redosljedu koji se utvrđuje žrijebom koji sprovodi Republička izborna komisija u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosioca predloga kandidata.

Član 9.

Republička izborna komisija će odmah, po sastavljanju liste kandidata, a najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora, objaviti listu kandidata u "Službenom listu Republike Crne Gore", u svim dnevnim listovima koji izlaze u Republici i na Radio-televiziji Crne Gore.

Ako neki od kandidata umre, u vremenu od objave liste, pa do 72 časa prije dana izbora, politička stranka umjesto njega može predložiti novog kandidata u kom slučaju se ne traže potpisi birača.

III IZBOR PREDsjedNIKA REPUBLIKE

Član 10.

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na: izborno pravo, utvrđivanje i oglašavanje liste kandidata, predstavljanje kandidata, način organizovanja izbora, glasanje na biračkom mjestu i zaštitu izbornog prava, shodno se primjenjuju na izbor predsjednika Republike, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Član 11.

Glasanje za izbor predsjednika Republike obavlja se glasačkim listićem.

Glasački listić sadrži: oznaku da se glasa za predsjednika Republike; prezime i ime kandidata onim redom kojim su unijeti u listu kandidata; naziv političke stranke, odnosno stranaka koje su predložile kandidata.

Ako je kandidat predložen od grupe građana, uz njegovo prezime i ime navodi se oznaka "nezavisni kandidat". Ispred imena kandidata stavlja se redni broj.

Svi glasački listići su iste veličine, oblika i boje i ovjerava ih Republička izborna komisija.

Član 12.

Birač glasa tako što zaokružuje redni broj ispred imena kandidata za koga glasa.

Birač može glasati samo za jednog kandidata navedenog na glasačkom listiću.

Član 13.

Nepopunjeni glasački listić, kao i glasački listić koji je popunjen tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi za koga kandidata je birač glasao, smatra se nevažećim.

Nevažećim se smatra i glasački listić na kome je birač glasao za dva ili više kandidata, odnosno na kome je dopisano ime novog kandidata.

Član 14.

Po završenom glasanju birački odbor utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu i o tome izvještaj sa zapisnikom o radu dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji, najkasnije u roku od 18 časova po zatvaranju biračkog mjesta.

Opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate glasanja za teritoriju opštine i o tome izvještaj sa zapisnikom, najkasnije u roku od 12 časova, dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 15.

Republička izborna komisija odmah po prijemu izvještaja od svih opštinskih izbornih komisija utvrđuje rezultate izbora za predsjednika Republike.

Član 16.

Ako je na izborima za predsjednika Republike glasalo manje od polovine ukupnog broja građana Republike, upisanih u birački spisak, glasanje se ponavlja.

Ako na ponovnom glasanju glasa manje od polovine ukupnog broja građana iz stava 1. ovog člana, ponavlja se cijeli izborni postupak.

Član 17.

Za predsjednika Republike izabran je kandidat koji je dobio najveći broj glasova, pod uslovom da to predstavlja više od polovine birača koji su glasali.

Član 18.

Ako nijedan kandidat ne dobije broj glasova predviđen u članu 17. ovog zakona, glasanje se ponavlja za 14 dana, i to između dva kandidata koji su dobili najveći broj glasova.

Ako neki od kandidata iz stava 1. ovog člana, odustane od izbora, pravo da bude ponovo biran stiče kandidat koji je sljedeći po broju dobijenih glasova u prvom izbornom krugu.

U slučaju da zbog odustajanja kandidata koji, u smislu stava 2. ovog člana, imaju pravo učestvovati na ponovljenom izboru, ostane samo jedan kandidat, taj kandidat se smatra izabranim.

Na ponovnom izboru izabran je kandidat koji je dobio veći broj glasova. Ako na ponovnom izboru oba kandidata dobiju jednak broj glasova, ponavlja se cio izborni postupak.

Član 19.

Ako jedan od kandidata koji ima pravo učestvovati na ponovljenom izboru umre do dana ponovljenih izbora, cio izborni postupak se ponavlja.

Član 20.

Republička izborna komisija objavljuje rezultate izbora za predsjednika Republike u "Službenom listu Republike Crne Gore" i u sredstvima javnog informisanja.

Član 21.

Sredstva za pokriće troškova za izbor

predsjednika Republike obezbjeđuju se u budžetu Republike.

Kandidati za predsjednika Republike koji na izboru dobiju najmanje 10% glasova imaju pravo na jednaku naknadu troškova izborne propagande.

Visinu naknade iz stava 2. ovog člana, utvrđuje Vlada Republike Crne Gore, najkasnije 30 dana prije dana održavanja izbora.

IV PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 22.

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o izboru predsjednika i članova Predsjedništva Socijalističke Republike Crne Gore ("Službeni list SRCG", broj 36/90).

Član 23.

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON O IZMJENI ZAKONA O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA⁵

Član 1

U Zakonu o izboru odbornika i poslanika ("Službeni list RCG", broj 49/92), u članu 127 u stavu 2 riječi: "godinu dana", zamjenjuju se riječima: "šest mjeseci".

Član 2

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

⁵ "Službeni list Republike Crne Gore", br. 55/92, od 4. decembra 1992. godine

ZAKON
O DOPUNI ZAKONA
O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA⁶

Član 1

U Zakonu o izboru odbornika i poslanika (“Službeni list RCG”, broj 49/92 i 55/92) u članu 104 stav 1 poslije tačke 7) dodaje se nova tačka koja glasi:

“8) prestankom članstva u političkoj

stranci sa čije liste je izabran.”

Član 2

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u “službenom listu Republike Crne Gore.”

ZAKON
O
IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA
O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA⁷

Član 1.

U Zakonu o izboru odbornika i poslanika (“Službeni list RCG”, br. 49/92, 55/92 i 16/95) u članu 11 stav 2 riječi: “predlaže i” brišu se.

Član 2.

Član 13 mijenja se i glasi:

“Izbor odbornika obavlja se u opštini na osnovu izbornih lista u jednoj ili više izbornih jedinica.

Izborne jedinice iz stava 1 ovog člana određuje skupština opštine posebnom odlukom.”

Član 3.

Poslije člana 13 dodaju se dva nova člana koji glase:

“Član 13a

Izbor poslanika obavlja se u Republici na osnovu izbornih lista u jednoj ili više izbornih jedinica.

Izborne jedinice iz stava 1 ovog člana određuje Skupština Republike Crne Gore posebnom odlukom, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 13b

Broj odbornika, odnosno poslanika u izbornim jedinicama određuje se srazmjerno broju birača na prethodnim izborima u toj izornoj jedinici.”

Član 4.

U članu 15 stav 2 broj “90” zamjenjuje se brojem “100”.

Član 5.

U članu 25 dodaje se novi stav 4 koji glasi:

“Izuzetno od stava 3 ovog člana, u opštini u kojoj ne postoji nosilac pravosudne funkcije, predsjednik komisije i njegov zamjenik imenuju se iz reda istaknutih diplomiranih pravnika.”

⁶ “Službeni list Republike Crne Gore”, br. 16/95, od 13. maja 1995. godine

⁷ “Službeni list Republike Crne Gore”, br. 21/96., od 18. jula 1996. godine

Član 6.

U članu 27 poslije tačke 10 dodaje se nova tačka koja glasi:

“10 a) sačinjava i dostavlja republičkoj izbornoj komisiji poseban izvještaj o izboru poslanika sa područja opštine koje je ovim zakonom određeno kao dio druge izborne jedinice.”

Član 7.

U članu 30 stav 3 mijenja se i glasi:

“Predsjednik i njegov zamjenik imenuju se iz reda istaknutih nosilaca pravosudnih funkcija.”

Član 8.

U članu 32 tačka 10 mijenja se i glasi:

“donosi rješenje o proglašenju izbornih lista za poslanika.”

Član 9.

Poslije člana 32 dodaje se novi član koji glasi:

“Član 32 a

Republička izborna komisija će preuzeti nadležnost opštinske izborne komisije u slučaju da ova ne izvrši svoje obaveze u odnosu na izbor poslanika u skladu sa ovim zakonom.”

Član 10.

U članu 38, st. 2 i 3 mijenjaju se i glase:

“Jedno lice može biti kandidat za poslanika samo na jednoj izbornoj listi i samo u jednoj izbornoj jedinici.

U izbornoj jedinici u kojoj se bira jedan do četiri odbornika, odnosno poslanika, na jednoj izbornoj listi, jedan podnosilac liste može kandidovati do dva puta više kandidata od broja koji se bira.

U izbornoj jedinici u kojoj se bira pet do deset odbornika, odnosno poslanika, na jednoj izbornoj listi, jedan podnosilac može kandidovati do 1/2 više kandidata od broja koji se bira.

U izbornoj jedinici u kojoj se bira više

od deset odbornika, odnosno poslanika, na jednoj izbornoj listi, jedan podnosilac može kandidovati do 1/3 više kandidata od broja koji se bira.

Jedna izborna lista sadrži najmanje 1/3 kandidata od broja odbornika, odnosno poslanika koji se bira u izbornoj jedinici.”

Član 11.

U članu 40 stav 1 riječi: “ili mu prestane prebivalište na teritoriji izborne jedinice” brišu se.

Član 12.

U članu 42 stav 1 mijenja se i glasi:

“Izborna lista za izbor odbornika, odnosno poslanika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje:

a)	u izbornoj jedinici do	25 birača,
b)	6.000 birača	50 birača,
v)	u izbornoj jedinici do	100 birača,
g)	12.000 birača	200 birača,
d)	u izbornoj jedinici do	300 birača,
	24.000 birača	
	u izbornoj jedinici do	60.000 birača
	u izbornoj jedinici preko	60.000 birača

Birači koji potpisuju liste za izbor odbornika moraju imati prebivalište na području odnosno opštine.

Birači koji potpisuju liste za izbor poslanika moraju imati prebivalište na području odnosno izborne jedinice.

Stav 2 briše se.

U stavu 3 koji postaje stav 4 riječi: “iz st. 1 i 2” zamjenjuju se riječima: “iz stava 1.”

Član 13.

U članu 48 stav 2 mijenja se i glasi:

“Redosljed za zbirno izbornu listu u izbornoj jedinici utvrđuje nadležna izborna komisija prema broju potpisa koji su podržali izbornu listu za izbor odbornika, odnosno poslanika, na način što se izbornoj listi sa

najvećim brojem potpisa određuje prvo mjesto. Ostale izborne liste imaće redosljed po principu da veći broj potpisa obezbjeđuje prednost.

U slučaju da dvije ili više izbornih lista imaju isti broj potpisa redosljed utvrđuje predsjednik nadležne izborne komisije žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosioca lista.”

Član 14.

U članu 72 tačka 3 riječi: “prvog kandidata sa liste” zamjenjuju se riječima: “predsjednika stranke, odnosno ovlašćenog predstavnika grupe građana ili prvog kandidata sa liste, a po odluci podnosioca liste, o čemu se obavještava izborna komisija.”

Član 15.

Član 99 mijenja se i glasi:

“Mandati u okviru ukupnog broja mandata koje je izborna lista dobila raspoređuju se na način što se jedna polovina dobijenih mandata dođeljuje kandidatima sa izborne liste prema redosljedu na listi, a preostali mandati kandidatima sa liste u skladu sa odlukom podnosioca liste.

Kad izbornoj listi pripadne neparan broj mandata, broj mandata koji se dođeljuje kandidatima sa liste prema njihovom redosljedu na listi uvećava se za jedan.”

Član 16.

U članu 104 stav 1 tačka 6 briše se.

Član 17.

U članu 108 st. 1 i 2 mijenjaju se i glase:

“Ako odborniku, odnosno poslaniku prestane mandat iz razloga utvrđenih u članu 104, mandat dobija nivi odbornik, odnosno poslanik na način utvrđen ovim članom.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran preostane isti ili veći broj kandidata od broja odbornika,

odnosno poslanika kojima je prestao mandat, izabraće se onaj kandidat za koga odluči podnosilac izborne liste.”

Član 18.

Član 118 mijenja se i glasi:

“Radi pružanja pomoći podnosiocima izbornih lista u troškovima javnog predstavljanja izbornog programa i kandidata u izbornoj propagandi iz Budžeta republike obezbjeđuju se odgovarajuća sredstva.

Podnosiocu izborne liste za izbor poslanika kome je potvrđena lista, danom potvrđivanja izborne liste pripada iznos od četiri prosječne neto zarade isplaćene u mjesecu u kome su raspisani izbori za koju su objavljeni zvanični podaci, za svaku izbornu jedinicu posebno.

Podnosiocu izborne liste kome su potvrđene izborne liste za izbor poslanika u najmanje 10 izbornih jedinica uključujući izborne jedinice pet i osam iz člana 20 ovog zakona, danom potvrđivanja izbornih lista pripada iznos od najmanje 400 prosječnih neto zarada isplaćenih u mjesecu u kome su raspisani izbori, za koje su objavljeni zvanični podaci.

Prijave za sredstva iz st. 2 i 3 ovog člana podnose se Republičkoj izbornoj komisiji.

Skupštine opština će svojim odlukama utvrditi troškove sprovođenja izborne propagande za izbor odbornika.”

Član 19.

Član 127 mijenja se i glasi:

“Jugoslovenskim državljaninom, u smislu ovog zakona, smatraju se državljani republika članica Savezne Republike Jugoslavije.”

Član 20.

Poslije člana 127 dodaje se novi član koji glasi:

“Član 127 a

Na izborima u 1996. godini Crna Gora se dijeli na sljedeće izborne jedinice:

Izborna jedinica	Teritorija opština	Bira se poslanika
1	Bar (bez teritorije mjesne zajednice: Ostros - biračka mjesta za izbore 1992. godine Ckla, Arbneš, Ostros, Veliki Ostros, Koštanjica, Bobovište i Tejani)	4
2	Andrijevića, Berane	5
3	Bijelo Polje	6
4	Danilovgrad	2
5	Nikšić, Plužine	9
6	Pjevlja, Žabljak	5
7	Cetinje	3
8	Podgorica I (bez teritorije mjesnih zajednica: Tuzi, Mileš, Dinoše, Vuksanlekići-Podhum, Sukuruć, Vranj, Hoti i Zatrijebač - "Sl. list RCG" - Opštinski propisi, br. 19/95)	17
9	Podgorica II (teritorije mjesnih zajednica: Tuzi, Mileš, Dinoše, Vuksanlekići-Podhum, Sukuruć,	1
10	Vranj, Hoti i Zatrijebač - "Sl. list RCG" - Opštinski propisi, br. 19/95) Ulcinj (sa teritorijom mjesne zajednice: Ostros iz opštine Bar - biračka mjesta za izbore 1992. godine Ckla, Arbneš, Ostros, Veliki Ostros, Koštanjica, Bobovište i Tejani)	3
11	Kolašin, Mojkovac, Šavnik	3
12	Budva, Kotor	4
13	Plav, Rožaje	4
14	Tivat, Herceg Novi	5

Član 21. Objavljivanja u "Službenom listu republike Crne Gore."
Ovaj zakon stupa na snagu danom

ZAKON O FINANSIRANJU POLITIČKIH STRANAKA

(Objavljen u "Sl. list RCG", br. 44/97)

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se uslovi i način obezbjeđenja finansijskih sredstava za rad političkih stranaka i način obezbjeđenja dijela tih sredstava za izbornu propagandu.

Član 2.

Političke stranke mogu sticati sredstva za svoj rad iz: članarina, priloga, prihoda od sopstvene imovine i preduzetničke djelatnosti, kredita, poklona, legata, zavjestanja, budžeta i iz drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Član 3.

Republika, odnosno opština u budžetu obezbjeđuje dio sredstava za:

- 1) rad političkih stranaka, čiji su kandidati izabrani za poslanike, odnosno odbornike;
- 2) pokriće troškova izborne propagande političkim strankama kojima su potvrđene izborne liste za izbor poslanika, odnosno odbornika.

Član 4.

Budžetom Republike, odnosno budžetom opštine utvrđuju se finansijska sredstva iz člana 3. tačka 1) ovog zakona, s tim što, za pojedinu godinu, ta sredstva ne mogu iznositi manje od 0,3% ukupnih budžetskih prihoda za godinu za koju se budžet donosi.

Član 5.

Sredstva iz člana 4. ovog zakona, u visini od 30% raspodjeljuju se u jednakim iznosima svim strankama koje imaju poslanike u Skupštini, a ostatak sredstava srazmjerno ukupnom broju poslaničkih mjesta.

Ministarstvo nadležno za poslove finansija, sredstva iz stava 1. ovog člana prenosi svakomjesečno političkim strankama, do petog u mjesecu za prethodni mjesec.

Član 6.

Sredstva za pokriće troškova izborne propagande za izbor poslanika obezbjeđuju se u budžetu Republike u godini u kojoj su raspisani izbori.

Raspodjela sredstava iz stava 1. ovog člana vrši se tako da se obezbijedi:

1) jedna trećina sredstava strankama koje imaju poslanike u Skupštini, a koje su izrazile svoju namjeru da učestvuju na izborima, u jednakim iznosima;

2) jedna trećina sredstava političkim strankama kojima su potvrđene izborne liste;

3) jedna trećina sredstava političkim strankama koje osvoje poslaničke mandate, srazmjerno broju osvojenih mandata u Skupštini u odnosu na ukupan broj mandata.

Prijave za sredstva iz stava 1. ovog člana podnose se Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 7.

Sredstva za pokriće izborne propagande za izbor odbornika obezbjeđuju se u budžetu opštine, u godini u kojoj su raspisani izbori i raspodjeljuju se na način utvrđen u članu 6. stav 2. ovog zakona.

Prijave za sredstva iz stava 1. ovog člana podnose se opštinskoj izbornoj komisiji.

Član 8.

Političke stranke kojima je potvrđena izborna lista mogu i same obezbjeđivati troškove za izbornu propagandu i druge predizborne aktivnosti.

Političke stranke kojima je potvrđena izborna lista i kandidati mogu, radi pokrića troškova iz stava 1. ovog člana, prikupljati priloge.

Prikupljanje priloga iz stava 2. ovog člana može se vršiti u službenim prostorijama podnosioca izbornih lista, na javnim mjestima po odobrenju ministarstva nadležnog za unutrašnje poslove, na javnim priredbama i skupovima koje organizuje politička stranka kojoj je potvrđena izborna lista ili putem uplate na određeni račun te političke stranke.

Prilog po jednom kandidatu ili izbornoj listi mogu dati pojedini građani.

Član 9.

Troškovi izborne propagande političke stranke su njeni finansijski izdaci za sledeće oblike izborne propagande:

- plakate;
- oglase;
- emisije na radiju i televiziji;
- reklamni spotovi;
- publikacije.

Troškovi izborne propagande iz stava 1. ovog člana ne smiju preći iznos od 250 prosečnih zarada u RCG za poslednji mesec.

Član 10.

Stranke koje imaju poslanike u Skupštini, u roku od 15 dana od dana raspisivanja izbora, zaključice posebni sporazum kojim će se obezbijediti poštovanje ograničenja troškova izborne propagande.

Sporazumom iz stava 1. ovog člana određice se način vršenja kontrole utrošenih sredstava za izbornu propagandu, Rezultati

kontrole objavljivaće se u sredstvima javnog informisanja.

Član 11.

Političke stranke vode evidenciju o svojim prihodima i rashodima.

Finansijsko poslovanje političkih stranaka podliježe kontroli službe nadležne za kontrolu finansijsko-materijalnog poslovanja pravnih lica.

Član 12.

O uočenim nepravilnostima u pogledu korišćenja budžetskih sredstava utvrđenih ovim zakonom, služba iz člana 11. stav 2. ovog zakona obavještava ministarstvo nadležno za poslove finansija.

U slučaju iz stava 1. ovog člana ministarstvo nadležno za poslove finansija može uskratiti dalju isplatu tih sredstava. Protiv rješenja o uskraćivanju sredstava iz stava 2. ovog člana može se pokrenuti upravni spor.

Član 13.

Novčanom kaznom od desetostrukog do stope desetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kaznice se za prekršaj politička stranka:

1) ako stiče sredstva protivno odredbi člana 2. ovog zakona;

2) ako ne vodi evidenciju o finansijskom poslovanju u skladu sa odredbom člana 11. ovog zakona. Za prekršaj iz stava 1. tačka 1. ovog člana oduzeće se imovinska korist pribavljena izvršenjem prekršaja.

Novčanom kaznom od jedne polovine do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kaznice se za prekršaj iz stava 1. ovog člana odgovorno lice u političkoj stranci.

Član 14.

Novčanom kaznom u iznosu od jedne polovine do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kaznice se za prekršaj lice koje prikuplja sredstva suprotno odredbi člana 8. ovog zakona.

Za prekršaj iz stava 1. ovog člana oduzeće se imovinska korist pribavljena prekršajem.

Član 15.

Novčanom kaznom od stostrukog do stopedesetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kaznice se za prekršaj politička stranka ako prede iznos troškova izborne propagande protivno odredbi člana 9. stav 2. ovog zakona.

Novčanom kaznom od jedne polovine do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kaznice se za prekršaj iz stava 1. ovog člana odgovorno lice u političkoj stranci.

Član 16.

Odredbe ovog zakona shodno se primjenjuju na političke stranke koje zajedno predlože kandidata i na kandidata grupe građana.

Član 17.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o finansiranju političkih stranaka ("SI. list RCG", br. 21/93) i članovi 117, 118.1 119. Zakona o izboru odbornika i poslanika ("SI. list RCG", br. 49/92, 16/95. i 21/96).

Član 18.

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavlivanja u "SI. list RCG".

ZAKON O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA

(prečišćeni tekst)

(Objavljen u "Sl. listu RCG", br. 16/00)

I - OSNOVNE ODREDBE**Član 1**

Ovim zakonom uređuju se izbor i prestanak mandata odbornika u skupštinu opštine, Prestonice i glavnog grada i poslanika u Skupštinu Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Skupština Republike) i zaštita biračkog prava.

Član 2

Građani biraju odbornike i poslanike na osnovu slobodnog, opšteg, jednakog i neposrednog biračkog prava, tajnim glasanjem.

Niko ne može po bilo kom osnovu pozvati građanina na odgovornost zbog glasanja, niti od njega tražiti da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Član 3

U skupštinu opštine, Prestonice i glavnog grada (u daljem tekstu: skupština opštine) bira se 30 odbornika i još po jedan odbornik na svakih 5000 birača.

Broj odbornika utvrđuje skupština opštine posebnom odlukom najkasnije do dana raspisivanja izbora. U Skupštinu Republike bira se jedan poslanik na 6000 birača.

Broj poslanika utvrđuje Skupština Republike posebnom odlukom najkasnije do dana raspisivanja izbora.

Član 4

Odbornik, odnosno poslanik bira se u izbornoj jedinici na osnovu liste političke stranke (stranačka izborna lista), koalicije političkih stranaka (koaliciona izborna lista), odnosno grupe građana (izborna lista grupe građana) (u daljem tekstu: izborna lista).

Odbornički, odnosno poslanički man-

dati raspodjeljuju se srazmjerno broju dobijenih glasova.

Član 5

Mandat odbornika, odnosno poslanika traje četiri godine.

Odbornik, odnosno poslanik opredjeljuje se i glasa po sopstvenom uvjerenju. Odbornik, odnosno poslanik ne može biti opozvan.

Član 6

Građani imaju pravo da, preko sredstava javnog informisanja, budu obaviješteni o izbornim programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista, kao i o kandidatima sa izbornih lista.

Radi ostvarivanja prava građana iz stava 1 ovog člana sredstva javnog informisanja dužna su da dosljedno primjenjuju načela ravnopravnosti svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista.

Izborna propaganda preko sredstava javnog informisanja i javnih skupova prestaje 48 časova prije dana održavanja izbora.

Član 7

Organi za sprovođenje izbora su birački odbori i izborne komisije.

Član 8

Zaštitu biračkog prava obezbjeđuju izborne komisije, Ustavni sud Republike Crne Gore i nadležni sudovi.

Član 9

Sredstva za sprovođenje izbora obezbjeđuju se u budžetu opštine za izbor odbornika i budžetu Republike za izbor poslanika.

Na radnje, akte, podneske i ostale spise u vezi sa sprovođenjem izbora i prestankom

mandata odbornika, odnosno poslanika ne plaća se taksa.

II - BIRAČKO PRAVO

Član 10

Biračko pravo, u smislu ovog zakona, obuhvata prava građana: da biraju i da budu birani; da kandiduju i da budu kandidovani; da odlučuju o predloženim kandidatima i izbornim listama; da kandidatima javno postavljaju pitanja; da budu pravovremeno, istinito, potpuno i objektivno informisani o programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista i o kandidatima sa tih lista, kao i da raspolazu drugim pravima koja su predviđena ovim zakonom.

Član 11

Pravo da bira i da bude biran za poslanika ima građanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora.

Pravo da bira i da bude biran za odbornika ima građanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban, koji ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora i koji ima prebivalište na teritoriji opštine, kao izborne jedinice, najmanje 12 mjeseci prije dana održavanja izbora.

III - IZBORNE JEDINICE

Član 12

Izbor odbornika obavlja se u opštini kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Izbor poslanika obavlja se u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

IV - RASPISIVANJE IZBORA

Član 13

Izbore za odbornike i poslanike raspisuje predsjednik Republike Crne Gore (u daljem tekstu: predsjednik Republike).

Odlukom o raspisivanju izbora utvrđuju se rokovi za sprovođenje izbornih radnji propisani ovim zakonom i određuje dan održavanja izbora.

Odluka o raspisivanju izbora objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Član 14

Izbori za odbornike i poslanike održavaju se najkasnije 15 dana prije isteka izbornog perioda odbornika, odnosno poslanika kojima teče mandat.

Od dana raspisivanja izbora do održavanja izbora odbornika, odnosno poslanika ne može proteći manje od 60 ni više od 100 dana.

Danom potvrđivanja mandata odbornika, odnosno poslanika novog saziva prestaje mandat odbornika, odnosno poslanika prethodnog saziva.

Potvrđivanje mandata vrši se u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 15

U slučaju raspuštanja Skupštine Republike ili donošenja odluke o skraćenju mandata Skupštine Republike, predsjednik Republike raspisuje izbore na dan njenog raspuštanja, odnosno na dan stupanja na snagu odluke o skraćenju mandata.

Odredba stava 1 ovog člana primjenjuje se u slučaju prestanka mandata skupštine opštine, raspuštanja skupštine opštine ili prestanka mandata odbornika na osnovu odluke skupštine opštine.

Član 16

Odredbe člana 14 st. 2,3 i 4 ovog zakona primjenjuju se i kada je Skupština Repub-

like, odnosno skupština opštine raspuštena, odnosno kada je prestao mandat poslanika na osnovu odluke Skupštine Republike ili odbornika na osnovu odluke skupštine opštine.

V - ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Član 17

Organi za sprovođenje izbora rade na osnovu zakona.

Za svoj rad organi za sprovođenje izbora odgovaraju organu koji ih je imenovao.

Svi organi i organizacije dužni su da pružaju pomoć organima za sprovođenje izbora i da im dostavljaju podatke potrebne za rad.

Državni organi, organi lokalne samouprave, drugi organi i organizacije dužni su da pružaju stručnu i tehničku pomoć organima za sprovođenje izbora i da im dostavljaju podatke potrebne za rad.

Član 18

Organi za sprovođenje izbora rade u stalnom sastavu (imenovani članovi), odnosno u proširenom sastavu (opunomoćeni članovi).

Pravo da odredi opunomoćenog člana za rad u organima za sprovođenje izbora ima svaki podnosilac potvrđene i proglašene izborne liste.

Dva ili više podnosilaca izborne liste mogu odrediti zajedničkog opunomoćenog člana za rad u organu za sprovođenje izbora.

Član 19

Izborne komisije imenuju se na četiri godine, a birački odbori imenuju se za svaki izbor odbornika, odnosno poslanika.

Član 20

Predsjednik, sekretar, imenovani i opunomoćeni članovi organa za sprovođenje izbora i njihovi zamjenici mogu biti samo lica koja imaju biračko pravo.

Član 21

Organi za sprovođenje izbora odlučuju većinom glasova svojih članova.

Član 22

Rad organa za sprovođenje izbora je javan.

Članovi organa za sprovođenje izbora i druga lica koja prate rad organa za sprovođenje izbora dužni su da postupaju na osnovu zakona i pravila koja propisuje Republička izborna komisija.

Kad lica koja prate rad organa za sprovođenje izbora prekrše pravila o održavanju reda na biračkom mjestu ili na drugi način ometaju rad organa za sprovođenje izbora, organ za sprovođenje izbora može ih udaljiti, a podatke o tome unosi u zapisnik.

1. Izborne komisije

Član 23

Izborne komisije su: opštinske i Republička izborna komisija.

Član 24

Opštinsku izbornu komisiju u stalnom sastavu imenuje skupština opštine na predlog organa skupštine opštine nadležnog za izbor i imenovanje.

Sastav opštinske izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi".

Član 25

Opštinsku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i pet članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav opštinske izborne komisi-

je obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjedniku i članovima opštinske izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici.

Opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste može imati zamjenika.

Predsjednika i članove komisije, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka u komisiji, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Predsjednik komisije, njegov zamjenik i sekretar, kao i članovi komisije imenuju se iz reda diplomiranih pravnika, a zamjenici članova komisije imenuju se po pravilu iz reda diplomiranih pravnika.

Član 26

Opštinska izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav opštinska izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa donošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste određuje svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav opštinske izborne komisije i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja postaju njihovi članovi.

Opunomoćeni predstavnici učestvuju u radu i punovažno odlučuju 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 26a

U slučaju da se izbori za izbor odbornika

i poslanika sprovode istovremeno, podnosilac potvrđene izborne liste za izbor poslanika ima pravo da odredi svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav opštinskih organa za sprovođenje izbora, iako nije podnosilac liste za izbor odbornika.

Član 27

Opštinska izborna komisija:

- 1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora;
- 2) organizuje tehničke pripreme za sprovođenje izbora;
- 3) određuje biračka mjesta za izbor odbornika i poslanika;
- 4) obrazuje biračke odbore i imenuje predsjednika i članove biračkih odbora za izbor odbornika i poslanika;
- 5) utvrđuje broj glasačkih listića za pojedina biračka mjesta, ovjerava ih i zajedno sa ovjerenim izvodom iz biračkog spiska zapisnički ih predaje biračkim odborima;
- 6) ocjenjuje da li su izborne liste za izbor odbornika sastavljene i podnesene u skladu sa ovim zakonom;
- 7) potvrđuje i proglašava izborne liste za izbor odbornika;
- 8) javno objavljuje broj birača u opštini i po biračkim mjestima;
- 9) utvrđuje rezultate izbora odbornika, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izbornoj listi za izbor odbornika;
- 10) izdaje uvjerenje izabranom odborniku;
- 11) utvrđuje ukupne rezultate glasanja za izbor poslanika na svojoj teritoriji i po svakom biračkom mjestu i o tome dostavlja izvještaj Republičkoj izbornoj komisiji;
- 12) javno objavljuje rezultate za izbor odbornika;
- 13) podnosi izvještaj skupštini opštine o rezultatima za izbor odbornika;
- 14) dostavlja podatke o izborima za odbornike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka.

Član 28

Opštinska izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad opštinske izborne komisije obezbjeđuje skupština opštine.

Član 29

Republičku izbornu komisiju u stalnom sastavu imenuje Skupština Republike, na predlog organa Skupštine nadležnog za izbor i imenovanje.

Sastav Republičke izborne komisije objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Član 30

Republičku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i devet članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav Republičke izborne komisije obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u Skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjedniku i članovima Republičke izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici. Opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste može imati zamjenika.

Predsjednika i članove komisije, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka u komisiji, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Predsjednik i članovi komisije, njihovi zamjenici i sekretar komisije imenuju se iz reda diplomiranih pravnika.

Član 31

Republička izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav Republička izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa donošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav Republičke izborne komisije i o tome obavijestiti Republičku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja postaju njeni članovi.

Opunomoćeni predstavnici učestvuju u radu i punovažno odlučuju 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 32

Republička izborna komisija:

1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora i jedinstvenoj primjeni odredaba ovog zakona;

2) prati primjenu i daje mišljenja u vezi sa primjenom ovog zakona;

3) usklađuje rad opštinskih izbornih komisija i daje uputstva u vezi primjene ovog zakona i vrši nadzor nad njihovim radom;

4) utvrđuje jedinstvene standarde za izborni materijal;

5) propisuje obrasce za sprovođenje izbornih radnji propisanih ovim zakonom;

6) propisuje način proglašenja izbornih lista;

7) određuje način rukovanja i čuvanja izbornog materijala;

8) ocjenjuje da li su izborne liste za poslanike sastavljene i podnesene u skladu sa ovim zakonom;

9) donosi rješenje o proglašenju izbornih lista za poslanike;

10) javno objavljuje broj birača u cjelini, po opštinama i po biračkim mjestima;

11) utvrđuje rezultate izbora za poslanike, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izornoj listi za izbor poslanika;

12) javno objavljuje ukupne rezultate za izbor poslanika i po svakom biračkom mjestu u Republici;

13) podnosi izvještaj Skupštini Republike o rezultatima za izbor poslanika;

14) izdaje uvjerenje izabranom poslaniku;

15) dostavlja podatke o izborima za poslanike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka,i

16) obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 33

Republička izborna komisija će preuzeti nadležnost opštinske izborne komisije u slučaju da ova ne vrši svoje obaveze u odnosu na izbor poslanika u skladu sa ovim zakonom.

Član 34

Republička izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad Republičke izborne komisije obezbjeđuje Skupština Republike.

2. Birački odbor

Član 35

Birački odbor čine predsjednik i četiri člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav biračkog odbora obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjednik i članovi biračkog odbora u stalnom sastavu imaju zamjenike. Opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste može imati zamjenika.

Predsjednika i članove biračkog odbora, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka

biračkog odbora, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Birački odbor imenuje se za svako biračko mjesto, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Rješenje o imenovanju biračkih odbora opštinska izborna komisija dostavlja svim podnosiocima potvrđenih izbornih lista, u roku od 48 časova od dana donošenja rješenja.

Član 36

Opštinska izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosioca izborne liste u prošireni sastav biračkog odbora opštinska izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa određivanja biračkog mjesta.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja ulaze u prošireni sastav biračkog odbora.

Opunomoćeni predstavnik učestvuje u radu i punovažno odlučuje pet dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 37

Birački odbor neposredno sprovodi glasanje na biračkom mjestu, obezbjeđuje pravilnost i tajnost glasanja, utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu.

Birački odbor se stara o održavanju reda na biračkom mjestu za vrijeme glasanja.

Birački odbor određuje, iz reda svojih članova, dva povjerenika za glasanje van biračkog mjesta.

Bliža pravila o radu biračkog odbora uređuje Republička izborna komisija.

VI - PREDLAGANJE I UTVRĐIVANJE IZBORNIH LISTA

1. Kandidatura

Član 38

Političke stranke registrovane u Republici Crnoj Gori, posebno ili zajedno, kao i grupe građana predlažu kandidate za svoju izbornu listu, na osnovu određenog broja potpisa birača.

Političke stranke predlažu izborne liste pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Član 39

Jedno lice može biti kandidat za odbornika samo na jednoj izbornoj listi i samo u jednoj izbornoj jedinici. Jedno lice može biti kandidat za poslanika samo na jednoj izbornoj listi.

Na jednoj izbornoj listi može biti najmanje 1/3, a najviše onoliko kandidata koliko se bira.

Podnosilac izborne liste određuje redosljed kandidata na listi.

Član 40

Podnosilac izborne liste može povući listu najkasnije do dana utvrđivanja zbirne izborne liste.

Povlačenjem izborne liste prestaje funkcija opunomoćenog predstavnika podnosioca liste u svim organima za sprovođenje izbora, kao i sva prava koja mu, u tom svojstvu, po odredbama ovog zakona pripadaju.

Kandidat može odustati od kandidature do dana donošenja rješenja o proglašenju izborne liste.

Član 41

Ako po donošenju rješenja o proglašenju izborne liste kandidat pravosnažnom

sudskom odlukom bude lišen poslovne sposobnosti, izgubi crnogorsko, odnosno jugoslovensko državljanstvo, odustane od kandidature, odnosno ako nastupi njegova smrt podnosilac izborne liste gubi pravo da predloži novog kandidata.

Položaj na izbornoj listi kandidata iz stava 1 ovog člana zauzima kandidat koji je po redosljedu sljedeći na izbornoj listi.

2. Naziv, utvrđivanje i proglašenje izborne liste

Član 42

Naziv izborne liste određuje se prema nazivu političke stranke koja podnosi listu.

Ako dvije ili više političkih stranaka podnesu zajedničku izbornu listu, naziv i druga prava i obaveze podnosilaca zajedničke izborne liste određuju se sporazumom koji se istovremeno sa zajedničkom izbornom listom dostavlja nadležnoj izbornoj komisiji.

Uz naziv izborne liste grupe građana podnosilac određuje i bližu oznaku te liste.

U naziv liste iz st. 1 do 3 ovog člana podnosilac liste može uključiti i ime i prezime nosilaca te liste, uz njihovu pismenu saglasnost.

Član 43

Izborna lista za izbor odbornika, odnosno poslanika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje 1 % birača od broja birača u izbornoj jedinici, računajući prema podacima o broju birača sa izbora koji su prethodili odluci za raspisivanje izbora, bez obzira da li se radi o izborima za predsjednika Republike ili o izborima za skupštinu.

Izuzetno od odredbe stava 1 ovog člana, za političke stranke ili grupe građana koje predstavljaju Albance u Crnoj Gori, izborna lista za izbor odbornika utvrđena je ako je svojim potpisom podrži najmanje 200 birača, odnosno za izbor poslanika utvrđena je ako je svojim potpisom podrži najmanje 1000 birača.

Birači koji potpisuju liste za izbor od-

bornika moraju imati prebivalište na području odnosno opštine. Birači koji potpisuju liste za izbor poslanika moraju imati prebivalište na teritoriji Republike. Republička izborna komisija propisuje sadržaj i oblik obrasca za potpis birača iz st. 1 i 2 ovog člana.

Član 44

Birač može, svojim potpisom, podržati samo jednu izbornu listu za izbor odbornika i samo jednu izbornu listu za izbor poslanika.

Član 46

Izborna lista za izbor odbornika dostavlja se opštinskoj izornoj komisiji, a za izbor poslanika Republičkoj izornoj komisiji najranije 20 dana od dana raspisivanja izbora, a najkasnije 25 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Uz izbornu listu, izornoj komisiji se dostavlja i sljedeća dokumentacija:

- 1) pismena izjava kandidata da prihvata kandidaturu;
- 2) potvrda o biračkom pravu za svakog kandidata sa izborne liste;
- 3) potvrda o prebivalištu svakog kandidata;
- 4) spisak sa potpisima birača koji podržavaju izbornu listu;
- 5) pisana saglasnost o prihvatanju nosioca liste, ako je to uključeno u naziv liste;
- 6) odluka nadležnog organa političke stranke kojom je verifikovao izbornu listu. Izborna lista sa dokumentacijom dostavlja se neposredno nadležnoj komisiji.

Član 47

Nadležna izborna komisija, odmah po prijemu izborne liste, utvrđuje da li je lista podnesena u određenom roku i da li je sastavljena u skladu sa ovim zakonom.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da

izborna lista nije podnešena blagovremeno, donijeće rješenje o odbacivanju izborne liste.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista sadrži određene nedostatke donijeće, u roku od 48 časova od prijema izborne liste, zaključak kojim se podnosiocu liste nalaže da, najkasnije u roku od 48 časova od dostavljanja zaključka, otkloni te nedostatke. Tim zaključkom se podnosiocu ukazuje na radnje koje treba da obavi radi otklanjanja nedostataka.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da nedostaci izborne liste nijesu otklonjeni ili nijesu otklonjeni u predviđenom roku donijeće, u narednih 24 časa, rješenje kojim se odbija proglašenje te izborne liste.

Član 48

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da podnešene izborne liste nemaju nedostataka ili da su utvrđeni nedostaci otklonjeni, rješenjem utvrđuje i proglašava izbornu listu.

Rješenje iz stava 1 ovog člana se, bez odlaganja, dostavlja podnosiocu izborne liste.

3. Zbirna izborna lista

Član 49

Nakon potvrđivanja i proglašenja podnešenih izbornih lista, nadležna izborna komisija utvrđuje zbirnu izbornu listu, koja sadrži sve izborne liste sa imenima svih kandidata.

Redosljed na zbirnoj izornoj listi utvrđuje predsjednik izborne komisije žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosilaca potvrđenih izbornih lista.

Zbirnu izbornu listu nadležna izborna komisija javno objavljuje, najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

**VII - PREDSTAVLJANJE
PODNOŠILACA IZBORNIH
LISTA I KANDIDATA
SA IZBORNIH LISTA**

Član 50

Podnosioci izbornih lista imaju pravo da u javnim glasilima, u okviru istih dnevnih termina, odnosno rubrika, ravnopravno obavještavaju građane o svojim programima i aktivnostima.

Za predstavljanje izbornih lista ne može se koristiti imovina (novac, tehnička sredstva, oprema i sl.) državnih organa, javnih preduzeća, javnih ustanova i fondova i Privredne komore Crne Gore.

Član 51

Radio-televizija Crne Gore obavezna je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, u okviru političko-informativnog programa, čija je čujnost i vidljivost obezbijedena na cijeloj teritoriji Republike, u jednakom trajanju i u istom terminu obezbijedi predstavljanje podnosioca izbornih lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Javnom preduzeću iz stava 1 ovog člana nije dozvoljeno da, pod bilo kojim uslovima, omogući iznošenje i obrazlaganje izbornog programa podnosioca izbornih lista u komercijalnom, zabavnom ili drugom programu koji nije političko-informativni.

Član 52

Novinsko javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, preko svog dnevnog glasila, obezbijedi isti prostor, odnosno rubrike i ravnopravne uslove za predstavljanje podnosioca izbornih lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Član 53

Radio-televizija Crne Gore obavezna je

da, u toku izborne propagande besplatno, na način i pod uslovima kojima se obezbjeđuje ravnopravan položaj, oglašava najavu svih promotivnih skupova podnosioca izbornih lista za izbor poslanika, odnosno odbornika.

Novinsko javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da, u toku izborne propagande besplatno i pod uslovima predviđenim u stavu 1 ovog člana, oglašava najave svih promotivnih skupova podnosioca izbornih lista za izbor poslanika, odnosno odbornika.

Član 54

Sredstva javnog informisanja koja, uz naknadu, objavljuju oglašavanje podnosioca izbornih lista kojima se propagiraju izbori, izborni programi i kandidati dužni su da, na tom oglasu, istaknu oznaku "plaćeni izborni oglas".

Član 55

Odluku o pravilima o predstavljanju političkih stranaka u predizbornoj kampanji donosi Skupština Republike, najkasnije 30 dana prije isteka posljednjeg roka kada se moraju raspisati izbori, odnosno istovremeno kada se Skupština raspusti, odnosno kada donese odluku o skraćenju mandata.

Član 56

Urednici i voditelji političko-informativnih i specijalizovanih emisija obavezni su da, u toku izborne propagande, nezavisno i objektivno predstavljaju sve kandidate, a voditelji emisija moraju imati nepristrasan odnos prema svim zastupljenim političkim, socijalnim i etničko-kulturnim programima.

Urednici iz stava 1 ovog člana, sporazumno sa podnosiocima izbornih lista, utvrđuju program njihovog predstavljanja, u skladu sa zakonom i programsko uređivačkim kriterijumima.

U skladu sa stavom 1 ovog člana, a na osnovu člana 6 stav 2 ovog zakona, obavezno se organizuju emisije kojima se obezbjeđuje

javno sučeljavanje izbornih programa podnosioca izbornih lista i kandidata sa tih lista.

Član 57

Ravnopravne uslove za predstavljanje svih podnosioca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista dužna su da obezbijede u skladu sa ovim zakonom i sva druga sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad, Pretonica i opština.

Sredstva javnog informisanja iz stava 1 ovog člana, uz učešće predstavnika osnivača i podnosioca izbornih lista, utvrđuju bliža pravila za predstavljanje podnosioca izbornih lista, izbornih programa i kandidata sa izbornih lista.

Član 58

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa tih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne propagande, pod ravnopravnim uslovima, organizuju konferencije i druge javne skupove na kojima se predstavljaju i propagiraju izborni programi, izborne liste i kandidati sa tih lista, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 59

Sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad, Pretonica i opština dužna su da, u skladu sa materijalnim i tehničkim mogućnostima, za vrijeme izborne propagande i pod ravnopravnim uslovima, obavještavaju o aktivnostima podnosioca izbornih lista sa svih konferencija i drugih javnih skupova na kojima se predstavljaju programi i kandidati podnosioca lista za izbor poslanika.

Podnosioci izbornih lista i sredstva javnog informisanja iz stava 1 ovog člana sporazumno utvrđuju način i uslove izvještavanja sa javnog skupa, kao i rokove u kojima podnosioci izbornih lista obavještavaju sredstva javnog informisanja o održavanju javnog skupa.

Član 60

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa izbornih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne propagande, pripremaju izborne plakate, oglase, fotografije, letke, spotove i sl. i da ih javno, bez posebnog odobrenja, izlažu i postavljaju na javnim mjestima koja odredi nadležni organ opštine.

Član 61

Izborna propaganda koja se organizuje preko uređaja zvučnog oglašavanja sprovodi se u vrijeme i na način kojim se obezbjeđuje da se ne ugrožava pravo građana na lični mir, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 62

Sredstva javnog informisanja, za vrijeme izborne propagande, dužna su objaviti nalaze nadležnih državnih organa kojima se konstatuje da je određeno javno glasilo povrijedilo principe jednakosti, ravnopravnosti i objektivnosti obavještavanja građana o programima i kandidatima političkih stranaka i drugih podnosioca izbornih lista.

Član 63

U toku sedam dana prije dana održavanja izbora zabranjeno je u sredstvima javnog informisanja objavljivati rezultate javnih anketa, istraživanja i analiza u vezi sa raspoloženjem biračkog tijela u pogledu procjene rezultata izbora.

Na dan izbora, prije otvaranja biračkih mjesta, zabranjeno je objavljivanje prethodnih rezultata ili procjena rezultata izbora.

Član 64

Odredbe ovog poglavlja primjenjuju se i na sredstva javnog informisanja čiji su osnivači pravna i fizička lica i koja svoju djelatnost vrše u skladu sa odredbama Zakona o javnom informisanju.

VIII - SPROVOĐENJE IZBORA

1. Biračka mjesta

Član 65

Glasanje za izbor odbornika, odnosno poslanika obavlja se na biračkom mjestu.

Biračka mjesta određuje opštinska izborna komisija, na predlog organa nadležnog za vođenje biračkog spiska, najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora.

Biračko mjesto mora da ima dovoljno prostora da svi članovi biračkog odbora mogu nesmetano i u svakom trenutku imati uvid i pristup biračkim kutijama i biračkom materijalu.

Opštinska izborna komisija, najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora, oglašava koja su biračka mjesta određena i koji će birači glasati na pojedinom biračkom mjestu.

Član 66

Biračko mjesto određuje se za glasanje najviše do 1000 birača.

Bliža pravila u vezi sa biračkim mjestom utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 67

Birač glasa na biračkom mjestu na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska.

Obaveza iz stava 1 ovog člana odnosi se i na birače koji se nalaze na odsluženju vojnog roka, odnosno koji izvršavaju obavezu u jedinicama ili ustanovama Vojske Jugoslavije.

Izuzetno od stava 1 ovog člana birač može, putem pisma, glasati i van biračkog mjesta na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Način glasanja van biračkog mjesta, kao i broj birača koji su na taj način ostvarili svoje biračko pravo unosi se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Bliža pravila o glasanju putem pisma utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 68

Organ lokalne samouprave nadležan za biračke spiskove dostavlja obavještenje o izborima biračima, najkasnije pet dana prije dana održavanja izbora.

Organ lokalne samouprave iz stava 1 ovog člana dostavljanje obavještenja o izborima biračima vrši putem dostave na adresu stanovanja.

Obavještenje iz stava 1 ovog člana sadrži: dan i vrijeme održavanja izbora, broj i adresu biračkog mjesta na kome se glasa i broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska.

Član 69

Svaki birač glasa lično.

Birač u toku održavanja izbora može glasati samo jedanput.

Glasanje je tajno.

Glasa se na ovjerenim glasačkim listićima.

Birač svojeručnim potpisom potvrđuje preuzimanje glasačkog listića u posebnu knjigu birača, čiju sadržinu utvrđuje Republička izborna komisija.

Niko ne smije doći na biračko mjesto pod oružjem ili opasnim oruđem.

Na biračkom mjestu i na 50 metara od biračkog mjesta zabranjeno je isticanje simbola političkih stranaka i drugog propagandnog materijala, kojima se može uticati na opredjeljenje birača.

Ako se u toku glasanja naruše pravila iz st. 1 do 6 ovog člana birački odbor se raspušta, a ako se naruše pravila iz stava 7 ovog člana birački odbor se može raspustiti. U slučaju raspuštanja biračkog odbora glasanje se na tom biračkom mjestu ponavlja.

Bliža uputstva o mjerama kojima se obezbjeđuje tajnost glasanja utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 70

Biračka mjesta u izbornoj jedinici otvaraju se u 8,00 časova, a zatvaraju u 21,00 čas. U toku ovog vremena biračko mjesto mora biti neprekidno otvoreno.

Biračima koji su se zatekli na biračkom mjestu u trenutku zatvaranja biračkog mjesta omogućiće se da glasaju, s tim što birački odbor prethodno utvrđuje broj i identitet tih birača.

Ako se u toku glasanja naruše pravila iz st. 1 i 2 ovog člana, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu ponavlja.

Član 71

Ako se na biračkom mjestu naruši red, birački odbor može prekinuti glasanje dok se red ne uspostavi. Razlozi i trajanje prekida glasanja unose se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Pripadniku policije i drugom uniformisanom licu nije dozvoljen pristup biračkom mjestu dok traje glasanje.

Izuzetno od stava 2 ovog člana, predsjednik biračkog odbora, na osnovu prethodne saglasnosti biračkog odbora, može pozvati pripadnika policije na dužnosti na biračko mjesto, ako je na tom biračkom mjestu narušen red i mir.

Ako je glasanje prekinuto duže od jednog časa, produžava se onoliko vremena koliko je prekid trajao.

Član 72

Dok je biračko mjesto otvoreno i traje glasanje na biračkom mjestu moraju biti prisutni svi članovi biračkog odbora ili njihovi zamjenici.

Za svako biračko mjesto obezbijediće se posebna prostorija u kojoj je moguće obezbijediti tajnost glasanja.

Na biračkom mjestu može biti prisutan istovremeno samo onoliko broj birača koliko biračkih kabina postoji na biračkom mjestu.

Zabranjeno je zadržavanje na biračkom mjestu svih lica koja nemaju prava i dužnosti u vezi sa sprovođenjem izbora, utvrđene ovim zakonom.

Zbog povrede pravila sadržanih u st. 1 do 4 ovog člana može se podnijeti prigovor opštinskoj izbornoj komisiji, koja odlučuje da li će se glasanje na tom biračkom mjestu ponoviti.

2. Izborni materijal

Član 73

Glasački listić sadrži:

- 1) oznaku izborne jedinice;
- 2) redni broj koji se stavlja ispred izborne liste;
- 3) naziv izbornih lista prema redoslijedu utvrđenom na zbirnoj izbornoj listi;
- 4) napomenu da se glasa samo za jednu izbornu listu, zaokruživanjem rednog broja ispred naziva te liste, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Pored podataka iz stava 1 ovog člana, glasački listić na poleđini u gornjem desnom uglu sadrži naziv opštine, naziv biračkog mjesta, oznaku za broj biračkog mjesta i pečat biračkog odbora koji sadrži naziv i broj biračkog mjesta.

Član 73a

Glasački listić štampa se tako da ima dva dijela, i to kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića na kojem se nalazi jedinstveni serijski broj i glasački listić.

Jedinstveni serijski broj ne smije biti odštampan na glasačkom listiću.

Kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića i glasački listić odvojeni su perforacijom.

Raspon serijskih brojeva na kontrolnom kuponu odgovara broju birača upisanih u birački spisak, s tim što se broj glasačkih listića po redoslijedu serijskih brojeva na kontrolnom

kuponu određuje za svako biračko mjesto u određenoj izbornoj jedinici.

Kontrolni kupon glasačkog listića štampa se, po širini, najviše do jedne polovine širine glasačkog listića.

Član 74

Nadležna izborna komisija bliže propisuje oblik i izgled glasačkih listića, način, mjesto i kontrolu štampanja i distribuciju glasačkih listića, kao i uništavanje matrica.

Nadležna izborna komisija utvrđuje broj glasačkih listića koji mora biti istovjetan broju birača upisanih u birački spisak, kao i broj rezervnih glasačkih listića.

Broj rezervnih glasačkih listića utvrđuje se najviše do 3% od ukupnog broja birača u odgovarajućoj izbornoj jedinici.

Serijski brojevi na kontrolnim kuponima rezervnih glasačkih listića određuju se u rasponu od prvog narednog serijskog broja iza ukupnog broja birača u odgovarajućoj izbornoj jedinici, do serijskog broja koji je identičan zbiru ukupnog broja birača i broja rezervnih glasačkih listića u odgovarajućoj izbornoj jedinici.

Republička izborna komisija utvrđuje boju glasačkih listića za izbor odbornika, odnosno poslanika.

Glasačke listiće za izbor odbornika ovjerava svojim pečatom opštinska izborna komisija, a glasačke listiće za izbor poslanika Republička izborna komisija.

Član 75

Opštinska izborna komisija je dužna da za svaki birački odbor blagovremeno pripremi materijal za glasanje, a naročito: potreban broj glasačkih listića, zbirne izborne liste, izvod iz biračkog spiska, posebne i službene koverta za glasanje, kao i obrazac zapisnika o radu biračkog odbora.

Izborni materijal od opštinske izborne komisije preuzima birački odbor, najkasnije 48 časova prije dana održavanja izbora.

Nadležni opštinski organ stara se o

uređivanju biračkih mjesta i priprema za svaki birački odbor potreban broj glasačkih kutija sa priborom za pečačenje i priborom za glasanje.

Na dan izbora, prije početka glasanja, birački odbor utvrđuje da li je pripremljeni izborni materijal za to biračko mjesto potpun i u ispravnom stanju, da li je biračko mjesto uređeno na način kojim se obezbjeđuje tajnost glasanja i da li glasanje može početi, što unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Član 76

Zbirna izborna lista, s nazivima izbornih lista i imenima svih kandidata, za vrijeme glasanja mora biti vidno istaknuta na biračkom mjestu.

Sadržaj i oblik, kao i način isticanja zbirne izborne liste propisuje Republička izborna komisija.

Član 77

Predstavnici podnosilaca izbornih lista i kandidati za odbornike i poslanike imaju pravo uvida u izborni materijal, a naročito u izvode iz biračkih spiskova, zapisnike biračkog odbora, zapisnike izbornih komisija i glasačke listiće. Uvid se vrši u službenim prostorijama izborne komisije, kao i kod organa kod kojih se izborni materijal nalazi.

Otvaranje omota sa izbornim materijalom i otvaranje koverti sa glasačkim listićima vrši opštinska izborna komisija u stalnom sastavu, u prisustvu ovlašćenog predstavnika podnosioca zahtjeva za uvid u izborni materijal.

Nakon izvršenog uvida u izborni materijal, izborni materijal se pakuje i pečatira na način utvrđen u članu 91 ovog zakona.

Na zahtjev podnosioca izborne liste organi kod kojih se nalazi izborni materijal dužni su da odobre njegovo fotokopiranje o trošku podnosioca zahtjeva.

Uvid u izborni materijal može se obaviti u roku od pet dana od dana održavanja izbora.

Uvid u izborni materijal i njegovo fotokopiranje, nakon isteka roka iz stava 5 ovog člana, može ostvariti parlamentarna stranka na osnovu podnijetog zahtjeva.

Član 78

Izborni materijal čuva se najmanje četiri godine.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, glasački listići se čuvaju 90 dana, odnosno do okončanja postupka o povredi prava u toku izbora.

Republička izborna komisija propisuje način čuvanja i korišćenja izbornog materijala.

3. Glasanje

Član 78a

Prije otvaranja biračkog mjesta, birački odbor žrijebom određuje člana biračkog odbora u stalnom sastavu koji, u prisustvu ostalih članova biračkog odbora, vrši vidno oštećenje pečata biračkog odbora, na način što zarezuje ili sagorijeva plamenom gumenu matricu pečata, kojim se glasački listići na poledini, na za to određenom mjestu, pečatiraju neposredno prije predaje glasačkog listića biraču.

Člana biračkog odbora u stalnom sastavu, koji vrši pečatiranje glasačkih listića, određuje birački odbor žrijebom.

Oštećeni pečat biračkog odbora ne stavlja se na kontrolni kupon glasačkog listića.

Glasački listići obavezno su složeni prema redosljedu serijskih brojeva na kontrolnom kuponu i prema tom redosljedu izdaju se biračima prilikom glasanja.

Član 79

Glasačka kutija mora biti prozirna.

Birački odbor provjerava glasačku kutiju u prisustvu birača koji prvi dođe na biračko mjesto. Rezultat kontrole upisuje

se u kontrolni list koji potpisuju članovi biračkog odbora i birač koji je prvi došao na biračko mjesto.

U glasačku kutiju ubacuje se kontrolni list, a zatim se ona u prisustvu prvog birača pečati, što se unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Po otvaranju glasačke kutije najprije se provjerava da li u njoj postoji kontrolni list. Ako u glasačkoj kutiji nema kontrolnog lista birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Obrazac kontrolnog lista propisuje Republička izborna komisija.

Član 80

Birač saopštava biračkom odboru svoje ime i prezime, a ličnom kartom, pasošem ili vozačkom dozvolom, ukoliko sadrže matični broj ili broj lične karte, dokazuje svoj identitet.

Birač ne može glasati bez podnošenja dokaza o svom identitetu.

Predsjednik ili član biračkog odbora, pošto utvrdi identitet birača, zaokružuje redni broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska, objašnjava mu način glasanja i predaje glasački listić.

Član 81

Članovi biračkog odbora ne smiju ni na koji način uticati na odluku birača.

Članovi biračkog odbora dužni su da biraču, na njegov zahtjev, ponovo objasne način glasanja.

Članovi biračkog odbora dužni su, naročito, da paze da niko ne ometa birača prilikom popunjavanja glasačkog listića i da u potpunosti bude obezbijeđena tajnost glasanja.

Ako je u toku glasanja povrijeđeno neko pravilo iz st. 1 do 3 ovog člana, birački odbor se raspušta, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Član 82

Birač može glasati samo za jednu izbornu listu sa glasačkog listića.

Glasa se zaokruživanjem rednog broja ispred naziva izborne liste za koju se glasa, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Birač sam presavija popunjeni glasački listić tako da se ne vidi kako je glasao, a da pri tome ostane slobodan kontrolni kupon, nakon čega, držeći u ruci presavijeni glasački listić, odlazi do glasačke kutije i omogućava, žrijebom određenom članu biračkog odbora, a u slučaju potrebe, članu koga odredi birački odbor, da na perforiranom mjestu odvoji kontrolni kupon od glasačkog listića. Birač potom stavlja glasački listić u odgovarajuću glasačku kutiju i napušta biračko mjesto.

Član biračkog odbora iz stava 3 ovog člana obavezan je da odvojene kontrolne kupone slaže po redosljedu serijskih brojeva i da ih čuva na način propisan pravilima koje donosi Republička izborna komisija.

Član 83

Od dana sastavljanja ovjerenog izvoda iz biračkog spiska za svako biračko mjesto do dana održavanja izbora, kao na dan izbora, ne mogu se vršiti nikakve promjene u izvodima iz biračkih spiskova.

Ako se postupi suprotno stavu 1 ovog člana, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu ponavlja.

Član 84

Birač koji nije u mogućnosti da na biračkom mjestu lično glasa (slijepo, invalidno ili nepismeno lice) ima pravo da povede lice koje će umjesto njega, na način koji mu ono odredi, ispuniti listić, odnosno obaviti glasanje.

Glasanje za birača iz stava 1 ovog člana ne može obaviti član biračkog odbora, ni opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Način glasanja iz stava 1 ovog člana unosi se u zapisnik.

Član 85

Birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu (nemoćno ili spriječeno lice), a želi da glasa obavijestice o tome birački odbor. Birački odbor će preko svog povjerenika za glasanje, putem pisma, omogućiti takvom licu da glasa, na način kojim se obezbjeđuje neposrednost i tajnost glasanja.

Pošto je obaviješten o nemogućnosti birača da glasa na biračkom mjestu, birački odbor će, preko povjerenika za glasanje putem pisma, dostaviti biraču u službenoj koverti ovjereni glasački listić, zbirnu izbornu listu i poseban koverat za popunjeni glasački listić.

Pošto birač glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat koji povjerenik pred njim pečati žigom na pečatnom vosku. Potom se zatvoreni koverat, u kojem se nalazi glasački listić, stavlja u službeni koverat koji povjerenik pred biračem pečati.

Povjerenik predaje biračkom odboru službeni koverat koji birački odbor otvara, zaokružuje redni broj pod kojim je birač registrovan u izvod iz biračkog spiska, a neotvoreni koverat sa glasačkim listićem ubacuje u glasačku kutiju.

Način glasanja birača iz stava 1 ovog člana unosi se u zapisnik.

Bliža pravila o načinu glasanja iz stava 1 ovog člana donosi Republička izborna komisija.

Član 87

Birači koji su u pritvoru ili koji izdržavaju kaznu zatvora glasaju na posebnom biračkom mjestu koje utvrdi Republička izborna komisija, u dogovoru sa organom uprave nadležnim za izvršenje krivičnih sankcija.

Izvode iz biračkog spiska, sastav biračkog odbora i način glasanja lica iz stava 1 ovog člana utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 88

Birači koji u vrijeme održavanja izbora borave u inostranstvu glasaju na biračkom mjestu na području posljednjeg prebivališta na teritoriji Republike Crne Gore, prije odlaska u inostranstvo.

IX - UTVRĐIVANJE I OBJAVLJIVANJE REZULTATA IZBORA

1. Utvrđivanje rezultata izbora

Član 89

Po završenom glasanju, birački odbor pristupa utvrđivanju rezultata glasanja na biračkom mjestu. Birački odbor utvrđuje broj neupotrijebljenih glasačkih listića i stavlja ih u poseban omot koji pečati. Nakon toga birački odbor utvrđuje broj kontrolnih kupona odvojenih od glasačkih listića i stavlja ih u poseban omot koji se pečati.

Na osnovu izvoda iz biračkog spiska, birački odbor utvrđuje ukupan broj birača koji su glasali. Kada se glasačka kutija otvori, poslije provjere kontrolnog lista, važeći glasački listići odvajaju se od nevažećih.

Podatke iz st. 2, 3 i 4 ovog člana birački odbor unosi u zapisnik prije otvaranja glasačke kutije.

Birački odbor utvrđuje broj nevažećih glasačkih listića, zatim broj važećih listića, kao i broj glasova za svaku izbornu listu, što unosi u zapisnik.

Nevažeći glasački listić je nepopunjeni glasački listić, listić koji je popunjen tako da se ne može utvrditi za koju se izbornu listu glasalo i listić na kome je zaokruženo više od jedne izborne liste.

Ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji veći od broja birača koji su glasali ili ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji veći od broja kontrolnih kupona ili ako se utvrdi postojanje dva ili više kontrolnih kupona sa istim serijskim brojem ili serijskim brojem koji ne

pripada tom biračkom mjestu, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja. Rezultati glasanja na tom biračkom mjestu utvrđuju se poslije ponovljenog glasanja.

Član 90

Kad birački odbor utvrdi rezultate glasanja, u zapisnik o radu biračkog odbora unosi se: broj primljenih glasačkih listića; broj neupotrijebljenih glasačkih listića; broj upotrijebljenih glasačkih listića; broj nevažećih glasačkih listića; broj važećih glasačkih listića; broj glasova datih za svaku izbornu listu; broj birača prema izvodu iz biračkog spiska; broj birača koji su glasali po spisku i broj birača koji su glasali putem pisma.

U zapisnik o radu biračkog odbora unose se i primjedbe i mišljenja članova biračkog odbora, kao i sve druge činjenice od značaja za glasanje.

Zapisnik o radu biračkog odbora potpisuju svi članovi biračkog odbora.

Svaki član biračkog odbora dobija kopiju zapisnika o radu biračkog odbora.

Član 91

Neupotrijebljene, nevažeće i važeće glasačke listiće birački odbor stavlja u posebne koverte na kojima stoji oznaka sadržaja i koje se pečatiraju, a potom, cijeli izborni materijal (zapisnik o radu, izvod iz biračkog spiska, glasačke listiće, kontrolne kupone odvojene od glasačkih listića, pečat biračkog odbora, kao i ostali izborni materijal) stavlja u jedan koverat koji se pečatira.

Po utvrđivanju rezultata glasanja, birački odbor će, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 12 časova od časa zatvaranja biračkog mjesta, dostaviti opštinskoj izbornoj komisiji izborni materijal iz stava 1 ovog člana.

Član 92

Po prijemu izbornog materijala sa biračkih mjesta, opštinska izborna komisija

utvrđuje: ukupan broj birača upisanih u birački spisak; broj birača koji je glasao na biračkim mjestima; broj birača koji su glasali putem pisma; ukupan broj primljenih glasačkih listića; ukupan broj nevažećih glasačkih listića; ukupan broj važećih glasačkih listića i broj glasova datih za svaku izbornu listu za izbor.

Na osnovu rezultata glasanja na svim biračkim mjestima u izornoj jedinici, opštinska izborna komisija utvrđuje privremene rezultate za izbor odbornika, u roku od 12 časova od časa dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta.

Opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate glasanja za poslanike na biračkim mjestima na svom području, najkasnije u roku od 12 časova od dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta i o tome dostavlja izvještaj sa zapisnikom o svom radu Republičkoj izornoj komisiji.

Republička izborna komisija utvrđuje privremene rezultate za izbor poslanika, u roku od 12 časova od časa dostavljanja izvještaja opštinskih izbornih komisija.

2. Raspodjela mandata

Član 93

Opštinska izborna komisija za izbor odbornika, a Republička izborna komisija za izbor poslanika utvrđuje ukupan broj glasova koji je dobila svaka izborna lista i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj listi.

Svakoj izornoj listi pripada broj mandata srazmjernan broju dobijenih glasova.

Član 94

U raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali u izornoj jedinici, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 95

Broj mandata koji će dobiti pojedina izborna lista utvrđuje se tako da se ukupan

broj glasova koji je dobila svaka izborna lista u izornoj jedinici dijeli sa 1, 2 i... zaključno sa brojem koji odgovara broju odbornika, odnosno poslanika koji se bira u izornoj jedinici. Tako dobijeni količnici razvrstavaju se po veličini, pri čemu se u obzir uzima onoliko najvećih količnika koliko se odbornika, odnosno poslanika bira.

Svaka izborna lista dobija onoliko mandata koliko tih količnika na nju otpada.

Ako dvije ili više izbornih lista dobiju iste količnike na osnovu kojih bi dobile jedan mandat, žrijebom se određuje kojoj listi će se taj mandat dodijeliti.

Član 96

Mandati u okviru ukupnog broja mandata koje je izborna lista dobila raspoređuju se na način što se jedna polovina dobijenih mandata dodjeljuje kandidatima sa izborne liste prema redosljedu na listi, a preostali mandati kandidatima sa liste u skladu sa odlukom podnosilaca liste.

Kad izornoj listi pripadne neparan broj mandata, broj mandata koji se dodjeljuje kandidatima sa liste prema njihovom redosljedu na listi uvećava se za jedan.

Član 97

U slučaju da, prema rezultatima glasanja utvrđenim na način iz člana 95 ovog zakona, pojedina izborna lista dobije veći broj mandata od broja kandidata koji se nalazi na toj listi ti mandati pripadaju izbornim listama koje imaju, po veličini, najveći sljedeći količnik.

Član 98

Opštinska izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za odbornike, u roku od 12 časova od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno od konačnosti ili izvrsnosti odluka donešenih po prigovoru ili žalbi.

Republička izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za poslanike, u roku

od 12 časova od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno od konačnosti ili izvrsnosti odluka donešenih po prigovoru ili žalbi.

3. Objavljivanje rezultata izbora

Član 99

O konačnim rezultatima izbora opštinska izborna komisija za izbor odbornika, a Republička izborna komisija za izbor poslanika javno objavljuje podatke o:

- 1) broju birača upisanih u birački spisak;
- 2) broju birača koji su glasali na biračkom mjestu;
- 3) broju birača koji su glasali van biračkog mjesta;
- 4) broju birača koji su glasali;
- 5) broju primljenih glasačkih listića;
- 6) broju neupotrijebljenih glasačkih listića;
- 7) broju upotrijebljenih glasačkih listića;
- 8) broju nevažećih glasačkih listića;
- 9) broju važećih glasačkih listića;
- 10) broju glasova koje su dobile pojedine izborne liste;
- 11) broju mandata koje su dobile pojedine izborne liste.

Konačni rezultati izbora za poslanike objavljuju se u "Službenom listu Republike Crne Gore", a za odbornike u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi", najkasnije u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 100

Opštinska izborna komisija izabranom odborniku, a Republička izborna komisija izabranom poslaniku izdaje, na dan potvrđivanja mandata, uvjerenje da je izabran za odbornika, odnosno poslanika.

X PRESTANAK MANDATA, PONOVI IZBORI, POPUNA UPRAŽNJENIH ODBORNIČKIH I POSLANIČKIH MJESTA I PRIJEVREMENI IZBORI

1. Prestanak mandata

Član 101

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) ako je pravnosnažnom odlukom osuđen na kaznu zatvora bezuslovno u trajanju od najmanje šest mjeseci ili je osuđen na kaznu zatvora za krivično djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje ove funkcije;
- 3) ako je pravnosnažnom odlukom lišen poslovne sposobnosti;
- 4) ako nastupi jedan od slučajeva nespojivosti funkcije odbornika, odnosno poslanika sa drugom funkcijom, utvrđenom Ustavom i zakonom;
- 5) prestankom crnogorskog, odnosno jugoslovenskog državljanstva;
- 6) u slučaju smrti;
- 7) prestankom članstva u političkoj stranci sa čije liste je izabran;
- 8) ako se zabrani rad političke stranke sa čije izborne liste je izabran.

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat danom nastupanja slučaja iz stava 1 ovog člana.

Prestanak mandata konstatuje nadležna skupština, na prvoj narednoj sjednici poslije prijema obavještenja o razlozima za prestanak mandata odbornika, odnosno poslanika.

Odbornik, odnosno poslanik kojem je prestao mandat na osnovu stava 1 tačka 4) ovog člana ostaje na izbornoj listi i može ponovo steći mandat odbornika, odnosno poslanika u skladu sa ovim zakonom.

2. Ponovni izbori

Član 102

Ponovni izbori sprovode se ako nadležna izborna komisija poništi izbore na pojedinom biračkom mjestu.

U slučaju iz stava 1 ovog člana glasanje se ponavlja samo na tom biračkom mjestu.

Ponovni izbori se sprovode na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

Ponovne izbore raspisuje nadležna izborna komisija.

U slučaju ponavljanja izbora konačni rezultati izbora utvrđuju se po završetku ponovljenog glasanja.

Član 103

Ponovni izbori sprovode se najkasnije u roku od sedam dana od dana poništenja izbora. Za sprovođenje ponovnih izbora izborne liste ne mogu se mijenjati.

3. Popuna upražnjenih odborničkih i poslaničkih mjesta

Član 104

Ako odborniku, odnosno poslaniku prestane mandat iz razloga utvrđenih u članu 101 ovog zakona mandat dobija novi odbornik, odnosno poslanik na način utvrđen ovim članom.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran preostane isti ili veći broj kandidata od broja odbornika, odnosno poslanika kojima je prestao mandat izabraće se onaj kandidat za koga odluči podnosilac izborne liste.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran nema kandidata, izabranim za odbornika, odnosno poslanika smatraće se kandidat sa liste koja ima, po veličini, najveći sljedeći količnik.

Mandat novog odbornika, odnosno poslanika traje do isteka mandata odbornika, odnosno poslanika kome je prestao mandat.

Od kandidata iz st. 2 i 3 ovog člana, prije potvrđivanja mandata, pribavlja se pismena saglasnost da prihvata mandat.

4. Prijevremeni zbori

Član 105

U slučaju raspuštanja Skupštine Republike ili donošenja odluke o skraćanju mandata Skupštine Republike raspisuju se prijevremeni izbori.

Prijevremeni izbori se sprovode na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

XI - ZAŠTITA BIRAČKOG PRAVA

Član 106

Organi nadležni za sprovođenje izbora dužni su da, u toku izbornog postupka, obavještavaju birače o njihovim biračkim pravima i o načinu zaštite tih prava.

Član 107

Svaki birač, kandidat i podnosilac izborne liste ima pravo da podnese prigovor nadležnoj izbornoj komisiji zbog povrede biračkog prava u toku izbora.

Prigovor iz stava 1 ovog člana podnosi se u roku od 72 časa od časa kada je donešena odluka, odnosno izvršena radnja.

Prigovor iz stava 1 ovog člana podnosi se neposredno nadležnoj izbornoj komisiji.

Član 108

Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta biračkog odbora podnosi se opštinskoj izbornoj komisiji. Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta opštinske izborne komisije podnosi se Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 109

Nadležna izborna komisija donosi rješenje u roku od 24 časa od časa prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora.

Ako nadležna izborna komisija usvoji prigovor, poništiće tu odluku ili radnju.

Ako nadležna izborna komisija po prigovoru ne donese rješenje u rokovima predviđenim ovim zakonom, smatraće se da je prigovor usvojen.

Član 110

Protiv rješenja opštinske izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor može se izjaviti prigovor Republičkoj izbornoj komisiji.

Protiv rješenja Republičke izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor može se izjaviti žalba Ustavnom sudu Republike Crne Gore.

Član 111

Na sve radnje u vezi sa dostavljanjem rješenja, zaključaka, kao i drugih akata, spisa, isprava, podnesaka i slično shodno se primjenjuju pravila propisana za dostavljanje u upravnom postupku, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

IA - POSMATRAČI IZBORA

Član 111a

Ovlašćeni predstavnici domaćih nevladinih organizacija, registrovanih za praćenje ostvarivanja političkih sloboda i prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa ovim zakonom.

Član 111b

Domaće nevladine organizacije zainteresovane za praćenje izbora podnose prijavu Republičkoj izbornoj komisiji koja, u roku od 48 časova od prijema prijave, izdaje službena ovlašćenja ili rješenjem odbija izdavanje ovlašćenja.

Prijava iz stava 1 ovog člana sadrži naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika posmatrača.

Prijave se podnose najkasnije pet dana prije dana glasanja.

Član 111v

Ovlašćeni predstavnici stranih država i odgovarajućih međunarodnih organizacija i nevladinih institucija, registrovanih za praćenje izbora i praćenje ostvarivanja biračkog prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Član 111g

Zainteresovani strani posmatrači iz člana 111v ovog zakona, prijavu za posmatranje izbora podnose Ministarstvu inostranih poslova Republike Crne Gore, najkasnije deset dana prije dana održavanja izbora.

Prijava iz stava 1 ovog člana sadrži: naziv države iz koje posmatrač dolazi, naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika i vrijeme boravka.

Ministarstvo inostranih poslova, narednog dana po prijemu prijave, dostavlja prijavu Republičkoj izbornoj komisiji.

Republička izborna komisija, u roku od 48 časova od dana prijema prijave, izdaje službena ovlašćenja za posmatranje izbora ili odbija svojim rješenjem izdavanje ovlašćenja.

Član 111 d

Licima iz člana 111a i 111v ovog zakona Republička izborna komisija izdaje identifikacionu karticu u koju se unosi ime, prezime, naziv zemlje iz koje dolazi i naziv organizacije i institucije kojoj pripada.

Lice kome je izdata identifikaciona kartica dužno je da je nosi na vidnom mjestu.

Član 111 đ

Organi za sprovođenje izbora su dužni da stranom i domaćem posmatraču omoguće praćenje toka izbora i rada organa za sprovođenje izbora.

Birački odbor u zapisniku konstatuje prisustvo posmatrača na biračkom mjestu.

Član 111 e

Republička izborna komisija, na predlog organa za sprovođenje izbora, može oduzeti ovlaštenje ili identifikacionu karticu licu kome je izdata, ukoliko se ne pridržava pravila o održavanju reda na biračkom mjestu, odnosno pravila o radu organa za sprovođenje izbora.

II - TROŠKOVI SPROVOĐENJA IZBORA I IZBORNE PROPAGANDE

Član 112

Sredstva za rad organa za sprovođenje izbora, izborni materijal i druge troškove za sprovođenje izbora obezbjeđuju skupština opštine za izbor odbornika, a Skupština Republike za izbor poslanika. Zahtjev za dodjelu sredstava sa specifikacijom ukupnih troškova podnosi nadležna izborna komisija.

Republička izborna komisija utvrđuje kriterijume, mjerila i raspoređuje sredstva opštinskim izbornim komisijama za vršenje odgovarajućih poslova u sprovođenju izbora za poslanike.

Republička izborna komisija određuje način i vrši kontrolu upotrebe sredstava iz stava 2 ovog člana.

Sredstva koja se isplaćuju kao naknada za rad licima u organima za sprovođenje izbora oslobođena su plaćanja poreza i doprinosa.

Član 113

Izabranom poslaniku, odnosno odborniku koga je predložila grupa građana i političkoj stranci za izabranog poslanika, odnosno odbornika sa liste te političke stranke pripada jednokratna novčana naknada čiji iznos određuje Skupština Republike, odnosno skupština opštine.

Član 114

Državni organi i organi lokalne samo-

uprave stavljaju na raspolaganje svoje prostorijske, ostale uređaje, sredstva i opremu za vršenje izborne propagande i obezbjeđuju ravnopravne uslove u njihovom korišćenju svim podnosiocima izbornih lista.

Organi iz stava 1 ovog člana dužni su da sa podnosiocima izbornih lista, u roku od 10 dana od dana raspisivanja izbora, utvrde uslove i način korišćenja sredstava iz stava 1 ovog člana.

III - KAZNENE ODREDBE

Član 115

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično djelo ko poslije obavljenih izbora pozove birača na odgovornost zbog glasanja ili zahtijeva od njega da kaže kako je glasao ili zašto nije glasao.

Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši član izborne komisije, biračkog odbora ili drugo lice u vršenju dužnosti u vezi sa izborima, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Kaznom zatvora od tri godine kazniće se za krivično djelo ko za predstavljanje, popularisanje ili napadanje određene izborne liste naredi korišćenje ili koristi vojsku, vojne organe, organe unutrašnjih poslova, pravosudne i državne organe i opremu ovih organa, kao i zaposleni u ovim organima i druga lica koja rade za ove organe ili sa njima saraduju, ako izvršavaju ovakva naređenja.

Ako krivično djelo iz stava 3 ovog člana izvrši predsjednik Republike, predsjednik Skupštine, predsjednik i članovi Vlade, predsjednik i sudije Ustavnog suda, predsjednik i sudije Vrhovnog suda, državni tužilac i njegovi zamjenici, kao i odgovarajući funkcioneri u Saveznoj Republici Jugoslaviji kazniće se kaznom zatvora do pet godina.

Član 116

Novčanom kaznom od petostrukog do

dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici ili kaznom zatvora do 60 dana kazniće se za prekršaj:

- 1) ko vrši agitaciju suprotno odredbi člana 6 ovog zakona;
- 2) ko se prihvati kandidature suprotno odredbi člana 39 ovog zakona;
- 3) ko prilikom predlaganja kandidata da svoj potpis suprotno odredbi člana 44 ovog zakona;
- 4) ko za predstavljanje izbornih lista koristi imovinu suprotno članu 50 stav 2 ovog zakona;
- 5) ko ometa rad biračkog odbora, sprovođenje izbora, odnosno glasanje ili rad izborne komisije;
- 6) ko se, pošto je glasao, na opomenu predsjednika biračkog odbora, ne udalji sa biračkog mjesta, suprotno odredbi člana 72 ovog zakona;
- 7) ko suprotno odredbi člana 69 ovog zakona dođe do biračkog mjesta pod oružjem ili sa opasnim oruđem.

Uz kaznu za prekršaj iz stava 1 tačka 7) ovog člana učiniocu će se izreći i zaštitna mjera oduzimanja oružja, odnosno opasnog oruđa.

Član 117

Novčanom kaznom od pedesetostrukog do tristastrukog iznosa minimalne zarade u Republici kazniće se za prekršaj javno glasilo i drugo sredstvo javnog informisanja:

- 1) ako ne postupi po odredbi čl. 51, 52, 53, 56, 57, 58 i 62 ovog zakona;
- 2) ako postupi suprotno odredbi člana 63 ovog zakona.

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se i odgovorno lice u javnom glasilu i drugom sredstvu javnog informisanja novčanom kaznom od petostrukog do dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

XIV - PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 118

Prvi naredni izbori za poslanike u Skupštinu Republike Crne Gore obaviće se u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici u kojoj će se pet poslanika, od ukupnog broja poslanika, birati na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike.

Potvrđene i proglašene izborne liste ravnopravno učestvuju na svim biračkim mjestima u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Na biračkim mjestima koja su utvrđena posebnom odlukom Skupštine Republike u raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali na tim biračkim mjestima.

Izbornoj listi koja ispuni uslov za učestvovanje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike, u konačnoj raspodjeli mandata dodaju se glasovi birača koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima ne učestvuje u raspodjeli mandata.

Glasovi koje je dobila izborna lista, a koja s obzirom na broj dobijenih glasova ne učestvuje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike, dodaju se glasovima koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima učestvuje u raspodjeli mandata.

Raspodjela mandata iz stava 1 ovog člana vrši se u skladu sa članom 95 ovog zakona.

Član 119

Za izbore iz člana 118 ovog zakona opštinske izborne komisije sačinjavaju poseban izvještaj o izborima poslanika na

biračkim mjestima utvrđenim odlukom Skupštine Republike.

Član 120

Na prvim narednim parlamentarnim izborima iz člana 118 ovog zakona koristiće se optički čitači spreja. Način korišćenja spreja iz stava 1 ovog člana utvrdiće se propisom Republičke izborne komisije.

Član 120a

Na izborima za odbornike u skupštine opština Podgorica i Herceg Novi, koji će se održati 11. juna 2000. godine, koristiće se optički čitači spreja.

Način korišćenja spreja iz stava 1 ovog člana utvrdiće se propisom Republičke izborne komisije.

Član 121

Skupštine opština imenovaće opštinske izborne komisije najkasnije u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, Skupština opštine Podgorica i Skupština opštine Herceg Novi imenovaće opštinske izborne komisije najkasnije u roku od 10 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

U roku iz stava 2 ovog člana imenovaće se Republička izborna komisija.

Član 122

Republička izborna komisija donijeće propise i propisati obrasce za izvršavanje ovog zakona u roku od 15 dana od dana njenog imenovanja.

B. Pozitivni zakoni

ZAKON O IZBORU ODBORNIKA I POSLANIKA

(“Sl. list RCG”, br. 4/98, 5/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02)

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se izbor i prestanak mandata odbornika u skupštinu opštine, Prestonice i glavnog grada i poslanika u Skupštinu RCG (u daljem tekstu: Skupština Republike) i zaštita biračkog prava.

Član 2.

Građani biraju odbornike i poslanike na osnovu slobodnog, opšteg, jednakog i neposrednog biračkog prava, tajnim glasanjem.

Niko ne može po bilo kom osnovu pozvati građanina na odgovornost zbog glasanja niti od njega tražiti da kaže za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Član 3.

U skupštinu opštine, Prestonice i glavnog grada (u daljem tekstu; skupština opštine) bira se 30 odbornika i još po jedan odbornik na svakih 5.000 birača.

Broj odbornika utvrđuje skupština opštine posebnom odlukom najkasnije do dana raspisivanja izbora.

U Skupštinu Republike bira se jedan poslanik na 6.000 birača.

Broj poslanika utvrđuje Skupština Republike posebnom odlukom najkasnije do dana raspisivanja izbora.

Član 4.

Odbornik, odnosno poslanik bira se u izornoj jedinici na osnovu liste političke

stranke (stranačka izborna lista), koalicije političkih stranaka (koaliciona izborna lista), odnosno grupe građana (izborna lista grupe građana) (u daljem tekstu: izborna lista).

Odbornički, odnosno poslanički mandati raspodjeljuju se srazmjerno broju dobijenih glasova.

Član 5.

Mandat odbornika, odnosno poslanika traje četiri godine.

Odbornik, odnosno poslanik opredjeljuje se i glasa po sopstvenom uvjerenju.

Odbornik, odnosno poslanik ne može biti opozvan.

Član 6. (“Sl. list RCG”, br. 41/02)

Građani imaju pravo da preko sredstava javnog informisanja budu obaviješteni o izbornim programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista, kao i o kandidatima sa izbornih lista.

Radi ostvarivanja prava građana iz stava 1. ovog člana sredstva javnog informisanja dužna su da dosljedno primjenjuju načela ravnopravnosti svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista, u skladu sa posebnim zakonom.

Izborna propaganda preko sredstava javnog informisanja i javnih skupova prestaje 24 časova prije dana održavanja izbora.

Član 7.

Organi za sprovođenje izbora su birački odbori i izborne komisije.

Član 8.

Zaštitu biračkog prava obezbjeđuju izborne komisije, Ustavni sud RCG i nadležni sudovi.

Član 9.

Sredstva za sprovođenje izbora obezbjeđuju se u budžetu opštine za izbor odbornika i budžetu Republike za izbor poslanika.

Na radnje, akte, podneske i ostale spise u vezi sa sprovođenjem izbora i prestankom mandata odbornika, odnosno poslanika ne plaća se taksa.

II. BIRAČKO PRAVO**Član 10.**

Biračko pravo, u smislu ovog zakona, obuhvata prava građana: da biraju i da budu birani; da kandiduju i da budu kandidovani; da odlučuju o predloženim kandidatima i izbornim listama; da kandidatima javno postavljaju pitanja; da budu pravovremeno, istinito, potpuno i objektivno informisani o programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista i o kandidatima sa tih lista, kao i da raspoložu drugim pravima koja su predviđena ovim zakonom.

Član 11. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Pravo da bira i da bude biran za poslanika ima građanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora.

Pravo da bira i da bude biran za odbornika ima građanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban, koji ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora i koji ima prebivalište na teritoriji opštine, kao izborne jedinice, najmanje 12 mjeseci prije dana održavanja izbora.

III. IZBORNE JEDINICE**Član 12.**

("Sl. list RCG", br. 9/01, 41/02, 45/02)

Izbor odbornika obavlja se u opštini kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Izbor poslanika obavlja se u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

U Republici, kao jedinstvenoj izbornoj jedinici, od ukupnog broja poslanika, četiri poslanika bira se na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike.

IV. RASPISIVANJE IZBORA**Član 13.**

Izbore za odbornike i poslanike raspisuje predsjednik Republike Crne Gore (u daljem tekstu: predsjednik Republike).

Odlukom o raspisivanju izbora utvrđuju se rokovi za sprovođenje izbornih radnji propisanih ovim zakonom i određuje dan održavanja izbora.

Odluka o raspisivanju izbora objavljuje se u "Sl. listu RCG".

Član 14.

Izbori za odbornike i poslanike održavaju se najkasnije 15 dana prije isteka izbornog perioda odbornika, odnosno poslanika kojima teče mandat.

Od dana raspisivanja izbora do održavanja izbora odbornika odnosno poslanika ne može proteći manje od 60 ni više od 80 dana.

Danom potvrđivanja mandata odbornika, odnosno poslanika novog saziva prestaje mandat odbornika, odnosno poslanika prethodnog saziva.

Potvrđivanje mandata vrši se u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 15.

U slučaju raspuštanja Skupštine Re-

publike ili donošenja odluke o skraćenju mandata Skupštini Republike, predsjednik Republike raspisuje izbore narednog dana od dana njenog raspuštanja, odnosno narednog dana od dana stupanja na snagu odluke o skraćenju mandata.

Odredba stava 1. ovog člana primjenjuje se u slučaju prestanka mandata skupštine opštine ili prestanka mandata odbornika na osnovu odluke skupštine opštine.

Član 16.

Odredbe člana 14. st. 2, 3. i 4. ovog zakona primjenjuju se i kada je Skupština Republike, odnosno skupština opštine raspuštena, odnosno kada je prestao mandat poslanika na osnovu odluke Skupštine Republike ili odbornika na osnovu odluke skupštine opštine.

V. ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Član 17. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Organi za sprovođenje izbora rade na osnovu zakona.

Za svoj rad organi za sprovođenje izbora odgovaraju organu koji ih je imenovao.

Svi organi i organizacije dužni su da pružaju pomoć organima za sprovođenje izbora i da im dostavljaju podatke potrebne za rad.

Državni organi, organi lokalne samouprave, drugi organi i organizacije dužni su da pružaju stručnu i tehničku pomoć organima za sprovođenje izbora i da im dostavljaju podatke potrebne za rad.

Član 18.

Organi za sprovođenje izbora rade u stalnom sastavu (imenovani članovi), odnosno u proširenom sastavu (opunomoćeni članovi).

Pravo da odredi opunomoćenog člana za rad u organima za sprovođenje izbora

ima svaki podnosilac potvrđene i proglašene izborne liste.

Dva ili više podnosilaca izborne liste mogu odrediti zajedničkog opunomoćenog člana za rad u organu za sprovođenje izbora.

Član 19. ("Sl. list RCG", br. 41/02)

Izborne komisije imenuju se nakon konstituisanja novoizabrane skupštine, na vrijeme od četiri godine, a birački odbori imenuju se za svaki izbor odbornika, odnosno poslanika.

Član 20. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Predsjednik, sekretar, imenovani i opunomoćeni članovi organa za sprovođenje izbora i njihovi zamjenici mogu biti samo lica koja imaju biračko pravo.

Član 21.

Organi za sprovođenje izbora odlučuju većinom glasova svojih članova.

Član 22. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Rad organa za sprovođenje izbora je javan.

Članovi organa za sprovođenje izbora i druga lica koja prate rad organa za sprovođenje izbora dužni su da postupaju na osnovu Zakona i pravila koja propisuje Republička izborna komisija.

Kad lica koja prate rad organa za sprovođenje izbora prekrše pravila o održavanju reda na biračkom mjestu ili na drugi način ometaju rad organa za sprovođenje izbora, organ za sprovođenje izbora može ih udaljiti a podatke o tome unosi u zapisnik.

1. Izborne komisije

Član 23.

Izborne komisije su: opštinske i Republička izborna komisija.

Član 24. ("Sl. list RCG", br. 46/02)

Opštinsku izbornu komisiju u stalnom sastavu imenuje skupština opštine na predlog organa skupštine opštine nadležnog za izbor i imenovanje.

Sastav opštinske izborne komisije objavljuje se u "Sl. listu RCG" - opštinski propisi.

Član 25. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Opštinsku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i pet članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav opštinske izborne komisije obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjedniku i članovima opštinske izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici.

Opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste može imati zamjenika.

Predsjednika i članove komisije, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka u komisiji, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Predsjednik komisije, njegov zamjenik i sekretar, kao i članovi komisije imenuju se iz reda diplomiranih pravnika, a zamjenici članova komisije imenuju se po pravilu iz reda diplomiranih pravnika.

Član 26.

Opštinska izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav opštinska izborna komisija dostavlja pod-

nosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa donošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav opštinske izborne komisije i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimence utvrđuje lica koja postaju njihovi članovi.

Opunomoćeni predstavnici učestvuju u radu i punovažno odlučuju 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 26a. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

U slučaju da se izbori za izbor odbornika i poslanika sprovede istovremeno, podnosilac potvrđene izborne liste za izbor poslanika ima pravo da odredi svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav opštinskih organa za sprovođenje izbora, iako nije podnosilac liste za izbor odbornika.

Član 27.

Opštinska izborna komisija:

- 1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora;
- 2) organizuje tehničke pripreme za sprovođenje izbora;
- 3) određuje biračka mjesta za izbor odbornika i poslanika;
- 4) obrazuje biračke odbore i imenuje predsjednika i članove biračkih odbora za izbor odbornika i poslanika;
- 5) utvrđuje broj glasačkih listića za pojedina biračka mjesta, ovjerava ih i zajedno sa ovjerenim izvodom iz biračkog spiska zapisnički ih predaje biračkim odborima;
- 6) ocjenjuje da li su izborne lista za izbor odbornika sastavljene i podnešene u skladu sa ovim zakonom;
- 7) potvrđuje i proglašava izborne liste za izbor odbornika;
- 8) javno objavljuje broj birača u opštini i po biračkim mjestima;
- 9) utvrđuje rezultate izbora odbornika, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i

utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izbornoj listi za izbor odbornika;

10) izdaje uvjerenje izabranom odborniku;

11) utvrđuje ukupne rezultate glasanja za izbor poslanika na svojoj teritoriji i po svakom biračkom mjestu i o tome dostavlja izvještaj Republičkoj izbornoj komisiji;

12) javno objavljuje rezultate za izbor odbornika;

13) podnosi izvještaj skupštini opštine o rezultatima za izbor odbornika;

14) dostavlja podatke o izborima za odbornike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka, i

15) briše se ("Sl. list RCG", br. 14/00).

Član 28.

Opštinska izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad opštinske izborne komisije obezbjeđuje skupština opštine.

Član 29.

Opštinsku izbornu komisiju u stalnom sastavu imenuje skupština opštine na predlog organa skupštine opštine nadležnog za izbor i imenovanje.

Sastav opštinske izborne komisije objavljuje se u "Sl. listu RCG" - opštinski propisi.

Član 30. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Republičku izbornu komisiju čine: predsjednik, sekretar i devet članova u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav Republičke izborne komisije obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjedniku i članovima Republičke izborne komisije u stalnom sastavu imenuju se zamjenici.

Opunomoćeni predstavnik podnosioca

izborne liste može imati zamjenika.

Presjednika i članove komisije, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka u komisiji, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Predsjednik i članovi komisije, njihovi zamjenici i sekretar komisije imenuju se iz reda diplomiranih pravnika.

Član 31.

Republička izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav ovog organa.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav Republičke izborne komisije dostavlja podnosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa podnošenja tog zaključka.

Podnosilac izborne liste određuje svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav Republičke izborne komisije i o tome obavijestiti Republičku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja postaju njeni članovi.

Opunomoćeni predstavnici učestvuju u radu i punovažno odlučuju 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 32.

Republička izborna komisija:

1) stara se o zakonitom sprovođenju izbora i jedinstvenoj primjeni odredaba ovog zakona;

2) prati primjenu i daje mišljenja u vezi sa primjenom ovog zakona;

3) usklađuje rad opštinskih izbornih komisija i daje uputstva u vezi primjene ovog zakona i vrši nadzor;

4) utvrđuje jedinstvene standarde za izborni materijal;

5) propisuje obrasce za sprovođenje izbornih radnji propisanih ovim zakonom;

6) propisuje način proglašenja izbornih lista;

7) određuje način rukovanja i čuvanja izbornog materijala;

8) ocjenjuje da li su izborne liste za poslanike sastavljene i podešene u skladu sa ovim zakonom;

9) donosi rješenje o proglašenju izbornih lista za poslanike;

10) javno objavljuje broj birača u cjelini, po opštinama i po biračkim mjestima;

11) utvrđuje rezultate izbora za poslanike, kao i broj glasova za svaku izbornu listu i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj izornoj listi za izbor poslanika;

12) javno objavljuje ukupne rezultate za izbor poslanika i po svakom biračkom mjestu u Republici;

13) podnosi izvještaj Skupštini Republike o rezultatima za izbor poslanika;

14) izdaje uvjerenje izabranom poslaniku;

15) dostavlja podatke o izborima za poslanike organima nadležnim za prikupljanje i obradu statističkih podataka, i

16) obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 33.

Republička izborna komisija će preuzeti nadležnost opštinske izborne komisije u slučaju da ova ne vrši svoje obaveze u odnosu na izbor poslanika u skladu sa ovim zakonom.

Član 34.

Republička izborna komisija donosi poslovnik o svom radu.

Uslove za rad Republičke izborne komisije obezbjeđuje Skupština Republike.

2. Birački odbor

Član 35. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Birački odbor čine: predsjednik i

četiri člana u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

U stalni sastav biračkog odbora obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Predsjednik i članovi biračkog odbora u stalnom sastavu imaju zamjenike.

Opunomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste može imati zamjenika.

Presjednika i članove biračkog odbora, kao i opunomoćene predstavnike podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti u vršenju poslova i zadataka biračkog odbora, zamjenjuju njihovi zamjenici.

Birački odbor imenuje se za svako biračko mjesto, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Rješenje o imenovanju biračkih odbora opštinska izborna komisija dostavlja svim podnosiocima potvrđenih izbornih lista, u roku od 48 časova od dana donošenja rješenja.

Član 36.

Opštinska izborna komisija, danom donošenja rješenja o proglašenju izborne liste, zaključkom utvrđuje koji podnosilac izborne liste ispunjava uslove za određivanje svojih predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora.

Zaključak o ispunjenju, odnosno neispunjenju uslova za određivanje predstavnika podnosilaca izborne liste u prošireni sastav biračkog odbora opštinska izborna komisija dostavlja podnosiocu izborne liste, u roku od 24 časa od časa određivanja biračkog mjesta.

Podnosilac izborne liste odrediće svog opunomoćenog predstavnika u prošireni sastav biračkog odbora i o tome obavijestiti opštinsku izbornu komisiju koja, najkasnije 24 časa od dostavljanja obavještenja, zaključkom poimenično utvrđuje lica koja

ulaze u prošireni sastav biračkog odbora.

Opunomoćeni predstavnik učestvuju u radu i punovažno odlučuju 5 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Član 37.

Birački odbor neposredno sprovodi glasanje na biračkom mjestu.

Birački odbor se stara o održavanju reda na biračkom mjestu za vrijeme glasanja.

Birački odbor određuje, iz reda svojih članova, dva povjerenika za glasanje van biračkog mjesta.

Bliža pravila o radu biračkih odbora uređuje Republička izborna komisija.

VI. PREDLAGANJE I UTVRĐIVANJE BIRAČKIH LISTA

1. Kandidatura

Član 38.

Političke stranke registrovane u Republici Crnoj Gori, posebno ili kao koalicija, kao i grupe građana predlažu kandidate za svoju izbornu listu, na osnovu određenog broja potpisa birača.

Političke stranke predlažu izborne liste pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Član 39. ("Sl. list RCG", br. 46/02)

Jedno lice može biti kandidat za odbornika samo na jednoj izbornoj listi i samo u jednoj izbornoj jedinici.

Jedno lice može biti kandidat za poslanika samo na jednoj izbornoj listi.

Na jednoj izbornoj listi može biti najmanje 2/3, a najviše onoliko kandidata koliko se bira.

Izuzetno od stava 3 ovog člana, na izbornoj listi grupe građana ili izbornoj listi političke stranke koja predstavlja Albance u Crnoj Gori, može biti najmanje 1/3, a najviše onoliko kandidata koliko se bira.

Podnosilac izborne liste određuje redosljed kandidata na listi.

Član 40.

Podnosilac izborne liste može povući listu najkasnije do dana utvrđivanja zbirne izborne liste.

Povlačenjem izborne liste prestaje funkcija opunomoćenog predstavnika podnosioca liste u svim organima za sprovođenje izbora, kao i sva prava koja mu u tom svojstvu, po odredbama ovog zakona pripadaju.

Kandidat može odustati od kandidature do dana donošenja rješenja o proglašenju izborne liste.

Član 41.

Ako po donošenju rješenja o proglašenju izborne liste kandidat pravosnažnom sudskom odlukom bude lišen poslovne sposobnosti, izgubi crnogorsko, odnosno jugoslovensko državljanstvo, odustane od kandidature, odnosno ako nastupinjegova smrt podnosilac izborne liste gubi pravo da predloži novog kandidata.

Položaj na izbornoj listi kandidata iz stava 1. ovog člana zauzima kandidat koji je po redosljedu sledeći na izbornoj listi.

2. Naziv, utvrđivanje i proglašenje izborne liste

Član 42.

Naziv izborne liste određuje se prema nazivu političke stranke koja podnosi listu.

Ako dvije ili više političkih stranaka podnesu zajedničku izbornu listu, naziv i druga prava i obaveze podnosilaca koalicionne izborne liste određuju se sporazumom koji se istovremeno sa koalicionom izbornom listom dostavlja nadležnoj izbornoj komisiji.

Uz naziv izborne liste grupe građana podnosilac određuje i bližu oznaku te liste.

Uz naziv liste iz stava 1. i 3. ovog člana podnosilac liste može uključiti i ime i prezime nosilaca te liste, uz njihovu pismenu saglasnost.

Član 43.

Izborna lista za izbor odbornika, odnos-

no poslanika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje 1% birača od broja birača u izbornoj jedinici, računajući prema podacima o broju birača sa izbora koji su prethodili odluci za raspisivanje izbora, bez obzira da li se radi o izborima za predsjednika Republike ili o izborima za Skupštinu.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana, za političke stranke ili grupe građana koje predstavljaju Albance u Crnoj Gori, izborna lista za izbor odbornika utvrđena je ako je svojim potpisima podrži najmanje 200 birača, odnosno za izbor poslanika utvrđena je ako je svojim potpisom podrži najmanje 1.000 birača.

Birači koji potpisuju liste za izbor odbornika moraju imati prebivalište na teritoriji odnosno opštine.

Birači koji potpisuju liste za izbor poslanika moraju imati prebivalište na teritoriji Republike.

Republička izborna komisija propisuje sadržaj i oblik obrasca za potpis birača iz stava 1. i 2. ovog člana.

Član 44.

Birač može, svojim potpisom, podržati samo jednu izbornu listu za izbor odbornika i samo jednu izbornu listu za izbor poslanika.

Član 45.

Briše se. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Član 46.

Izborna lista za izbor odbornika dostavlja se opštinskoj izbornoj komisiji, a za izbor poslanika Republičkoj izbornoj komisiji najranije 20 dana od dana raspisivanja izbora, a najkasnije 25 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Uz izbornu listu, izbornoj komisiji se dostavlja i sledeća dokumentacija:

1) pismena izjava kandidata da prihvata kandidaturu;

2) potvrda o biračkom pravu za svakog

kandidata sa izborne liste;

3) potvrda o prebivalištu svakog kandidata;

4) spisak sa potpisima birača koji podržavaju izbornu listu;

5) pisana saglasnost o prihvatanju nosioca liste, ako je to uključeno u naziv liste.

6) odluka nadležnog organa političke stranke kojom je verifikovao izbornu listu.

Izborna lista sa dokumentacijom dostavlja se neposredno nadležnoj komisiji.

Član 47.

Nadležna izborna komisija, odmah po prijemu izborne liste, utvrđuje da li je lista podnešena u određenom roku i da li je sastavljena u skladu sa ovim zakonom.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista nije podnešena blagovremeno, donijeće rješenje o odbacivanju izborne liste.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da izborna lista sadrži određene nedostatke donijeće, u roku od 48 časova od prijema izborne liste, zaključak kojim se podnosiocu liste nalaže da, najkasnije u roku od 48 časova od dostavljanja zaključka, otkloni te nedostatke. Tim zaključkom se podnosiocu ukazuje na radnje koje treba da obavi radi otklanjanja nedostataka.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da nedostaci izborne liste nijesu otklonjeni ili nijesu otklonjeni u predviđenom roku donijeće, u narednih 24 časa, rješenje kojim se odbija proglašenje te izborne liste.

Član 48.

Ako nadležna izborna komisija utvrdi da podnešene izborne liste nemaju nedostataka ili da su utvrđeni nedostaci otklonjeni rješenjem utvrđuje i proglašava izbornu listu.

Rješenje iz stava 1. ovog člana se bez odlaganja, dostavlja podnosiocu izborne liste.

Član 48a. ("Sl. list RCG", br. 9/01)

Potvrđene i proglašene izborne liste ravnopravno učestvuju na svim biračkim mjestima u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici, u skladu sa ovim zakonom.

3. Zbirna izborna lista**Član 49.**

Nakon potvrđivanja i proglašenja podnešenih izbornih lista, nadležna izborna komisija utvrđuje zbirnu izbornu listu, koja sadrži sve izborne liste sa imenima svih kandidata.

Redosljed na zbirnoj izbornoj listi utvrđuje predsjednik izborne komisije žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosilaca potvrđenih izbornih lista.

Zbirnu izbornu listu nadležna izborna komisija javno objavljuje, najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

**VII PREDSTAVLJANJE PODNOSILACA
IZBORNIH LISTA I
KANDIDATA SA IZBORNIM
LISTA ("Sl. list RCG", br. 46/02)**

Član 50.

Podnosioci izbornih lista imaju pravo da u javnim glasilima, u okviru istih dnevnih termina, odnosno rubrika, ravnopravno obavještavaju građane o svojim programima i aktivnostima.

Za predstavljanje izbornih lista ne može se koristiti imovina (novac, tehnička sredstva, oprema i sl.) državnih organa, javnih preduzeća, javnih ustanova i fondova i Privredne komore Crne Gore.

Član 51.

Radio-televizija Crne Gore obavezna je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, u okviru političko-informativnog programa, čija je čujnost i

vidljivost obezbijedena na cijeloj teritoriji Republike, u jednakom trajanju i u istom terminu, obezbijedi predstavljanje podnosilaca izbornih lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Javnom preduzeću iz stava 1 ovog člana nije dozvoljeno da, pod bilo kojim uslovima, omogući iznošenje i obrazlaganje izbornog programa podnosilaca izbornih lista u komercijalnom, zabavnom ili drugom programu koji nije političko-informativni.

Član 52.

Novinsko javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da, od dana raspisivanja izbora do završetka izborne propagande, preko svog dnevnog glasila, obezbijedi isti prostor, odnosno rubrike i ravnopravne uslove za predstavljanje podnosilaca izbornih lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa.

Član 53.

Radio-televizija Crne Gore obavezna je da, u toku izborne propagande, besplatno, na način i pod uslovima kojima se obezbjeđuje ravnopravan položaj, oglašava najavu svih promotivnih skupova podnosilaca izbornih lista za izbor poslanika, odnosno odbornika.

Novinsko javno preduzeće "Pobjeda" obavezno je da, u toku izborne propagande, besplatno i pod uslovima predviđenim u stavu 1 ovog člana, oglašava najave svih promotivnih skupova podnosilaca izbornih lista za izbor poslanika, odnosno odbornika.

Član 54.

Sredstva javnog informisanja koja, uz naknadu, objavljuju oglase podnosilaca izbornih lista kojima se propagiraju izbori, izborni programi i kandidati, dužna su da, na tom oglasu, istaknu oznaku "plaćeni izborni oglas".

Član 55.

Odluku o pravilima o predstavljanju

političkih stranaka u predizbornoj kampanji donosi Skupština Republike, najkasnije 30 dana prije isteka posljednjeg roka kada se moraju raspisati izbori, odnosno narednog dana od dana kada se Skupština raspusti, odnosno kada donese odluku o skraćenju mandata.

Član 56.

Urednici i voditelji političko-informativnih i specijalizovanih emisija obavezni su da, u toku izborne propagande, nezavisno i objektivno predstavljaju sve kandidate, a voditelji emisija moraju imati nepristrasan odnos prema svim zastupljenim političkim, socijalnim i etničko-kulturnim programima.

Urednici iz stava 1 ovog člana, sporazumno sa podnosiocima izbornih lista, utvrđuju program njihovog predstavljanja, u skladu sa zakonom i programsko uređivačkim kriterijumima.

U skladu sa stavom 1 ovog člana, a na osnovu člana 6 stav 2 ovog zakona, obavezno se organizuju emisije kojima se obezbjeđuje javno sučeljavanje izbornih programa podnosilaca izbornih lista i kandidata sa tih lista.

Član 57.

Ravnopravne uslove za predstavljanje svih podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista dužna su da obezbijede, u skladu sa ovim zakonom, i sva druga sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad, Pretonica i opština.

Sredstva javnog informisanja iz stava 1 ovog člana, uz učešće predstavnika osnivača i podnosilaca izbornih lista, utvrđuju bliža pravila za predstavljanje podnosilaca izbornih lista, izbornih programa i kandidata sa izbornih lista.

Član 58.

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa tih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne

propagande, pod ravnopravnim uslovima, organizuju konferencije i druge javne skupove na kojima se predstavljaju i propagiraju izborni programi, izborne liste i kandidati sa tih lista, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 59.

Sredstva javnog informisanja čiji su osnivači Republika, glavni grad, Pretonica i opština dužna su da, u skladu sa materijalnim i tehničkim mogućnostima, za vrijeme izborne propagande i pod ravnopravnim uslovima, obavještavaju o aktivnostima podnosilaca izbornih lista sa svih konferencija i drugih javnih skupova na kojima se predstavljaju programi i kandidati podnosilaca lista za izbor poslanika.

Podnosioci izbornih lista i sredstva javnog informisanja iz stava 1 ovog člana sporazumno utvrđuju način i uslove izvještavanja sa javnog skupa, kao i rokove u kojima podnosioci izbornih lista obavještavaju sredstva javnog informisanja o održavanju javnog skupa.

Član 60.

Podnosioci izbornih lista i kandidati sa izbornih lista imaju pravo da, za vrijeme izborne propagande, pripremaju izborne plakate, oglase, fotografije, letke, spotove i sl. i da ih javno, bez posebnog odobrenja, izlažu i postavljaju na javnim mjestima koja odredi nadležni organ opštine.

Član 61.

Izborna propaganda koja se organizuje preko uređaja zvučnog oglašavanja sprovodi se u vrijeme i na način kojim se obezbjeđuju da se ne ugrožava pravo građana na lični mir, u skladu sa propisima o javnom redu i miru.

Član 62.

Sredstva javnog informisanja, za vrijeme izborne propagande, dužna su objaviti nalaze nadležnih državnih organa kojima se

konstatuje da je određeno javno glasilo povrijedilo principe jednakosti, ravnopravnosti i objektivnosti obavještanja građana o programima i kandidatima političkih stranaka i drugih podnosilaca izbornih lista.

Član 63.

U toku sedam dana prije dana održavanja izbora zabranjeno je u sredstvima javnog informisanja objavljivati rezultate javnih anketa, istraživanja i analiza u vezi sa raspoloženjem biračkog tijela u pogledu procjene rezultata izbora.

Na dan izbora, prije otvaranja biračkih mjesta, zabranjeno je objavljivanje prethodnih rezultata ili procjena rezultata izbora.

Član 64.

Odredbe ovog poglavlja primjenjuju se i na sredstva javnog informisanja čiji su osnivači pravna i fizička lica i koja svoju djelatnost vrše u skladu sa odredbama Zakona o javnom informisanju.

VII. SPROVOĐENJE IZBORA

1. Biračka mjesta

Član 65. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Glasanje za izbor odbornika, odnosno poslanika obavlja se na biračkom mjestu.

Biračka mjesta određuje opštinska izborna komisija, na predlog organa nadležnog za vođenje biračkog spiska, najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora.

Biračko mjesto mora da ima dovoljno prostora da svi članovi biračkog odbora mogu nesmetano i u svakom trenutku imati uvid i pristup biračkim kutijama i biračkom materijalu.

Opštinska izborna komisija, najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora, oglašava koja su biračka mjesta određena i koji će birači glasati na pojedinom biračkom mjestu.

Član 66. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Biračko mjesto određuje se za glasanje najviše do hiljadu birača.

Bliža pravila u vezi sa biračkim mjestom utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 67. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Birač glasa na biračkom mjestu na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska.

Obaveza iz stava 1. ovog člana odnosi se i na birače koji se nalaze na odsluženju vojnog roka, odnosno koji izvršavaju obavezu u jedinicama ili ustanovama Vojske Jugoslavije.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana birač može, putem pisma, glasati i van biračkog mjesta na kome je upisan u izvod iz biračkog spiska, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Način glasanja van biračkog mjesta, kao i broj birača koji su na taj način ostvarili svoje biračko pravo unosi se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Bliža pravila o glasanju putem pisma utvrdiće Republička izborna komisija.

Član 68. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Organ lokalne samouprave nadležan za biračke spiskove dostavlja obavještenje o izborima biračima, najkasnije pet dana prije dana održavanja izbora.

Organ lokalne samouprave iz stava 1. ovog člana dostavljanje obavještenja o izborima biračima vrši putem dostave na adresu stanovanja.

Obavještenje iz stava 1 ovog člana sadrži: dan i vrijeme održavanja izbora, broj i adresu biračkog mjesta na kome se glasa i broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska.

Član 68a. ("Sl. list RCG", br. 9/01)

Na biračkim mjestima koristi se nevidljivo mastilo - sprej i optički čitač spreja.

Biraču koji odbije test sa nevidljivim mastilom-sprejom, birački odbor neće dozvoliti da glasa.

Način korišćenja spreja iz stava 1 ovog člana utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 69. (“Sl. list RCG”, br. 41/02, 46/02)

Svaki birač glasa lično.

Birač u toku održavanja izbora može glasati samo jedanput.

Glasa se na ovjerenom glasačkom listiću.

Birač svojeručnim potpisom potvrđuje preuzimanje glasačkog listića u posebnu knjigu birača, čiju sadržinu utvrđuje Republička izborna komisija.

Niko ne smije doći na biračko mjesto naoružan ili sa opasnim oruđem.

Na biračkom mjestu i na 50 metara od biračkog mjesta zabranjeno je isticanje simbola političkih stranaka i drugog propagandnog materijala, kojima se može uticati na opredjeljenje birača.

Ako se u toku glasanja naruše pravila iz stava 1 do 6 ovog člana, birački odbor se može raspustiti. U slučaju raspuštanja biračkog odbora, glasanje se na tom biračkom mjestu ponavlja.

Članu biračkog odbora koji vrši identifikaciju birača, kao i ostalim članovima biračkog odbora zabranjuje se da, u bilo kojoj formi, a posebno glasnim obraćanjem saopšti ime i prezime birača, kao i njegov redni broj na biračkom spisku.

Član 69a

Glasanje je tajno. (“Sl. list RCG”, br. 41/02)

Ukoliko birački odbor ne uredi biračko mjesto na način kojim se obezbjeđuje tajnost glasanja (paravan kabina), birački odbor se raspušta, a glasanje se na tom biračkom mjestu ponavlja.

Birač popunjava glasački listić isključivo u prostoru koji je za to namijenjen (paravan, kabina), tako da niko ne može vidjeti kako je glasao.

Ukoliko birač povrijedi tajnost glasanja na

način što glasa javno izvan prostora određenog za glasanje ili, ako nakon glasanja u prostoru koji je za to namijenjen, javno pokaže glasački listić biračkom odboru tako da se vidi za koga je glasao, predsjednik biračkog odbora na osnovu prethodne odluke biračkog odbora, dužan je da u prisustvu biračkog odbora, nakon odvajanja kontrolnog kupona, takav glasački listić učini nevažećim na način što će ga precrtati, spakovati ga u poseban koverat i ubaciti ga u glasačku kutiju umjesto birača.

Način glasanja iz stava 4 ovog člana predsjednik biračkog odbora unosi u zapisnik.

Bliža uputstva o mjerama kojima se obezbjeđuje tajnost glasanja utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 70. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Biračka mjesta u izbornoj jedinici otvaraju se u 8,00 časova, a zatvaraju se u 21,00 časova. U toku ovog vremena biračko mjesto mora biti neprekidno otvoreno.

Biračima koji su se zatekli na biračkom mjestu u trenutku zatvaranja biračkog mjesta omogućiće se da glasaju, s tim što birački odbor prethodno utvrđuju broj i identitet tih birača.

Ako se u toku glasanja naruše pravila iz stava 1. i 2. ovog člana, birački odbor se raspušta i glasanje na tom biračkom mjestu ponavlja.

Član 71. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Ako se na biračkom mjestu naruši red, birački odbor može prekinuti glasanje dok se red ne uspostavi. Razlozi i trajanje prekida glasanja unose se u zapisnik o radu biračkog odbora.

Pripadniku policije i drugom uniformisanom licu nije dozvoljen pristup biračkom mjestu dok traje glasanje.

Izuzetno od stava 2. ovog člana, predsjednik biračkog odbora, na osnovu prethodne saglasnosti biračkog odbora, može pozvati pripadnika policije na dužnosti na biračko mjesto, ako je na tom biračkom mjestu narušen red i mir.

Ako je glasanje prekinuto duže od jednog časa, produžava se onoliko vremena koliko je prekid trajao.

Član 71a (“Sl. list RCG”, br. 42/02, 46/02)

U prostoriji za glasanje zabranjena je upotreba telefona, mobilnih telefona i pejdžera.

Članovima biračkog odbora i licima koja prate rad organa za sprovođenje izbora za vrijeme glasanja zabranjeno je na biračkom mjestu vođenje bilo kakve evidencije o biračima koji su glasali, kao i korišćenje kopije biračkog spiska ili bilo koje druge pomoćne evidencije o biračima.

Ako član biračkog odbora ili lice koje prati rad organa za sprovođenje izbora postupi suprotno stavu 1 i 2 ovog člana, predsjednik biračkog odbora će ga upozoriti, a ako lice i dalje nastavi da ometa rad, predsjednik biračkog odbora na osnovu prethodne odluke biračkog odbora će ga udaljiti, što će konstatovati u zapisnik o radu biračkog odbora. Ukoliko je iz prostorije udaljen član biračkog odbora, predsjednik biračkog odbora je dužan da, za dalji rad, omogućiti prisustvo njegovog zamjenika”

Član 72.

Dok je biračko mjesto otvoreno i traje glasanje na biračkom mjestu moraju biti prisutni svi članovi biračkog odbora ili njihovi zamjenici.

Za svako biračko mjesto obezbijediće se posebna prostorija u kojoj je moguće obezbijediti tajnost glasanja.

Na biračkom mjestu može biti prisutan istovremeno samo onoliko broj birača koliko biračkih kabina postoji na biračkom mjestu.

Zabranjeno je zadržavanje na biračkom mjestu svih lica koja nemaju prava i dužnosti u vezi sa sprovođenjem izbora, utvrđene ovim zakonom.

Zbog povrede pravila sadržanih u st. 1. do 4. ovog člana može podnijeti prigovor

opštinskoj izbornoj komisiji, koja odlučuje da li će se glasanje na tom biračkom mjestu ponoviti.

2. Izborni materijal

Član 73. (“Sl. list RCG”, br. 17/98)

Glasački listić sadrži:

- 1) oznaku izborne jedinice;
- 2) redni broj koji se stavlja ispred izborne liste;
- 3) naziv izbornih lista prema redoslijedu utvrđenom na zbirnoj izbornoj listi;
- 4) napomenu da se glasa samo za jednu izbornu listu, zaokruživanjem rednog broja ispred naziva te liste, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Pored podataka iz stava 1. ovog člana, glasački listić na poleđini u gornjem desnom uglu sadrži naziv opštine, naziv biračkog mjesta, oznaku za broj biračkog mjesta i pečat biračkog odbora koji sadrži naziv i broj biračkog mjesta.

Član 73a.

(“Sl. list RCG”, br. 14/00, 18/00, 46/02)

Glasački listić štampa se tako da ima dva dijela, i to kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića na kojem se nalazi jedinstveni serijski broj i glasački listić.

Jedinstveni serijski broj ne smije biti odštampan na glasačkom listiću.

Kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića i glasački listić odvojeni su perforacijom.

Raspon serijskih brojeva na kontrolnom kuponu odgovara broju birača upisanih u birački spisak, s tim što se broj glasačkih listića po redoslijedu serijskih brojeva na kontrolnom kuponu određuje za svako biračko mjesto u određenoj izbornoj jedinici.

Kontrolni kupon glasačkog listića štampa se, po širini, najviše do jedne polovine širine glasačkog listića.

Republička izborna komisija će, u

okviru jedinstvenih standarda za izborni materijal, utvrditi debljinu (gramažu) papira glasačkog listića da bi se obezbijedila tajnost glasanja.

Član 74. (“Sl. list RCG”, br. 17/98, 14/00)

Nadležna izborna komisija bliže propisuje oblik i izgled glasačkih listića, način, mjesto i kontrolu štampanja i distribuciju glasačkih listića, kao i uništavanje matrica.

Nadležna izborna komisija utvrđuje broj glasačkih listića koji mora biti istovjetan broju birača upisanih u birački spisak, kao i broj rezervnih glasačkih listića.

Broj rezervnih glasačkih listića utvrđuje se najviše od 3% od ukupnog broja birača u odgovarajućoj izbornoj jedinici.

Serijski broj na kontrolnim kuponima rezervnih glasačkih listića određuje se u rasponu od prvog narednog serijskog broja iza ukupnog broja birača u odgovarajućoj izbornoj jedinici do serijskog broja koji je identičan zbiru ukupnog broja birača i broja rezervnih glasačkih listića u odgovarajućoj izbornoj jedinici.

Republička izborna komisija utvrđuje boju glasačkih listića za izbor odbornika, odnosno poslanika.

Glasačke listiće za izbor odbornika ovjerava svojim pečatom opštinska izborna komisija, a glasačke listiće za izbor poslanika Republička izborna komisija.

Član 75. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Opštinska izborna komisija je dužna da za svaki birački odbor blagovremeno pripremi materijal za glasanje, a naročito: potreban broj glasačkih listića, zbirne izborne liste, izvod iz biračkog spiska, posebne i službene koverta za glasanje, kao i obrazac zapisnika o radu biračkog odbora.

Izborni materijal od opštinske izborne komisije preuzima birački odbor, najkasnije 48 časova prije dana održavanja izbora.

Nadležni opštinski organ stara se o uređivanju biračkih mjesta i priprema za

svaki birački odbor potreban broj glasačkih kutija sa priborom za pečačenje i priborom za glasanje.

Na dan izbora, prije početka glasanja, birački odbor utvrđuje da li je pripremljeni izborni materijal za to biračko mjesto potpun i u ispravnom stanju, da li je biračko mjesto uređeno na način kojim se obezbjeđuje tajnost glasanja i da li glasanje može početi, što unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Član 76.

Zbirna izborna lista, s nazivima izbornih lista i imenima svih kandidata, za vrijeme glasanja mora biti vidno istaknuta na biračkom mjestu.

Sadržaj i oblik, kao i način isticanja zbirne izborne liste propisuje Republička izborna komisija.

Član 77. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Predstavnici podnosioca izbornih lista i kandidati za odbornike i poslanika imaju pravo uvida u izborni materijal, a naročito u izvode iz biračkih spiskova, zapisnike biračkog odbora, zapisnike izbornih komisija i glasačke listiće. Uvid se vrši u službenim prostorijama izborne komisije, ako i kod organa kod kojih se izborni materijal nalazi.

Otvaranjem omota sa izbornim materijalom i otvaranje koverti sa glasačkim listićima vrši opštinska izborna komisija u stalnom sastavu, u prisustvu ovlašćenog predstavnika podnosioca zahtjeva za uvid u izborni materijal.

Nakon izvršenog uvida u izborni materijal, izborni materijal se pakuje i pečatira na način utvrđen u članu 91. ovog zakona.

Na zahtjev podnosioca izborne liste organi kod kojih se nalazi izborni materijal dužni su da odobre njegovo fotokopiranje o trošku podnosioca zahtjeva.

Uvid u izborni materijal može se obaviti u roku od pet dana od dana održavanja izbora.

Uvid u izborni materijal i njegovo foto-

kopiranje, nakon isteka roka iz stava 5. ovog člana, može podnijeti parlamentarna stranka na osnovu podnijetog zahtjeva.

Član 78. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Izborni materijal čuva se najmanje 4 godine.

Izuzetno od odredaba stava 1. ovog člana, glasački listići se čuvaju 90 dana, odnosno do okončanja postupka o povredi prava u toku izbora.

Republička izborna komisija propisuje način čuvanja i korišćenja izbornog materijala.

Član 78a.

("Sl. list RCG", br. 14/00, 18/00)

Prije otvaranja biračkog mjesta, birački odbor žrijebom određuje člana biračkog odbora u stalnom sastavu koji, u prisustvu ostalih članova biračkog odbora, vrši vidno oštećenje pečata biračkog odbora, na način što zarezuje ili sagorijeva plamenom gumenu matricu pečata, kojim se glasački listići na poledini, na zato određenom mjestu, pečatiraju neposredno prije predaje glasačkog listića biraču.

Člana biračkog odbora u stalnom sastavu, koji vrši pečatiranje glasačkih listića, određuje birački odbor žrijebom.

Oštećeni pečat biračkog odbora ne stavlja se na kontrolni kupon glasačkog listića.

Glasački listići obavezno su složeni prema redosljedu serijskih brojeva na kontrolnom kuponu i prema tom redosljedu izdaju se biračima prilikom glasanja.

3. Glasanje

Član 79.

("Sl. list RCG", br. 14/00, 41/02, 46/02)

Glasačka kutija mora biti prozirna.

Birački odbor provjerava glasačku kutiju u prisustvu birača koji prvi dođe na biračko mjesto. Rezultat kontrole upisuje se u kontrolni list koji potpisuju članovi

biračkog odbora i birač koji je prvi došao na biračko mjesto.

U glasačku kutiju ubacuje se kontrolni list, a zatim se ona u prisustvu prvog birača pečati, što se unosi u zapisnik o radu biračkog odbora.

Po otvaranju glasačke kutije najprije se provjerava da li u njoj postoji kontrolni list. Ako u glasačkoj kutiji nema kontrpnog lista birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Obrazac kontrolnog lista propisuje Republička izborna komisija.

Član 80. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Birač saopštava biračkom odboru svoje ime i prezime, a ličnom kartom, pasošem ili vozačkom dozvolom, ukoliko sadrže matični broj ili broj lične karte, dokazuje svoj identitet.

Birač ne može glasati bez podnošenja dokaza o svom identitetu.

Predsjednik ili član biračkog odbora, pošto utvrdi identitet birača, zaokružuje redni broj pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska, objašnjava mu način glasanja i predaje glasački listić.

Član 81.

Članovi biračkog odbora ne smiju ni na koji način uticati na odluku birača.

Članovi biračkog odbora dužni su da biraču, na njegov zahtjev, ponovo objasne način glasanja.

Članovi biračkog odbora dužni su, naročito, da paze da niko ne ometa birača prilikom popunjavanja glasačkog listića i da u potpunosti bude obezbijedena tajnost glasanja.

Ako je u toku glasanja povrijeđeno neko pravilo iz stava 1. do 3. ovog člana, birački odbor se raspušta, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja.

Član 82.

Birač može glasati samo za jednu izbornu listu sa glasačkog listića.

Glasa se zaokruživanjem rednog broja ispred naziva izborne liste za koju se glasa, odnosno zaokruživanjem naziva liste ili imena i prezimena nosioca liste.

Birač sam presavija popunjeni glasački listić tako da se ne vidi kako je glasio, a da pri tom ostane slobodan kontrolni kupon, nakon čega, držeći u ruci presavijeni glasački listić, odlazi do glasačke kutije i omogućava žrijebom određenom članu biračkog odbora, a u slučaju potrebe, članu koga odredi birčki odbor, da na perforiranom mjestu odvoji kontrolni kupon, od glasačkog listića. Birač potom stavlja glasački listić u odgovarajuću glasačku kutiju i napušta biračko mjesto.

Član biračkog odbora iz stava 3. ovog člana obavezan je da odvojene kontrolne kupone slaže po redosljedu serijskih brojeva i da ih čuva na način propisan pravilima koje donosi republička izborna komisija.

Član 83. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Od dana sastavljanja ovjerenog izvoda iz biračkog spiska za svako biračko mjesto, do dana održavanja izbora, kao i na dan izbora, ne mogu se vršiti nikakve promjene u izvodima iz biračkih spiskova.

Ako se postupi suprotno odredbi stava 1. ovog člana, birački odbor se raspušta i glasanje na tom biračkom mjestu ponavlja.

Član 84. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Birač koji nije u mogućnosti da na biračkom mjestu lično glasa (slijepo, invalidno ili nepismeno lice) ima pravo da povede lice koje će umjesto njega, na način koji mu ono odredi, ispuniti listić, odnosno obaviti glasanje.

Glasanje za birača iz stava ovog člana ne može obaviti član biračkog odbora, ni oponomoćeni predstavnik podnosioca izborne liste.

Način glasanja iz stava 1. ovog člana unosi se u zapisnik.

Član 85.

Birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu (nemoćno ili spriječeno lice), a želi da glasa obavijestije o tome birački odbor. Birački odbor će preko svog povjerenika za glasanje, putem pisma, omogućiti takvom licu da glasa, na način kojim se obezbjeđuje nepovredivost i tajnost glasanja.

Pošto je obaviješten o nemogućnosti birača da glasa na biračkom mjestu, birački odbor će, preko povjerenika za glasanje putem pisma, dostaviti biraču u službenoj koverti ovjereni glasački listić, zbirnu izbornu listu i poseban koverat za popunjeni glasački listić.

Pošto birač glasa, zatvara glasački listić u poseban koverat koji povjerenik pred njim pečati žigom na pečatnom vosku. Potom se zatvoreni koverat u kojem se nalazi glasački listić stavlja u službeni koverat koji povjerenik pred biračem pečati.

Povjerenik predaje biračkom odboru službeni koverat koji birački odbor otvara, zaokružuje redni broj pod kojim je birač registrovan u izvod iz biračkog spiska, a neotvoreni koverat sa glasačkim listićem ubacuje u glasačku kutiju.

Način glasanja birača iz stava 1. ovog člana donosi Republička izborna komisija.

Član 86.

Briše se. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Član 87.

Birači koji su u pritvori ili koji izdržavaju kaznu zatvora glasaju na posebnom biračkom mjestu koje utvrdi Republička izborna komisija u dogovoru sa organom uprave nadležnim za izvršenje krivičnih sankcija.

Izvode iz biračkog spiska, sastav biračkog odbora i način glasanja lica iz stava 1. ovog člana utvrđuje Republička izborna komisija.

Član 88.

Birači koji u vrijeme održavanja izbora

borave u inostranstvu glasaju na biračkom mjestu na području posljednjeg prebivališta na teritoriji RCG, prije odlaska u inostranstvo.

VIII. UTVRĐIVANJE I OBJAVLJIVANJE REZULTATA IZBORA

1. Utvrđivanje rezultata izbora

Član 89. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Po završenom glasanju, birački odbor pristupa utvrđivanju rezultata glasanja na biračkom mjestu.

Birački odbor utvrđuje broj neupotrijebljenih glasačkih listića i stavlja ih u poseban omot koji pečati.

Nakon toga birački odbor utvrđuje broj kontrolnih kupona odvojenih od glasačkih listića i stavlja ih u poseban omot koji se pečatira.

Na osnovu izvoda iz biračkog spiska, birački odbor utvrđuje ukupan broj birača koji su glasali.

Kada se glasačka kutija otvori, poslije provjere kontrolnog lista, važeći glasački listići odvajaju se od nevažećih.

Podatke iz stava 2., 3. i 4. ovog člana birački odbor unosi u zapisnik prije otvaranja glasačke kutije.

Birački odbor utvrđuje broj nevažećih glasačkih listića, zatim broj važećih listića, kao i broj glasova za svaku izbornu listu, što unosi u zapisnik.

Nevažeći glasački listić je nepopunjeni glasački listić, listić koji je popunjen tako da se ne može utvrditi za koju izbornu listu glasalo i listić na kome je zaokruženo više od jedne izborne liste.

Ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkih kutiji veći od broja birača koji su glasali ili ako se utvrdi da je broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji veći od broj kontrolnih kupona ili ako se utvrdi postojanje dva ili više kontrolnih kupona sa istim seri-

jskim brojem ili serijskim brojem koji ne pripada tom biračkom mjestu, birački odbor se raspušta i imenuje novi, a glasanje na tom biračkom mjestu se ponavlja. Rezultati glasanja na tom biračkom mjestu utvrđuju se poslije ponovljenom glasanja.

Član 90.

Kad birački odbor utvrdi rezultate glasanja, u zapisnik o radu biračkog odbora unosi se: broj primljenih glasačkih listića, broj neupotrijebljenih glasačkih listića, broj upotrijebljenih glasačkih listića, broj nevažećih glasačkih listića, broj važećih glasačkih listića, broj glasova datih za svaku izbornu listu, broj birača prema izvodu iz biračkog spiska, broj birača koji su glasali pospisku i broj birača koji su glasali putem pisma.

U zapisnik o radu biračkog odbora unose se i primjedbe i mišljenja članova biračkog odbora, kao i sve druge činjenice od značaja za glasanje.

Zapisnik o radu biračkog odbora potpisuju svi članovi biračkog odbora.

Svaki član biračkog odbora dobija kopiju zapisnika o radu biračkog odbora.

Član 91. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Neupotrijebljene, nevažeće i važeće glasačke listiće birački odbor stavlja u posebne koverte na kojima stoji oznaka sadržaja i koje se pečatiraju, a potom, cijeli izborni materijal (zapisnik o radu, izvod iz biračkog spiska, glasačke listiće, kontrolne kupone odvojene od glasačkih listića, pečat biračkog odbora, kao i ostali izborni materijal, stavljaj u jedan koverat koji se pečatira.

Po utvrđivanju rezultata glasanja birački odbor će, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 12 časova od časa zatvaranja biračkog mjesta, dostaviti opštinskoj izbornoj komisiji izborni materijal iz stava 1. ovog člana.

Član 92. ("Sl. list RCG", br. 9/01, 46/02)

Po prijemu izbornog materijala sa

biračkih mjesta, opštinska izborna komisija utvrđuje: ukupan broj birača upisanih u birački spisak, broj birača koji je glasao na biračkim mjestima, broj birača koji su glasali putem pisma, ukupan broj primljenih glasačkih listića, ukupan broj nevažećih glasačkih listića, ukupan broj važećih glasačkih listića i broj glasova datih za svaku izbornu listu za izbor.

Na osnovu rezultata glasanja na svim biračkim mjestima u izornoj jedinici, opštinska izborna komisija utvrđuje privremene rezultate za izbor odbornika, u roku od 12 časova od časa dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta.

O rezultatima glasanja za izbor poslanika na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike, opštinska izborna komisija sačinjava poseban izvještaj.

Opštinska izborna komisija utvrđuje utvrđuje rezultate za izbor poslanike na biračkim mjestima na svom području najkasnije u roku od 12 časova od časa dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta i o tome dostavlja izvještaj sa zapisnikom o svom radu Republičkoj izornoj komisiji.

Republička izborna komisija utvrđuje utvrđuje privremene rezultate za izbor poslanika, u roku od 12 časova od časa dostavljanja izvještaja opštinskih izbornih komisija.

2. Raspodjela mandata

Član 93.

Opštinska izborna komisija za izbor odbornika, a Republička izborna komisija za izbor poslanika utvrđuju ukupan broj glasova koji je dobila svaka izborna lista i utvrđuje broj mandata koji pripada svakoj listi.

Svakoj izornoj listi pripada broj mandata srazmjernan broju dobijenih glasova.

Član 94.

U raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% gla-

sova od ukupnog broja birača koji su glasali u izornoj jedinici, ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

Član 94a ("Sl. list RCG", br. 9/01, 46/02)

Na biračkim mjestima koja su utvrđena posebnom odlukom Skupštine Republike u raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali na tim biračkim mjestima.

Izornoj listi koja ispunji uslov za učestvovanje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike, u konačnoj raspodjeli mandata dodaju se glasovi birača koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima ne ispunjava uslov za učešće u raspodjeli mandata, odnosno učestvuje, a ne osvoji mandat.

Glasovi koje je dobila izborna lista, a koja, s obzirom na broj dobijenih glasova, ne učestvuje u raspodjeli mandata, odnosno učestvuje, a ne osvoji mandat na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike dodaju se glasovima koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima učestvuje u raspodjeli mandata.

Raspodjela mandata iz člana 12 stav 3 ovog zakona vrši se u skladu sa članom 95 ovog zakona.

Član 95.

Broj mandata koji će dobiti pojedina izborna lista utvrđuje se tako da se ukupan broj glasova koji je dobila svaka izborna lista u izornoj jedinici dijeli sa 1, 2 i ... zaključno brojem koji odgovara broju odbornika, odnosno poslanika koji se bira u izornoj jedinici. Tako dobijeni količnici razvrstavaju se po veličini, pri čemu se u obzir uzima onoliko najvećih količnika koliko se odbornika, odnosno poslanika bira.

Svaka izborna lista dobija onoliko mandata koliko tih količnika na nju otpada.

Ako dvije ili više izbornih lista dobiju iste količnike na osnovu kojih bi dobile jedan mandat, žrijebom se određuje kojoj listi će se taj mandat dodijeliti.

Član 96.

Mandati u okviru ukupnog broja mandata koje je izborna lista dobila raspoređuju se na način što se jedna polovina dobijenih mandata dodjeljuje kandidatima sa izborne liste prema redosljedu na listi, a preostali mandati kandidatima sa liste u skladu sa odlukom podnosilaca liste.

Kad izbornoj listi pripadne neparan broj mandata, broj mandata koji se dodjeljuje kandidatima sa liste prema njihovom redosljedu na listi uvećava se za jedan.

Član 97.

U slučaju da, prema rezultatima glasanja utvrđenim na način iz člana 95. ovog zakona, pojedina izborna lista dobije veći broj mandata od broja kandidata koji se nalazi na toj listi ti mandati pripadaju izbornim listama koje imaju, po veličini, najveći sljedeći količnik.

Član 98.

Opštinska izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za odbornike, u roku od 12 časova od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno do konačnosti ili izvršnosti odluka donešenih po prigovoru ili žalbi.

Republička izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za poslanike, u roku od 12 časova od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno do konačnosti ili izvršnosti odluka donešenih po prigovoru ili žalbi.

3. Objavljivanje rezultata izbora

Član 99.

O konačnim rezultatima izbora opštinska

izborna komisija za izbor odbornika, a Republička izborna komisija za izbor poslanika javno objavljuje podatke o:

- 1) broju birača upisanih u birački spisak,
- 2) broju birača koji su glasali na biračkom mjestu,
- 3) broju birača koji su glasali van biračkog mjesta,
- 4) broju birača koji su glasali,
- 5) broju primljenih glasačkih listića,
- 6) broju neupotrijebljenih glasačkih listića,
- 7) broju upotrijebljenih glasačkih listića,
- 8) broju nevažećih glasačkih listića,
- 9) broju važećih glasačkih listića,
- 10) broju glasova koje su dobile pojedine izborne liste,
- 11) broju mandata koje su dobile pojedine izborne liste.,

Konačni rezultati izbora za poslanike objavljuju se u "Sl. listu RCG", a za odbornike u "Sl. listu RCG" - opštinski propisi, najkasnije u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

Član 100.

Opštinska izborna komisija izabranom odborniku, a Republička izborna komisija izabranom poslaniku izdaje, na dan potvrđivanja mandata, uvjerenje da je izabran za odbornika, odnosno poslanika.

IX. PRESTANAK MANDATA, PONOVI IZBORI, POPUNA UPRAŽNJENIH ODBORNIČKIH I POSLANIČKIH MJESTA I PRIJEVREMENI IZBORI

1. Prestanak mandata

Član 101. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je izabran:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) ako je pravosnažnom odlukom osuđen na kaznu zatvora bezuslovno u trajanju od najmanje 6 mjeseci ili je osuđen na kaznu zatvora za krivično djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje ove funkcije;
- 3) ako je pravosnažnom odlukom lišen poslovne sposobnosti;
- 4) ako nastupi jedan od slučajeva nespojivosti funkcije odbornika, odnosno poslanika sa drugom funkcijom utvrđenom Ustavom i zakonom,
- 5) prestankom crnogorskog, odnosno jugoslovenskog državljanstva;
- 6) u slučaju smrti;
- 7) prestankom članstva u političkoj stranci sa čije liste je izabran;
- 8) ako se zabrani rad političke stranke sa čije izborne liste je izabran;

Odborniku, odnosno poslaniku prestaje mandat danom nastupanja slučaja iz stava 1. ovog člana.

Prestanak mandata konstatuje nadležna skupština, na prvoj narednoj sjednici poslije prijema obavještenja o razlozima za prestanak mandata odbornika, odnosno poslanika.

Odbornik, odnosno poslanik kojem je prestao mandat na osnovu stava 1. tačka 4) ovog člana ostaje na izbornoj listi i može ponovo steći mandat odbornika, odnosno poslanika u skladu sa ovim zakonom.

2. Ponovni izbori

Član 102.

Ponovni izbori sprovede se ako nadležna izborna komisija poništi izbore na pojedinom biračkom mjestu.

U slučaju iz stava 1. ovog člana glasanje se ponavlja samo na tom biračkom mjestu.

Ponovni izbori se sprovede na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

Ponovne izbore raspisuje nadležna izborna komisija.

U slučaju ponavljanja izbora konačni

rezultati izbora utvrđuju se po završetku ponovljenog glasanja.

Član 103.

Ponovni izbori sprovede se najkasnije u roku od 7 dana od dana poništenja izbora.

Za sprovođenje ponovnih izbora izborne liste ne mogu se mijenjati.

3. Popuna upražnjenih odborničkih i poslaničkih mjesta

Član 104.

Ako odborniku, odnosno poslaniku prestane mandat iz razloga utvrđenih u članu 101. ovog zakona mandat dobija novi odbornik, odnosno poslanik na način utvrđen ovim članom.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran preostane isti ili veći broj kandidata od broja odbornika, odnosno poslanika kojim je prestao mandat izabraće se onaj kandidat za koga odluči podnosilac izborne liste.

Ako na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran nema kandidata izabranim za odbornika, odnosno poslanika smatraće se kandidat sa liste koji ima, po veličini, najveći sledeći količnik.

Mandat novog odbornika, odnosno poslanika traje do isteka mandata odbornika, odnosno poslanika kome je prestao mandat.

Od kandidata iz stava 2. i 3. ovog člana, prije potvrđivanja mandata, pribavlja se pismena saglasnost da prihvata mandat.

4. Prijevremeni izbori

Član 105.

U slučaju raspuštanja Skupštine Republike ili donošenja odluke o skraćanju mandata Skupštine Republike, raspisuju se prijevremeni izbori.

Prijevremeni izbori se sprovede na način i po postupku koji su ovim zakonom utvrđeni za sprovođenje izbora.

X ZAŠTITA BIRAČKOG PRAVA

Član 106.

Organi nadležni za sprovođenje izbora dužni su da u toku izbornog postupka obavještavaju birače o njihovim biračkim pravima i o načinu zaštite tih prava.

Član 107.

Svaki birač, kandidat i podnosilac izborne liste ima pravo da podnese prigovor nadležnoj izbornoj komisiji zbog povrede biračkog prava u toku izbora.

Prigovor iz stava 1. ovog člana podnosi se u roku od 72 časa od časa kada je donešena odluka, odnosno izvršena radnja.

Prigovor iz stava 1. ovog člana podnosi se neposredno nadležnoj izbornoj komisiji.

Član 108.

Prigovor protiv odluke, radnje, radnje ili propusta biračkog odbora podnosi se opštinskoj izbornoj komisiji.

Prigovor protiv odluke, radnje, radnje ili propusta opštinske izborne komisije podnosi se Republičkoj izbornoj komisiji.

Član 109.

Nadležna izborna komisija donosi rješenje u roku od 24 časa od časa prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora.

Ako nadležna izborna komisija usvoji prigovor, poništiće tu odluku ili radnju.

Ako nadležna izborna komisija po prigovoru ne donese rješenje u rokovima predviđenim ovim zakonom, smatraće se da je ugovor usvojen.

Član 110.

Protiv rješenja opštinske izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor može se izjaviti prigovor Republičkoj izbornoj komisiji.

Protiv rješenja Republičke izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen

prigovor može se izjaviti žalba Ustavnom sudu RCG.

Član 111.

Na sve radnje u vezi sa dostavljanjem rješenja, zaključaka, kao i drugih akata, spisa, isprava, podnesaka i slično shodno se primjenjuju pravila propisana za dostavljanje u upravnom postupku, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

XA. POSMATRAČI IZBORA

(“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Član 111a. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Ovlašćeni predstavnici domaćih nevladinih organizacija, registrovanih za praćenje ostvarivanje političkih sloboda i prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa ovim zakonom.

Član 111b. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Domaće nevladine organizacije zainteresovane za praćenje izbora podnose prijavu Republičkoj izbornoj komisiji, koja u roku od 48 časova od prijema prijave, izdaje službena oblašćenja ili rješenjem odbija izdavanje ovlašćenja.

Prijava iz stava 1. ovog člana sadrži naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika posmatrača.

Prijave se podnose najkasnije pet dana prije dana glasanja.

Član 111v. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Ovlašćeni predstavnici stranih država i odgovarajućim međunarodnih organizacija i nevladinih institucija, registrovanih za praćenje izbora i praćenje ostvarivanja biračkog prava, mogu pratiti tok izbora i rad organa za sprovođenje izbora, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom.

Član 111g. (“Sl. list RCG”, br. 14/00)

Zainteresovani strani posmatrači iz člana 111v. ovog zakona, prijavu za posmatranje

izbora podnose Ministarstvu inostranih poslova RCG, najkasnije deset dana prije dana održavanja izbora.

Prijava iz stava 1. ovog člana sadrži: naziv države iz koje posmatrač dolazi, naziv organizacije, dokaz o upisu u registar, broj i sastav predstavnika i vrijeme boravka.

Ministarstvo inostranih poslova, narednog dana po prijemu prijave, dostavlja prijavu Republičkoj izbornoj komisiji.

Republička izborna komisija u roku od 48 časova od dana prijema prijave izdaje službena ovlaštenja za posmatranje izbora, ili odbija svojim rješenjem izdavanje ovlaštenja.

Član 111d. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Licima iz člana 111a. i 111v. ovog zakona Republička izborna komisija izdaje identifikacionu karticu u koju se unosi ime, prezime, naziv zemlje iz koje dolazi i naziv organizacije i institucije kojoj pripada.

Lice kome je izdata identifikaciona kartica dužno je da je nosi na vidnom mjestu.

Član 111đ. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Organi za sprovođenje izbora su dužni da stranom i domaćem posmatraču omogućе praćenje toka izbora i rada organa za sprovođenje izbora.

Birački odbor u zapisniku konstatuje prisustvo posmatrača na biračkom mjestu.

Član 111e. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Republička izborna komisija na predlog organa za sprovođenje izbora, može oduzeti ovlaštenje ili identifikacionu karticu licu kome je izdata, ukoliko se ne pridržava pravila o održavanju reda na biračkom mjestu, odnosno pravila o radu organa za sprovođenje izbora.

XI. TROŠKOVI SPROVOĐENJA IZBORA I IZBORNE PROPAGANDE

Član 112.

Sredstva za rad organa za sprovođenje izbora, izborni materijal i druge troškove za sprovođenje izbora obezbjeđuju skupština opštine za izbor odbornika, a Skupština Republike za izbor poslanika. Zahtjev za dodjelu sredstava sa specifikacijom ukupnih troškova podnosi nadležna izborna komisija.

Republička izborna komisija utvrđuje kriterijume, mjerila i raspoređuje sredstva opštinskim izbornim komisijama za vršenje odgovarajućih poslova u sprovođenju izbora za poslanike.

Republička izborna komisija određuje način i vrši kontrolu upotrebe sredstava iz stava 2. ovog člana.

Sredstva koja se isplaćuju kao naknada za rad licima u organima za sprovođenje izbora oslobođena su plaćanja poreza i doprinosa.

Član 113.

Izabranom poslaniku, odnosno odborniku koga je predložila grupa građana i političkoj stranci za izabranog poslanika, odnosno odbornika sa liste te političke stranke pripada jednokratna novčana naknada čiji iznos određuje Skupština Republike, odnosno skupština opštine.

Član 114. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Državni organi i organi lokalne samouprave stavljaju na raspolaganje svoje prostorije, ostale uređaje, sredstva i opremu za vršenje izborne propagande i obezbjeđuju ravnopravne uslove u njihovom korišćenju svim podnosiocima izbornih lista.

Organi iz stava 1. ovog člana dužni su da sa podnosiocima izbornih lista, u roku od 10 dana od dana raspisivanja izbora, utvrde uslove i način korišćenja sredstava iz stava 1. ovog člana.

XII. KAZNENE ODREDBE

Član 115. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se za krivično djelo: ko poslije obavljenih izbora pozove birača na odgovornost zbog glasanja ili zahtijeva od njega da kaže kako je glasao ili zašto nije glasao.

Ako djelo iz stava 1. ovog člana izvrši član izborne komisije, biračkog odbora, ili drugo lice u vršenju dužnosti u vezi sa izborima, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Kaznom zatvora od tri godine kazniće se za krivično djelo ko za predstavljanje, popularisanje ili napadanje određene izborne liste naredi korišćenje ili koristi vojsku, vojne organe, organe unutrašnjih poslova, pravosudne i državne organe i opremu ovih organa, kao i zaposleni u ovim organima i druga lica koja rade za ove organe ili sa njima sarađuju, ako izvršavaju ovakva naređenja.

Ako krivično djelo iz stava 3. ovog člana izvrši predsjednik Republike, predsjednik Skupštine, predsjednik i članovi Vlade, predsjednik i sudije Ustavnog suda, predsjednik i sudije Vrhovnog suda, državni tužilac i njegovi zamjenici, kao i odgovarajući funkcioneri u SR Jugoslaviji kazniće se kaznom zatvora do 5 godina.

Član 116.

Novčanom kaznom od petostrukog do dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici ili kaznom zatvora do 60 dana kazniće se za prekršaj:

- 1) ko vrši agitaciju suprotno odredbi člana 6. ovog zakona;
- 2) ko prihvati kandidature suprotno odredbi člana 39. ovog zakona;
- 3) ko prilikom predlaganja kandidata da svoj potpis suprotno odredbi člana 44. ovog zakona;
- 4) ko za predstavljanje izbornih lista koristi imovinu suprotno članu 50. st. 2. ovog zakona;

5) ko ometa rad biračkog odbora, sprovođenje izbora, odnosno glasanje ili rad izborne komisije;

6) ko se, pošto je glasao, na opomenu predsjednika biračkog odbora, ne udalji sa biračkog mjesta, suprotno odredbi člana 72. ovog zakona;

7) ko suprotno odredbi člana 69. ovog zakona, dođe do biračkog mjesta pod oružjem ili sa opasnim oruđem.

Uz kaznu za prekršaj iz stava 1. tač. 7) ovog člana učiniocu će se izreći i zaštitna mjera oduzimanja oružja, odnosno opasnog oruđa.

Član 117.

Novčanom kaznom od pedesetostrukog do tristastrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kazniće se za prekršaj javno glasilo i drugo sredstvo javnog informisanja:

- 1) ako ne postupi po odredbi čl. 51, 52, 53, 56, 57, 58. i 62. ovog zakona;
- 2) ako postupi suprotno odredbi člana 63. ovog zakona.

Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno lice u javnom glasilu i drugom sredstvu javnog informisanja novčanom kaznom od petostrukog do dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

XIII. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 118.

Prvi naredni izbori za poslanike u Skupštinu RCG obaviće se u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici u kojoj će se pet poslanika, od ukupnog broja poslanika, birati na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine Republike.

Potvrđene i proglašene izborne liste ravnopravno učestvuju na svim biračkim mjestima u Republici kao jedinstvenoj izbornoj jedinici.

Na biračkim mjestima koja su utvrđena posebnom odlukom Skupštine Republike u

raspodjeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 3% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali na tim biračkim mjestima.

Izornoj listi koja ispuni uslov za učestvovanje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike, u konačnoj raspodjeli mandata dodaju se glasovi birača koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima ne učestvuje u raspodjeli mandata.

Glasovi koje je dobila izborna lista, a koja s obzirom na broj dobijenih glasova, ne učestvuje u raspodjeli mandata na biračkim mjestima utvrđenim posebnom odlukom Skupštine Republike, dodaju se glasovima koje je ta lista dobila na drugim biračkim mjestima u Republici, pod uslovom da na tim biračkim mjestima učestvuje u raspodjeli mandata.

Raspodjela mandata iz stava 1. ovog člana vrši se u skladu sa članom 95. ovog zakona.

Član 119.

Za izbore iz člana 118. ovog zakona opštinske izborne komisije sačinjavaju poseban izvještaj o izborima poslanika na biračkim mjestima utvrđenim odlukom Skupštine Republike.

Član 120.

Na prvim narednim parlamentarnim izborima iz člana 118. ovog zakona koristiće se optički čitači spreja.

Način korišćenja spreja iz stava 1. ovog člana utvrdiće se propisom Republičke izborne komisije.

Član 120a. ("Sl. list RCG", br. 14/00)

Na izborima za odbornike u skupštine opština Podgorica i Herceg-Novi, koji će se održati 11. juna 2000. godine, koristiće se optički čitači spreja.

Način korišćenja spreja iz stava 1. ovog člana utvrdiće se propisom Republičke izborne komisije.

Član 121.

Skupštine opština imenovaće opštinske izborne komisije najkasnije u roku od 20 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

U roku iz stava 1. ovog člana imenovaće se Republička izborna komisija.

Član 122.

Republička izborna komisija donijeće propise i obrasce za izvršavanje ovog zakona u roku od 20 dana od dana njenog imenovanja.

Član 123.

Skupština opštine uskladiće svoje propise o izborima sa odredbama ovog zakona u roku od 45 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 124.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o izboru odbornika i poslanika ("Sl. list RCG", br. 49/92, 16/95. i 21/96).

Član 125.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Sl. listu RCG".

NAPOMENA:

U prečišćen tekst ovog zakona nijesu ušle odredbe člana 15 - 24. Zakona o izmjenama i dopunama ovog zakona ("Sl. list RCG", br. 46/02), koje glase:

PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 15

Izuzetno, izbore koji će se do 31. decembra 2002. godine održati u Crnoj Gori sprovede organi za sprovođenje izbora imenovani u skladu sa prelaznim i završnim odredbama ovog zakona.

Član 16

Republičku izbornu komisiju u stalnom sastavu čine: predsjednik, sekretar i osam članova.

Predsjednik Republičke izborne komisije imenuje se na predlog partije koja je na prethodnim izborima dobila najveći broj poslaničkih mandata.

Sekretar Republičke izborne komisije imenuje se na predlog partije koja je na prethodnim izborima bila druga po broju osvojenih poslaničkih mandata.

U stalni sastav Republičke izborne komisije imenuje se po jedan predstavnik svih partija zastupljenih u Skupštini Republike Crne Gore.

Član 17

Opštinsku izbornu komisiju u stalnom sastavu čine: predsjednik, sekretar i osam članova.

Opštinska izborna komisija u stalnom sastavu imenuje se po kriterijumu i na način utvrđen u članu 16 ovog zakona.

Ukoliko neka od političkih partija zastupljenih u Skupštini Republike Crne Gore nema politički interes da odredi svog predstavnika u stalni sastav opštinske izborne komisije, svoje mjesto u toj opštinskoj izbornoj komisiji može ustupiti nekoj drugoj političkoj partiji, o čemu je dužna obavijestiti nadležnu skupštinu opštine.

Predsjednik opštinske izborne komisije imenuje se na predlog partije, odnosno koalicije koja je na prethodnim izborima dobila najveći broj odborničkih mandata. Ukoliko je na prethodnim izborima najveći broj mandata

dobila koaliciona izborna lista, predsjednik opštinske izborne komisije imenuje se na predlog partije kojoj je, u okviru koalicije, pripao najveći broj odborničkih mandata.

Sekretar opštinske izborne komisije imenuje se na predlog partije koja je na prethodnim izborima bila druga po broju osvojenih odborničkih mandata.

U slučaju istog broja mandata koalicione izborne liste i partije koja je podnijela samostalnu izbornu listu, imenovanje predsjednika opštinske izborne komisije vrši se na predlog partije, odnosno koalicije, koja je osvojila veći broj glasova.

U slučaju istog broja mandata koalicionih izbornih lista, imenovanje predsjednika opštinske izborne komisije vrši se na predlog koalicije čija je izborna lista dobila veći broj glasova.

U slučaju istog broja mandata partija koje su na prethodnim izborima podnijele samostalnu izbornu listu, imenovanje predsjednika opštinske izborne komisije vrši se na predlog partije koja je osvojila veći broj glasova.

Član 18

Birački odbor u stalnom sastavu čine predsjednik i četiri člana.

Svakoj partiji zastupljenoj u odgovarajućoj skupštini pripada broj predsjednika biračkih odbora, srazmjerno proporcionalnoj zastupljenosti odborničkih mandata u skupštini, a biračka mjesta na kojima bi pojedina partija predlagala predstavnika za predsjednika biračkog odbora, opštinska izborna komisija određuje žrijebom.

U stalni sastav biračkog odbora, dva člana imenuju se na predlog partije, odnosno koalicije, koja ima većinu u odgovarajućoj skupštini opštine.

U stalni sastav biračkog odbora obavezno se imenuje po jedan predstavnik dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini, koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

Ukoliko u odgovarajućoj skupštini opštine postoji samo jedna opoziciona partija, u stalni sastav biračkog odbora imenuju se dva predstavnika te partije.

Član 19

Odluke i izborne radnje koje su, u vezi sa već raspisanim izborima, donijele, odnosno preduzele Republička izborna komisija i opštinske izborne komisije u dosadašnjem sastavu, smatraju se sastavnim dijelom jedinstvenog izbornog procesa koji će nastaviti Republička izborna komisija i opštinske izborne komisije imenovane u skladu sa ovim zakonom.

Član 20

Na prijevremenim izborima koji će se održati u 2002. godini, izbor četiri poslanika iz člana 12 stav 3 ovog zakona izvršiće se na biračkim mjestima koja će, posebnom odlukom, odrediti Skupština Republike Crne Gore.

Član 21

Skupština opštine, odnosno Odbor povjerenika u Podgorici i Odbor povjerenika u Tivtu imenovaće opštinske izborne

komisije, u roku od sedam dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

U roku iz stava 1 ovog člana Skupština Republike Crne Gore imenovaće Republičku izbornu komisiju.

Član 22

Odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika ("Službeni list RCG", br. 41/2002), koje su u suprotnosti sa odredbama ovog zakona, stavljaју se van snage.

Član 23

U javnom interesu je da se, u skladu sa članom 109 stav 2 Ustava Republike Crne Gore, odredbe ovog zakona primijene na već raspisane prijevremene izbore za poslanike Skupštine Republike Crne Gore, izbore za odbornike Skupštine glavnog grada - Podgorice i izbore za odbornike Skupštine opštine Tivat.

Član 24

Ovaj zakon stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON O BIRAČKIM SPISKOVIMA

(Objavljen u "SI. list RCG", br. 14/00, 18/00)

Član 1.

Birački spisak je javna isprava u kojoj se vodi evidencija građana koji imaju biračko pravo i služi samo za izbore.

Član 2.

Birački spisak vodi se po službenoj dužnosti.

Birački spisak je jedinstven, stalan i redovno se ažurira, a posebno nakon raspisivanja izbora.

Član 3.

Birački spisak vodi se za područje lokalne samouprave.

Birački spisak vodi organ lokalne uprave, a za njegovu tačnost i ažurnost odgovoran je nosilac izvršne funkcije u jedinici lokalne samouprave.

Član 4.

Birački spiskovi obrađeni u jedinicama

lokalne samouprave po biračkim mjestima objedinjavaju se u jedinstveni birački spisak (centralni) koji vodi nadležni državni organ uprave.

Pod vođenjem centralnog biračkog spiska iz stava 1. ovog člana, podrazumijeva se: analiza biračkih spiskova, utvrđivanje eventualnih nedostataka i obavještanje nadležnih organa, kao i preduzimanje tehničkih i drugih radnji u cilju tačnosti i ažurnosti biračkih spiskova.

Birački spiskovi iz člana 3. ovog zakona i stava 1. ovog člana obrađuju se primjenom kompjuterske obrade podataka, po jedinstvenom programu koji izrađuje nadležni državni organ uprave.

Sadržaj i način korišćenja jedinstvenog programa kompjuterske obrade podataka propisuje ministarstvo nadležno za poslove uprave.

Za vođenje centralnog biračkog spiska odgovoran je starješina nadležnog državnog organa uprave.

Član 5.

U birački spisak upisuju se svi građani koji imaju biračko pravo ili na dan održavanja izbora stiču biračko pravo, prema mjestu prebivališta.

U birački spisak upisuju se i građani koji borave u inostranstvu, prema njihovom posljednjem prebivalištu prije odlaska u inostranstvo.

Građani koji se nalaze na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vježbi, kao i građani koji se nalaze u pritvoru ili na izdržavanju kazne zatvora upisuju se u birački spisak prema posljednjem prebivalištu.

U birački spisak ne mogu se upisati lica koja su pravosnažnom odlukom suda lišena poslovne sposobnosti. Ako su takva lica bila upisana u birački spisak brisaće se iz njega, a kad im se pravosnažnom odlukom suda vrati poslovna sposobnost ponovo se upisuju u birački spisak.

Član 6.

Upis u birački spisak, brisanje iz biračkog spiska, izmjena, dopuna ili ispravka u biračkom spisku vrši se po službenoj dužnosti, na osnovu zahtjeva birača koji podnosi za sebe ili za drugoga, zahtjeva parlamentarne stranke, odnosno podnosioca potvrđene izborne liste ili drugog pravnog lica koje ima na zakonu zasnovan pravni interes, ako nađe da za to postoje zakonom utvrđeni razlozi.

Upis, brisanje, izmjena, dopuna ili ispravka u biračkom spisku vrši se na osnovu podataka iz matičnih knjiga, drugih službenih evidencija i javnih isprava, neposrednog provjeravanja i na osnovu podataka i javnih isprava koje podnosioci zahtjeva iz stava 1. ovog člana dostave uz zahtjev.

Organi koji vodi odgovarajuće službene evidencije o građanima dužni su da organima nadležnim za vođenje biračkih spiskova dostave podatke koji utiču na tačnost i ažurnost vođenja biračkih spiskova, u roku od sedam dana od dana nastalih promjena.

Podnosilac zahtjeva iz stava 1. ovog člana odgovoran je za vjerodostojnost podataka koje podnosi uz zahtjev.

Član 7.

U birački spisak upisuje se jedinstveni redni broj sloga pod kojim je izvršen upis u birački spisak, ime i prezime, datum i mjesto rođenja, državljanstvo, adresa, datum prijave posljednjeg prebivališta i matični broj birača.

Izuzetno, ukoliko građaninu nije određen matični broj, upisuje se registarski broj lične karte, a ukoliko se građaninu ne može utvrditi datum prijave posljednjeg prebivališta, upisuje se datum izdavanja lične karte.

Za lica koja biračko pravo stiču na dan održavanja izbora, ukoliko se ne može utvrditi datum prijave posljednjeg prebivališta na način utvrđen u stavu 2. ovog člana, upisuje se datum prijave posljednjeg prebivališta jednog od roditelja ili staratelja.

Ministarstvo nadležno za poslove uprave bliže će urediti način vođenja, ispravljanja, dostavljanja, zaključivanja, prepisivanja i izlaganja biračkog spiska i druga pitanja koja su potrebna za potpuno, tačno i ažurno vođenje spiskova.

Član 8.

U roku od tri dana od dana raspisivanja izbora, organ nadležan za vođenje biračkog spiska oglašava birački spisak i obavještava građane da mogu izvršiti uvid u birački spisak, tražiti upis, brisanje, izmjenu, dopunu ili ispravku biračkog spiska.

Obavještenje u smislu stava 1. ovog člana vrši se putem javnog oglasa, sredstava javnog informisanja, a po potrebi i na drugi način.

Član 9.

Organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska dužan je da, u roku od 48 časova od dana raspisivanja izbora, javno objavljuje u dnevnom listu "Pobjeda" numerički tabelarni prikaz podataka o promjenama nastalim u biračkom spisku u cjelini po jedinicama lokalne samouprave, u odnosu na birački spisak po kome su održani prethodni izbori.

Podatke iz stava 1. ovog člana organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska javno objavljuje u roku od 48 časova od dana zaključenja biračkog spiska iz člana 12. ovog zakona, kao i u roku od 48 časova od dana konačnog zaključenja biračkog spiska iz člana 13. ovog zakona

Organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska dužan je parlamentarnoj stranci i podnosiocu potvrđene izborne liste, na njihov zahtjev, dostaviti sve podatke o biračima na koje se promjene iz stava 1.12. ovog člana odnose, pod uslovom da zahtjev podnesu najkasnije 48 časova od dana javnog objavljivanja.

Sadržinu numeričkog tabelarnog prikaza podataka iz stava 1. ovog člana propisuje

ministarstvo nadležno za poslove uprave.

Član 10.

Zahtjev za upis, brisanje, izmjenu, dopunu ili ispravku biračkog spiska podnosi se organu nadležnom za vođenje biračkog spiska. Uz zahtjev se prilažu i potrebni dokazi.

Nadležni organ donijeće rješenje o zahtjevu iz stava 1. ovog člana u roku od 48 časova od dana prijema zahtjeva. Rješenje se, bez odlaganja, dostavlja podnosiocu zahtjeva i licu na koje se promjena u biračkom spisku odnosi.

Protiv rješenja iz stava 2. ovog člana može se, u roku od 48 časova od časa dostavljanja rješenja, podnijeti tužba Vrhovnom sudu Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Sud),

Tužba se podnosi preko organa koji je donio rješenje, koji je dužan da tužbu i potrebne spise dostavi u roku od 24 časa od časa prijema tužbe.

Sud po tužbi odlučuje u roku od 24 časa od časa prijema tužbe, u upravnom sporu. Odluka Suda je pravosnažna i izvršna.

Član 11.

Upis, brisanje, izmjena, dopuna ili ispravka biračkog spiska, po službenoj dužnosti, vrši se na osnovu rješenja koje donosi nadležni organ.

U postupku dostave rješenja, podnošenja tužbe i odlučivanja po tužbi primjenjuju se odgovarajuće odredbe člana 10. ovog zakona.

Član 12.

Birački spisak se zaključuje najkasnije 25 dana prije dana određenog za održavanje izbora. Nadležni organ donijeće rješenje o zaključivanju biračkog spiska koje obavezno sadrži ukupan broj građana upisanih u birački spisak i datum zaključivanja biračkog spiska.

Rješenje o zaključivanju biračkog

spiska dostavlja se opštinskoj izbornoj komisiji najkasnije u roku od 24 časa od časa donošenja rješenja.

Opštinska izborna komisija, u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji podatke o ukupnom broju birača u jedinici lokalne samouprave.

Republička izborna komisija, u roku od 24 časa od časa prijema podataka, javno objavljuje broj birača u cjelini, po jedinicama lokalne samouprave i po biračkim mjestima.

Član 13.

Po zaključenju biračkog spiska, upis, brisanje, izmjene, dopune i ispravke mogu se vršiti samo na osnovu odluke Suda, u upravnom sporu, najkasnije deset dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Republička izborna komisija objavljuje ukupan broj birača u cjelini, po jedinicama lokalne samouprave i biračkim mjestima, u roku od 48 časova od isteka roka iz stava 1. ovog člana.

Član 14.

Organ nadležan za vođenje biračkog spiska sastavlja ovjereni izvod iz biračkog spiska za svako biračko mjesto. Izvod se dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji i podnosiocu potvrđene izborne liste u roku od 24 časa od objavljivanja biračkog spiska iz člana 13. stav 2. ovog zakona.

Izvod iz biračkog spiska, osim podataka iz člana 7. stav 1. ovog zakona, sadrži: naziv organa koji ga je sačinio, datum sačinjavanja i oznaku biračkog mjesta za koje je izvod sačinjen.

Član 15.

Organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska dužan je da parlamentarnoj stranci i podnosiocu potvrđene izborne liste, na njihov zahtjev, dostavi birački spisak kompjuterski obrađen, na odgovarajućem

mediju, sa podacima koje sadrži izvod iz biračkog spiska, u skladu sa članom 7. ovog zakona, u roku od 48 časova od dana prijema zahtjeva i da mu omogući priključenje putem kompjuterske veze, sa posebno zaštićenom i izdvojenom bazom svih podataka centralnog biračkog spiska.

Sastavni dio biračkog spiska kompjuterski obrađenog na odgovarajućem mediju je programsko rješenje za praćenje promjene podataka o biračima.

Organ iz stava 1. ovog člana dužan je da parlamentarnoj stranci i podnosiocu potvrđene izborne liste, na njihov zahtjev, omogući priključenje putem kompjuterske veze, sa posebno zaštićenom i izdvojenom bazom svih podataka centralnog biračkog spiska, u vremenu od dana raspisivanja izbora do konačnog zaključenja biračkog spiska iz člana 13. ovog zakona.

Organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska ažuriranje podataka centralnog biračkog spiska iz stava 3. ovog člana, obavlja jednom dnevno, a za eventualne neovlašćeno izvršene promjene u posebno zaštićenoj i izdvojenoj bazi podataka sa kojom je uspostavljena kompjuterska veza, ne snosi odgovornost.

Odredbe stava 3.i 4. ovog člana ne odnose se na osnovnu bazu podataka centralnog biračkog spiska.

Član 16.

Državni organi, organi lokalne uprave, javne ustanove i drugi organi javne isprave bitne za ostvarivanje biračkog prava dužni su izdati na zahtjev birača odmah, a najkasnije narednog dana od dana podnošenja zahtjeva.

Član 17.

Nadležni državni organ i organ lokalne uprave dužni su da ovlašćenim predstavnicima parlamentarnih stranaka i podnosilaca potvrđenih izbornih lista omoguće uvid u birački spisak jedinice lokalne samouprave

i centralni birački spisak, kao i uvid u službenu dokumentaciju na osnovu koje organ nadležan za vođenje biračkog spiska vrši upis, brisanje, izmjene, dopune ili ispravke biračkog spiska.

Ministarstvo unutrašnjih poslova i organi lokalne uprave dužni su da ovlaštenim predstavnicima parlamentarnih stranaka i podnosiocima potvrđenih izbornih lista omoguću uvid u službenu dokumentaciju na osnovu koje se vrši promjena biračkog spiska (dokumentacija: državljenstva, ličnih karata građana, odjave i prijave mjesta prebivališta, matičnog broja građanina, poslovne sposobnosti, matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih i dr.).

Uvid se vrši u službenim prostorijama organa kod kojih se službena dokumentacija nalazi.

Član 18.

Ministarstvo unutrašnjih poslova i organi lokalne uprave koji vode odgovarajuće službene evidencije o građanima

dužni su da parlamentarnim strankama i podnosiocima potvrđenih izbornih lista, na njihov zahtjev dostave podatke koji utiču na tačnost i ažurnost vođenja biračkog spiska, u roku od 48 časova od dana prijema zahtjeva.

Član 19.

Inspeksijski nadzor nad primjenom propisa kojima se uređuje vođenje biračkih spiskova vrši ministarstvo nadležno za poslove uprave.

Kad ministarstvo nadležno za poslove uprave utvrdi da se birački spisak ne vodi na način propisan zakonom i propisima donijetim na osnovu zakona naložiče nadležnom organu da otkloni utvrđene nepravilnosti.

Po predstavnici birača, parlamentarne stranke i podnosioca potvrđene izborne liste, ministarstvo nadležno za poslove uprave dužno je izvršiti inspeksijsku kontrolu u roku od 24 časa od dana prijema predstavke.

Primjerak zapisnika o izvršenoj inspe-

ksijskoj kontroli i primjerak akta kojim se nadležnom organu naređuje preduzimanje određenih mjera i radnji, ministarstvo nadležno za poslove uprave dužno je dostaviti podnosiocu predstavke, u roku od 48 časova od dana izvršene inspeksijske kontrole.

Član 20.

Skupština Republike Crne Gore i skupština jedinice lokalne samouprave može obrazovati komisiju za praćenje ostvarivanja ovog zakona.

Broj članova komisije je proporcionalan broju poslanika, odnosno odbornika koje stranka ima u Skupštini Republike Crne Gore, odnosno u skupštini jedinice lokalne samouprave.

Komisiju iz stava 1. ovog člana predlažu stranke koje imaju poslanike u Skupštini Republike Crne Gore, odnosno odbornike u skupštini jedinice lokalne samouprave.

Član 21.

Kaznom zatvora do jedne godine, kazniće se za krivično djelo:

1) ko podatke o ličnosti, koji se prikupljaju, obrađuju i koriste za biračkog spiska, neovlašćeno pribavi ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni;

2) ko da lažne podatke o prebivalištu i biračkom pravu za sebe ili drugog;

3) ko neovlašćeno izbriše, izmijeni, ošteti, prikrije ili na drugi način učini neupotrebljivim računarski podatak biračkog spiska ili program biračkog spiska;

4) ko se, kršeći mjere zaštite, neovlašćeno uključi u računar ili računarsku mrežu biračkog spiska.

Član 22.

Novčanom kaznom od najmanje petostrukog iznosa minimalne zarade u Republici, kazniće se za prekršaj:

1) odgovorno lice kojem je povjereno vođenje biračkih spiskova, ako ne obezbijedi njihovu tačnost i ažurnost;

2) nosilac izvršne funkcije u jedinici

lokalne samouprave i odgovorno lice organa lokalne uprave, ako ne vrši kontrolu tačnosti i ažurnosti vođenja biračkih spiskova;

3) odgovorno lice u ministarstvu nadležnom za poslove uprave, ako ne donese propise iz člana 4, 7. i 9. ovog zakona i ako ne vrši inspekcijski nadzor iz člana 19. ovog zakona;

4) odgovorno lice organa koje blagovremeno ne dostavi podatke iz člana 6. stav 3. ovog zakona;

5) odgovorno lice u organu nadležnom za vođenje biračkog spiska, ukoliko građaninu ne omogući uvid u birački spisak;

6) ko upis, brisanje, izmjenu ili dopunu biračkog spiska izvrši bez rješenja nadležnog organa;

7) odgovorno lice u organu nadležnom za vođenje centralnog biračkog spiska, ukoliko javno ne objavi i parlamentarnoj stranci i podnosiocu potvrđene izborne liste ne dostavi podatke iz člana 9. ovog zakona;

8) odgovorno lice u državnom organu, organu lokalne uprave, javne ustanove i drugom organu, ako biraču, na njegov zahtjev, ne izda javne isprave bitne za ostvarivanje njegovog biračkog prava u roku propisanom u članu 16. ovog zakona;

9) odgovorno lice u nadležnom državnom organu i organu lokalne uprave, ukoliko ovlaštenim predstavnicima političkih stranaka i podnosilaca potvrđenih izbornih lista ne omogući uvid iz člana 17. ovog zakona, odnosno ukoliko na njihov zahtjev ne dostavi podatke iz člana 18. ovog zakona;

10) odgovorno lice u organu nadležnom za vođenje centralnog biračkog spiska, ukoliko ne postupi po zahtjevu parlamentarne stranke i podnosioca potvrđene izborne liste iz člana 15. ovog zakona;

11) odgovorno lice u organu nadležnom za vođenje biračkog spiska, ukoliko podnosiocu potvrđene izborne liste, na njegov zahtjev, ne dostavi primjerak ovjerenog izvoda iz biračkog spiska za svako biračko mjesto.

Član 23.

Ministarstvo nadležno za poslove uprave dužno je da, u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, donese propise iz člana 4. st. 4, člana 7. st. 4. i člana 9. st. 4. ovog zakona.

Nadležni organ lokalne uprave i nadležni državni organ dužni su da upodobе biračke spiskove u skladu sa odredbama ovog zakona u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 24.

Organ nadležan za vođenje biračkog spiska dužan je da, u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, javno objavi spisak lica koja su upisana u birački spisak, a nemaju upisan matični broj ni broj lične karte.

Lice iz stava 1. ovog člana dužno je da organu nadležnom za vođenje biračkog spiska dostavi podatke o matičnom broju i broju lične karte, u roku od 30 dana od dana javnog objavljivanja spiska iz stava 1. ovog člana.

Lice koje u roku iz stava 2. ovog člana ne dostavi podatke, organ nadležan za vođenje biračkog spiska, brisaće iz biračkog spiska po sili zakona.

Lice brisano iz biračkog spiska, u skladu sa stavom 3. ovog člana, može zahtijevati ponovni upis, pod uslovima i na način utvrđen ovim zakonom.

Član 25.

Organ nadležan za vođenje biračkog spiska dužan je da upodobi birački spisak u dijelu unosa podataka o državljanstvu u skladu sa članom 7. ovog zakona, u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Unos podataka iz stava 1. ovog člana ne odnosi se na birački spisak za izbore koji će se održati u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 26.

Podatke iz člana 9. stav 1. i 3. ovog zakona, za raspisane lokalne izbore u Podgorici i Herceg-Novom, organ nadležan za vođenje centralnog biračkog spiska dužan je javno objaviti i dostaviti ih parlamentarnoj stranci na njen zahtjev i, u roku od 72 sata od dana donošenja propisa iz člana 9. stav 4. ovog zakona.

Propis iz člana 9. stav 4. ovog zakona, za raspisane lokalne izbore u Podgorici i Herceg-Novom, ministarstvo nadležno za poslove

uprave dužno je donijeti u roku od 72 sata od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 27.

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o biračkim spiskovima ("SI. list RCG", br. 4/98).

Član 28.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "SI. listu RCG".

ZAKON O REFERENDUMU

(Objavljen u "SI. listu RCG", br. 9/01)

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Ovim zakonom uređuje se raspisivanje i sprovođenje referendumu, kao oblika prethodnog izjašnjavanja građana, organi za sprovođenje referendumu, način neposrednog izjašnjavanja građana na referendumu i zaštita prava građana u sprovođenju referendumu.

Član 2

Referendum u Republici Crnoj Gori (u daljem tekstu: republički referendum) raspisuje se radi prethodnog izjašnjavanja građana o pojedinim pitanjima iz nadležnosti Skupštine Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Skupština Republike), na teritoriji ili dijelu teritorije Republike.

Referendum u opštini, Prestonici Crne Gore, odnosno glavnom gradu (u daljem tekstu: opštinski referendum) raspisuje se radi prethodnog izjašnjavanja građana o pojedinim pitanjima iz nadležnosti skupštine opštine.

Član 3

Republički referendum mora se raspisati radi prethodnog izjašnjavanja građana o

promjeni državnog statusa, promjeni oblika vladavine i promjeni granica.

Republički referendum može se raspisati radi prethodnog izjašnjavanja građana o pojedinim pitanjima iz nadležnosti Skupštine Republike.

Opštinski referendum mora se raspisati radi prethodnog izjašnjavanja građana o osnivanju novih opština, ukidanja ili spajanja postojećih opština i promjeni sjedišta opština.

Opštinski referendum može se raspisati radi prethodnog izjašnjavanja građana o pojedinim pitanjima iz nadležnosti skupštine opštine u slučajevima, na način i po postupku utvrđenim statutom opštine, u skladu sa zakonom.

Član 4

Rezultati referendumu su obavezujući za skupštinu koja je raspisala referendum.

Član 5

Odluku o raspisivanju republičkog referendumu donosi Skupština Republike, većinom glasova ukupnog broja poslanika u Skupštini.

Odluku o raspisivanju opštinskog referenduma donosi skupština opštine, u skladu sa statutom opštine.

Odlukom o raspisivanju referenduma utvrđuju se naročito: tekst pitanja o kome se građani izjašnjavaju na referendumu i datum održavanja referenduma.

Odluka o raspisivanju referenduma objavljuje se na način na koji se objavljuju propisi organa koji je raspisao referendum.

Član 6

Građanin se na referendumu izjašnjava o jednom ili više pitanja.

Član 7

Od dana raspisivanja referenduma do dana održavanja referenduma ne može proteći manje od 45 ni više od 90 dana.

Član 8

Pravo izjašnjavanja na referendumu ima građanin koji, u skladu sa propisima o izborima, ima biračko pravo.

Član 9

Niko ne može pozvati na odgovornost građanina zbog izjašnjavanja na referendumu, niti od njega tražiti da se izjasni kako je glasao ili zašto nije glasao.

Član 10

Na referendumu se građanin izjašnjava tajnim glasanjem. Glasanje se vrši glasačkim listićem.

Glasati se može samo lično.

Član 11

Organ koji je raspisao referendum dužan je da, najkasnije u roku od 15 dana od dana podnošenja izvještaja nadležne komisije, konstatuje rezultate referenduma.

Organ iz stava 1 ovog člana dužan je da, u roku od 60 dana od dana održanog referenduma, donese odgovarajući akt, ako takva obaveza proizilazi iz rezultata referenduma.

Član 12

Ako su se građani na referendumu izjasnili protiv određenog pitanja, ne može se u roku od 12 mjeseci to pitanje ponovo iznijeti na referendum.

Član 13

Organi za sprovođenje referenduma su komisije i glasački odbori.

Član 14

Sredstva za sprovođenje referenduma obezbjeđuju se u budžetu Republike, odnosno opštine.

Na radnje, akte, podneske i ostale spise u vezi sa sprovođenjem referenduma ne plaća se taksa.

Član 15

Postupak sprovođenja referenduma je javan.

Javnost postupka sprovođenja referenduma podrazumijeva pravo svakog građanina da, pod ravnopravnim uslovima, posredstvom javnih glasila, bude blagovremeno i istinito informisan o svim fazama postupka i različitim stavovima Katalog propisa v3.02 povodom pitanja koje je postavljeno na referendumu.

Bliže odredbe o kampanji posredstvom javnih glasila propisuje nadležna skupština posebnom odlukom.

Kampanja preko javnih glasila i javnih skupova povodom referenduma prestaje 48 časova prije dana održavanja referenduma.

Član 16

Zaštitu prava građana u sprovođenju referenduma obezbjeđuju komisije za sprovođenje referenduma, Ustavni sud Republike Crne Gore i nadležni sudovi.

II ORGANI ZA SPROVOĐENJE REFERENDUMA

Član 17

Organi za sprovođenje referenduma rade na osnovu zakona.

Za svoj rad organi za sprovođenje referenduma odgovaraju organu koji ih je imenovao.

Državni organi i organizacije i organi lokalne samouprave dužni su da organima za sprovođenje referenduma dostavljaju podatke potrebne za rad.

Član 18

Organi za sprovođenje referenduma odlučuju većinom glasova ukupnog broja članova.

Član 19

Rad organa za sprovođenje referenduma je javan.

Član 20

Komisiju za sprovođenje referenduma čine: predsjednik, sekretar i određen broj članova.

Prilikom imenovanja članova komisije obavezno se vodi računa o srazmjernoj zastupljenosti političkih stranaka u skupštini koja je raspisala referendum.

Predsjedniku, sekretaru i članovima komisije imenuju se zamjenici.

Predsjedniku, sekretaru i članovima komisije mandat traje do konstatovanja rezultata referenduma od strane skupštine koja je raspisala referendum.

Predsjednik, sekretar i članovi komisije imenuju se iz reda diplomiranih pravnika i moraju imati biračko pravo.

Član 21

Republički referendum sprovode:

- Republička komisija za sprovođenje referenduma (u daljem tekstu: Republička komisija),

- Komisija za sprovođenje republičkog referenduma u opštini i
- glasački odbori.

Komisije iz stava 1 ovog člana imenuje Skupština Republike, najkasnije u roku od 10 dana od dana stupanja na snagu odluke o raspisivanju referenduma.

Član 22

Republičku komisiju čine: predsjednik, sekretar i devet članova.

Komisiju za sprovođenje republičkog referenduma u opštini čine: predsjednik, sekretar i sedam članova.

Član 23

Republička komisija:

- donosi poslovnik o svom radu,
- stara se o zakonitom sprovođenju republičkog referenduma,
- usklađuje rad komisija i daje im uputstva za sprovođenje republičkog referenduma,
- stara se o obezbjeđivanju materijala za glasanje za sve organe koji sprovode republički referendum, kao i za izvršavanje tehničkih priprema referenduma,
- propisuje obrasce za sprovođenje republičkog referenduma,
- utvrđuje rezultate republičkog referenduma,
- podnosi izvještaj Skupštini Republike o rezultatu glasanja na republičkom referendumu,
- javno objavljuje rezultate republičkog referenduma i po svakom glasačkom mjestu u Republici,
- vrši druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 24

Komisija za sprovođenje republičkog referenduma u opštini:

- donosi poslovnik o svom radu,
- određuje glasačka mjesta,
- imenuje glasačke odbore i stara se o pravilnosti njihovog rada,

- vrši tehničke pripreme glasanja na republičkom referendumu,
- preuzima od glasačkih odbora materijale o glasanju na republičkom referendumu,
- utvrđuje rezultat glasanja republičkog referenduma na teritoriji opštine,
- dostavlja izvještaj Republičkoj komisiji o rezultatima glasanja,
- vrši druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 25

Opštinski referendum sprovodi:

- komisija za sprovođenje opštinskog referenduma i
- glasački odbori.

Komisiju za sprovođenje opštinskog referenduma imenuje skupština opštine najkasnije u roku od 10 dana od dana stupanja na snagu odluke o raspisivanju referenduma.

Aktom o obrazovanju komisije za sprovođenje opštinskog referenduma određuje se broj članova i imenuju članovi komisije, u skladu sa ovim zakonom.

Član 26

Komisija za sprovođenje opštinskog referenduma:

- donosi poslovnik o svom radu,
- stara se o zakonitom sprovođenju opštinskog referenduma,
- stara se o obezbjeđivanju materijala za glasanje i propisuje obrasce za sprovođenje opštinskog referenduma,
- određuje glasačka mjesta,
- imenuje glasačke odbore i stara se o pravilnosti njihovog rada,
- utvrđuje rezultate opštinskog referenduma,
- podnosi izvještaj skupštini opštine o rezultatima glasanja na opštinskom referendumu,
- javno objavljuje rezultate opštinskog referenduma i po svakom glasačkom mjestu u opštini,
- vrši druge poslove utvrđene ovim zakonom.

Član 27

Glasački odbor imenuje se za svako glasačko mjesto, najkasnije 10 dana prije dana određenog za izjašnjanje na referendumu.

Glasački odbor čine predsjednik i šest članova.

Predsjedniku i članovima glasačkog odbora imenuju se zamjenici.

Predsjednik i članovi glasačkog odbora i njihovi zamjenici imenuju se za svaki referendum.

Prilikom imenovanja glasačkog odbora, obavezno se vodi računa o srazmjernoj zastupljenosti političkih stranaka u skupštini koja je raspisala referendum.

Predsjednik i članovi glasačkog odbora moraju imati biračko pravo.

Član 28

Glasački odbor rukovodi glasanjem na glasačkom mjestu, obezbjeđuje pravilnost i tajnost glasanja i utvrđuje rezultate glasanja na glasačkom mjestu.

Glasački odbor se stara o održavanju reda na glasačkom mjestu za vrijeme izjašnjanja na referendumu.

Glasački odbor, iz reda svojih članova, određuje dva povjerenika za glasanje van biračkog mjesta, s tim da jedan od povjerenika, po mogućnosti, bude iz jedne od dvije opozicione partije u odgovarajućoj skupštini koje su na prethodnim izborima dobile najveći broj glasova.

III SPROVOĐENJE REFERENDUMA

Član 29

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na: biračka mjesta i glasanje na biračkim mjestima i glasanje putem pisma; izborni materijal; glasanje; utvrđivanje rezultata, ponavljanje izbora; posmatračice izbora, troškove sprovođenja izbora i druga pitanja, shodno se primjenjuju u postupku sprovođenja referenduma, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 30

Referendum se sprovodi po biračkom spisku koji služi za izbore.

U postupku sprovođenja referenduma primjenjuju se odredbe Zakona o biračkim spiskovima.

Član 31

Glasački listić za glasanje na referendumu sadrži:

- 1) naziv organa koji je raspisao referendum,
- 2) dan održavanja referenduma,
- 3) tekst pitanja o kome građani treba da se izjasne na referendumu,
- 4) riječ “za” i riječ “protiv” odštampane jedna pored druge, ako je postavljeno jedno pitanje, a ako je postavljeno više pitanja ispred svakog pitanja koja su poređana jedno ispod drugog stoji redni broj,
- 5) otisak pečata nadležne komisije.

Pored podataka iz stava 1 ovog člana, glasački listić na poledini u gornjem desnom uglu sadrži naziv opštine, naziv glasačkog mjesta, oznaku za broj glasačkog mjesta i pečat glasačkog odbora koji sadrži naziv i broj glasačkog mjesta.

Član 32

Glasački listić štampa se tako da ima dva dijela i to kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića na kojem se nalazi jedinstveni serijski broj i glasački listić.

Jedinstveni serijski broj ne smije biti odštampan na glasačkom listiću.

Kontrolni kupon, odnosno odrezak glasačkog listića i glasački listić odvojeni su perforacijom.

Raspon serijskih brojeva na kontrolnom kuponu odgovara broju glasača upisanih u birački spisak, s tim što se broj glasačkih listića po redoslijedu serijskih brojeva na kontrolnom kuponu određuje za svako glasačko mjesto.

Kontrolni kupon glasačkog listića štampa se, po širini, najviše do jedne polovine širine glasačkog listića.

Član 33

Ako je na referendumu postavljeno jedno pitanje, građanin glasa tako što zaokružuje riječ “za” ili riječ “protiv”. Ako je na referendumu postavljeno više pitanja, građanin glasa zaokruživanjem rednog broja ispred pitanja.

Nevažeci glasački listić, ako je na referendumu postavljeno jedno pitanje, je onaj na kome građanin nije zaokružio ni riječ “za” ni riječ “protiv” ili je zaokružio riječi tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi za što se građanin izjasnio ili onaj na kome je zaokružena i riječ “za” i riječ “protiv”.

Nevažeci glasački listić, ako je na referendumu postavljeno više pitanja, je onaj na kome građanin nije zaokružio ni jedan redni broj ili je zaokružio tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi zašto je glasao, ili onaj na kome je zaokruženo više rednih brojeva.

Član 34

Na republičkom referendumu koristi se nevidljivo mastilo - sprej i optički čitač spreja.

Član 35

Po završenom glasanju glasački odbor utvrđuje i broj građana koji su glasali “za” i broj građana koji su glasali “protiv”, ako je na referendumu postavljeno jedno pitanje, a ako je postavljeno više pitanja utvrđuje i broj glasova koje je dobilo pojedino pitanje.

U zapisnik, odnosno izvještaj organa za sprovođenje referenduma unose se i podaci iz stava 1 ovog člana.

Član 36

Republička komisija utvrđuje i objavljuje rezultate republičkog referenduma.

Komisija za sprovođenje opštinskog referenduma utvrđuje i objavljuje rezultat opštinskog referenduma. Republička, odnosno komisija za sprovođenje opštinskog referenduma javno objavljuje podatke o:

- broju glasača upisanih u birački spisak,

- broju glasača koji su glasali na glasačkom mjestu,
- broju glasača koji su glasali van glasačkog mjesta,
- broju glasača koji su glasali,
- broju primljenih glasačkih listića,
- broju neupotrijebljenih glasačkih listića,
- broju upotrijebljenih glasačkih listića,
- broju važećih glasačkih listića,
- broju nevažećih glasačkih listića,
- broju glasača koji su glasali "za",
- broju glasača koji su glasali "protiv",
- broju glasova koje je dobilo pojedino pitanje.

Rezultati republičkog referenduma objavljuju se u "Službenom listu Republike Crne Gore", a opštinskog referenduma u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi", najkasnije u roku od 15 dana od dana održavanja referenduma.

Član 37

Odluka na referendumu donosi se većinom glasova građana koji su glasali, pod uslovom da je na referendum izašla većina od ukupnog broja građana koji imaju pravo izjašnjanja na referendumu.

IV ZAŠTITA PRAVA GRAĐANA U SPROVOĐENJU REFERENDUMA

Član 38

Građanin koji ima pravo izjašnjanja na referendumu može podnijeti prigovor nadležnoj komisiji zbog nepravilnosti u sprovođenju referenduma.

Prigovor iz stava 1 ovog člana podnosi se u roku od 72 časa od časa kada je donešena odluka, odnosno izvršena radnja.

Prigovor iz stava 1 ovog člana podnosi se neposredno nadležnoj komisiji.

Član 39

Prigovor protiv odluke, radnje ili pro-

pusta glasačkog odbora podnosi se nadležnoj komisiji.

Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta komisije za sprovođenje republičkog referenduma u opštini, podnosi se Republičkoj komisiji.

Član 40

Nadležna komisija donosi rješenje u roku od 24 časa od časa prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora. Ako nadležna komisija usvoji prigovor, poništiće tu odluku ili radnju.

Ako nadležna komisija po prigovoru ne donese rješenje u rokovima predviđenim ovim zakonom, smatraće se da je prigovor usvojen.

Član 41

Protiv rješenja komisije za sprovođenje opštinskog referenduma, kojim je odbačen ili odbijen prigovor ili protiv odluke, radnje ili propusta ove komisije može se izjaviti žalba Ustavnom sudu Republike Crne Gore.

Član 42

Protiv rješenja komisije za sprovođenje republičkog referenduma u opštini, kojim je odbačen ili odbijen prigovor, može se izjaviti prigovor Republičkoj komisiji.

Protiv rješenja Republičke komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor ili protiv odluke, radnje ili propusta ove komisije može se izjaviti žalba Ustavnom sudu Republike Crne Gore.

V ZAVRŠNE ODREDBE

Član 43

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o referendumu ("Službeni list RCG", br. 3/92 i 7/92).

Član 44

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON O IZBORU PREDSEDNIKA REPUBLIKE

I OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Predsjednika Republike Crne Gore (u daljem tekstu: predsjednik Republike) biraju građani na opštim izborima, neposredno i tajnim glasanjem, na vrijeme od pet godina.

Član 2

Pravo da bude biran za predsjednika Republike ima državljanin Crne Gore, koji je i državljanin državne zajednice Srbija i Crna Gora, koji je navršio 18 godina života i ima prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora.

Član 3

Izbore za predsjednika Republike raspisuje predsjednik Skupštine Republike Crne Gore, najkasnije 120 dana prije isteka mandata predsjednika Republike.

Odlukom o raspisivanju izbora određuje se dan održavanja izbora.

Od dana raspisivanja do dana održavanja izbora ne može proteći manje od 60 ni više od 90 dana.

Član 4

Postupak izbora predsjednika Republike sprovode Republička izborna komisija, opštinske izborne komisije i birački odbori, nadležni za izbore odbornika i poslanika.

II PREDLAGANJE KANDIDATA

Član 5

Kandidata za predsjednika Republike može predložiti politička stranka, odnosno grupa građana, na osnovu potpisa najmanje 1% birača od broja birača, računajući prema

podacima o broju birača sa izbora koji su prethodili odluci o raspisivanju izbora.

Pojedina politička stranka, odnosno grupa građana može predložiti jednog kandidata za izbor predsjednika Republike.

Dvije ili više političkih stranaka mogu predložiti zajedničkog kandidata.

Član 6

Potpis birača za podršku kandidatu daje se u opštinskoj izbornoj komisiji, pred dva člana komisije, na popisanom obrascu.

Obrazac iz stava 1 ovog člana sadrži: ime i prezime kandidata, datum rođenja, zanimanje, jedinstveni matični broj građana ili registarski broj lične karte i prebivalište. Isti obrazac sadrži ove podatke i za svakog potpisnika predloga.

Birač može, svojim potpisom, podržati samo jednog kandidata za predsjednika Republike.

Član 7

Predlog kandidata za predsjednika Republike podnosi se Republičkoj izbornoj komisiji, najkasnije 20 dana prije dana određenog za održavanje izbora.

Uz predlog iz stava 1 ovog člana podnosi se:

- 1) pisana izjava kandidata da prihvata kandidaturu;
- 2) potvrda o biračkom pravu kandidata;
- 3) potvrda o prebivalištu kandidata;
- 4) uvjerenje o državljanstvu;
- 5) potpisi birača za podršku kandidatu.

Kandidat može odustati od kandidature najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora.

Član 8

Republička izborna komisija utvrđuje listu kandidata za predsjednika Republike u roku od 48 časova od isteka roka iz člana 7 stav 1 ovog zakona.

Redosljed na listi kandidata utvrđuje Republička izborna komisija žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika podnosi-laca predloga kandidata.

Član 9

Republička izborna komisija će odmah po utvrđivanju liste kandidata, a najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora, objaviti listu kandidata u "Službenom listu Republike Crne Gore", u svim dnevnim listovima koji izlaze u Republici i na Radio i Televiziji Crne Gore.

Ako neki od kandidata umre, u vremenu od objavljivanja liste do dana određenog za održavanje izbora, politička stranka može predložiti novog kandidata, u kom slučaju se ne traže potpisi birača, a izbori se odlažu za 14 dana.

III IZBOR PREDSDJEDNIKA REPUBLIKE

Član 10

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na: izorno pravo; utvrđivanje i oglašavanje liste kandidata; predstavljanje kandidata; način organizovanja izbora; oblik i sadržinu glasačkog listića; glasanje na biračkom mjestu i van biračkog mjesta i zaštitu izbornog prava shodno se primjenjuju na izbor predsjednika Republike, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Član 11

Glasanje za izbor predsjednika Republike vrši se glasačkim listićem.

Glasački listić sadrži: oznaku da se glasa

za predsjednika Republike; ime i prezime kandidata prema redosljedu utvrđenom na listi kandidata; naziv političke stranke, odnosno stranaka koje su predložile kandidata, a ako je kandidat predložen od grupe građana, uz njegovo ime i prezime navodi se oznaka "nezavisni kandidat".

Ispred imena kandidata stavlja se redni broj.

Svaki glasački listić ovjeren je pečatom Republičke izborne komisije.

Član 12

Birač može glasati samo za jednog kandidata.

Glasa se zaokruživanjem rednog broja ispred imena i prezimena kandidata za koga se glasa ili zaokruživanjem njegovog imena i prezimena.

Birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu (usljed starosti, invalidnosti, iznemoglosti ili bolničkog liječenja), a želi da glasa, obavijestice o tome birački odbor. Zahtjev za glasanje putem pisma mora biti potpisan od strane tog birača.

Član 13

Nepopunjeni glasački listić, kao i glasački listić koji je popunjen tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi za kojeg kandidata je birač glasao, smatra se nevažećim.

Nevažećim se smatra i glasački listić na kome je birač glasao za dva ili više kandidata, odnosno na kome je dopisano ime novog kandidata.

Član 14

Po završenom glasanju birački odbor utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu i izvještaj o tome, sa zapisnikom o radu, dostavlja opštinskoj izornoj komisiji, u roku od 12 časova od zatvaranja biračkog mjesta.

Opštinska izborna komisija utvrđuje rezultate glasanja za teritoriju opštine i izvještaj o tome, sa zapisnikom o radu,

dostavlja Republičkoj izbornoj komisiji, u roku od 12 časova od dostavljanja izvještaja sa biračkih mjesta.

Član 15

Republička izborna komisija utvrđuje privremene rezultate izbora za predsjednika, u roku od 12 časova od dostavljanja izvještaja opštinskih izbornih komisija.

Član 16

Republička izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za predsjednika, u roku od 12 časova od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno od konačnosti ili izvršnosti odluka donešenih po prigovoru ili žalbi.

Član 17

Za predsjednika Republike izabran je kandidat koji je dobio više od polovine važećih glasova birača koji su glasali.

Član 18

Ako nijedan kandidat ne dobije broj glasova predviđen u članu 17 ovog zakona, organizuje se drugi izborni krug, za 14 dana.

U drugom izbornom krugu birači glasaju za jednog od dva kandidata koji su dobili najveći broj glasova.

U drugom izbornom krugu izabran je kandidat koji je dobio veći broj glasova.

Ako u drugom izbornom krugu oba kandidata dobiju jednak broj glasova, glasanje se ponavlja između ta dva kandidata.

Član 19

Ako neki od kandidata iz člana 18 stav 2 ovog zakona odustane od izbora, pravo da učestvuje u drugom izbornom krugu stiće kandidat koji je sljedeći po broju dobijenih glasova u prvom izbornom krugu.

U slučaju da zbog odustajanja kandidata koji, u smislu stava 1 ovog člana, imaju pravo učestvovati u drugom izbornom krugu ostane

samo jedan kandidat, taj kandidat se smatra izabranim.

Član 20

Ako jedan od kandidata koji ima pravo učestvovati u drugom izbornom krugu umre do dana održavanja drugog izbornog kruga, cio izborni postupak se ponavlja, a odluka o raspisivanju izbora donosi se u roku od 14 dana od dana smrti.

Član 21

Republička izborna komisija objavljuje konačne rezultate izbora za predsjednika Republike u "Službenom listu Republike Crne Gore" i u medijima.

Član 22

Predsjednički kandidati, partije ili koalicije koje ih predlažu nemaju pravo da kopiraju i zadrže korišćeni izborni materijal.

Član 23

Sredstva za pokriće troškova za izbor predsjednika Republike obezbjeđuju se u budžetu Republike. Kandidati za predsjednika Republike koji na izboru dobiju najmanje 5% glasova imaju pravo na jednaku naknadu troškova izborne propagande.

Visinu naknade iz stava 2 ovog člana utvrđuje Vlada Republike Crne Gore, najkasnije 30 dana prije dana održavanja izbora.

IV KAZNENE ODREDBE

Član 24

Ko predsjedničkom kandidatu ili političkoj stranci za potrebe kampanje omogući protivpravno korišćenje objekata, finansijskih sredstava, vozila, tehničkih sredstava i druge imovine Ministarstva unutrašnjih poslova, drugog ministarstva i državnog organa, pravosudnog organa, javnog preduzeća i ustanove, privredne organizacije u kojoj je država većinski vlasnik, Vojske i vojnih

organa i organa lokalne samouprave kazniće se za krivično djelo kaznom zatvora do jedne godine.

Član 25

Ko iz organa i organizacija iz člana 24 ovog zakona protivpravno vrši pritisak ili uticaj na opredjeljenje zaposlenog, odnosno birača, da izađe ili ne izađe na izbore, pozove ga na odgovornost zbog glasanja ili neizlaska na glasanje ili zahtijeva od njega da kaže kako je glasao ili zašto nije glasao kazniće se za krivično djelo kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

V PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 26

Prve izbore za predsjednika Republike koji će se održati u skladu sa ovim zakonom sprovede organi za sprovođenje izbora imenovani u skladu sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika ("Službeni list RCG", br. 46/02).

Član 27

Predstavljanje kandidata za prve izbore za predsjednika Republike koji će se održati u skladu sa ovim zakonom vršiće se u skladu sa Odlukom o pravilima predstavljanja kandidata za predsjednika Republike za vrijeme predizborne kampanje za izbore koji su raspisani za 22. decembar 2002. godine ("Službeni list RCG", br. 66/02), a praćenje ostvarivanja prava kandidata u predizbornoj kampanji vršiće Odbor za praćenje rada javnih glasila u toku predizborne kampanje, imenovan Odlukom Skupštine Republike Crne Gore br. 02-2913/2 od 11. septembra 2002. godine.

Član 28

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o izboru predsjednika Republike ("Službeni list RCG", br. 49/92, 50/92 i 66/02).

Član 29

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON

O IZBORU PREDSJEDNIKA OPŠTINE

I OPŠTE ODREDBE

Član 1

Predsjednika opštine biraju građani na opštim izborima, neposrednim i tajnim glasanjem.

Član 2

Mandat predsjednika opštine traje pet godina.

Član 3

Pravo da bira i bude biran za predsjednika opštine ima građanin Crne Gore koji, u

skladu sa zakonom, ima pravo da bira i bude biran za odbornika skupštine opštine.

Član 4

Izbore za predsjednika opštine raspisuje skupština opštine.

Odlukom o raspisivanju izbora utvrđuju se rokovi za sprovođenje izbornih radnji propisanih zakonom i određuje dan održavanja izbora.

Izbori se održavaju najkasnije 15 dana prije dana isteka mandata predsjednika opštine.

Od dana raspisivanja do dana održavanja

izbora ne može proteći manje od 60 ni više od 100 dana.

Član 5

Postupak izbora predsjednika opštine sprovodi opštinska izborna komisija i birački odbori nadležni za izbore odbornika.

Opštinska izborna komisija stara se o zakonitom sprovođenju izbora, obezbjeđuje izborni materijal i propisuje obrasce za sprovođenje ovog zakona.

Član 6

Sredstva za sprovođenje izbora predsjednika opštine obezbjeđuju se u budžetu opštine.

Član 7

Zaštitu biračkog prava u sprovođenju izbora predsjednika opštine obezbjeđuje opštinska izborna komisija, Ustavni sud Republike Crne Gore i nadležni sudovi.

II PREDLAGANJE KANDIDATA

Predlaganje

Član 8

Kandidata za predsjednika opštine mogu predlagati politička stranka, koalicija političkih stranaka i grupa građana (u daljem tekstu: predlagač), na osnovu potpisa najmanje 3% građana koji imaju pravo da biraju i da budu birani za odbornike u skupštine opština (u daljem tekstu: birač).

Procenat iz stava 1 ovog člana računa se prema podacima o broju birača sa izbora koji su prethodili odluci o raspisivanju izbora.

Član 9

Predlagač može predložiti samo jednog kandidata za predsjednika opštine.

Birač može svojim potpisom podržati samo jednog kandidata za predsjednika opštine.

Potpisi birača

Član 10

Potpis birača za podršku kandidatu za predsjednika opštine daje se na propisanom obrascu, koji sadrži: ime i prezime kandidata, datum rođenja, zanimanje, jedinstveni matični broj građana ili registarski broj lične karte i prebivalište. Isti obrazac sadrži ove podatke i za svakog potpisnika predloga.

Predlog kandidata

Član 11

Predlog kandidata za predsjednika opštine podnosi se opštinskoj izbornoj komisiji, najkasnije 25 dana prije dana održavanja izbora.

Uz predlog kandidata iz stava 1 ovog člana podnosi se:

- 1) pisana izjava kandidata da prihvata kandidaturu,
- 2) potvrda o biračkom pravu kandidata;
- 3) potvrda o prebivalištu kandidata;
- 4) potpisi birača za podršku kandidatu.

Kandidat može odustati od kandidature najkasnije 15 dana prije dana održavanja izbora.

Član 12

Opštinska izborna komisija, odmah po prijemu predloga, utvrđuje da li je predlog podniet u određenom roku i sastavljen u skladu sa zakonom.

Ako opštinska izborna komisija utvrdi da predlog nije podnesen blagovremeno, donijeće rešenje o odbacivanju predloga.

Ako opštinska izborna komisija utvrdi da predlog sadrži određene nedostatke donijeće, u roku od 48 sati od prijema predloga, zaključak kojim se podnosiocu predloga nalaže da, najkasnije u roku od 48 sati od dostavljanja zaključka, otkloni utvrđene nedostatke.

Zaključkom iz stava 3 ovog člana predlažu se ukazuje na radnje koje treba da obavi radi otklanjanja nedostataka.

Ako opštinska izborna komisija utvrdi da nedostaci nijesu otklonjeni ili nijesu otklonjeni u predviđenom roku donijeće, u narednih 24 sata, rješenje kojim se odbija predlog.

Član 13

Ako opštinska izborna komisija utvrdi da podneseni predlog nema nedostataka ili da su utvrđeni nedostaci otklonjeni, rješenjem utvrđuje i proglašava kandidaturu.

Rješenje iz stava 1 ovog člana se, bez odlaganja, dostavlja predlagaču.

Lista kandidata

Član 14

Opštinska izborna komisija utvrđuje jedinstvenu listu kandidata za predsjednika opštine, u roku od 48 sati, od isteka roka iz člana 11 stav 1 ovog zakona.

Redosljed na jedinstvenoj listi kandidata utvrđuje opštinska izborna komisija žrijebom, u prisustvu ovlašćenih predstavnika predlagača.

Član 15

Opštinska izborna komisija će odmah, po utvrđivanju liste kandidata, a najkasnije 15 dana prije dana određenog za održavanje izbora, objaviti listu kandidata u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi", u dnevnim listovima i na lokalnom radiju i televiziji čiji je osnivač opština.

Ako neki od kandidata umre u vremenu od objavljivanja liste do dana određenog za održavanje izbora, politička stranka može predložiti novog kandidata, u kom slučaju se ne traže potpisi birača, a izbori se odlažu za 14 dana.

III IZBOR PREDSJEDNIKA OPŠTINE

Shodna primjena zakona

Član 16

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na: izbornu pravo; utvrđivanje i oglašavanje liste kandidata; predstavljanje kandidata; način organizovanja izbora; oblik i sadržinu glasačkog listića; glasanje na biračkom mjestu i van biračkog mjesta i zaštitu izbornog prava, shodno se primjenjuju na izbor predsjednika opštine, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Glasanje

Član 17

Glasanje za izbor predsjednika opštine vrši se glasačkim listićem.

Glasački listić sadrži: oznaku da se glasa za predsjednika opštine; ime i prezime kandidata prema redosljedu utvrđenom na jedinstvenoj listi kandidata; naziv političke stranke odnosno koalicije političkih stranaka koje su predložile kandidata, a ako je kandidat predložen od grupe građana, uz njegovo ime i prezime navodi se oznaka "nezavisni kandidat".

Ispred imena kandidata stavlja se redni broj.

Svaki glasački listić ovjeren je pečatom opštinske izborne komisije.

Opštinska izborna komisija propisuje oblik i izgled glasačkog listića, određuje način, mjesto i kontrolu štampanja i distribuciju glasačkih listića, kao i uništavanje matrice.

Član 18

Birač glasa tako što zaokružuje redni broj ispred imena i prezimena kandidata za koga se glasa ili zaokruživanjem njegovog imena i prezimena.

Birač može glasati samo za jednog kandidata.

Birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mjestu (usljed starosti, invalidnosti, iznemoglosti ili bolničkog liječenja), a želi da glasa, obavijestit će o tome birački odbor.

Zahtjev za glasanje putem pisma mora biti potpisan od strane tog birača.

Član 19

Nepopunjeni glasački listić, kao i glasački listić koji je popunjen tako da se sa sigurnošću ne može utvrditi za kojeg kandidata je birač glasao, smatra se nevažećim.

Nevažećim se smatra i glasački listić na kome je birač glasao za dva ili više kandidata, odnosno na kome je dopisano ime novog kandidata.

Član 20

Po završenom glasanju birački odbor utvrđuje rezultate glasanja na biračkom mjestu i izvještaj o tome, sa zapisnikom o radu, dostavlja opštinskoj izbornoj komisiji, u roku od 12 sati od zatvaranja biračkog mjesta.

Opštinska izborna komisija utvrđuje privremene rezultate izbora za predsjednika opštine, u roku od 12 sati od dostavljanja izvještaja biračkih odbora.

Član 21

Opštinska izborna komisija utvrđuje konačne rezultate izbora za predsjednika opštine, u roku od 12 sati od isteka roka za podnošenje prigovora, odnosno žalbi, odnosno od konačnosti ili izvršnosti odluka donesenih po prigovoru ili žalbi.

Član 22

Za predsjednika opštine izabran je kandidat koji je dobio više od polovine važećih glasova birača koji su glasali.

Član 23

Ako nijedan kandidat za predsjednika opštine ne dobije broj glasova predviđen u članu 22 ovog zakona, organizuje se drugi

izborni krug, za 14 dana.

U drugom izbornom krugu birači glasaju za jednog od dva kandidata koji su dobili najveći broj glasova.

U drugom izbornom krugu izabran je kandidat koji je dobio veći broj glasova.

Ako u drugom izbornom krugu oba kandidata dobiju jednak broj glasova, glasanje se ponavlja između ta dva kandidata.

Član 24

Ako neki od kandidata iz člana 23 stav 2 ovog zakona odustane od izbora, pravo da učestvuje u drugom izbornom krugu stiže kandidat koji je sljedeći po broju dobijenih glasova u prvom izbornom krugu.

U slučaju da zbog odustajanja kandidata koji, u smislu stava 1 ovog člana, imaju pravo učestvovati u drugom izbornom krugu ostane samo jedan kandidat, taj kandidat se smatra izabranim.

Član 25

Ako jedan od kandidata koji ima pravo da učestvuje u drugom izbornom krugu umre do dana održavanja drugog izbornog kruga, cio izborni postupak se ponavlja, a odluka o raspisivanju izbora donosi se u roku od 14 dana od dana smrti.

Objavljivanje izbora

Član 26

Opštinska izborna komisija objavljuje konačne rezultate izbora za predsjednika opštine u "Službenom listu Republike Crne Gore - opštinski propisi" i u lokalnim medijima čiji je osnivač opština.

Davanjem svečane izjave pred odbornicima skupštine opštine, predsjednik opštine preuzima dužnost.

Član 27

Predsjednički kandidati i njihovi predla-gači nemaju pravo da prepisuju, kopiraju i zadrže korišćeni izborni materijal.

IV OPOZIV PREDSJEDNIKA OPŠTINE

Član 28

Kada je pokrenut postupak opoziva predsjednika opštine u skladu sa zakonom, skupština opštine, posebnom odlukom, utvrđuje datum glasanja i druga pitanja od značaja za postupak opoziva.

Glasanje o opozivu mora se održati u roku koji ne može biti kraći od 45 ni duži od 60 dana od dana donošenja odluke iz stava 1 ovog člana.

Član 29

Glasanje o opozivu se vrši na biračkim mjestima.

Opštinska izborna komisija je dužna da, najkasnije u roku od sedam dana prije glasanja o opozivu, imenuje biračke odbore.

Član 30

Opštinska izborna komisija je dužna da objavi glasanje o opozivu i obavještenje o tome istakne na biračkim mjestima.

Obavještenje iz stava 1 ovog člana sadrži: ime i prezime predsjednika opštine o čijem se opozivu glasa, razloge opoziva i dan glasanja.

Objavljivanje, u smislu stava 1 ovog člana, vrši se na način i po postupku utvrđenim članom 15 ovog zakona.

Član 31

Najkasnije 15 dana prije dana glasanja o opozivu, predsjednik opštine i predlagač opoziva mogu prijaviti opštinskoj izbornoj komisiji po jednog opunomoćenog predstavnika za svako biračko mjesto i za opštinsku izbornu komisiju.

Za opunomoćene predstavnike predsjednika opštine i predlagača opoziva mogu biti predloženi samo birači sa teritorije opštine u kojoj se glasa o opozivu.

Opštinska izborna komisija izdaće licima iz stava 1 ovog člana, u roku od 48

sati, potvrde na osnovu kojih će moći da učestvuju u radu opštinske izborne komisije i biračkih odbora.

Član 32

Glasački listić za opoziv sadrži: ime i prezime predsjednika opštine o čijem se opozivu glasa, a ispod toga su odštampane jedna pored druge riječi: “za opoziv” i “protiv opoziva”.

Birač glasa tako što zaokružuje riječi “za opoziv” ili riječi “protiv opoziva”.

Član 33

Predsjednik opštine je opozvan ako je za opoziv glasalo više od polovine važećih glasova birača koji su glasali. Rezultate glasanja opštinska izborna komisija objavljuje na način utvrđen u članu 26 ovog zakona.

V PITANJE POVJERENJA PREDSJEDNIKU OPŠTINE

Postupak

Član 34

Odredbe ovog zakona o opozivu shodno se primjenju i na postupak glasanja o povjerenju predsjedniku opštine, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Glasanje

Član 35

Glasački listić za glasanje o povjerenju predsjedniku opštine sadrži: ime i prezime predsjednika opštine o čijem se povjerenju glasa, a ispod toga odštampane su jedna pored druge riječi: “za povjerenje” i “protiv povjerenja”.

Birač glasa tako što zaokružuje riječi “za povjerenje” ili riječi “protiv povjerenja”.

VI FINANSIRANJE IZBORA**Član 36**

Sredstva za izbor, opoziv i glasanje o povjerenju predsjednika opštine obezbjeđuju se u budžetu opštine.

Kandidati za predsjednika opštine koji na izboru dobiju najmanje 10% glasova imaju pravo na jednaku naknadu troškova izborne propagande.

Visinu naknade iz stava 2 ovog člana utvrđuje predsjednik opštine, najkasnije 30 dana prije dana održavanja izbora.

VII ZAŠTITA BIRAČKOG PRAVA**Član 37**

Svaki birač, kandidat i predlagač kandidata za predsjednika opštine ima pravo da podnese prigovor zbog povrede biračkog prava.

O prigovoru iz stava 1 ovog člana opštinska izborna komisija odlučuje u roku od 48 sati od časa podnošenja prigovora.

Član 38

Prigovor protiv odluke, radnje ili propusta biračkog odbora podnosi se opštinskoj izbornoj komisiji, u roku od 48 sati od kada je donešena odluka, odnosno izvršena radnja.

Opštinska izborna komisija donosi rješenje u roku od 24 sata od prijema prigovora i dostavlja ga podnosiocu prigovora.

Ako opštinska izborna komisija usvoji prigovor, poništiće tu odluku ili radnju.

Ako opštinska izborna komisija, po prigovoru, ne donose rješenje u propisanom roku smatra se da je prigovor usvojen.

Član 39

Protiv rješenja opštinske izborne komisije kojim je odbačen ili odbijen prigovor ili protiv odluke, radnje ili propusta opštinske izborne komisije može se izjaviti žalba Ustavnom sudu.

VIII KAZNE NE ODREDBE**Član 40**

Ko predsjedničkom kandidatu ili predlagaču, za potrebe kampanje, omogući protivpravno korišćenje objekata, finansijskih sredstava, vozila, tehničkih sredstava i druge imovine organa lokalne samouprave, Ministarstva unutrašnjih poslova, drugog ministarstva i državnog organa, pravosudnog organa, javnog preduzeća i ustanove, privrednog društva u kome je država većinski vlasnik, Vojske i vojnih organa kazniće se za krivično djelo kaznom zatvora do jedne godine.

Član 41

Ko iz organa i organizacija iz člana 40 ovog zakona protivpravno vrši pritisak ili uticaj na opredjeljenje zaposlenog, odnosno birača da izađe ili ne izađe na izbore, pozove ga na odgovornost zbog glasanja ili neizlaska na glasanje ili zahtijeva od njega da kaže kako je glasao ili zašto nije glasao kazniće se za krivično djelo kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

IX PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE**Član 42**

Obrasce za sprovođenje ovog zakona donijeće opštinska izborna komisija u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 43

Izbor predsjednika opštine, u skladu sa ovim zakonom, održaće se istovremeno sa prvim narednim izborima za odbornike u skupštinu opštine.

Član 44

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON O POLITIČKIM PARTIJAMA

(»Sluzbeni list RCG«, br. 21/04)

OSNOVNE ODREDBE

PREDMET ZAKONA

Član 1

Ovim zakonom uređuju se uslovi i način: osnivanja, organizovanja, registracije, udruživanja i prestanka rada političkih partija (u daljem tekstu: partija).

Pojam partije

Član 2

Partija, u smislu ovog zakona, je organizacija slobodno i dobrovoljno udruženih građana radi ostvarivanja političkih ciljeva demokratskim i mirnim sredstvima.

Javnost rada

Član 3

Djelovanje partije je javno.

Način organizovanja i djelovanja

Član 4

Partija se organizuje i djeluje isključivo na teritorijalnom principu.

Ograničenja u djelovanju

Član 5

Zabranjeno je djelovanje partije čiji su ciljevi usmjereni na: nasilno mijenjanje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Republike Crne Gore, kršenje Ustavom zajamčenih ljudskih prava i sloboda, izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje ili netrpeljivosti.

U Republici Crnoj Gori ne može djelovati partija koja nije registrovana u skladu

sa ovim zakonom, kao ni partija koja ima sjedište van Crne Gore.

Pravni status

Član 6

Partija stiče svojstvo pravnog lica danom upisa u Registar političkih partija (u daljem tekstu: Registar).

Partija počinje s radom danom upisa u Registar.

II OSNIVANJE PARTIJE

Osnivači

Član 7

Partiju može osnovati najmanje 200 građana sa biračkim pravom u Republici Crnoj Gori koji svojevóljno potpišu Izjavu o osnivanju partije (u daljem tekstu: Izjava).

Nosioci sudijske i tužilačke funkcije, zaštitnici ljudskih prava i sloboda, profesionalni pripadnici policije i vojske ne mogu biti osnivači partije.

Sadržaj i ovjera Izjave

Član 8

Izjava sadrži sljedeće podatke:

- ime i prezime osnivača partije;
- datum i mjesto rođenja osnivača partije;
- prebivalište osnivača partije;
- jedinstveni matični broj osnivača partije;
- naziv partije;
- prihvatanje statuta i programa partije

- datum potpisivanja;
- potpis osnivača partije.

Izjava mora biti ovjerena kod nadležnog suda.

Obrazac Izjave utvrđuje organ nadležan za vođenje Registra.

Osnivačka skupština

Član 9

Partija se osniva na osnivačkoj skupštini donošenjem:

- odluke o osnivanju partije;
- statuta;
- programa i
- izborom lica ovlaštenog za zastupanje partije.

Odluka o osnivanju

Član 10

Odluka o osnivanju partije sadrži: naziv, skraćeni naziv, sjedište i adresu partije, osnovne ciljeve partije i podatke o licu ovlaštenom za zastupanje partije.

Sastavni dio odluke o osnivanju čine izjave osnivača o osnivanju partije.

Statut i program partije

Član 11

Partija ima svoj statut i program.

Statut partije sadrži:

- naziv, skraćeni naziv, oznake i sjedište partije;
- osnovne programske ciljeve partije;
- sastav, ovlaštenja, način odlučivanja i mandat organa partije;
- proceduru odlučivanja o kandidovanju i načinu izbora organa partije,
- teritorijalnu i unutrašnju organizaciju partije;
- način prijema i isključenja članova partije;
- prava i obaveze članova partije;
- proceduru utvrđivanja kandidata u

postupku izbora organa vlasti;

▪ način obezbjeđenja afirmativne akcije radi ostvarenja ravnopravnosti polova u postupku izbora organa partije;

▪ odgovornost za materijalno i finansijsko poslovanje partije;

▪ postupak odlučivanja u slučaju spajanja partije;

▪ postupak donošenja odluke o udruživanju u saveze partija (koalicije);

▪ postupak donošenja odluke o učlanjenju u međunarodne organizacije;

▪ postupak odlučivanja o prestanku rada partije;

▪ postupak odlučivanja o imovini partije u slučaju prestanka rada partije ili spajanja partije;

▪ postupak promjene statuta,

▪ način ostvarivanja javnosti rada partije.

Program partije sadrži opis političkih ciljeva, vrijednosti i načela za koje se partija zalaže.

Naziv i oznake partije

Član 12

Naziv partije upisuje se na jeziku koji je u službenoj upotrebi u Republici Crnoj Gori.

Naziv partije može se upisati i na jeziku nacionalnih i etničkih grupa, s tim što naziv na jeziku u službenoj upotrebi mora biti upisan na prvom mjestu.

U međunarodnoj komunikaciji partija može koristiti naziv preveden na strani jezik.

Naziv partije obuhvata puni naziv partije i skraćenicu od naziva partije.

Partija ima pravo na svoj autentične oznake.

U pravnom prometu partija može upotrebljavati svoj registrovani naziv, skraćeni naziv i oznake.

Naziv partije ne smije sadržati ime strane države, stranog pravnog ili fizičkog lica.

Zaštita naziva i oznaka partije

Član 13

Naziv, skraćeni naziv i oznake partije moraju se razlikovati od naziva, skraćenog naziva i oznaka druge registrovane partije ili partije koja je prestala sa radom, pod uslovom da od dana prestanka nije prošlo manje od četiri godine, i ne smiju biti takvi da građane dovode u zabunu ili povrjeđuju njihova moralna osjećanja.

Partija koja smatra da se njen naziv, skraćeni naziv i oznake suštinski ne razlikuju od naziva, skraćenog imena i oznaka kasnije upisane partije, što nedvosmisleno izaziva zabunu u javnosti, ima pravo da putem tužbe pred nadležnim sudom zahtijeva brisanje iz Registra spornog naziva, skraćenog naziva i oznaka.

III REGISTRACIJA PARTIJE

Prijava za upis u registar

Član 14

Registar političkih partija vodi ministarstvo nadležno za poslove uprave (u daljem tekstu: Nadležni organ) koje svojim propisom uređuje sadržinu i način vođenja Registra.

Prijavu za upis u Registar podnosi lice ovlašćeno za zastupanje partije.

Prijava se može predati lično ili poslati putem pošte.

Uz prijavu za upis u Registar potrebno je priložiti:

- odluku o osnivanju partije;
- statut partije;
- program partije.

U slučaju da uz prijavu za upis nijesu priložena potrebna dokumenta Nadležni organ će, u roku od deset dana od dana prijema prijave, tražiti kompletiranje potrebne dokumentacije. Ukoliko partija, u roku od trideset dana od dana prijema obavještenja

Nadležnog organa, ne kompletira potrebnu dokumentaciju smatraće se da je partija povukla prijavu za upis u Registar.

Nadležni organ ovlašćenom licu za zastupanje partije izdaje potvrdu o prijemu prijave.

Registar je javna knjiga.

Rješenje o upisu u Registar

Član 15

Nadležni organ donosi rješenje o upisu partije u Registar.

Upis u Registar izvršiće se u roku od petnaest dana od dana podnošenja prijave za upis.

Ukoliko se upis u Registar ne izvrši u roku iz stava 2 ovog člana, smatraće se da je upis izvršen prvog radnog dana po isteku tog roka.

Partija počinje sa radom u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima od dana upisa u Registar.

Nadležni organ objavljuje rješenje o upisu partije u Registar u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Upis promjene podataka u Registar

Član 16

Ovlašćeno lice za zastupanje od strane partije dužno je da, u roku od trideset dana od dana izvršenih promjena u statutu i programu partije i u slučaju izbora novog lica za zastupanje partije, podnese prijavu za upis novih podataka kod Nadležnog organa.

Nadležni organ će sprovesti postupak upisa novih podataka u skladu sa odredbama ovog zakona.

Rješenje o upisu novih podataka objavljuje se u "Službenom listu Republike Crne Gore".

IV UDRUŽIVANJE I SPAJANJE PARTIJA

Član 17

Partija se može udruživati u šire političke saveze u zemlji i inostranstvu, pri čemu zadržava svoj pravni subjektivitet.

Partija se može spojiti sa drugom ili drugim partijama koje se vode u Registru radi stvaranja nove partije i u tom slučaju gubi svoj pravni subjektivitet, a novi pravni subjekat postaje partija koja je nastala spajanjem dvije ili više partija.

Partija koja je nastala spajanjem dvije ili više partija upisuje se u Registar tako što, uz prijavu za upis, prilaže:

- odluku o spajanju partija;
- izvještaj o objedinjenoj imovini (bilans stanja);
- statut partije;
- program partije;
- podatke o licu ovlašćenom za zastupanje partije.

Postupak upisa u Registar partije iz stava 3 ovog člana vrši se po odredbama ovog zakona.

V PRESTANAK PARTIJE

Član 18

Partija prestaje da postoji brisanjem iz Registra.

Rješenjem će izbrisati partiju iz Registra, ukoliko:

- Ustavni sud odluči da akta partije nisu saglasna sa Ustavom i zakonom;
- nadležni sud odluči da se naziv, skraćeni naziv ili oznake suštinski ne razlikuju od naziva, skraćenog naziva ili oznaka partije koja je ranije upisana u Registar;
- nadležni sud odluči da su naziv, skraćeni naziv ili oznake partije jednaki ili slični nazivima ili simbolima institucija;
- se partija spoji sa drugom ili drugim partijama.

Odmah nakon brisanja partije Nadležni organ će obavijestiti partiju.

Nadležni organ će pokrenuti postupak za brisanje partije iz Registra, ukoliko:

- organ utvrđen statutom donese odluku o prestanku rada partije;
- ustanovi da je upis partije bio obavljen na osnovu neistinitih podataka;
- ustanovi da u roku od jedne godine od isteka mandata utvrđenog statutom, partija još uvijek nije izabrala svoje statutarne organe;
- partija samostalno ili u koaliciji šest godina nije učestvovala na parlamentarnim ili lokalnim izborima.

Nadležni organ će obavijestiti partiju o početku postupka brisanja iz Registra i pozvati je da se u roku od 15 dana od dana prijema obavještenja o tome izjasni.

Nadležni organ donosi rješenje o brisanju partije iz Registra u roku od 15 dana od dana isteka roka za izjašnjavaње iz stava 5 ovog člana.

Rješenje o brisanju se objavljuje u "Službenom listu Republike Crne Gore".

Protiv rješenja o brisanju može se pokrenuti upravni spor.

U slučaju brisanja iz Registra sredstva koja pripadaju partiji iz državnog budžeta vraćaju se budžetu.

VI NADZOR NAD PRIMJENOM ZAKONA

Član 19

Nadzor nad primjenom ovog zakona obavlja ministarstvo nadležno za poslove uprave.

VII KAZNENE ODREDBE

Član 20

Novčanom kaznom od desetostrukog do stopedesetostrukog iznosa minimalne

zarade u Republici kazniće se za prekršaj partija, ako:

- se organizuje na način suprotan teritorijalnom principu;
- djeluje prije upisa u Registar;
- u svom djelovanju ne upotrebljava naziv upisan u Registar;
- u utvrđenom roku Registracioni organ ne obavijesti o svakoj promjeni bitnih podataka koji se upisuju u Registar.

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od jedne polovine do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Republici i lice koje zastupa partiju.

VIII PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Podzakonski akti

Član 21

Ministarstvo nadležno za poslove uprave, u roku od trideset dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, donijeće propise za sprovođenje ovog zakona.

Preregistracija partija

Član 22

Partija upisana u Registar političkih organizacija dužna je da se, u roku od dvanaest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona, preregistruje po odredbama ovog zakona.

Partija iz stava 1 ovog člana može promijeniti svoj naziv, skraćeni naziv i oznake.

Partija koja ne postupi u skladu sa odredbom stava 1 ovog člana prestaje da postoji po sili zakona.

Nadležni organ će, u roku od deset dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, upisati u Registar partiju koja je na posljednjim izborima osvojila jedan ili više poslaničkih, odnosno odborničkih mandata.

Nadležni organ partije iz stava 4 ovog člana mora u roku od dvanaest mjeseci od dana upisa u registar, uskladiti svoje akte sa odredbama ovog zakona i dostaviti ih Nadležnom organu. U suprotnom biće brisana iz Registra.

Prestanak zakonskih odredbi

Član 23

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe odredbe Zakona o udruživanju građana ("Sl. list RCG" br. 23/90, 13/91 i 30/92) koje se odnose na političke organizacije.

Postupak za upis u Registar započet prije stupanja na snagu ovog zakona završiće se po odredbama ovog zakona.

Stupanje na snagu

Član 24

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu RCG".

Z A K O N O FINANSIRANJU POLITIČKIH PARTIJA

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Ovim zakonom uređuju se način sticanja i obezbjeđivanja finansijskih sredstava političkih partija i način kontrole finansiranja i finansijskog poslovanja političkih partija, u cilju ostvarivanja zakonitosti i javnosti u njihovom finansiranju i finansijskom poslovanju.

Odredbe ovog zakona koje se odnose na sticanje, korišćenje i evidenciju (kontrolu) sredstava za izbornu kampanju shodno se primjenjuju na podnosiocce proglašanih izbornih lista, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

II. IZVORI I KORIŠĆENJE SREDSTAVA

1. Vrste sredstava

Član 2

Politička partija sredstva za svoje finansiranje može sticati iz javnih i privatnih izvora, u skladu sa zakonom.

Javne izvore, u smislu ovog zakona, čine sredstva iz republičkog budžeta, odnosno budžeta jedinice lokalne samouprave izdvojena za finansiranje redovnog funkcionisanja političke partije, rad poslaničkih, odnosno odborničkih klubova i troškova izborne kampanje.

Privatne izvore čine: članarina, pokloni, prihodi od aktivnosti, prihodi od imovine, legati i sve vrste nelukrativnih djelatnosti.

Član 3

Finansijska sredstva stečena u skladu sa ovim zakonom politička partija koristi za finansiranje troškova vezanih za:

1) redovno funkcionisanje (rad) političke partije;

2) rad kluba poslanika u Skupštini Republike Crne Gore, odnosno klubova odbornika u skuštinama jedinica lokalne samouprave;

3) izbornu kampanju za izbor poslanika, odbornika, predsjednika opštine i predsjednika Republike.

Član 4

Republika, odnosno jedinica lokalne samouprave sredstva iz budžeta, u smislu člana 2 stav 2 ovog zakona, obezbjeđuju za:

1) pokriće troškova rada (finansiranja) političkih partija čiji su kandidati izabrani za poslanike, odnosno odbornike (u daljem tekstu: parlamentarna partija) i rad poslaničkih i odborničkih klubova;

2) pokriće troškova izborne kampanje za izbor poslanika, odbornika, predsjednika opštine i predsjednika Republike.

Član 5

Budžetska sredstva za pokriće troškova rada parlamentarnih partija i rad poslaničkih, odnosno odborničkih klubova ne mogu biti manja od 0,3% niti veća od 0,5% ukupnih budžetskih sredstava za godinu za koju se budžet donosi.

Sredstva iz stava 1 ovog člana u visini od 30% raspodjeljuju se u jednakim iznosima parlamentarnim partijama i poslanicima, odnosno odbornicima grupa građana i partijskih koalicija, a ostatak sredstava (70%) srazmjerno ukupnom broju poslaničkih, odnosno odborničkih mjesta, zavisno od ostvarenih mandata.

Ministarstvo nadležno za poslove finansija, odnosno nadležni organ za poslove finansija jedinice lokalne samouprave sredstva iz stava 1 ovog člana prenosi parlamentarnim

partijama svakomjesečno, do petog u mjesecu za prethodni mjesec.

Član 6

Za finansiranje svojih potreba iz člana 3 tač. 1 i 2 ovog zakona, politička partija može prikupljati i sredstva iz privatnih izvora.

Visina sredstava iz privatnih izvora, osim sredstava od članarine, koje politička partija prikuplja za redovan rad u tekućoj kalendar-skoj godini može iznositi do 100% sredstava koja joj pripadaju po osnovu budžetskih sredstava, odnosno javnih izvora.

Politička partija koja nema pravo na sredstva iz budžeta može prikupljati sredstva iz privatnih izvora u visini od 5% ukupnih sredstava iz člana 5 stav 1 ovog zakona, izuzimajući sredstva od članarine.

Član 7

Zabranjeno je primanje materijalne i finansijske pomoći od: stranih država, pravnih i fizičkih lica van teritorije Crne Gore; anonimnih darodavaca; javnih ustanova i preduzeća; ustanova i preduzeća sa učešćem državnog kapitala; sindikata; vjerskih organizacija; nevladinih organizacija; kazina, kladionica i drugih privređivača igara na sreću.

Zabranjeno je primanje materijalne i finansijske pomoći u gotovini.

Privredno društvo i preduzetnik koji, po ugovoru sa državnim organima i organima lokalne samouprave, obavljaju javne usluge, za vrijeme trajanja tog poslovnog odnosa ne mogu davati priloge političkim partijama i drugim podnosiocima proglašanih izbornih lista, u suprotnom ugovor se smatra ništavnim.

Član 8

Zabranjeno je vršenje bilo kog oblika pritiska na pravna i fizička lica prilikom prikupljanja priloga za političku partiju.

Zabranjeno je obećanje ili stavljanje u izgled bilo kakve privilegije ili lične koristi

darodavcu političke partije ili drugog podnosioca proglašene izborne liste.

2. Troškovi izborne kampanje

Član 9

Pod troškovima izborne kampanje, u smislu ovog zakona, podrazumijevaju se troškovi koji se odnose na: predizborne skupove, plakate, oglase, emisije na radio-televiziji, reklamne spotove i publikacije, u periodu od dana raspisivanja do dana održavanja izbora.

Član 10

Budžetska sredstva za pokriće troškova izborne kampanje iz člana 9 ovog zakona obezbjeđuju se u godini u kojoj se održavaju redovni izbori i to u iznosu od 0,3% ukupnih budžetskih sredstava Republike, odnosno jedinice lokalne samouprave za godinu za koju se budžet donosi.

U slučaju održavanja vanrednih izbora potrebna sredstva za troškove izborne kampanje obezbjeđuju se iz tekuće budžetske rezerve.

Član 11

Sredstva iz člana 10 ovog zakona u visini od 20% raspodjeljuju se u jednakim iznosima podnosiocima proglašanih izbornih lista, u roku od osam dana od dana potvrđivanja izborne liste, a ostali dio sredstava (80%) dodjeljuje se podnosiocima izbornih lista koje su osvojile mandate, srazmjerno broju osvojenih mandata.

Raspodjelu sredstava na način iz stava 1 ovog člana obavlja ministarstvo nadležno za poslove finansija, odnosno nadležni organ za poslove finansija jedinice lokalne samouprave, na osnovu odluke izborne komisije koja rukovodi odgovarajućim izbornim procesom.

Član 12

Politička partija za pokriće troškova

izborne kampanje može da prikuplja sredstva i iz privatnih izvora, u skladu sa ovim zakonom.

Visina sredstava iz privatnih izvora koje politička partija prikupi za finansiranje troškova izborne kampanje ne može preći 20% sredstava koja mu pripadaju u smislu člana 11 ovog zakona.

Udio koji pojedino fizičko lice priloži za troškove izborne kampanje ne može da pređe 0,5% od iznosa propisanog u stavu 2 ovog člana, a udio koji pojedino pravno lice uloži za izbornu kampanju ne može da pređe 2% od tog iznosa.

Član 13

U svrhu prikupljanja sredstava za finansiranje troškova izborne kampanje, politička partija otvara poseban žiro račun kod organa ovlašćenog za poslove platnog prometa i taj račun se ne može koristiti u druge svrhe.

Sva sredstva namijenjena za finansiranje troškova izborne kampanje uplaćuju se na račun iz stava 1 ovog člana i sva plaćanja troškova izborne kampanje vrše se sa ovog računa.

Ako sredstva za finansiranje troškova izborne kampanje prikupljena iz privatnih izvora premaše iznos iz člana 12 stav 2 ovog člana, višak sredstava se prebacuje na stalni žiro račun.

Član 14

Politička partija imenuje lice za prikupljanje sredstava koje je odgovorno za namjensko trošenje sredstava i za podnošenje izvještaja.

Potpis odgovornog lica iz stava 1 ovog člana se deponuje kod organa ovlašćenog za poslove platnog prometa.

Član 15

Politička partija dužna je da, u roku od 30 dana od dana završetka izbora, kompletan izvještaj o porijeklu, visini i

strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava za izbornu kampanju, u elektronskoj formi, podnese Republičkoj izbornoj komisiji, odnosno izbornoj komisiji jedinice lokalne samouprave.

Sadržaj, odnosno obrazac izvještaja iz stava 1 ovog člana propisuje ministar finansija.

Izvještaje iz stava 1 ovog člana Republička izborna komisija objavljuje u „Službenom listu Republike Crne Gore“, na veb sajtu Republičke izborne komisije i dnevnom listu koji izlazi u Republici Crnoj Gori.

3. Pravni režim imovine političke partije

Član 16

Prihodi koje je politička partija stekla od članarine, kao i prihodi stečeni obavljanjem nelukrativnih djelatnosti (dobrotvorne priredbe i sl.) ne podliježu oporezivanju.

Prihodi koje je politička partija stekla od imovine i od vršenja privredne djelatnosti podliježu opštem režimu oporezivanja.

4. Obaveza vođenja knjigovodstva i finansijska kontrola

Član 17

Politička partija je dužna da vodi knjigovodstvo o prihodima i rashodima u skladu sa pozitivnim propisima.

Politička partija, u skladu sa propisima, podnosi nadležnom organu godišnji završni račun, koji dobija karakter javne isprave.

Član 18

Politička partija je obavezna da svojim statutom reguliše način vršenja unutrašnje kontrole finansijskog poslovanja.

Statutom partije mora biti određen organ odgovoran za finansijsko poslovanje, kao i prava člana partije da se upozna sa prihodima i rashodima partije.

III. KAZNENE ODREDBE

Član 19

Novčanom kaznom od stotrukog do dvjestotrukog iznosa minimalne zarade u Republici kazniće se za prekršaj politička partija, ako:

1) pribavlja sredstva suprotno članu 7 ovog zakona;

2) vrši bilo kakav oblik pritiska na pravna i fizička lica prilikom prikupljanja priloga za političku partiju (član 8 stav 1);

3) obećava ili stavlja u izgled bilo kakvu privilegiju ili ličnu korist darodavcu političke partije ili drugog podnosioca izborne liste (član 8 stav 2);

4) u svrhu prikupljanja sredstava za finansiranje troškova izborne kampanje ne otvori poseban žiro račun i sva sredstva za ove namjene ne uplaćuje na taj račun (član 13 st. 1 i 2);

5) ne imenuje lice za prikupljanje sredstava koje je odgovorno za namjensko trošenje sredstava i podnošenje izvještaja (član 14 stav 1);

6) ne podnose kompletan izvještaj o porijeklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava na način i u roku iz člana 15 stav 1 ovog zakona;

7) vodi knjigovodstvo suprotno članu 17 ovog zakona.

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se i odgovorno lice u političkoj partiji, odnosno nosilac proglašene izborne liste novčanom kaznom od petnaestotrukog do dvadesetotrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

Član 20

Politička partija koja je za izbornu kampanju utrošila sredstva u iznosu koji je

veći od iznosa propisanog članom 12 stav 3 ovog zakona kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od stotrukog do dvjestotrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se i odgovorno lice u političkoj partiji, odnosno nosilac proglašene izborne liste novčanom kaznom od desetotrukog do dvadesetotrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

Član 21

Ako politička partija prekrši odredbe člana 12 st. 1 i 2 ovog zakona, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od pedesetotrukog do stotrukog iznosa minimalne zarade u Republici.

Uz kaznu iz stava 1 ovog člana izreći će se i zabrana isplate sredstava iz člana 5 ovog zakona za period od jedne godine.

IV. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 22

Političke partije dužne su da, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona, Republičkoj izbornoj komisiji, radi uvida, podnesu podatke (izvještaje) o svojoj imovini iskazane po vrsti, visini i porijeklu.

Član 23

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o finansiranju političkih stranaka ("Službeni list RCG", br. 44/97).

Član 24

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Republike Crne Gore".

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O IZBORA ODBORNIKA I POSLANIKA

Član 1

U zakonu o izboru odbornika i poslanika (“Službeni list RCG”, br 4/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, i 45/04) u čl. 6, 54, 59 i 62 riječi: “sredstva javnog informisanja” u različitom padežu zamjenjuju se riječju “mediji” u odgovarajućem padežu.

Član 2

U članu 11 u stavu 2 poslije riječi: “teritoriji opštine” dodaju se riječi: “odnosno gradske opštine”.

Član 3

U članu 12 u stavu 3 riječi: “četiri poslanika” zamjenjuju se riječima: “pet poslanika”.

Član 4

U članu 15 stav 2 mijenja se i glasi:

“U slučaju prestanka mandata skupštine opštine, Skupštine Prijesnice i Skupštine Glavnog grada, prije isteka vremena na koje je birana, predsjednik opštine raspisuje izbore narednog dana od dana njenog raspuštanja, odnosno narednog dana od dana stupanja na snagu odluke o skraćenju mandata.”

Član 5

U članu 32 poslije stava 1 dodaje se novi stav 2 koji glasi:

“Republička izborna komisija ima svoju web stranicu na kojoj objavljuje sve akte i podatke od značaja za sprovođenje izbora.”

Član 6

U članu 41 u stavu 1 i u članu 101 stav 1 tačka 5 riječi: “odnosno jugoslovensko” brišu se.

Član 7

Poslije člana 49 dodaje se novi član koji glasi:

“Član 49”

Polijski službenici i pripadnici Agencije za nacionalnu bezbjednost ne smiju uzeti učešće u predizbornoj kampanji na bilo koji način.

Polijski službenici ne smiju glasati, niti ulaziti na glasačka mjesta u uniformama, sem u slučaju zahtjeva od predsjednika biračkog odbora, u cilju sprječavanja neposredne prijetnje javnom redu i bezbjednosti na biračkom mjestu.”

Član 8

Član 52 mijenja se i glasi:

“Učesnici u predizbornoj kampanji dužni su da postuju Ustav Republike Crne Gore, zakone i kodekse profesionalne etike i obavezuju se na fer ponašanje, koje isključuje uvrede i klevete, kršenje pravila pristojnosti ili vrijeđanje osjećanja javnosti.

Na predstavljanje podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista posredstvom medija shodno se primjenjuju odredbe Zakona o medijima, Zakona o radio-difuziji i Zakona o javnim radio-difuznim servisima “Radio Crne Gore” i “Televizija Crne Gore” “

Član 9

Član 57 mijenja se i glasi:

“Plaćeno oglašavanje u emiterima javnih radio-difuznih servisa će biti jasno označeno kao plaćeno u skladu sa Pravilnikom o oglašavanju i sponzorstvu u javnim radio-difuznim servisima.

Štampani mediji će usvojiti pravilnik o plaćenom oglašavanju.

Prihvatajući plaćeno oglašavanje, privatni mediji neće praviti diskriminaciju između podnosilaca izbornih lista.”

Član 10

Član 63 mijenja se i glasi:

“U roku od 10 dana prije dana održavanja izbora, u programima radio-difuznih servisa nije dozvoljeno objavljivanje rezultata ispitivanja javnog mnjenja, drugih istraživanja i analiza u vezi sa opredjeljenjem građana u pogledu procjene rezultata izbora.

Na dan izbora, tokom trajanja glasanja i protoka najmanje tri sata od zatvaranja biračkih mjesta, nikome nije dozvoljeno da u programima radio-difuznih servisa i drugih medija objavljuje procjenu rezultata glasanja.”

Član 11

Član 64 mijenja se i glasi:

“Privatni mediji usvojiće kodeks ponašanja u cilju ostvarivanja korektne uređivačke politike i ravnomjernog, odnosno ravnopravnog predstavljanja podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista.”

Član 12

Poslije člana 64 dodaje se novi član koji glasi:

“Član 64a

Pravo na medijsko praćenje u predizbornoj kampanji počinje od dana potvrđivanja izborne liste učesnika predizborne kampanje i prestaje 24 časa prije dana održavanja izbora.”

Član 13

U članu 67 u stavu 2 riječ “Jugoslavija” briše se.

Član 14

U članu 73a stav 6 mijenja se i glasi:

“Glasački listić štampa se na posebno zaštićenom 90-gramskom papiru sa vodenim žigom.”

Član 15

U članu 79 u stavu 1 riječ “prozirna” zamjenjuje se riječju “neprozirna”.

Član 16

Član 111v mijenja se i glasi:

“Evropska Unija, druge međunarodne organizacije, međunarodne nevladine organizacije i ovlašćeni predstavnici stranih država mogu pratiti tok izbora koji uključuje rad organa za sprovođenje izbora i drugih državnih organa, praćenje predizborne kampanje od strane medija, ostvarivanje biračkog prava u izbornom procesu.

Period posmatranja teče od dana raspisivanja izbora i završava se zaključno sa objavljivanjem konačnih rezultata izbora.

Posmatrači iz stava 1 ovog člana ce izvještavati u toku izbornog procesa u skladu sa svojim ustaljenim procedurama.”

Član 17

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u “Službenom listu Republike Crne Gore”.

Odluka Ustavnog suda povodom zahtjeva za ocjenu ustavnosti izmjena učinjenih Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru poslanika

Ustavni sud Republike Crne Gore u sastavu: predsjednik dr Mladen Vukčević i sudije – Fetija Međedović, Zoran Smolović, Desanka Lopičić i Veselin Racković, na osnovu odredaba člana 113 stav 1 tačka 1 Ustava Republike Crne Gore, člana 51 stav 2 i člana 56 tačka 1 Zakona o Ustavnom sudu Republike Crne Gore («Službeni list Republike Crne Gore», br.21/93), na sjednici od 1.septembra 2006. godine donio je

ODLUKU

UTVRĐUJE SE da odredba člana 63 stav 2 Zakona o izboru odbornika i poslanika («Službeni list Republike Crne Gore», br. 4/98, 17/98, 14/00, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, 45/04 i 48/06) u dijelu koji glasi: «i proteka najmanje tri sata od zatvaranja biračkih mjesta», nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Crne Gore i prestaje da važi danom objavljivanja odluke.

Ova odluka objaviće se u «Službenom listu Republike Crne Gore».

Obrazloženje

Predlogom Nevladinog udruženja «Centar za monitoring», iz Podgorice, pokrenut je postupak za ocjenjivanje ustavnosti dijela odredbe člana 63 stav 2 Zakona, označenog u izreci.

U predlogu je istaknuto: da je ograničenje objavljivanja procjene rezultata glasanja tri sata nakon završetka glasanja u suprotnosti sa odredbama čl. 35 i 37 Ustava Republike Crne Gore kojima se jamči sloboda štampe i drugih vidova obavještanja, odnosno zabranjuje cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještanja; da osporena odredba nije u saglasnosti sa međunarodnim dokumentima kojima je uređeno pravo na slobodu štampe i javno obavještanje koje je ratifikovala država čija je članica bila Republika Crna Gora; da Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima odredbom člana 19 propisuje pravo na slobodu pronalaženja, primanja i širenja informacije i ideja svih vrsta, u usmenom, pismenom, štampanom ili umjetničkom obliku ili na bilo koji način po slobodnom izboru i da je slično

određenje propisano odredbama člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; da navedena odredba člana 19 Pakta obuhvata i posebne dužnosti i odgovornosti odnosno ograničenja koja mogu biti propisana radi: poštovanja prava i ugleda drugih lica; zaštite državne bezbjednosti, javnog reda, javnog zdravlja i morala; da se saopštavanjem procjene, kao širenje informacije, ne narušava navedenim razlozima iako se na prvi pogled čini da razlozi bezbjednosti i javnog reda mogu biti jedini koji su zakonodavca oprijedilili da vrši ograničavanje prava na slobodu štampe i javnog obavještavanja; da je država dužna da djeluje preventivno, odnosno da kažnjava one koji bi ugrozili javni red i mir i da se ne može ograničiti pravo pružanja i primanja informacija na temelju pretpostavke da će neko zbog objavljivanja informacije ugroziti bezbjednost i javni red.

U ime Skupštine Republike Crne Gore zamjenik Generalnog sekretara obavijestio je Sud, da Skupština Republike Crne Gore nije u mogućnosti da u ostavljenom roku dostavi traženi odgovor i da to neće moći ni u narednom periodu, jer nije u redovnom zasijedanju, odnosno da nijesu ispunjeni uslovi za sazivanje vanrednog zasijedanja.

Ustavni sud je, nakon razmatranja sadržine dijela odredbe člana 63 stav 2 Zakona, utvrdio da nije u saglasnosti sa Ustavom Republike Crne Gore.

Ustavom Republike Crne Gore propisano je: da se zakonom u skladu sa Ustavom uređuju način ostvarivanja sloboda i prava ako je to neophodno za njihovo ostvarivanje i druga pitanja od interesa za Republiku (član 12 tač.1 i 4); da se slobode i prava ostvaruju na osnovu Ustava (član 14); da su slobode i prava nepovredivi, da je svako obavezan da poštuje slobode i prava drugih i da je zloupotreba sloboda i prava protivustavna i kažnjiva (član 16); da se biračko pravo ostvaruje na izborima, da su izbori slobodni i neposredni a sloboda vjerovanja, javnog ili privatnog ispovijedanja vjere, kao i sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, kulture i upotrebe svog jezika i pisma (član 34 stva 2); da se jamči sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještavanja i da građanoin imaju pravo da u sredstvima javnog obavještavanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja (član 35 st.1 i 2); da je zabranjena cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještavanja i da niko ne može spriječiti rasturanje štampe i širenja drugih obavještenja, osim ako se odlukom suda utvrdi da se njima poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore i Savezne Republike Jugoslavije, kršenje zajamčenih sloboda i prava, ili izaziva nacionalna, rasna ili vjerska mržnja i netrpeljivost (član 37).

Iz citiranih odredaba Ustava Republike Crne Gore proizilazi da su Ustavom utvrđeni principi biračkog prava i slobode štampe i da se zakonom ukoliko je neophodno propisuje način ostvarivanja tih prava, da su slobode i prava nepovredivi i da se ostvaruju na osnovu Ustava, da je svako obavezan da poštuje slobode i prava drugih, da je zloupotreba sloboda i prava protivustavna i kažnjiva, da se jamči sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještavanja i da građanoin imaju pravo da u sredstvima javnog obavještavanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja. Ustavom je zabranjena cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještavanja i utvrđeni

slučajevi ograničenja tog prava. Saglasno ovim načelima Republika je donijela Zakon o izboru odbornika i poslanika, kojim je uredila način izbora i prestanak mandata odbornika u skupštinu opštine, Prijestonice i glavnog grada i poslanika u Skupštinu Republike Crne Gore i zaštitu biračkog prava, a, u okviru toga, i pravo na informisanje o izborima.

Osporenim dijelom odredbe člana 63 stav 2 Zakona, propisano je da najmanje tri sata od zatvaranja biračkih mjesta, nikome nije dozvoljeno da u programima radio-difuznih servisa i drugih medija objavljuje procjenu rezultata glasanja.

Ustavni sud je utvrdio da je zakonodavac, propisivanjem ovog ograničenja povrijedio ustavni princip o slobodi štampe. Naime, sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještanja i pravo građana da u sredstvima javnog obavještanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja, pripadaju korpusu osnovnih političkih sloboda i prava građana zajemčenih odredbama člana 35 st. 1 i 2 Ustava Republike Crne Gore. Na osnovu ovih odredaba građani (što znači grupe i udruženja građana) imaju pravo da putem sredstava informisanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja, i koriste sredstva informisanja radi svoje obavještenosti. Sloboda štampe i medija, uopšte, u širem značenju predstavlja esencijalni preduslov za implementaciju svih ostalih ljudskih prava i sloboda i glavni je činilac formiranja javnog mnjenja na unutrašnjem i međunarodnom planu. U izbornom procesu sloboda štampe i pravo građana na informisanje dobija uže značenje i njen sadržaj se vezuje za izbore. U tom smislu, pravo građana na informisanje doprinosi ostvarivanju izbornog prava građana, jer je pravo na informisanje o izborima, jedan od uslova za ostvarivanje biračkog prava, kao najvažnijeg među izbornim pravima građana.

Iz navedenog proizilazi da su biračko pravo i sloboda štampe ustavne vrijednosti koje se ostvaruju na osnovu Ustava i da se zakonom ne mogu ograničiti, već samo u skladu sa Ustavom urediti način njihovog ostvarivanja, pod uslovom da je to neophodno za njihovo ostvarivanje.

Objavljivanjem procjene rezultata glasanja nakon zatvaranja biračkih mjesta, odnosno završenog glasanja, u programima radio-difuznih servisa i drugih medija, po nalaženju Ustavnog suda, ne povrjeđuje se i neograničava ni jedan princip biračkog prava iz člana 32 Ustava, niti takva procjena može uticati na rezultate i slobodu glasanja. S druge strane osporenom, vremenski ograničenom zabranom objavljivanja procjene rezultata glasanja, nakon zatvaranja biračkih mjesta, narušava se sloboda štampe i pravo građana da preko medija izražavaju i objavljuju svoja mišljenja i procjene, kao i pravo građana da o tome budu obavješteni.

Ustavni sud je, osim toga, utvrdio da osporeni dio odredbe člana 63 stav 2 Zakona, nije u saglasnosti ni sa odredbama člana 37 Ustava Republike Crne Gore iz kojih proizilazi da se sprječavanje rasturanja štampe i širenje drugih obavještenja može sprovesti, samo ispunjenjem određenih uslova. Ti uslovi tiču se kako materijalnog prava – da se obavještenjem poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanja teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajedničkih sloboda i prava ili izaziva nacionalna, rasna ili vjerska mržnja i netrpeljivosti, tako i procesnog prava - pošto

je izričito propisano da se spriječavanje može sprovesti samo na osnovu odluke nadležnog suda i u zakonom propisanom postupku. U konkretnom slučaju, osporenim dijelom odredbe člana 63 stav 2 Zakona, nije utvrđen nijedan navedeni uslov za ograničenje slobode štampe i drugih vidova javnog obavješavanja, niti su poznate eventualne posljedice, ovog zakonom propisanog protivpravnog ponašanja.

Nasuprot tome, ovom vremenski ograničenom zabranom objavljivanja procjene rezultata glasanja, nakon zatvaranja biračkih mjesta, bez obzira na to kakva je sadržina tih budućih obavještenja, uvodi se tzv. prethodno preventivno cenzurisanje, koje nije zasnovano na odredbama člana 37 Ustava Republike Crne Gore.

Stoga, osporeni dio odredbe člana 63 stav 2 Zakona, nije u saglasnosti sa odredbama člana 35 st. 1 i 2 i člana 37 Ustava Republike Crne Gore.

Na osnovu iznijetih razloga, odlučeno je kao u izreci.

Odluka o prestanku važenja osporenog dijela odredbe Zakona i o objavljivanju ove odluke, zasnovana je na odredbama člana 115 stav 1 i člana 116 stav 3 Ustava Republike Crne Gore.

U br.78/06

1. septembar 2006. godine
P o d g o r i c a

USTAVNI SUD
REPUBLIKE CRNE GORE
PREDSJEDNIK
dr Mladen Vukčević

CIP - Каталогизација у публикацији
Центрана народна библиотека Црне Горе, Цетиње

342.8(497.16)"1990/2006"
342.82(497.16)"1990/2006"

IZBORI i izborno zakonodavstvo u Crnoj Gori :
1990-2006 / Veselin Pavićević ... [et. al.] . - 2.
dopunjeno izd. - Podgorica : CEMI - Centar za
monitoring, 2007 (Podgorica : Studio Mouse). -
300 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

Tiraž 500. - Bilješke uz tekst.

ISBN 978-86-85547-10-2

И. Павићевић, Веселин

а) Изборни систем - Црна Гора - 1990-2006 б)

Бирачко право - Црна Гора - 1990-2006

COBISS.CG-ID 11448336